

SIIRTOLAISUUSTUTKIMUKSIA
A 14

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI
MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU FINLAND
1986

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1985
Turku, 18. - 20.11.1985

Esitelmät, työryhmäalustukset
ja -raportit

Toim. Olavi Koivukangas
Raimo Narjus
Ismo Söderling

MUUTTOLIIKE JA TIETOYHTEISKUNTA

Tulevaisuudessa yhä useampi ihminen käsittelee työkseen tietoa. Perinteiset työtehtävät korvautuvat osin uudella teknologialla. Toisaalta nuoret ikäluokat pienevät ja vanhusten määrä kasvaa. Tästä aiheutuu joukko keskeisiä muutoksia, joihin yhteiskunnassa on varauduttava. Tietoyhteiskuntaan liittyy myös turhia pelkoja.

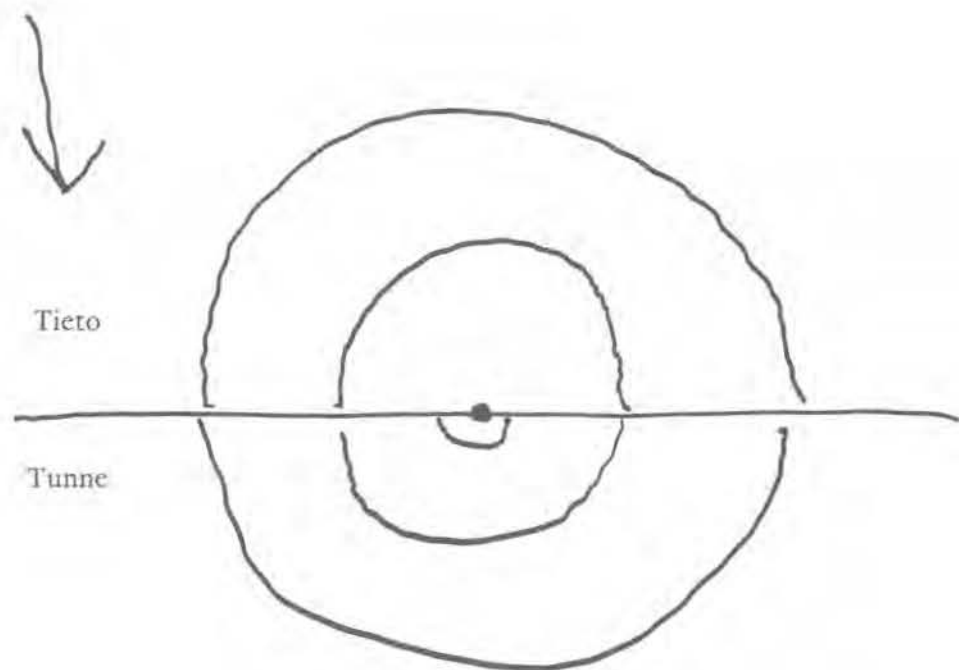
Näitä kysymyksiä, yleisteemana maassamuuton yleispiirteet ja kehitys tulevan tietoyhteiskunnan aikana, pohdittiin Siirtolaisuusinstituutin järjestämässä Muuttoliikesymposiumissa Turussa 18. - 20.11.1985. Tilaisuuteen osallistui 138 tutkijaa, suunnittelijaa ja yhteiskunnallista päätöksentekijää. Kansainvälistä näkökulmaa symposiumiin toivat OECD:n edustaja ja aluesuunnittelun asiantuntija Tukholman Teknillisestä korkeakoulusta. Kolme päivää kestäneen symposiumin ohjelma koostui esitelmistä, kommenttipuheenvuoroista ja ryhmätyöskentelystä. Työtahti oli tiivis ja sanankäyttö välillä värikästäkin.

Tässä julkaisussa ovat symposiumin alustukset, kommenttipuheenvuorot ja työryhmäraportit, E.G. Ravensteinin "siirtolaisuuden lakien" ilmestymisen 100-vuotismuistoksi symposiumiin liittyi erillinen Ravenstein-sessio.

Tietoyhteiskunnasta ja siihen liittyvistä väestön muuttoliikkeistä tarvitaan jatkuvasti perusteellista tieteidenvälistä tietoa, ja tässä tutkijat ovat avainasemassa. Vuoden 1985 symposiumissa korostettiin, että mahdollisesta uuden teknologian aiheuttamasta muuttoliikkeestä ei saa tulla yhtä rajua ja hallitsematonta kuin edellinen suuri muuttoliike oli. Seuraava muuttoliikesymposium onkin tarkoitus pitää v. 1990.

Muuttoliikesymposium 1985 oli järjestyksessä kolmas. Viiden vuoden väleiri pidetyt symposiumit ja niistä tehdyt julkaisut antavat hyvän kokonaiskuvan maamme muuttoliikkeiden kehityksestä. Myös vuosien 1975 ja 1980 symposiumraportteja voi tilata Siirtolaisuusinstituutista.

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1985

Ihminen tunteiden, tietojen ja vaistojen ympäröimänä.
Kansanedustaja Liisa Arranzin kuvio symposiumin päätöspalaverissa 20.11.1985.

MUUTTOLIIKESYMPIOSIUM 1985

HOTELLI RANTASIPI TURKU, 18. – 20.11.1985

TOIMITTANEET OLAVI KOIVUKANGAS, RAIMO NARJUS,
ISMO SÖDERLING

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI – MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU – FINLAND

Turku 1986

Muuttoliikesymposiumia valmistellut toimikunta:

Rakennusneuvos Raimo Narjus, puheenjohtaja
Johtaja Olavi Koivukangas
Apul.prof. Olli Kultalahti
Projektipäällikkö Anssi Paasivirta
Apul.prof. Tom Sandlund
VTL Ismo Söderling

Muuttoliikesymposium 1985 toimituskunta:

Rakennusneuvos Raimo Narjus, puheenjohtaja
Johtaja Olavi Koivukangas
VTL Ismo Söderling

ISBN 951-9266-32-1

ISSN 0356-9659

Turku 1986, Typopress Oy

SISÄLLYSLUETTELO

1.	SYMPOSIUMIN AVAUS	13
	Rakennusneuvos Raimo Narjus	
2.	VALTIOVALLAN TERVEHDYS	16
	Maa- ja metsätalousministeri Toivo Yläjärvi	
3.	MUUTTOLIIKKEEN MUUTOSILMIÖT	18
3.1.	YHTEISKUNNAN TULEVAT KEHITYSSUUNNAT JA NIIDEN VAIKUTUKSET TYÖVOIMAN LIIKKEI- SIIN: KANSAINVÄLINEN NÄKÖKULMA	18
	Administrator J.J. Aveling, OECD	
3.2.	TYÖVOIMAN LIIKKUVUUDEN ALUEELLISET LÄHTÖKOHDAT TIETÖYHTEISKUNNASSA – ERÄITÄ RUOTSALAIISIIN KOKEMUKSIIN PERUSTUVIA HAVAINTOJA	30
	Dr. Sten Axelsson ja Prof. Folke Snickars	
3.3.	KOMMENTTI	50
	Apul.prof. Tom Sandlund	
3.4.	VUOSINA 1981-85 SUOMESSA TAPAHTUNEET MUUTTOLIIKEILMIÖT JA TUTKIMUSTILANNE	53
	Johtaja Olavi Koivukangas	
3.5.	YHTEISKUNNAN MUUTOKSET JA TULEVAISUU- DEN HAASTEET MUUTTOLIIKKEELLE	71
	Apul.prof. Olli Kultalahti	
4.	VÄESTÖKEHITYS JA MUUTTOLIIKE	82
4.1.	IKÄRAKENTEEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN	82
	Prof. Tapani Valkonen	
4.2.	KOMMENTAR	94
	Pol.lic. Fjalar Finnäs	
4.3.	VÄESTÖKEHITYS JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS	98
	Toimistopäällikkö Mauri Nieminen	
4.4.	TYÖRYHMÄRAPORTTI	105

5.	TIEDON KASVUN JA ARVOSTUSTEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN	106
5.1.	MUUTTOLIIKE JA ARVOT	106
	Prof. Paavo Seppänen	
5.2.	KOMMENTTI	113
	Kirjailija Heikki Turunen	
5.3.	"TIETOYHTEISKUNNAN" MUUTTOLIIKE; OMIEN ARVOJEN TOTEUTTAMISTA VAI TALOUDELLISIIN PAKKOIHIN SOPEUTU- MISTA? TYÖRYHMÄALUSTUS.	119
	Valt.lis. Pertti Rannikko	
5.4.	MUUTTOLIIKE JA MUUTTAJAN ARVOT. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄALUSTUS	131
	Yht.tri Juha-Pekka Vikman	
5.5.	INSINÖÖRIEN JA TEKNISTEN TOIMIHENKI- LÖIDEN TYÖ, STRESSI JA VOIMAVARAT. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄALUSTUS.	142
	Tutkimussihtööri Riitta-Liisa Lappeteläinen	
5.6.	TURUN LÄHTÖMUUTTOTUTKIMUS. TURUSTA VUONNA 1984 MUUALLE SUOMEEN MUUT- TANEET. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄALUSTUS	146
	Tutkija Matti Simpanen	
5.7.	TYÖRYHMÄRAPORTTI	151
6.	ALUERAKENTEEN JA YMPÄRISTÖN KEHITYS KUNTATASOLLA JA NIIDEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN	155
6.1.	ALUERAKENTEeseen JA YMPÄRISTÖÖN LIITTYVÄ KEHITYS JA MUUTTOLIIKE	155
	Ylijohtaja Sirkka Hautojärvi	
6.2.	KOMMENTTI	158
	Prof. Pentti Yli-Jokipii	
6.3.	TIETOYHTEISKUNNAN ALUERAKENTEEN KEHITYS KUNTATASOLLA JA SEN VAIKU- TUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN. TYÖRYHMÄALUSTUS.	163
	FL Erkki Tervamäki	
6.4.	TYÖRYHMÄRAPORTTI	168

7.	TYÖN JA ASUMISEN KESKINÄINEN SUHDE JA MUUTTOLIIKE	171
7.1.	TYÖ, ASUMINEN JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.	171
	Toimistopäällikkö Kirsti Vepsä	
7.2.	TYÖRYHMÄRAPORTTI	179
8.	TALOUDELLINEN KEHITYS, TYÖTTÖMYYS JA MUUTTOLIIKE	182
8.1.	TYÖVOIMAN LIIKKUVUUS JA TIETO- YHTEISKUNTA	182
	Toimistopäällikkö Altti Majava	
8.2.	SUORAN TYÖLLISTÄMISTUEN KOKEILU JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.	189
	Toimistopäällikkö Heikki Rinne	
8.3.	TYÖRYHMÄRAPORTTI	196
9.	UUSI TEKNOLOGIA JA SEN YHTEYDET MUUTTO- LIIKKEESEEN	199
9.1.	UUSI TEKNOLOGIA JA SEN SOVELTAMISEN ALUEELLISET JA TYÖMARKKINAPOLIITTI- SET LÄHTÖKOHDAT	199
	Toimitusjohtaja Timo Patja	
9.2.	UUDEN TEKNOLOGIAN SOVELLUTUKSET JA MUUTTOLIIKE	206
	Tutkimusasiantuntija Risto Sinkko	
9.3.	TEKNOLOGIA, ALUERAKENNE JA MUUTTO- LIIKE	210
	Prof. Martti Tiuri	
9.4.	TIETOTEKNIikka, KOULUTUS JA MUUTTO- LIIKE	216
	Tietokonepäällikkö Auvo Sarmanto	
9.5.	KOMMENTTI	222
	Projektipäällikkö Anssi Paasivirta	
9.6.	UUSI TEKNOLOGIA JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.	228
	Erikoistutkija Pekka Lahti	

9.7. TYÖRYHMÄRAPORTTI	233
10. PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE	235
10.1. KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE	235
10.1.1. Suomen Kunnallisliiton näkökulma	235
Rehtori Simo Hakamäki	
10.1.2. Suomen Kaupunkiliiton näkökulma	239
Apulaisosastopäällikkö Veikko Tattari	
10.2. POLIITTINEN PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE	243
10.2.1. Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen näkökulma	243
Neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen	
10.2.2. Kansallisen Kokoomuksen näkökulma	246
Kansanedustaja Sakari Valli	
10.2.3. Keskustapuolueen näkökulma	250
Kansanedustaja Esko Aho	
10.2.4. Suomen Kansan Demokraattisen Liiton näkökulma	253
Tutkimuspäällikkö Tuomo Molander	
10.2.5. Suomen Maaseudun Puolueen näkökulma	256
Kansanedustaja Liisa Arranz	
10.2.6. Ruotsalaisen kansanpuolueen näkökulma	258
Kansanedustaja Håkan Nordman	
10.3. TYÖRYHMÄRAPORTTI	262
11. YHTEENVETO SYMPOSIUMIN TEEMA-ALUEISTA	263
Rakennusneuvos Raimo Narjus	
12. RAVENSTEIN -SESSIO: MUUTTOLIIKETUTKIMUKSEN MENNEISYYS, NYKYISYYS JA TULEVAISUUS	267
12.1. E.G. RAVENSTEIN JA HISTORIAALLINEN MUUTTOLIIKETUTKIMUS	267
Vs.prof. Keijo Virtanen	

12.2. E.G. RAVENSTEIN MUUTTOLIIKETUTKIJANA -
YHTEISKUNTATIETEELLINEN NÄKÖKULMA 274
Valt.lis. Ismo Söderling

12.3. KOTISEUDUN MERKITYS MUUTTOVIRTOJEN
SUUNTAUTUMISESSA. E.G. RAVENSTEIN JA
1980-LUVUN VÄESTÖMUUTOKSIA SUOMESSA. 281
Apul.prof. Olli Kultalahti

LIITTEET. 298

OHJELMA
OSANOTTAJALUETTELO
TUKIJAT
MAINOKSET
SIIRTOLAISUUSINSTITUUTIN JULKAISUT

ALKUSANAT

Lähes päivälleen viiden vuoden välein pidetyistä Muuttoliikesymposiumeista on muodostunut jo traditio. Lähinnä Suomen sisäiseen muuttoliikkeeseen keskittyviä symposiumeja on Turussa pidetty jo kolme, nimittäin vuosina 1975, 1980 ja 1985. Viimeisimmän, syksyllä 1985, pidetyn symposiumin yleisteemana oli muuttoliike ja tietoyhteiskunta. Haluan tässä yhteydessä vielä kiittää sekä alustajia että osanottajia aktiivisesta osallistumisesta symposiumiin.

Siirtolaisuusinstituutti on pitänyt tärkeänä sitä, että raportti ilmestyisi kirjan muodossa mahdollisimman pian symposiumin jälkeen. Näin on tapahtunut tälläkin kertaa, mistä lausun parhaat kiitokset toimitustyöhön osallistuneille rakennusneuvos Raimo Narjukselle sekä tutkimussihteerit Ismo Söderlingille ja kanslisti Seija Sirkiälle. Kiitän myös Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellistä toimikuntaa ja Turun kaupungin avustustoittoa sekä lukuisia liikelaitoksia, jotka taloudellisesti tukivat symposiumin järjestämistä ja tämän julkaisun tekemistä.

Siirtolaisuusinstituutin tavoitteena on v. 1990 tuoda jälleen kerran tutkijat, suunnittelijat ja päätöksentekijät yhteen keskustelemaan väestön muuttoliikkeitä koskevasta tiedontarpeesta. Symposiumin teema ja painopisteet riippuvat luonnollisesti tulevasta yhteiskunnallisesta kehityksestä ja sen vaikutuksista väestön muuttoliikkeisiin. Avoimin korvin olemme valmiita vastaanottamaan asiaa koskevia näkemyksiä ja ehdotuksia.

Turussa 19 päivänä toukokuuta 1986

Olavi Koivukangas
Siirtolaisuusinstituutin
johtaja

1. SYMPOSIUMIN AVAUS

Rakennusneuvos Raimo Narjus

Säännöllisesti, lähes päivälleen viisivuotiskausittain kokoontuvasta muuttoliikesymposiumista näyttää jo muodostuvan perinne, joka antaa hyvät puitteet muuttoliikkeen kehityspiirteiden ja niiden muutosten arvioinnille.

Viisi vuotta tuntuu myös olevan varsin sopiva aikajakso tällaisten analyysien tekemiseen. Se on riittävän pitkä, jotta päävirrat ehtivät hahmotua moneen suuntaan ohjautuvista pintavirroista. Toisaalta arviointeja on helpottamassa se, että aikajakso on riittävän lyhyt, niin ettei sen sisälle ehdi muodostua kovin suuria vaihtelevia suuntauksia.

Työ muuttoliikkeen syiden ja seurausten analysoimiseksi alkoi vuoden 1975 symposiumissa tiedontarpeen kartoituksella ja muuttajan muutokuvan hahmotuksella. Silloin tutkittiin asiaa erityisesti yksilön, niin muuttajan kuin muuttotappioalueelle jäävänkin kannalta.

Vuonna 1980 tarkasteltiin muuttoliikkeessä ilmenneitä suunnanmuutoksia sekä uusien, erityisesti ympäristötekijöiden aiheuttamia uusia piirteitä ihmisten muuttoasenteissa. Jo silloin uumoiltiin näitten asennemuutosten saattavan voimakkaastikin muuttaa ihmisten asuinpaikkavalintojen suuntautumista. Vaikka ympäristön ja palvelujen vetovoimatekijät eivät olekaan toistensa vaihtoehtoja, vaan samanaikaisesti vaikuttavia tekijöitä, saattaa kasvualueiden suuntautumisessa ja yhdyskuntien sisäisessä suunnittelussa tapahtua hyvinkin näyttäviä muutoksia, jotka heijastuvat myös tähänastisesta poikkeavina muuttovirtoina.

Lisäpiirteiden eri kehitysvaihtoehtojen valinnoille luovat uudet tekniset kehitystekijät. Uusi teknologia luo kokonaan uusia mahdollisuuksia erilaisten tavoitteiden toteuttamiseen. Näin se mahdollistaa myös esim. ympäristötekijöiden aikaisempaa voimakkaamman painotuksen ihmisten asuinympäristön valinnoissa. Uusi teknologia ei näin ollen ole välttämättä itse esim. aluerakennetta muuttava tekijä, mutta se antaa muille aluerakenteeseen muutoksia luoville tekijöille aikaisempaa paremmat toteutumisedellytykset. On kuitenkin huomattava, että teknologian hyväksikäyttö asettaa omat ehtonsa - silläkin on omat alueelliset rajoituksensa - tai ainakin teknologian hyväksikäyttö onnistuu ehkä toisissa aluerakennemalleissa luontevammin kuin toisissa.

Käytetyllä liikenneverkolla on myös aina ollut vaikutuksensa aluerakenteen muodostumiseen - satamakaupungit, raittikylät, asemakylät,

kirkonkylät, risteyskeskukset jne.

Kun verkko on abstrakti, onko rakennekin senmukainen? Minkälainen on tietoliikenneverkon luoma aluerakenne? Metropolikeskukset vai hajautunut kylärakenne? Eikö kumpikaan vai molemmat? Ylätasolla keskitys - alatasoilla hajautuneempi - mutta ympäristön vetovoima-alueisiin keskittynyt rakenne? Ovatko tietoliikenne ja uusi teknologia näin aluerakennetta keskittäviä vai hajottavia tekijöitä? Runsaasti kysymyksiä symposiumin vastattavaksi!

Tietoyhteiskunta on myös luovuuden yhteiskunta. Se vaatii jäseniltään tässä suhteessa entistä aktiivisempaa panosta. Jälleen voidaan kysyä, aktivoiko metropoli-, tai meidän oloissamme valtakunnanosatason keskus, asukkaitaan tuloksekkaampaan luovuuteen kuin vetovoimaiseen ympäristöön sijoittunut, pienemmistä yksiköistä - ja niissä ehkä intensiivisemmästä yhteenkuuluvuudesta - koostunut aluerakenne. Minusta Yhdysvaltojen ”piilaakson” sijainti viittaisi pikemminkin viime mainittuun.

Tietoyhteiskunnan aluerakenteen suunnan hahmottelu, sen erityispiirteiden ja muuttoliikevaikutusten analysointi ja jälleen uuden tietotarpeen kartoitus ovatkin tämänkertaisen muuttoliikesymposiumin keskeiset keskusteluaiheet.

Olemme Siirtolaisuusinstituutissa olleet ilahtuneita muuttoliikkeeseen kohdistuneesta mielenkiinnosta, jota symposiumiin ilmoittautuneiden runsas määrä jälleen osoittaa. Symposiumista on muodostunut muuttoliikeilmiön suurkatselmus, joka toivoakseni ei tälläkään kertaa petä odotuksia.

Tietoyhteiskunnasta on paljon puhuttu, väitelykin - jopa sen nimitystä myöten. Onkin tietysti selvää, että muutos tapahtuu vähitellen, ikäänkuin huomaamattamme. Silti siihen tulisi varautua. Eräiden sen tuomien mahdollisuuksien hyväksikäyttöön varustautuminen tai sen mukanaan tuomien ongelmien ennaltaehkäisy eivät yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa ole vielä saaneet kovinkaan selväpiirteisiä muotoja tai edes paljon muutaneet totunnaisia, aikaisempiin kokemuksiin pohjautuvia ratkaisumalleja. Esim. tietoyhteiskunnan muuttuvan elinkeinorakenteen työvoimatarve ja nykyisestä voimakkaasti poikkeava työvoiman kysynnän rakenne eivät ole saaneet aikaan selkeää ohjelmaa, miten tähän varaudutaan, vaan toimenpiteet ovat olleet lähinnä jälkijättöistä työttömyyspolitiikan hoitoa lähes entisin keinoin. Samoin ei useinkaan ole kaavallisesti ja maapoliittisesti herätetty ajoissa varautumaan muuttuvan asumisympäristön vaatimuksiin. Kuitenkin juuri tietoyhteiskunnalle totutut ratkaisumallit saattavat antaa entistä vähemmän käyttökelpoisia viitteitä.

Symposiumin järjestäjät toivovat, että nämä päivät ovat omalta osaltaan antamassa lisävalaistusta ja uusia virikkeitä näihin aluerakenteen kehitykseen ja muuttoliikkeeseenkin uusia ja monensuuntaisia vaikutuksia o-

maaviin kehitysilmiöihin.

Toivotan Teidät kaikki, niin arvoisat alustajamme kuin muut symposiumiin osallistujat ja erityisesti valtakunnan keskushallinnon edustajan, ministeri Toivo Yläjärven, tervetulleiksi symposiumiin. Lausun myös meidän kansainväliset vieramme, täällä alustajina toimivat jaostopäällikkö Julian Avelingin ja professori Folke Snickarsin tervetulleiksi symposiumiin. Odotamme Teiltä paljon, mutta toivomme, että symposium voisi myös omalta osaltaan antaa Teille joitakin virikkeitä.

Toivon myös jokaisen tänne ilmoittautuneen aktiivista osallistumista symposiumin ja sen työryhmien työskentelyyn. Näin uskon, että odotuksenne symposiumpäivien annista parhaiten täyttyvät ja saamme täältä runsaita eväitä niihin ratkaisuihin, joita me kukin omissa askareissamme joudumme näihin kysymyksiin liittyen tekemään. Totean näin muutto-liikesymposiumin 1985 avatuksi.

2. VALTIOVALLAN TERVEHDYS

Maa- ja metsätalousministeri Toivo Yläjärvi

Aluepolitiikasta vastaavana ministerinä tunnen suurta mielenkiintoa symposiumiin, jonka aiheena on muuttoliike ja tietoyhteiskunta. Useimmat alueellisen kehityksen ongelmat, joita aluepolitiikalla pyritään hoitamaan, liittyvät jollakin tavalla - joko syinä tai seurauksina - muuttoliikkeeseen. Uuden teknologian ja erityisesti tietoteknologian alueellisia vaikutuksia on aluepoliittisessa suunnittelussa selvitetty sekä keskushallinnossa että läänitasolla jo parin vuoden ajan. Esimerkiksi piakkoin valmistuvia läänien tavoitesuunnitelmia voinee parhaiten luonnehtia tietoyhteiskuntaan siirtymissuunnitelmiksi.

Aluepolitiikan päämäärä on tasapainoinen alueellinen kehitys - myös tietoyhteiskunnassa. Väestönkehityksen osalta tavoitteena on alueellisen tasapainoisuuden turvaaminen siten, että läänien väliset ja sisäiset erot pysyvät kohtuullisen vähäisinä. Minkään läänin tai alueen yleiset kehitysedellytykset eivät saisi vaarantua väestörakenteen vinoutumisen, väkiluvun liiallisen vähenemisen eivätkä myöskään liiallisen kasvun takia.

Väestönkehityksen alueellisia tavoitteita on Suomessa asetettu vuodesta 1975 lähtien valtioneuvoston hyväksymissä lääneittäisissä väestö- ja työpaikkasuunnitteissa ja niiden perusteella laadituissa kunnittaisissa suunnitteissa. Parhailtaan on sisäasiainministeriön aluepoliittisella osastolla viimeistelyvaiheessa uusi lääneittäinen väestö- ja työpaikkasuunnite, joka ulottuu vuoteen 2000 asti. Valtioneuvoston hyväksyttäväksi suunnite esitellään joulukuun kuluessa.

Miten sitten Suomessa on onnistuttu väestönkehityksen alueellisessa tasapainottamisessa? Vuonna 1982 laaditussa OECD:n selvityksessä arviointiin suomalainen aluepolitiikka suhteellisen menestyksekkääksi. Erityisesti kiitosta sai kehitysalueiden väestökadon pysäyttäminen, josta OECD:n raportissa todettiin: "Harvoin on aluepolitiikan päätavoite voitu saavuttaa niin hyvin ja niin lyhyessä ajassa".

Alueellinen kehitys on tasapainottunut merkittävästi 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Kehitysalueiden taloudellinen kehitys kuten väestönkehityskin on ollut suotuisaa. Kehitysalueilla on ollut talouden voimakas laajenemisaika, joka on perustunut sekä teollistumiseen että palvelujen (varsinkin julkisen sektorin) kasvuun. Osaksi tämän taloudellisen vankistumisen takia, johon aluepoliittiset toimenpiteet osaltaan vaikuttivat, kehitysalueiden väestökato pysähtyi ja väkiluku kääntyi kasvuun 1970-lu-

vun puolivälin jälkeen.

Kehitysalueiden suotuisa kehitys on kuitenkin nykyisin uhkaavasti hidastumassa. Jalostuselinkeinojen työllisyys on vähentynyt viime vuosina jo näilläkin alueilla ja myös julkisten palvelujen kasvu on hidastumassa. Kehitysalueiden muuttotappio onkin kasvanut viime vuosina, vielä tosin suhteellisen lievästi.

Uusina aluepoliittisina ongelma-alueina ovat 1970-luvun puolivälin jälkeen tulleet toisaalta esiin ns. taantuvat teollisuuspaikkakunnat, joilla teollisuuden työllisyys on tuntuvasti supistunut tuotannon hidastuneen kasvun, teknologisen muutoksen tai erilaisten rationalisointitoimien takia. Heikentynyt työllisyyskehitys ja nopeasti kasvanut työttömyys on näillä alueilla heijastunut myös muuttotappioiden kautta. Erityisen ongelmallista kehitys on ollut Kymen läänissä, jossa ainoana lääninä väkiluku on vähentynyt muuttotappion takia viime vuosina.

Aluepoliittinen ongelma-alue on siten selvästi muuttumassa. Teollistuminen on työllisyyden kasvulla mitattuna päättymässä myös kehitysalueilla. Teollistava ja työllistävä aluepolitiikka on menettämässä tehoaan. Toisaalta uuden tietoteknologian suotuisat kasvuvaikutukset ovat toistaiseksi levinneet merkittävässä määrin vain Etelä-Espooseen. Helsingin seutu on ongelmistaan huolimatta voimistanut kasvuaan viime vuosina siinä määrin, että voidaan puhua jopa jonkinlaisesta uuskeskittymisestä.

Aluepolitiikka onkin pantu siten eräiltä osin aiheelliseen remonttiin. Uusia toimintalinjoja ja toimenpiteitä valmistellaan ns. aluepoliittisessa toimikunnassa. Uudistamisessa keskitytään kolmeen uuteen kehittämissinjaan:

1. Alueellisen taitotietotason kohottaminen ja sen edellyttämän alueellisen perusrakenteen kehittäminen.
2. Yritysten kehittämistoiminnan edistäminen.
3. Tehtävien ja toimivallan siirto aluehallintoon sekä alueellisen omachoituuden edistäminen.

Lisäksi toimikunta tarkastelee perinteisten aluepoliittisten tukitoimenpiteiden kehittämistä ja alueellista suuntaamista samoin kuin maaseutupolitiikkaa sekä teollisuuden rakennemuutospaikkakuntiin kohdistettavaa politiikkaa.

Tällaisella toimenpidearsenaalin kehittämällä pyritään tasapainoista alueellista kehitystä edistämään tietoyhteiskunnassa. Päämääränä on koko Suomen kehittäminen edistämällä uuden teknologian mahdollisimman hallittua käyttöönottoa kaikilla alueilla.

Tietoyhteiskunnan ja sen muuttovirtojen selvittämiseksi toivotan tälle symposiumille mitä parhainta menestystä.

3. MUUTTOLIIKKEEN MUUTOSILMIÖT

3.1. YHTEISKUNNAN TULEVAT KEHITYSSUUNNAT JA NIIDEN VAIKUTUKSET TYÖVOIMAN LIIKKEISIIN: KANSAINVÄLINEN NÄKÖKULMA

Administrator J.J. Aveling, OECD

Tässä artikkelissa esitettävät näkemykset ovat kirjoittajan omia eivätkä sido OECD:tä tai minkään sen jäsenvaltion viranomaisia.

Herra puheenjohtaja, ministeri, hyvät naiset ja herrat.

Haluan esittää mitä lämpimimmät kiitokseni Turussa sijaitsevan Siirtolaisuusintituutin johtajalle ja hallitukselle kutsusta saapua puhumaan tähän joka viides vuosi pidettävään konferenssiin. Instituutti on saavuttanut huomattavaa mainetta siirtolaisuutta koskevista tutkimuksistaan, ja on suuri kunnia tulla kutsutuksi mukaan sen työhön.

Johdanto

Aiheenani on "kansainvälisiä näkökohtia tulevasta yhteiskunnallisesta kehityksestä ja sen vaikutuksista työvoiman liikkeisiin". Ennen kuin aloitan, lienee paikallaan, että esittelen lyhyesti edustamaani organisaatiota, koska sen ominaispiirteet ja oma taustani säätelevät sanottavani suunnan ja sisällön.

OECD eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö pitää päämajansa Pariisissa. Siihen kuuluu 24 jäsenmaata ja yksi huomioitsija. Jäsenmaita ovat kehittyneet markkinatalousmaat sekä Turkki, ja huomioitsijana on Jugoslavia. Järjestön perustamisen sai aikaan vuoden 1948 Marshall-suunnitelma, ja koko viisikymmenluvun ajan se olikin vastuussa Amerikan Eurooppaan lähettämän avun koordinoinnista ja kohdentamisesta; järjestön nimenä oli tuolloin OEEC eli Euroopan taloudellisen yhteistyön järjestö. Vuosikymmenen lopulla alkoi olla selvää, että avun päämäärät oli suurelta osin saavutettu, ja niinpä järjestön rakennetta uudistettiin vuonna 1961: nimi muutettiin OECD:ksi ja uusiksi jäseniksi tulivat Yhdysvallat ja Kanada. Japani, Australia, Uusi-Seelanti ja Suomi ovat liittyneet järjestöön myöhemmin.

OECD:n tehtävänä on olla apuna jäsenmaiden hallitusten politiikan muovaamisessa ja koordinoinnissa. Vastoin yleisiä käsityksiä se ei ole tutkimuslaitos eikä kustannusyhtiö. Se teettää toki tutkimuksia muttei pel-

kästään tutkimuksen itsensä vuoksi - tarkoituksena on aina selvittää joko jonkin järjestön toimintaohjelmaan sisältyvän yksittäisen projektin tai vaikiintuneen toimintatavan lähtökohtia. Samalla tavalla myös OECD:n tunnetut kirjaset ja muut julkaisut ovat tuloksia toimintaohjelman parissa tehtävästä työstä.

Kuten OECD:n nimi ja menneisyys antavat ymmärtää, sen toimintakenttä on olennaisilta osiltaan taloudellinen - kysynnän hallinta, rahan tarjonta, maksutase, veroasiat, kauppa ja työllisyys ovat järjestön ominta toiminta-aluetta. Silloinkin, kun toimitaan muilla aloilla - kuten koulutuksen, tieteen tai ympäristöasioiden parissa - on painopiste noiden alojen taloudellisissa näkökohdissa. Jaostossa, jossa itse työskentelen ja jossa käsitellään muun muassa kansainvälistä siirtolaisuuspolitiikkaa, tarkastellaan siirtolaistilannetta ja siihen liittyviä ongelmia yleensä työmarkkinoiden näkökulmasta.

Edellä sanotun perusteella on ilmeistä, että OECD:llä on vankkumattomat ja realistiset toimintatavat ja asenteet. Tähän vaikuttavat monet järjestön asemaan ja työskentelytapoihin liittyvät tekijät: taloustieteen luonne, järjestön jäsenyyden tunnuspiirteet, sen rakenteeseen sisältyvä vapaus muista kuin hallitustason rajoituksista sekä keskittyminen todellisiin poliittisiin vaihtoehtoihin.

Tämän lyhyen esittelyn jälkeen siirryn käsittelemään varsinaista aihettamme. Selvittelen, mihin suuntaan yhteiskunta todennäköisesti kehittyy tulevaisuudessa, ja pyrin luonnehtimaan työvoiman tulevia liikkeitä tämän kehityksen valossa. Edellä esittämiäni ajatusten pohjalta ei liene yllättävää, että käsittelen yhteiskuntaa paljolti työyhteisönä ja kiinnitän eniten huomiota työmarkkinanäkökohtiin.

Aluksi haluaisin tarkastella työn muuttuvia muotoja ja työn organisointia sen valossa, mitä trendejä työvoiman rakenteessa on havaittavissa ja miten tekniikka edistyy varsinkin tiedonvälityksen ja viestinnän alueella.

Sen jälkeen selvittelen siirtolaisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja sen vaikutuksia eli sitä, millaisessa vuorovaikutuksessa siirtolaisuus on talouden ja yhteiskunnan kanssa. Sitten esitän muutamia ajatuksia siirtolaisuuden tulevaisuudesta (ja kiinnitän huomiota eroihin, joita eri alueiden välillä on väestöllisessä taustassa ja talouden todennäköisessä kehityksessä). Lopuksi pyrin tekemään tästä kaikesta yhteenvedon.

Työn organisointi ja työn muuttuvat muodot: työvoimarakenne

Ensin muutama sana väestöllisestä taustasta, vaikka tarkastelenkin tätä asiaa perusteellisemmin tuonnempana ottaen huomioon maantieteelliset erot. Työikäisen väestön jatkuva, keskimäärin prosentin vuosivauhtia ete-

nevä määrällinen lisääntyminen johti työvoiman tarjonnan kasvuun koko OECD:n alueella 1970-luvulla ja tämän vuosikymmenen alussa. Huippukohta on kuitenkin jo ohitettu Pohjois-Amerikassa ja vastikään myös Euroopassa; Japanissa näin ei ole vielä käynyt. Lisäksi työttömyys sekä siitä johtuvat erityiset koulutus- ja eläkejärjestelyt ovat aiheuttaneet sen, että työssäkäyvän väestön ikäasteikko on supistunut molemmista päistä: se alkaa nyt noin 18 vuodesta ja päättyy - miestenkin osalta - ennen 65 vuotta.

Haluan korostaa tätä työvoiman ikäjakauman muutosta siksi, että siihen ei useinkaan kiinnitetä huomiota, vaikka sillä on merkittäviä seurauksia. Nuorisotyöttömyys on saanut aikaan yhä useampia toimenpiteitä, joiden kaikkien tarkoituksena on pitää nuoret työvoiman ulkopuolella - joko koulutuksessa, harjoittelussa tai niiden yhdistelmässä. Ikäasteikon toista päätä on useimmissa OECD-maissa supistettu alentamalla eläkeikää kahdella tai kolmella vuodella. Tämän vaikutukset valtion menoihin on otettava huomioon maailmassa, jossa aktiivisen työvoiman ulkopuolelle jäävä väestö - nuoret ja vanhat - kasvaa ja aktiiviväestö supistuu. Kaksi muutakin näkökohtaa on hyvä pitää mielessä:

- Saattaa olla kyseenalaista pyrkiä pitämään nuoriso edelleen työvoiman ulkopuolella, koska meidän maailmassamme työ on tärkein perusta aikuisuuteen siirtymiselle.
- Yhteiskunta, jonka mielestä yli 55-vuotiaista ei ole sille mitään taloudellista hyötyä, ei ole järkipäisesti organisoitu eikä kovin houkutteleva elinympäristö.

Korostan näitä kahta näkökohtaa vain osoittaakseni, että kun eri maissa on päätetty, millaista politiikkaa noudatetaan työn säännöstelemiseksi ja työttömyyden alentamiseksi, ei ole onnistuttu kovin hyvin tekemään kausikantoisia yhteiskunnallisia valintoja - eikä itse asiassa edes ajattelemaan niitä.

Toimiala- ja työllisyysrakenteessa tapahtuvaan kehitykseen vaikuttaa pääasiassa kolme tekijää, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Nämä tekijät ovat seuraavat: i) maatalouden ja teollisuuden osuuden supistuminen ja palvelujen osuuden vastaava laajeneminen, ii) eri sukupuolten erilainen työllisyyskehitys - miesten työllisyys on laskenut, naisten lisääntynyt - ja iii) muutos osa- ja kokopäivätyön suhteessa.

Osa-aikatyötä tekevien ihmisten määrän nousu on ollut hyvin selvä suuntaus OECD-maissa; se on jatkunut yhtäjaksoisesti vuodesta 1973 alkaen laskukausienkin läpi. Yhdessä maassa eli Norjassa oli osa-aikaisen työvoiman osuus koko työvoimasta vuonna 1983 jo 30 prosenttia, ja muut Pohjoismaat sekä Alankomaat ja Englanti olivat lähes samoissa luvuissa; Suomessa osuus on kuitenkin vain 8 prosenttia. Englannissa on työvoiman kasvu ollut viime vuosina kokonaan osa-aikaisen työvoiman kas-

vua. Tärkein poikkeus tästä suuntauksesta on Italia: vuonna 1983 osa-aikainen työvoima edusti siellä vain 4,6 prosenttia kokonaistyövoimasta, mikä on itse asiassa vähemmän kuin kymmenen vuotta aiemmin. Tämä on kuitenkin senlaatuinen poikkeus, että se valaisee taustalla olevaa periaatetta vaikka se ei tarkkaan ottaen vahvistakaan sääntöä; Italia on nimittäin maa, jossa työvoiman todellinen määrä on huomattavasti ilmoitettua suurempi, ja on ilmeistä, että suuri osa rekisteröimättömästä työvoimasta on osa-aikaista naistyövoimaa. (Ja kuten tuonnempana käy ilmi, rekisteröimätön työvoima merkitsee usein laitonta siirtolaisuutta.)

Osa-aikatyötä tekevät pääasiassa naiset: heidän osuutensa kaikista Euroopan osa-aikaisesti työskentelevistä on noin 80 %. Miesten osa-aikatyön kasvu on ollut yleensä paljon vähäisempää. Maantieteellisiä eroja on kuitenkin havaittavissa. Euroopassa ja Japanissa ovat avioliitto ja lastenhoito tärkeimmät syyt, jotka saavat naiset työskentelemään osa-aikaisesti, kun taas Pohjois-Amerikassa osa-aikatyö on opiskelijoiden tapa ansaita elantonsa ja on sen vuoksi yleistä i) molemmille sukupuolille ja ii) alemmassa ikäryhmässä kuin ensin mainituilla alueilla.

Osa-aikatyön yleistyminen johtuu paitsi tarjontaan myös kysyntään liittyvistä tekijöistä. On havaittavissa läheinen yhteys osa-aikaisen työvoiman ja kohti palvelualoja vievän rakennemuutoksen välillä; ja naisethan ovat olleet perinteisesti kiinnostuneita palvelualoista. Osa-aikatyö on erityisen tehokasta palvelualoilla, koska osa-aikaiset työntekijät ovat usein valmiit yhdistelemään lyhyitä työaikojaan joustavasti ja antavat siten työnantajalle mahdollisuuden mukauttaa työvoiman määrä välittömään tarpeeseen. Joustavat työjärjestelyt tuovat työvoimaan yhä enemmän naimisissa olevia pienten lasten äitejä, jotka eivät halua tehdä normaalia kokopäivätyötä.

Paineita osa-aikatyön puolesta tulee muualtakin: yrityksillä on tarve minimoida työvoimakustannukset ja sen vuoksi työnantajat suosivat osa-aikatyötä niissäkin tilanteissa, joissa kokopäiväisen työvoiman tarjontaa on yli tarpeen. Osa-aikaisen työntekijän kustannukset ovat yleensä alhaisemmat, koska tuntipalkka on tavallisesti pienempi - mikä johtuu osittain siitä, että työehtosopimuksissa on osa-aikatyölle huonompi suoja (sama-palkkalainsäädännöstä huolimatta), ja osittain naisvaltaisuudesta - ja koska luontaisedut, kuten palkalliset lomat, sairausajan palkat ja työeläkkeet, ovat heikommat. Joissakin maissa, joissa on ansiokynnysjärjestelmä, saattavat työnantajat välttyä maksamasta ns. palkkaveroa, jota maksetaan valtiolle työntekijöille maksettavista palkoista. Lisäksi useimmissa maissa on voimassa sellainen lainsäädäntö, että osa-aikaisilla työntekijöillä on heikompi työllisyysturva, mikä lisää entisestäänkin heidän hyödyllisyyttään joustavuutta hakevien työnantajien silmissä.

Osa-aikatyö on siis ollut huomattava tekijä naistyövoiman kasvussa; näin on varsinkin Australiassa, Kanadassa ja Pohjois-Euroopassa. Naisten,

25-54 vuotiaiden, varsinkin pienten lasten äitien, osallistuminen työelämään on itse asiassa noussut kaiken aikaa. Kun työhönosallistumisluvut eritellään iän ja sukupuolen mukaan, käy ilmi, että tähän liittyy kaksi muutakin ilmiötä. Miesten työhönosallistumisaste on pitkällä aikavälillä laskenut useimmissa OECD-maissa ja tämä lasku aiheutuu suurelta osin vanhojen miesten työstäpoisjäännistä. Nuorten työhönosallistumisaste puolestaan kohoaa lyhyellä aikavälillä Pohjois-Amerikassa (USA:ssa monet nuoret ovat mukana sekä työvoimassa että koulutusjärjestelmässä) mutta laskee Euroopassa ja Japanissa. Tämä viimeksi mainittu ilmiö liittyy myös osa-aikatyöhön, sillä kuten edellä jo kävi ilmi, osa-aikatyö liittyy Pohjois-Amerikassa erityisesti koulutukseen. Sen vuoksi koulutuksessa olevien nuorten kasvava osuus vaikuttaa eri alueilla eri tavalla.

Pitkällä aikavälillä toteutunut lasku vanhojen ihmisten työhön osallistumisessa näyttäisi johtuvan pääasiassa siitä, että eläkejärjestelmä on laajentunut ja parantunut, joskin todisteita on siitäkin, että laskukaudella on ollut lamaannuttava vaikutus vanhoihin miehiin. Naisten, varsinkin naimisissa olevien naisten, työhönosallistumisasteen nousulle voidaan löytää monia syitä: asenteet naisten yhteiskunnallista asemaa kohtaan ovat muuttuneet, verotus- ja sosiaaliturvarakenteet ovat muuttuneet, koulutustaso on noussut ja elinkeinorakenteessa on tapahtunut muutos kohti palvelualojen yleistymistä. Väestöllisesti on syntyvyyden ja työmarkkinoille osallistumisen välillä monimutkainen suhde; lasten määrän väheneminen johtuu kasvavasta työelämään osallistumisesta ja samalla helpottaa sitä.

Näyttää epätodennäköiseltä, että näiden muutosten suunta vaihtuisi keskipitkällä aikavälillä. Niinpä siirrymme yhä pitemmälle kohti yhteiskuntaa, jossa yhä useammat nuoret jäävät työvoiman ulkopuolelle, jossa sekä miesten että naisten kasvava enemmistö on parhaat vuotensa työelämässä tai jossa ihmiset työskentelevät vähemmän aikaa ennen kuin vetäytyvät tai joutuvat vetäytymään työelämästä. Työstä tulee siis ilmiö, joka hallitsee perheitä ja talouksia hieman yli puolet keskimääräisestä eliniästä. Tämä on perinpohjainen muutos verrattuna toista maailmansotaa edeltäneeseen aikaan, jolloin työ oli useimmissa talouksissa pysyvä, joskin ehkä nykyistä vähemmän kuluttava, ilmiö. Tämän muutoksen seuraukset perheen organisaatiolle ja rakenteelle ovat niin tärkeitä, ettei niitä ole mahdollista kattaa tässä yhteydessä, mutta haluan huomauttaa vain, että monet Pohjois-Amerikassa viime vuosikymmenen aikana avautuneista uusista markkinoista ja työpaikoista ovat perheisiin ja talouksiin liittyvien palvelujen alalla.

Toimialarakenteen muutos palvelualoja kohti on ollut osaltaan, joskaan ei kokonaan, vaikuttamassa siihen, että pienten yritysten ja yksiköiden osuus työvoimasta on viime vuosina kasvanut yhä suuremmassa määrin. On tärkeää tehdä ero yritysten ja yksiköiden välillä: suuri yritys saattaa koos-

tua muutamasta (tai monesta) pienestä yksiköstä. Tässä mielessä voidaan sanoa, että pienet yksiköt ovat vaikuttaneet erityisen paljon työllisyyden kasvuun. On olemassa joitakin todisteita siitä, että työturvallisuus ja luontaisedut, kuten sairausajan palkka ja työeläkejärjestelyt, ovat pienissä yrityksissä heikompia. Toisaalta työolot saattavat olla pienyrityksissä joissakin suhteissa suotuisimmat: niissä voi työympäristö antaa mahdollisuuden aloitekyvyn kukoistukselle sekä innovaatioiden tekemiselle ja läpiviemiselle.

Mitä tämä tarkoittaa? Ensinnäkin voimme olla varmoja, että suuret yritykset organisoidaan yhä useammin pienempiin yksiköihin, jotka toimivat usein itsenäisesti. Tällä on luonnollisesti vaikutuksensa työehtosopimusneuvotteluihin ja ammattiyhdistysliikkeen organisaatioon. Toiseksi sodan jälkeen tapahtunut pienyritysten nopea yleistyminen (ja nykyään uusia yrityksiä muodostuu seitsemässä suurimmassa OECD-maassa kaksi kertaa niin paljon kuin kymmenen vuotta sitten) merkitsee sitä, että yhä useammista ihmisistä tulee yrittäjiä, jotka luovat siis itse oman liiketoimintansa ja työllisyytensä. Monissa maissa itsensä työllistäminen on yleistynyt huimaavaa vauhtia . . . lieneekö kyseessä yksilöllinen strategia työttömyyden välttämiseksi?

Kaikkiin tässä jaksossa mainittuihin kehityssuuntiin (osa-aikatyöhön, naistyövoimaan, pienyrityksiin, palvelualojen kasvuun), liittyy yhteisiä teemoja: joustavuus - tai ehkä hieman karummin sanottuna työaikojen satunnaisuus - ja erkaneminen suuresta hierarkkisesti organisoidusta teollisuusyksiköstä, joka sijaitsee yhdessä paikassa ja työllistää kokopäivätoimisia miespuolisia työntekijöitä - eli erkaneminen perinteisestä työkäsitteestä. Edellä mainittu "innovaatio" on hyvä johdatus seuraavaan osaan, jossa käsitelen teknologista edistymistä ja sitä, kuinka sekin muovaa perinteistä työn käsitettä.

Teknologiset muutokset

On helppo nimetä jokseenkin tarkasti, mikä teknologisen muutoksen alue on meidän aikanamme ja lähitylevaisuudessa tärkein. Lähes kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että kyseessä on tietokoneisiin ja varsinkin mikroelektroniikkaan liittyvät viestintä-, tiedonvälitys- ja automaatiotekniikat. Jo nyt nämä tekniikat ovat johtaneet uudentyyppisten tavaroiden ja palvelujen tuottamiseen ja ovat muuttaneet vakiintuneiden tuotannonalojen tuotantoprosesseja ja tuotesuunnittelua. Uusia sovellutuksia löydetään kaiken aikaa. Syytä on siis olettaa, että tämä tekninen vallankumous ulottuu talouden joka haaraan ja että sen suurimmat vaikutukset ovat vielä näkemättä.

Uudet bioteknologiat näyttävät sitä vastoin tuskin ehtivän taloudellis-

ten sovellutusten vaiheeseen seuraavan kymmenvuotiskauden sisällä. Ydin-tekniikan sovellutusalue on kapea, pääomakustannukset erittäin korkeat ja ympäristörajoitukset mittavat. Muut innovaatiot rajoittuvat yksittäisiin prosesseihin ja tuotteisiin. Niinpä teknologisella rintamalla on vallitsevana piirteenä väistämättä "informaatiovallankumous" (mikroelektroniikka ja televiestintä).

Jos katsomme taaksepäin teknologisen muutoksen historiaan, huomaamme kaksi tärkeää asiaa. Ensiksikin jokainen uusi innovaatio on merkinnyt kustannusten selvää alentumista, jolloin sitä on kannattanut käyttää hyödykseen (näin kävi esimerkiksi teräksen valmistuksen, kuljetusten ja öljyn tuotannon alalla). Nyt näin on käymässä mikroelektroniikan alalla. Toiseksi teknologinen muutos on nopeampaa kuin yhteiskunnallinen muutos: yhteiskunnallisissa rakenteissa on usein paljon enemmän jäykkyyttä. Tärkeiden teknologisten innovaatioiden (höyryn, sähkön, polttomoottorin) sulauttaminen tehokkaasti yhteiskuntaan on vaatinut pitkäaikaisen sosiaalisen sopeutumiskauden. Tähän sopeutumiseen kuuluvat esimerkiksi tarvittavien taitojen ja tietojen muutokset ja niitä seuraavat muutokset työntekijöiden koulutus- ja harjoittelujärjestelyissä. Rakenteellisia muutoksia, joita tapahtuu uusien tiedonvälitystekniikoiden ansiosta sekä palvelualueilla että teollisuudessa, ei voida sulauttaa ilman laajoja institutionaalisia uudistuksia.

Yleensä ammattitaidon ja ammattien kehittymisen laajuutta aliarvioidaan. Työmarkkinatilanteen tarkastelu osoittaa, että nytkin, korkean työttömyyden aikana, on joillakin aloilla, varsinkin systeemianalyysin alalla, puutetta työvoimasta. Monet ammattitaitoiset työntekijät eivät ole saaneet tarpeeksi harjoitusta ja koulutusta pystyäkseen tekemään niitä uudenlaisia töitä, joita heidän saatetaan vaatia tekevän.

Uusi informaatioteknologia vaikuttaa ammattien taitovaatimuksiin merkittävimmin siten, että se lisää kykyä varastoida ja käsitellä tietoja ja välittää niitä nopeasti, jopa hetkessä, pitkänkin matkan päähän. Useimmat toimistotyöhön liittyvät taidot, joissa käytetään nykyään kynää ja paperia, voidaan siirtää tietokoneelle ja videonäytölle. Tietokoneavusteinen suunnittelu ja valmistus aiheuttavat muutoksia insinööriammateissa. Perinteisen ammattitaidon merkitys katoaa, kun tarkkoihin mittauksiin perustuvat prosessisäätöjärjestelmät korvaavat kokeneen työntekijän suorittaman arvioinnin. Huolto- ja korjaustöiden tarpeen pieneminen vaikuttaa niin palveluun kuin teollisuuteenkin. Erikoisosaamista vaativissa ammateissa, kuten lain, lääketieteen ja kirjanpidon alalla, tarve muistaa asioita vähenee ja analysoinnille tulee enemmän tilaa.

Mitä muita vaikutuksia uusilla teknologioilla voi odottaa olevan työoloihin? Ne saattavat helpottaa työajan joustavuuden lisäämistä sekä päivittäisten työtuntien että pitempiäaikaisten jaksojen työajan osalta. Edellä

olen jo maininnut osa-aikatyön yleistymisen varsinkin naisten parissa. Siihen liittyy myös vuorotyöjärjestelyjen yleistyminen, mikä johtuu paljolti taloudellisesta pakosta hyödyntää kalliita pääomainvestointeja mahdollisimman tehokkaasti. Meidän kannaltamme on erityisen tärkeää se, että uusiin tekniikoihin sisältyvä viestintäkomponentti näyttää muuttuvan koko "työssäkäynnin" käsitettä. Joissakin maissa on jo nähtävissä, että kotona työskentely yleistyy nopeasti, ja se merkitsee perusluontoista muutosta työn organisointitavassa. Koska uudet tekniikat mahdollistavat nopean viestinnän toisistaan hyvinkin kaukana sijaitsevien paikkojen välillä, ei ole periaatteessa mitään syytä siihen, että kaikki tehtävät olisi suoritettava samassa paikassa. Toimistotyö ja varastointi sekä korkeatasoista koulutusta edellyttävät tutkimukseen ja analysointiin liittyvät ammatit sopivat erityisen hyvin tällaiseen hajauttamiseen. Järjestelmästä on etuja sekä työnantajalle että työntekijälle; edellisen se vapauttaa huomattavista infrastruktuuri-investoinneista ja työvoiman tarjonnan maantieteellisistä rajoituksista, ja jälkimmäiselle se suo mahdollisuuden muokata aikatauluun ja välttyä työmatkojen kustannuksilta ja vaivoilta.

Teknologisella kehityksellä on myös kansainvälisiä vaikutuksia. Uusia taitoja, asenteita, organisaatiomuotoja, pääomalaitteita sekä johtamis- ja markkinointitekniikoita tarvitaan kaikkialla ja niiden koko potentiaalia voidaan hyödyntää vain, jos poliittinen ja lakisääteinen tilanne antaa niiden kukoistaa suotuisissa olosuhteissa ja samalla rajoittaa haitallisia yhteiskunnallisia seuraamuksia. Uudet tekniikat vähentävät tietojen käsittelyn suhteellisia kustannuksia ja kiihdyttävät siten kohti palvelualojen kasvua vievää suuntausta ja muuttavat samalla toimialojen kansainvälistä jakautumaa sen mukaan, missä tahdissa eri kilpailijat toteuttavat innovaatioita. Kyky sopeuttaa yhteiskunnallinen ja institutionaalinen koneisto uusien vaatimusten mukaisesti ja kehittää uusia taitoja kaikilla työvoiman tasoilla vaihtelee eri maissa ja vaikuttaa siten merkittävästi siihen, kuinka maat menestyvät kansainvälisesti ja mihin ne sijoittuvat maailman taloudellisessa hierarkiassa.

Uusiin pääomalaitteisiin investoidaan siksi, että se on kannattavaa. Usein luullaan, että pääomainvestointi kannattaa tehdä aina silloin, kun se vähentää työn tarvetta, jos palkkakustannusten säästöt ovat suuremmat kuin pääoman kuoletuskustannukset. Mutta pääomainvestointiin voidaan päätyä senkin vuoksi, että se tekee työstä tuottavampaa. Tietokonepohjaiset teolliset järjestelmät eivät poikkea edeltäjistään tässä suhteessa. Yhtäältä uudet järjestelmät voidaan suunnitella siten, että ne antavat työntekijöille mahdollisuuden käyttää omaa harkintaansa ja pitää tietokoneprosesseja apuvälineenään ja lisätä ammattitaidon osuutta työssään. Toisaalta ne voidaan suunnitella sellaisiksi, että ne poistavat ihmisen osuuden niin pitkälle kuin mahdollista. Valintaan vaikuttaa todennäköisesti se,

kuinka päteviä johtajat ovat ja missä määrin he kysyvät työntekijöiden mielipidettä - vallitseeko johdon ja työntekijöiden välillä keskinäinen luottamus tai onko yhteisön peruskatsomuksena yhteistyö vai ristiriitaisuus.

Tarkastelkaamme lopuksi muutamia seurauksia, joita edellä esitetyillä näkökohdilla saattaa odottaa olevan muuttoliikkeeseen, kun otetaan huomioon, miten siirtolaisuustilanne todennäköisesti tulevaisuudessa kehittyy.

Siirtolaisuuteen vaikuttavat tekijät ja sen vaikutukset

Mitä siirtolaisuus on? Määritelmän mukaan se merkitsee ihmisten liikkumista, mutta siihen liittyy myös se tämän esityksen kannalta erittäin tärkeä näkökohta, että se on työmarkkinoiden välinen sidos tai sopeuttaja. Sen pääasiallisena aiheuttajana ovat luovuttavan ja vastaanottavan markkinan välillä olevat tulo- tai työmahdollisuuksien erot. Markkinat voivat sijaita samassa maassa - jolloin on kyse maassamuutosta - tai eri maissa, jolloin on kyse kansainvälisestä muuttoliikkeestä. Muuttaja on halukas siirtymään alueelta toiselle taloudellisten kannustimien vuoksi, ja tässä suhteessa sekä maassamuutto että kasainvälinen muuttoliike ovat samanlaisia.

Kansainvälisellä tasolla on kuitenkin huomattava ero maastamuuton ja maahanmuuton välillä. Ainakin länsimaissa maastamuuttoa pidetään ihmisen oikeutena ja siksi se on tapa reagoida markkinamuotoihin siinä missä maansisäinen muuttokin. Maahanmuuttoa rajoittavat monet ei-taloudelliset tekijät, kuten kansallinen riippumattomuus, diplomaattisuhteet sekä väestölliset, yhteiskunnalliset ja humanitääriset tavoitteet. Itse asiassa se on kokonaan valtiovallan poliittisten päätösten varassa.

Maat reagoivat yleensä hyvin voimakkaasti yrityksiin loukata niiden oikeutta määrätä, kenet ne voivat päästää alueelleen. Jos asiaa tarkastellaan aivan sosiaalipsykologian perusteista käsin, voidaan siirtolaisuutta pitää jonkinlaisena tunkeutumisenä, ja oman alueen puolustamisvaisto on juurtunut syvälle ihmisiin. Kansainvälisessä yhteistyössä on kuitenkin edistytty, ja hallitukset ovat hyväksyneet omaa ehdotonta toimintavapauttaan rajoitettavan. Jo vuonna 1956 edustamani organisaation edeltäjä OEEC hyväksyi työvoiman liikkumisvapautta koskevan suosituksen, joka oli ensimmäinen askel tähän suuntaan. Merkittävimpiä toimenpiteitä ovat kuitenkin Euroopan talousyhteisön ja Pohjoismaiden molempien tahollaan tekemät sopimukset yhteisistä työmarkkinoista. Näiden alueiden sisällä vallitsevat paljolti sellaiset olosuhteet, jotka ohjaavat maansisäistäkin muuttoliikettä.

Tiedonsaannin ja matkustamisen helpottuminen vaikuttavat olennaisesti muuttopaineisiin ja lisäävät OECD:n ja muun maailman keskinäistä riippuvuutta. Maailman muuttoliikkeet käyvät yksiin pitkäaikaisen väes-

töllisen ja taloudellisen kehityksen kanssa; kehitysmaista lähtevä muutto-
liike, joka on usein laitonta, jatkuu huolimatta siitä, että OECD-maissa on
paljon työttömyyttä ja että eri maiden välillä on huomattavia menestymis-
eroja.

Maahanmuutto on siis valtiovallan poliittisen harkinnan varassa. Muut-
tajat maksavat yleensä monta sukupolvea kattaviin rahastoihin, kuten so-
siaaliturva- ja eläkejärjestelmiin, enemmän rahaa kuin saavat sieltä takaisin.
Jokaisessa ryhmässä on enemmän työntekijöitä ja vähemmän työelämän
ulkopuolella olevia, ja ryhmät ovat nuorempia. Niiden väestöprofiili on
yleensä edullinen. Muun muassa nykyisten teknologisten muutosten an-
sion suuri väestöpohja mahdollisuuden suurtuotannon etuihin, mikä
merkitsee sitä, että siirtolaisista on tässä suhteessa hyötyä. Lisäksi muut-
tava työvoima on nuorta, vahvaa, liikkuvaista ja vaatimatonta. Erityisesti
se voi omalta osaltaan poistaa työmarkkinoiden jäykkyyttä ja helpottaa
sopeutumista maantieteellisiin, toimialoittaisiin ja ammattirakenteeseen
liittyviin muutoksiin.

Toisaalta on huomattava, että koska monet siirtolaiset pyrkivät maksi-
moimaan ansionsa ja säästönsä suhteellisen lyhyellä aikavälillä, he saatta-
vat välttää henkilökohtaisia investointeja ammatillisten taitojen kehittämi-
seen. Tässä kohdin on ero tilapäissiirtolaisten ja vakituisten siirtolaisten
välillä: ensiksi mainitut aikovat palata kotimaahan nauttimaan ulkomaan-
oleskelunsa hedelmistä, mutta viimeksi mainitut aloittaa uuden
elämän alueella, jossa pitkän aikavälin mahdollisuudet ovat paremmat.
Vielä on syytä ottaa huomioon kausiluonteinen muuttoliike, jota on ollut
pitkään varsinkin hotelli- ja ravintola-alalla sekä joillakin maanviljelysaloi-
lla, tarjoaa mahdollisuuksia tulevaisuuden yhteiskunnan joustavuuden lisää-
miseen.

Tulevaisuuden siirtolaisuustilanne

Taloukasvun tulisi keskipitkälläkin aikavälillä olla hyvin voimakasta,
jotta nykyisestä työttömyydestä päästäisiin kaikissa OECD-maissa eroon.
Mikään ei siis anna odottaa, että merkittävä työvoimapula tulisi uudelleen
ajankohtaiseksi. Teoriassa tämän pitäisi estää vastaavan muuttovirran muo-
dostuminen joko siksi, että liikatarjonta vie palkkoja alaspäin (ja poistaa
siten muuttamisen taloudellisen motiivin) tai siksi, että maahanmuuttajien
kanssa kilpailevien työntekijöiden kasvava määrä alentaisi siirtolaisten ky-
syntää.

Olellainen seikka on se, voimmeko odottaa kasvua senlaatuissa töis-
sä, joiden tekemisessä siirtolaiset olisivat erityisen kilpailukykyisiä? Vaik-
ka kokonaiskasvu saattaa olla vaatimatonta tai jopa kääntyä laskusuuntaan,
on mahdollista, että teknisestä edistyksestä ja kansainvälisen kaupan uu-

delleenjärjestelyistä johtuvat rakennemuutokset luovat työpaikkoja, joihin siirtolaiset sopivat paremmin kuin maan alkuperäiset tai sinne aikaisemmin muuttaneet asukkaat.

Palvelualoilla, joilla kasvu on nopeinta, on hyvin erilaisia työmahdollisuuksia. Toimistotyössä, joka on tähän asti työllistänyt hyvin vähän siirtolaisia, on odotettavissa sekä ammattitaitovaatimusten kohoamista että vähenemistä. Toisaalta ravintola- ja kotitalousalalla, joilla työskentelee suuri määrä siirtolaisia, säilynee työ vastaisuudessakin sellaisena, että siirtolaisten työpanosta tarvitaan. Jos siirtolaiset aikovat hyötyä eri alueilla olevien työpaikkojen ammattitaitovaatimusten muutoksista, heidän on hankittava tarpeellinen pätevyys; näyttää kuitenkin siltä, että maahanmuuttaneiden seuraava sukupolvi noudattaa samaa koulutusuraa kuin vanhempansakin. Tämä viittaisi siihen, että ammattitaidottoman työvoiman tarjonta säilyy vielä jonkin aikaa, vaikkakin joitakin töitä saatetaan vieroksua odotusten kasvaessa.

Palvelusektorin ylemmässä päässä eli tiedonvälityksen vallankumouksen myötä syntyneissä, suurta teknistä ja ammatillista taitoa vaativissa ammateissa saanee uuden tekniikan laaja levinneisyys ja sen homogeeninen yksikielinen luonne aikaan huomattavaa muuttoliikettä varsinkin yhteismarkkina-alueilla. "Aivovuodosta" on jo todisteita - tietokoneasiantuntijoilla ja Wangin operaattoreilla on yhteinen kulttuuri riippumatta siitä, minkä maalaisia he ovat.

Lopuksi on vielä huomattava, että muuttoliikkeisiin vaikuttaa alkuperä- ja kohdemaan väestöllinen tilanne ja varsinkin työikäisen väestön osuus kokonaisväestöstä. Kaikkialla OECD:n alueella on havaittavissa, että työteensa jopa vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta; niiden perinteiset työvoiman tarjoajat kokevat kuitenkin Turkkiä lukuunottamatta suoranaiseen laskuun ensi vuosikymmenellä. Italian ja jossain määrin myös Kreikan tapaus osoittaa, ettei tämä suuntaus rajoitu vain perinteisiin kohdemaihin. Vain Turkissa ja ehkä Portugalissa on todisteita voimakkaasta väestönkasvusta. Toisaalta väestö kasvaa OECD:n ulkopuolisilla alueilla voimakkaasti ja nuorison osuus niissä on suuri. Sieltä käsin on siis odotettavissa maastamuuttopaineita, koska työikäisen väestön määrä kasvaa kasvamistaan.

Kaikesta edellä sanotusta voidaan tehdä seuraavia johtopäätöksiä. On epätodennäköistä, että Euroopan perinteisiin kohdemaihin tulee yleistä maahanmuuttoa, koska työttömyyden jatkuminen ja työvoimareservi pitävät kysynnän alhaisena. Jonkin verran kysyntää voi olla edelleen fyysisesti rasittavan tai epämiellyttävän työn tekijöistä. Uusi teknologia voi luoda jonkinlaista valikoitua kysyntää, mutta tämä vaikuttaa todennäköisesti lähinnä markkinoiden ammatinharjoittajapäähän ja merkitsee ammatillisesti hyvin pätevän työvoiman siirtymistä teollistuneiden maiden tai

yhteismarkkinoiden sisällä. Euroopan ulkopuolisissa OECD-maissa talouskasvu on suurempaa, mutta myös väestönkehitys on siellä suotuisampaa. Hieman pitemmällä aikavälillä Pohjois-Euroopan maat kokevat epäsuotuisan väestökehityksen seuraukset ja saattavat haluta vakauttaa väestörakenteensa jopa vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta; niiden perinteiset työvoiman tarjoajat kokevat kuitenkin Turkkiä lukuunottamatta saman ilmiön. Kolmannen maailman paineet säilyvät suurina ja ne voivat johtaa laittomaan maahanmuuttoon ja laittomiin työsuhteisiin. Tämä saattaa vaikuttaa varsinkin Kreikkaan ja Italiaan, joista ei enää muuta ihmisiä muihin maihin, ja voi saada kaikki OECD-maat korostamaan siirtolaisuuspolitiikassaan yhä enemmän sosiaalisia ja humanitäarisia aineksia.

Lopuksi

Lopuksi voidaan todeta, että taloudessa yleisesti ja työmarkkinoilla erityisesti näkyvät kehityssuuntauukset vievät kohti niiden kiinteiden rakenteiden murtumista, joita olemme yleensä yhdistäneet ajatuksiimme "työstä". Muuttaja, muuttipa hän sitten oman maansa sisällä tai maasta toiseen, on määritelmän mukaisesti liikkuvuuden elementti. Se kuinka tuo liikkuvuus kussakin maassa reagoi yhteiskunnan uusiin kehityssuuntiin, riippuu toisilleen vastakkaisten voimien vuorovaikutuksesta. Jotkut voimat, varsinkin uusien tietotekniikoiden kyky työn hajauttamiseen, saattavat hyvinkin johtaa muuttamisen tarpeen tai haluttavuuden vähentymiseen. Toisaalta uusissa paikoissa sijaitsevat uudet toimialat vetävät uusia ihmisiä puoleensa niin kuin on perinteisestikin tapahtunut. Kansainvälisesti katsoen on joidenkin maiden kesken olemassa yhteiset työmarkkinat, joissa vaikuttavat samanlaiset taustavoimat kuin kansallisilla työmarkkinoilla. Suurimmaksi osaksi maahanmuuttoa kuitenkin - toisin kuin maastamuuttoa - ohjaa tiukasti valtiovallan politiikka. Yleinen ennuste on, että politiikka säilyy useissa maissa rajoittavana paljolti työttömyyden takia mutta että epäsuotuisa väestökehitys saattaa muovata sitä pitkällä aikavälillä varsinkin Pohjois-Euroopassa. Paineet muuttaa pois kehitysmaista säilyvät edelleenkin suurina, mikä johtaa osittain väistämättä laittomiin maahanmuuttoihin ja työsuhteisiin OECD-maissa. Tätä helpottaa vuorostaan edellä mainittu perinteisten työrakenteiden murtuminen.

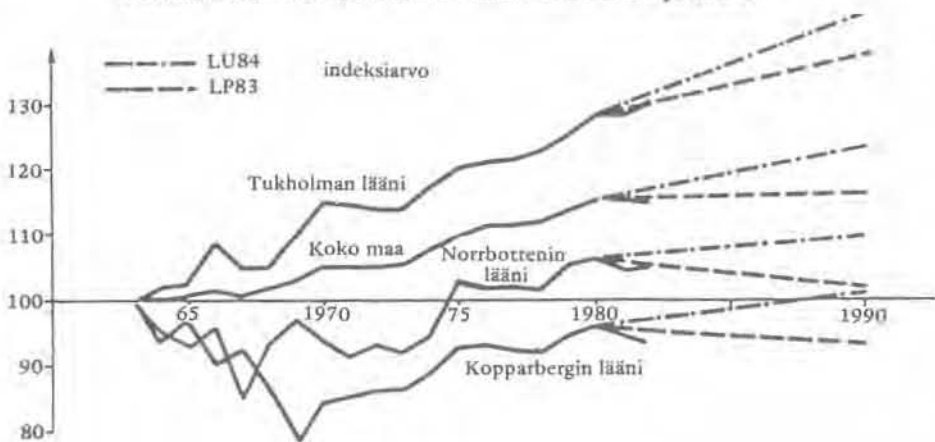
3.2. TYÖVOIMAN LIIKKUVUUDEN ALUEELLISET LAHTOKOH- DAT TIETOYHTEISKUNNASSA – ERÄITÄ RUOTSALAIISIIN KOKEMUKSIIN PERUSTUVIA HAVAINTOJA.

Dr. Sten Axelsson ja Prof. Folke Snickars esitelmöitsijä

KANSANTALouden RAKENNUMUUTOS

Lähes koko 1970-luvun ajan useimpien jälkiteollisten maiden asutushie-
rarkian alimmilla tasoilla kasvoi sekä työpaikkojen että asukkaiden määrä.
Ruotsissa, josta suurin osa tämän tutkimuksen materiaalia on koottu, tuo-
tantosektorin työpaikat kasvoivat sitä nopeammin, mitä syrjäisemmästä
seudusta oli kyse. Kasvu oli prosentuaalisesti nopeinta Norlannin keski-
osien kunnissa. Kuten kuviosta 1 käy ilmi, Norrbottenin läänin täystyöl-
lisyys on kasvanut vuodesta 1975 eteenpäin. Näin ei ole asian laita Ruot-
sin keskiosien sisämaalläänneissä, kuten Kopparbergin läänissä. Tämä johtuu
tietysti siitä, että viimeksi mainitut alueet ovat keskittyneet hyvin voimak-
kaasti sellaiseen perusteellisuuteen, jonka tärkeimmät tuotteet ovat jo saa-
vuttaneet elinkaarensa pysähtymisvaiheen. Toisaalta kuvio osoittaa myös
Tukholman alueen työllisyyden tasaisen nousun. Kuvio heijastaa kansanta-
loudessa tapahtunutta rakennemuutosta: siirtymistä tuotantolaitoksista
erilaisiin palveluyrityksiin ja julkisiin palvelulaitoksiin eri alueilla. Talous-
elämän rakennemuutoksen jatkumisesta ollaan kyllä yhtä mieltä, mutta
mitä tapahtuu tämän prosessin maantieteelliselle projektiolle?

Kuvio 1. Työllisyys Ruotsissa ja Tukholman, Kopparbergin ja Norrbottenin lääneissä
vuosina 1963 - 1982, sekä kaksi ennustetta (LU84 ja LP83).

Tuotteen elinkaariteoria

Sovellettaessa tuotteen elinkaariteoriaa OECD:hen havaitaan, että taloudellisen erikoistumisen rakenne on kohtalaisen vakaa. Kuvion 2 osoittamaan järjestelmään syntyy uusia tuotteita ylhäällä vasemmalla olevan alueen kautta. Tähän kuuluu pitkälle erikoistunutta ja vakiintunutta toimintaa OECD:n alueella. Kuvion muihin alueisiin kuuluu tuotteita, joiden erikoistumisaste ja toiminnan keskittymisaste vaihtelevat. Teorian mukaan OECD muodostaa tuotannon ydinalueen tuotettaessa tuotekehittelyyn orientoituneita tuotteita ja hyvin ansaitseville kuluttajille suunnattuja tuotteita tai valmistettaessa tuotteita logistisesti.

Kuvio 2. Kansainvälisen työnjaon trendit.

	Vakaa erikoistuneisuus OECD:n alueella	Laskeva erikoistuneisuus OECD:n alueella
Korkea erikoistumistaso OECD:ssä	Tuotekehittelyvaltaiset tuotteet Tietoon ja kilpailuun perustuvat tuotteet Infrastruktuurista riippuvat järjestelmät Design-tuotteet Etäisyyksistä riippuvat tuotantoprosessit	Pääomavaltaiset, mutta ei tuotekehittelyvaltaiset tuotantoprosessit Tietämykseen perustuvat, infrastruktuurista riippuvat tai järjestelmään orientoituneet komponentit
Matala erikoistumistaso OECD:ssä	Poliittisesti suojatut tuotteet Talousjärjestön suojaamat tuotteet	Ei etäisyyksistä riippuvat komponentit Työvoimavaltaiset tuotteet Luonnonvaroista riippuva tuotanto Alkutuotanto

Jos tätä teoriaa sovellettaisiin Ruotsiin, niin sellaiset tuotteet kuin muovit, kirjapainotuotteet ja -välineet, kemikaalit, koneet, työkalut ja työvälineet sekä osa kulkuneuvoista sijoittuisivat vasemmalla ylhäällä olevaan alueeseen. Ruotsin erikoistumistaso on elektronisten komponenttien tuotannossa korkeampi kuin OECD-maissa keskimäärin. Ruotsi on myös erikoistunut paperi- ja selluloosateollisuuteen, jonka merkitys on vähentynyt useissa OECD-maissa. Molemmilla mainituilla sektoreilla Ruotsissa on pystytty säilyttämään kilpailukyky sijoittamalla pääomia sekä koneisiin että ammattityövoimaan.

Kasvaviksi ja toisaalta heikkeneviksi tuotannonaloiksi katsottavilla talouselämän sektoreilla on havaittavissa huomattavia eroja sekä tuotannon että työllisyyden kannalta. Näitä eroja on koottu taulukkoon 1. Perusteollisuus luottaa hintakilpailuun ja myy tuotteitaan maailmanlaajuisille kylästätyille markkinoille. Kasvava teollisuus taas uskoo dynaamiseen kilpailuun, ja sen markkina-alueena on niin paikalliset, valtakunnalliset kuin kansainvälisetkin markkinat. Ensin mainitussa teollisuudessa suhteellinen etu määräytyy hyvin pitkälle pääomaintensiteetin mukaan, kun taas kasvavassa teollisuudessa suhteellisen edun käsite tulisi oikeastaan korvata esimerkiksi termillä suhteellinen edeltämisjärjestys. Aika- ja tilasidonnainen monopoliasema, patentointi ja lisensointi sekä markkinointistrategiat voidaan katsoa kuuluviksi dynaamiseen kilpailuun. Nämä kaksi erilaista sektoria perustuvat toimintansa erilaisiin infrastruktuureihin. Perusteollisuus käyttää hyväkseen meri-, rautatie- ja yhä enenevässä määrin maantiekuljetuksia. Kasvava teollisuus suosii maantie- ja lentokuljetuksia sekä käyttää tietoliikenneverkostoa valvoessaan maailmanlaajuisia tuotantotoimintaa ja rahoitusjärjestelmiä. Näillä sektoreilla on myös erilainen profiili työvoiman kysynnän suhteen. Ammattityövoiman paikallista tarjontaa pidetään kasvavassa teollisuudessa merkittävämpänä tekijänä kuin muita alueellisia tekijöitä kuten maata, rakennuspääomaa tai maantieteellisiä ominaisuuksia. Ihmisten luoman sekä fyysisen että sosiaalisen infrastruktuurin muutoksiin suhtaudutaan vakavasti. Uudenaikainen teollisuus tuntuu siis olevan kiinnostuneempi yritysilmastosta kuin meteorologisesta ilmastosta.

Kaupunkien elpyminen

Kuten yllä on todettu, kasvavalla teollisuudella voi olla erilaiset vaatimukset alueelliseen tuotantomiljööseen nähden kuin perusteollisuudella. Ainakin Ruotsissa on kestänyt kauan, ennen kuin on kunnolla ymmärretty, millaisia vaikutuksia tällä voi olla alueelliseen kehitykseen pitkällä aikavälillä. On muistettava myös se seikka, että tutkimuksen painopiste on jo kauan ollut työllisyyden tutkimisessa. Vaikka talouselämän kehitys on joiltakin osin tukenut työllisyyden kasvua reuna-alueilla, kuten aiemmin todettiin, niin jotkut talouselämän prosessit ovat muokanneet maaperän otolliseksi alueellisen epätasapainon syntymiselle. Kansantaloudessa tapahtunut muutos kohti palvelujen tuottamista ja korkeaan teknologiaan perustuvaa tuotantoa on edesauttanut kaupunkien elpymistä. Tämä pitää paikkansa ainakin sellaisten kaupunkien osalta, jotka eivät ole keskittyneet jo elinkaarensa osalta pysähdysvaiheessa olevien tuotteiden tuottamiseen.

Taulukko 1. Teollisuuden kaksi vastakkaista sektoria.

Ominaisuudet/ kehitysvaiheet	Perinteinen teollisuus	Kasvava teollisuus
Hintäherkkyys kansainvälisessä kilpailussa	Suuri	Pieni
Tuotekehittelyn suunta	Matala, tuotantokeskeinen	Korkea, tuotekeskeinen
Markkinat	Huutokaupparätkkinat, globaalit, kylläste- tetyt	Asiakasmarkkinat, paikalliset, alueelliset ja globaalit, uudet, kyllästä- mättömät
Infrastruktuuri	Rautatiet, satamat	Lentoverkostot, tietokone- verkostot
Koulutustaso	Suhteellisen matala	Korkea
Tuottavuuden perusreit	Pääomavaltaisuus, menojen hillintä	Ei materialistiset inves- toinnit, ajallinen monopoli, tavaramerkit ja design
Toimintapolitiikka	Yleinen talous- politiikka	Yleinen talouspolitiikka, teollisuuspolitiikka
Kyseeeseen tulevat teoriat ja tietämys	"Vuosisikertateoria" Yleinen tasapaino- teoria Perinteinen kauppa- analyysi	"Vuosisikertateoria" Peliteoria Tuotteen elinkaariteoria Uus-Schumpeteriläinen teoria

Taulukko 2 kuvaa tätä ilmiötä. Siinä luonnehditaan tuotannonaloja eri ammattiteissa toimivan työvoiman avulla ja tietojen, palvelujen tai tavaroiden tuottamiseen suuntautuneen tuotannon avulla. Yksiköiden alueellista esiintymistä on kuvattu saavutettavuuden avulla. Yksi indikaattorityyppi on alueen sisäisyys. Tämän indikaattorin tarkoituksena on luonnehtia paikallista ympäristöä. Toinen indikaattori on alueiden välisyys. Sen tarkoituksena on kuvata työn sijaintia suhteessa muiden toimintojen sijaintiin. Kolmas indikaattori mittaa luonnonvarojen saavutettavuutta. Analyysissä

on otettu huomioon noin 300 eri ammattia, jotka on ryhmitelty kolmeen ryhmään. Niiden riippuvuus saavutettavuusindikaattoreista on laskettu tilastollisin menetelmin.

Taulukko 2. Saavutettavuus sijoitustekijänä.

Sijoitustekijät	Tuotantosuunta			Yht.
	Tiedöt	Palvelut	Tavarat	
Alueen sisäinen saavutettavuus (suurkaupunki)	6	4	4	14
Alueiden välinen saavutettavuus (aluekeskus)	1	5	6	12
Luonnonvarojen saavutettavuus (reuna-alue)	0	1	6	7
Kaikki ammatit	7	10	16	33

Taulukosta käy ilmi, että tietojen tuottamiseen ja siirtämiseen suuntauneista seitsemästä ammattiryhmästä kuusi on hyvin riippuvaisia alueen sisäisestä saavutettavuudesta. Tällaisen ammattiryhmän sijoittumisen todennäköisyys suurkaupunkialueelle on suuruusluokkaa kuuden suhde seitsemään. Muiden kuin tietojen tuottavien palveluyritysten kohdalla tilanne on toisenlainen: on lähes yhtä todennäköistä, että päätöksentekijät pyrkivät sijoittamaan yksikön suurkaupunkiin kuin alueelliseen keskukseen. Teollisuustuotannon kohdalla jakauma on melko tasainen.

Tästä analyysistä voidaan tehdä se johtopäätös, että niin sanotut tietoon perustuvat ammatit ovat luonteeltaan alueellisesti paljon keskittyneempiä kuin muut ammatit. Tämän tilanteen syntymiseen ovat vaikuttaneet harjoitettu politiikka ja spontaani asiain eteneminen, jotka ovat todennäköisesti vahvistaneet toistensa vaikutusta. Tässä yhteydessä tärkeimpinä politiikan muotoina voidaan nähdä koulutuspolitiikka ja tuotekehittelypolitiikka. Myös esimerkiksi yritysten ja yhdistysten organisointi on johtanut samaan suuntaan. Tällaisessa talousympäristössä uhanalaisia alueita eivät kenties olekaan harvaan asutut alueet vaan niiden aluekeskukset. Tietojen tuottaminen ja siirtäminen eivät välttämättä noudata palvelujen ja tavaroiden tuotannosta tuttua kaavaa. Vaikka moderni tietojen siirtotekniikka voikin vapauttaa reuna-alueet joistakin niiden maantieteellisistä kahleista, niin pysyvien henkilökohtaisten kontaktien tarve voi johtaa kes-

keisemmin sijaitsevien ja paremmat mahdollisuudet paikalliseen kanssakäymiseen tarjoavien alueiden suosintaan. Tämän johtopäätöksen pitävyyteen vaikuttaa se, miten työvoiman liikkuvuus kehittyi tietoyhteiskunnassa.

LIKKUVUUTEEN LIITTYVIÄ NÄKÖKOHTIA

Maantieteellisen liikkuvuuden rakenne

Kuten aiemmin mainittiin, liikkuvuuden rakenne on muuttunut viime vuosikymmenen aikana. Kuvio 3 osoittaa Ruotsissa tapahtuneen pitkän aikavälin kehityksen kuntarajat ylittävästä muuttoliikkeestä. Nähtävissä on hienoista muuttoliikkeen hidastumista. 1960-luvun loppupuolella tapahtuneen nousun syytä olivat sekä liikkuvien väestönosien kasvu että eri alueiden väliset työntö- ja vetovoimat.

Kuvio 3. Liikkuvuus kuntarajojen yli vuosina 1929 - 1981.

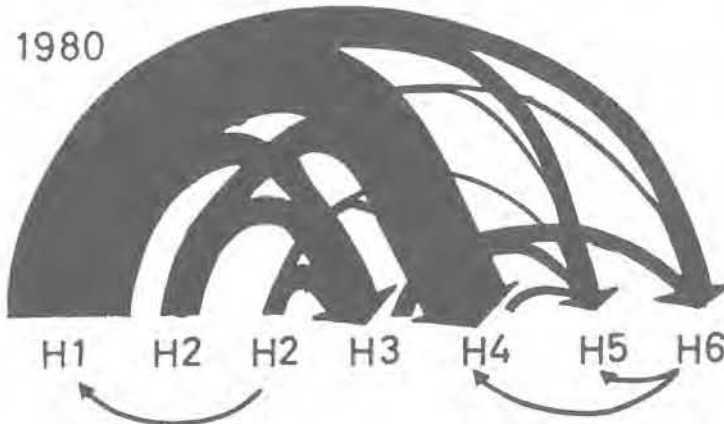
Kuviosta 4 näemme lyhyen aikavälin kehityksessä joitakin mielenkiintoisia piirteitä. Otettaessa lähtökohdaksi vuonna 1974 muuttaneiden määrä voidaan havaita kaukumuuttajien määrän olevan huomattavasti pienempi vuonna 1982 kuin vuonna 1974.

Kuvio 4. Aluerajat ylittävä muuttoliike vuosina 1974 - 1982.

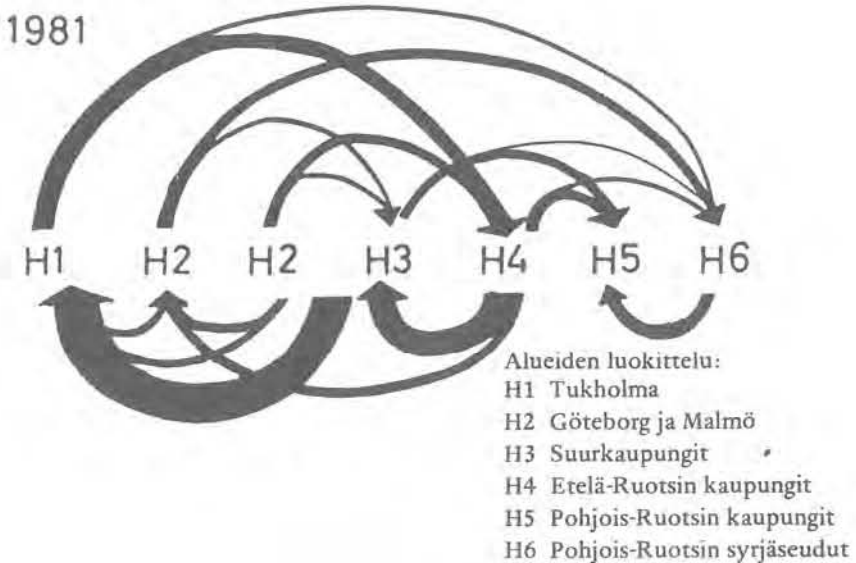
Indeksi eri hallintorajat ylittävästä muuttoliikkeestä	Mitrausvuosi		
	1974	1978	1982
läninrajojen yli	100	77	70
saman länin kuntarajojen yli	100	82	76
kuntarajojen sisällä	100	81	90
Yhteensä	100	80	85

Kuvio 5 osoittaa näiden muutosten vaikutuksia muuttaneiden jakautumiseen eri alueilla. H-alkuiset merkinnät ilmaisevat Ruotsin väestön jakautumaa eri alueiden kesken urbanisoitumisasteen perusteella. Tukholma on merkitty H1:llä, ja H6 vastaa Pohjois-Ruotsin syrjäisintä seutua. Kuviosta käy selvästi ilmi 1970-luvun loppupuolella vallinneen trendin katkeaminen - tuolloin muuttovoitot sijoittuivat asutushierarkian alemmille tasoille. Vaikka lukumäärät ovat pieniä, muutos on selvä. Suuntaus on tämän jälkeenkin voimistunut; erityisesti Tukholman alueen osalta.

Kuvio 5. Muuttoliikkeen rakenne asutushierarkiassa vuosina 1980 ja 1981. Liikkuvuus kohti asutushierarkian alempia tasoja

Liikkuvuus kohti asutushierarkian ylempää tasoja

Ammatillinen ja maantieteellinen liikkuvuus

Ammatillinen ja maantieteellinen liikkuvuus ovat kiinteästi toisiinsa kytkeytyneitä prosesseja. Varmuudella ei voida sanoa, ovatko nämä kaksi liikkuvuuden muotoa toistensa substituuotteja vai komplementtejä tarkasteltaessa muuttoliikettä yksilötasolla. Substituutio merkitsee sitä, että henkilö mieluummin vaihtaa ammattiaan kuin muuttaa toiseen työvoima-
piiriin. Komplementtaarisuus taas merkitsee sitä, että henkilö vaihtaa sekä asuinpaikkakuntaansa että ammattiaan yhtä aikaa. Taulukossa 3 on empiirinen kuvaus tästä liikkuvuuden rakenteesta kahdessa Ruotsin kunnassa vuonna 1980. Numeroarvot kuvaavat vuosien 1975 ja 1980 välillä tapahtunutta muuttoliikettä.

Taulukko 3. Ammatillinen ja maantieteellinen liikkuvuus Tukholman alueella (vasen sarake) ja Keski-Norlannissa (oikea sarake): V. 1980.

Ammatin	Kunta Sama	Eri	Yht.	Ammatin	Kunta Sama	Eri	Yht.
Sama	39	7	46	Sama	49	4	53
Eri	16	8	24	Eri	17	4	21
Opiskelee	5	1	6	Opiskelee	4	1	5
Työmarkkinoiden ulkopuolella	19	5	24	Työmarkkinoiden ulkopuolella	18	4	22
Yhteensä	79	21	100	Yhteensä	87	13	100

Taulukosta käy selville, että Tukholman työvoimaan kuuluvista henkilöistä noin 40 prosenttia kuului samaan ammatilliseen ja maantieteelliseen ryhmään vuosina 1975 ja 1980. Vastaava luku Keski-Norlannin kohdalla oli lähes 50 prosenttia. Molemmilla alueilla oli tavallisempaa siirtyä uuteen ammattiin toisesta ammatista saman kunnan sisällä kuin siirtyä samaan ammattiin eri kunnasta. Tutkimuksen mukaan ammatin vaihtaminen muuton yhteydessä oli jopa yhtä yleistä kuin pelkkä asuinpaikkakunnan vaihtaminen. Maantieteellinen liikkuvuus oli yleisempää Tukholman alueella kuin Keski-Norlannissa, kuten voitiin odottaakin. Myös opiskelijoiden ja työvoiman ulkopuolella olevien henkilöiden liikkuvuus oli yllättävän samanlaista molemmilla alueilla. Merkittävimmät erot näyttäsivät tulevan esille saman ammattiryhmän sisällä samassa kunnassa tapahtuneiden muutosten osuudessa.

Ammatin vaihtamisen nopeus

Ammatin vaihtamista on usein pidetty tietoyhteiskunnan tyypillisenä piirteenä. Onkin selvää, että olemme siirtyneet elinikäisten ammattien kaudesta ammattien elinikäisyyksien kauteen. Kaikkien ihmisten on varauduttava paitsi työpaikan myös ammatin vaihtamiseen. Laajan ammatillisen profiilin ansiosta voidaan asuinpaikka valita vapaammin kuin silloin, kun ollaa sidoksissa yhteen suppeaan ammattialaan. Samaan aikaan on kuitenkin olemassa todisteita siitä, että yrityksissä reagoidaan nyt herkemmin työvoiman ammatilliseen rakenteeseen kuin kehityksen aiemmissa vaiheissa, jolloin ammattipätevyys ja kyvykyys olivat selvemmin sidoksissa muodollisen koulutuksen tasoon. Olisi mielenkiintoista testata hypoteesejä, jotka koskevat koulutustason ja liikkuvuuden tason välisiä suhteita. Voidaan esimerkiksi olettaa, että erikoiskoulutus johtaa liikkuvuuden määrän kasvuun, koska erikoiskoulutetuille avautuu harvoin työpaikkoja. Tätä problematiikkaa voitaisiin kuvata tutkimalla eri ammattiryhmiin hakeutuvien ja niistä poistuvien henkilöiden kokonaismääriä empiiristen tietojen pohjalta.

Taulukko 4 kuvaa Ruotsin ammattiryhmissä tapahtuneita muutoksia vuosien 1975 ja 1980 välillä. Tutkimusmateriaali koostuu 63 ammattiryhmästä, jotka on asetettu työssä toimivien henkilöiden määrän prosentuaalista kasvua osoittavaan järjestykseen. Ammattiin tulleiden henkilöiden kokonaismäärää osoittava järjestys on laadittu muista poikkeavalla tavalla, ja siinä viitataan ammattiin tulleiden kokonaismäärään suhteessa työpaikkojen lukumäärään kyseisen ajanjakson lopussa.

Taulukko 4 kertoo selvästi, ettei työpaikkojen lukumäärän kasvun ja ammattiin tulemisen ja ammatista lähtemisen kokonaismäärien välillä ole suoraa yhteyttä. Useimmissa ammateissa, joissa työpaikkojen määrä on kasvanut voimakkaasti, on myös ollut paljon ammattiin hakeutujia. Poikkeustapauksiakin on. Esimerkiksi työkalumekaniikan alalle on ollut vain vähän tulijoita, vaikka työpaikkojen määrä on kasvanut voimakkaasti. Säännönmukaisesti myös muutamien ammattien kohdalla esiintyy yhtä aikaa negatiivista työpaikkojen määrän kasvua ja vähäistä hakeutumista alalle. Huomattavia poikkeuksia ovat tarjoilijan ja kemikaalitehtäjäntekijän ammatit. Merkittävänä havaintona voidaan pitää myös sitä, että palveluammatit näyttävät työllistävän kaikkein eniten ihmisiä yhdessä tietoon perustuvien ammattien kanssa. Näitä ammatteja ei ole tosin kovinkaan helppo erotella toisistaan, kun otetaan huomioon tässä käytetyn luokittelun tarkkuus.

Tavaroiden tuotantoon liittyvät työt ovat alimmaisimpia taulukossa 4. Tämä ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että uusia ihmisiä hakeutuisi alalle hyvin vähän. Yksi syy tähän on ilmeisesti se, että paikalliset työmark-

Taulukko 4. Ammatissa toimivien määrän kasvu ja väheneminen.

Ammatti	Prosentuaalinen kasvu 1975-1980	Keskinäinen järjestys kasvu	Ammattiin siirtyneet	Ammattista poistuneet
15 voimakkaimman kasvun ammattia				
Esikoulun opettaja	45	1	9	44
Sosiaalityöntekijä	43	2	8	35
Yliopisto-opettaja	38	3	15	52
Opinto-ohjaaja	34	4	1	2
Lastenhoitaja	34	5	3	16
Sairaanhoitaja	31	6	33	57
Apuhoitaja	27	7	32	56
Hotellityöntekijä	26	8	6	18
Pappi	26	9	4	12
Luokanopettaja	25	10	60	63
Koulunjohtaja	21	11	45	56
Eläinlääkäri	21	12	51	60
Aineenopettaja	21	13	41	59
Kirjanpitäjä	18	14	5	11
Sosiaalieteilijä	18	15	26	45
5 heikoimman kasvun ammattia				
Metsätyöntekijä	-16	59	47	22
Metallityöntekijä	-17	60	42	19
Lasityöntekijä	-21	61	40	13
Puutyöntekijä	-26	62	31	4
Tekstiilityöntekijä	-28	63	62	28

kinat toimivat abstraktin valtakunnallisen tason sijasta yksilötasolla.

EMPIIRISTÄ AINEISTOA MUUTTOLIIKKEEN UUDESTA RAKEN- TEESTA

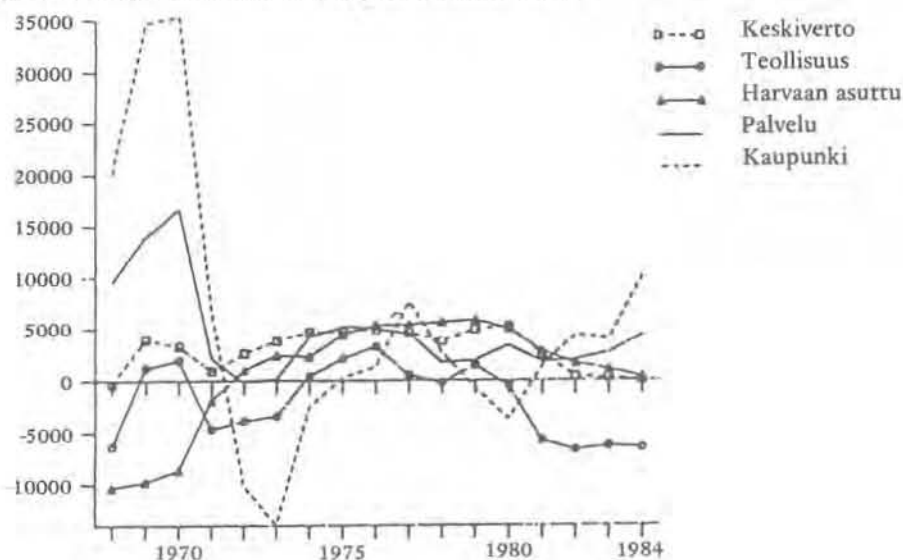
Liikkuvuus on sektorimuutoksen seurausta

Tässä kappaleessa luomme yksityiskohtaisen katsauksen Ruotsissa tapahtuneeseen eri alueiden väliseen muuttoliikkeeseen vuosina 1968-1984. Alueellisen liikkuvuuden syyksi on usein sanottu toimialojen sisällä ja niiden välillä tapahtuvaa asteittaista työllisyystilanteen muuttumista. Maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien henkilöiden määrän huomattava pieneneminen Pohjois-Ruotsissa ilman vastaavaa työntekijämäärän lisäystä teollisuus- ja palveluammateissa voitaneenkin selittää sillä, että huomattava määrä pohjoisruotsalaisista muutti etelään 1960-luvun aikana.

Maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien henkilöiden määrän pieneneminen on jo kauan sitten ohittanut huippunsa. Nykyisin suurimmat muutokset tapahtuvatkin lähinnä teollisuuden alalla. Erityisesti perusteollisuuden työpaikat vähenevät. Sen sijaan palveluelinkeinojen tarjoamien työtilaisuuksien määrä kasvaa.

Pystyäksemme kuvaamaan Ruotsin muuttoliikkeen rakennetta olemme jakaneet Ruotsin alueisiin kuntien elinkeinorakenteen ja asukasmäärän perusteella. Tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään muuttoliikkeen kehitystä pitkällä aikavälillä ja arvioida myös tulevaisuuden kehitystä. Tällä tavoin luotuja alueita kutsumme kaupunkilääneiksi, keskivertolääneiksi, teollisuuslääneiksi, harvaan asuttu lääneiksi ja palvelulääneiksi.

Kuvio 6. Nettomuuttoliike erityyppisten läänien välillä.

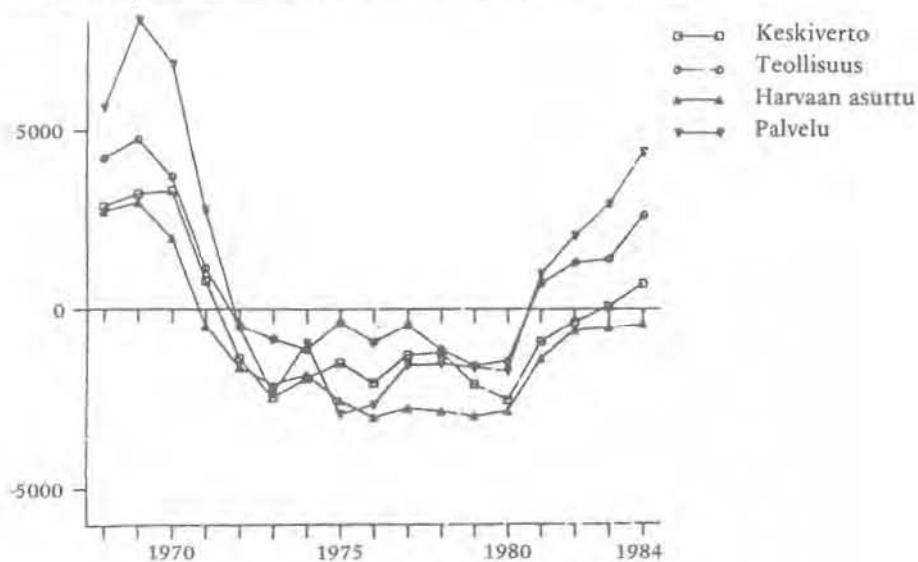
Tarkasteltaessa näiden alueiden välistä muuttoliikkuvuutta voidaan havaita vuosien aikana tapahtuneen merkittäviä muutoksia. 1960-luvun lopussa kaupunkilääneihin muuttavien ihmisten määrä oli hyvin suuri. Myös palvelulääneihin muutti verrattain paljon väestöä. Vuonna 1968 keskivertoläänien nettoliikkuvuudessa ei tapahtunut muutoksia, mutta myöhemmin väestön määrä on kasvanut jonkin verran.

1960-luvun lopussa harvaan asutut läänit olivat kaikkein nettomuuttotappiollisimpia. Verrattuna 1980-luvun tilanteeseen voidaan huomata, että järjestyksessä on tapahtunut muutoksia tällä aikavälillä. Tällä hetkellä suurimmat nettomuuttotappiot kohdistuvat teollisuuslääneihin ja sitä seuraavat keskivertolääneihin, joissa lähtö- ja tulomuuttajien määrä on suunnilleen yhtä suuri. Seuraavaksi tulevat harvaan asutut läänit. 1980-luvulla, kuten 1960-luvullakin, suurimmat muuttovoitot ovat kohdistuneet kaupunki- ja palvelulääneihin. Erityisen selvä muuttovoitto on kaupunkiläänien kohdalla.

Muutto kaupunkilääneihin jatkuu

Kuvio 7 kuvaa liikkuvuuden kehitystä kaupunkilääneissä. 1970- ja 1980-lukujen alussa trendi muuttui jyrkästi. Juuri ennen ensimmäistä käännekohtaa ihmisiä muutti kaikista muista lääneistä kaupunkilääneihin. Palvelulääneistä lähtenyt muuttovirta oli kaikkein voimakkain. Sen jälkeen tulevat suuruusjärjestyksessä muuttovirrat teollisuus-, keskiverto- ja harvaan asutuista lääneistä.

Kuvio 7. Kaupunkiläänien nettomuuttoliike vuosina 1968 - 1984.

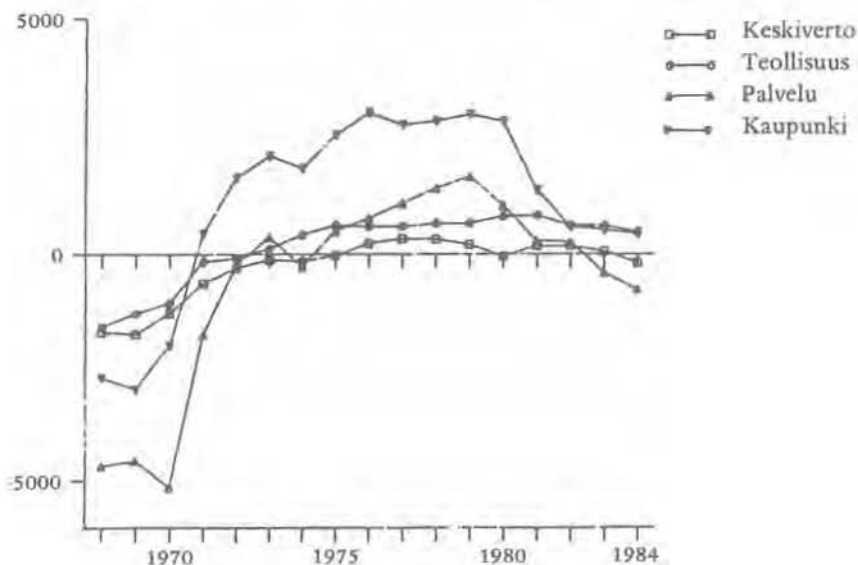
Vuosien 1972 ja 1980 välisenä aikana muuttoliike suuntautui päinvastaiseen suuntaan eli kaupunkilääneistä pois päin. Monet ihmiset muuttivat teollisuuslääneihin, mutta suurin osa lähtömuuttajista muutti kuitenkin harvaanasuttuihin lääneihin.

Vuosien 1980- ja 1984 välisenä aikana ihmisiä muutti takaisin kaupunkilääneihin kaikilta muilta alueilta paitsi maaseudulta. Maaseutu onkin tänä päivänä ainoa alue, jonka muuttotase kaupunkiläänien suhteen on positiivinen.

Harvaan asutut läänit eivät ole enää suuria muuttotappioalueita

Harvaan asutut läänit ovat kokeneet valtavia muutoksia muuttoliikkeen osalta vuosien 1968 ja 1984 välisenä aikana. Kyseisen ajanjakson alussa näiltä alueilta muutettiin sankoin joukoin etenkin palvelu- ja kaupunkilääneihin. Sen sijaan 1970-luvulla muuttoliikkeen suunta oli päinvastainen. Muuttoliike kaupunkilääneistä oli tuolloin erityisen voimakas. 1980-luvun alkupuoliskolla valtaosa muuttoliikkeestä suuntautui teollisuus- ja kaupunkilääneistä harvaan asuttuihin lääneihin. Toisaalta näistä lääneistä muutti väestöä keskiverto- ja palvelulääneihin, mutta tätä muuttotappiota tasapainotti kaupunkilääneistä saatu muuttovoitto. Näiden tosiseikkojen valossa harvaan asuttujen läänien muuttotase näyttää tällä hetkellä paljon paremmalta kuin 1960-luvun lopussa.

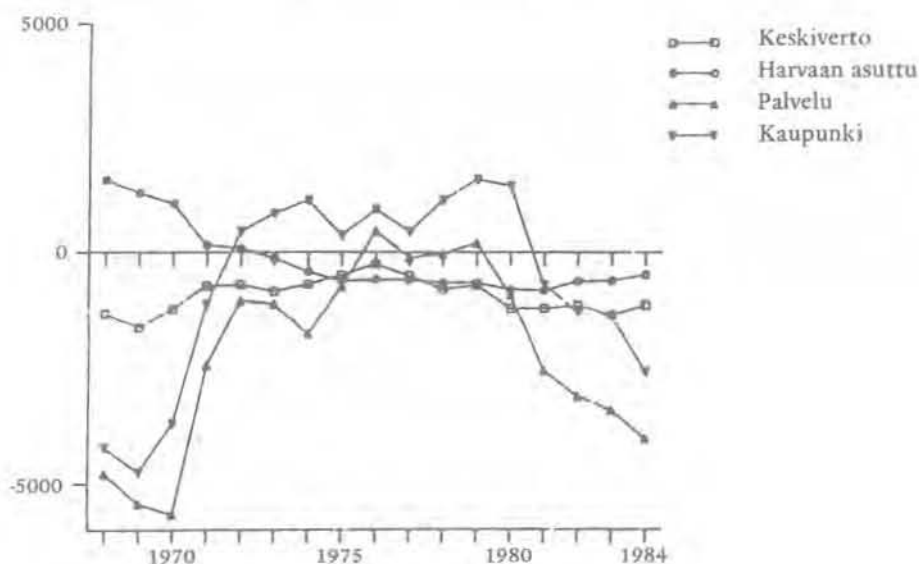
Kuvio 8. Harvaan asuttujen läänien nettomuuttoliike vuosina 1968-1984.

Lähtömuutto teollisuuslääneistä kasvaa

Vuosien 1968 ja 1984 välisen ajanjakson alussa teollisuuslääneillä oli nettomuuttotappioita pääasiassa kaupunki- ja palvelulääneille. Tämä suuntaus päättyi 1970-luvun aikana, jolloin tilanne oli valoisampi, mutta tänäkin päivänä teollisuuslääneissä lähtömuuttajien määrä on tulomuuttajien määrää suurempi. Tämänhetkisen muuttoliikkeen suunta on monessa suhteessa samanlainen kuin vuosien 1968 ja 1972 välisenä aikana. Kuitenkin harvaan asuttujen alueiden kohdalla on havaittavissa eräs erittäin merkittävä muutos: nykyisin muutetaan teollisuuslääneistä harvaan asuttuihin lääneihin eikä päinvastoin. Teollisuusläänit ovat tänä päivänä ainoita alueita, joiden muuttotase on negatiivinen kaikkien muiden läänien suhteen.

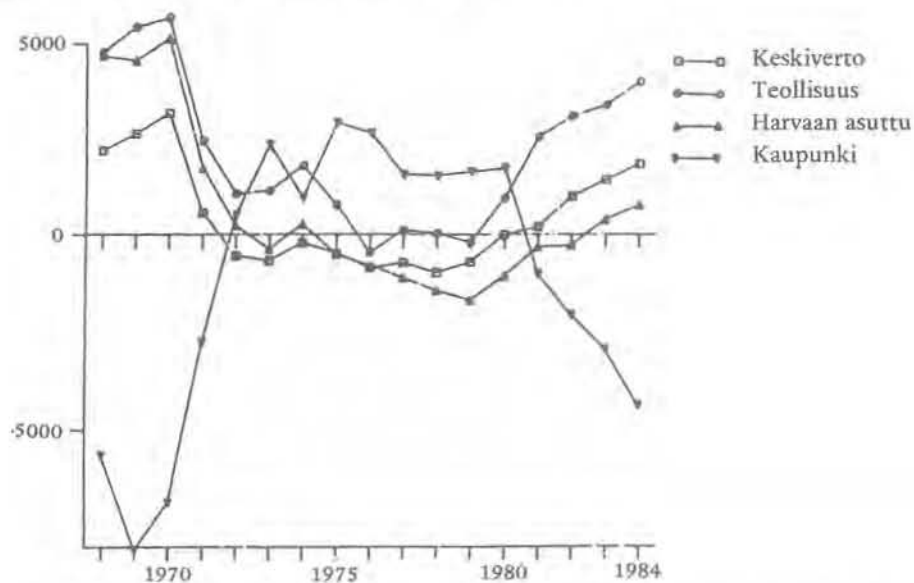
Kuvio 9. Teollisuusläänien nettomuuttoliike vuosina 1968 - 1984.

Palvelu- ja keskiportoalueiden välinen muuttoliike jatkuu

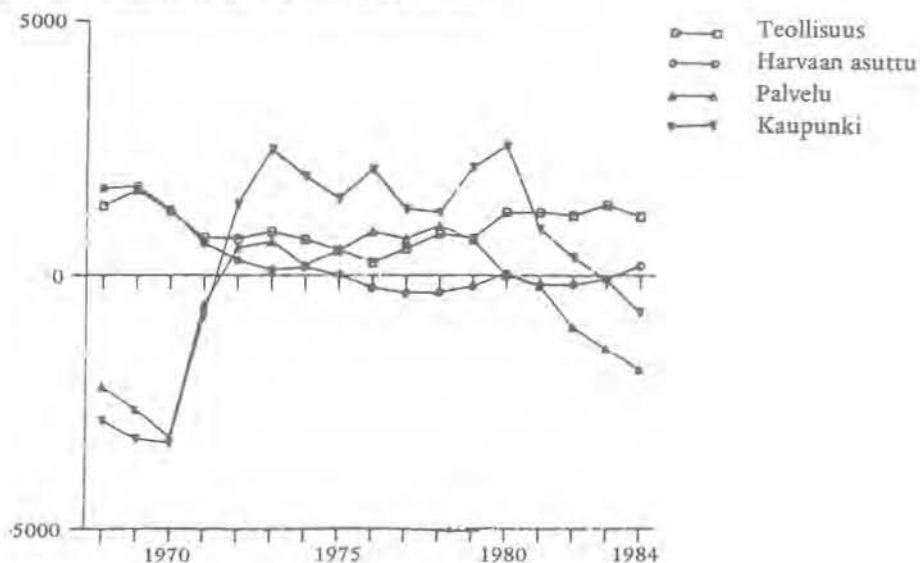
Palveluläänien osalta tilanne on tänä päivänä hyvin samankaltainen kuin 1960-luvun lopulla. Tälle toiminnalliselle alueelle muuttaa ihmisiä kaikista muista lääneistä paitsi kaupunkilääneistä.

Kuvio 10. Palvelulääniänet nettomuuttoliike vuosina 1968 - 1984.

Vuosien 1980 ja 1984 välisenä aikana väestön nettomuuttavuuden määrä on kokonaisuudessaan pienempi kuin aiemmin. Sen sijaan muuttoliikkeen suunta on kaiken kaikkiaan sama kuin 1960-luvulla. 1980-luvulla ainoa suuri muuttotappioalue, joka on menettänyt väestöään palvelulääneihin, on teollisuuslääniäryhmä.

Kuvio 11. Keskipertolääniänet nettomuuttoliike.

Ajanjakson alussa kaupunki- ja palvelulääneihin virtasi jatkuvasti ihmisiä niin sanotuista keskivertolääneistä. 1970-luvun aikana näihin keskivertolääneihin muutti ihmisiä kaikilta muilta alueilta paitsi harvaan asutuista lääneistä.

Vuosien 1980 ja 1984 välisenä aikana alueiden välisen nettomuuttoliikkeen vaihtelevuus on vähäisempää kuin aiemmin, mutta ajankohdan tilanne on hyvin samanlainen kuin 1960-luvun lopussa. Suurin muuttovirta muodostuu teollisuusläänien muuttoliikkeestä keskivertolääneihin 1980-luvun aikana.

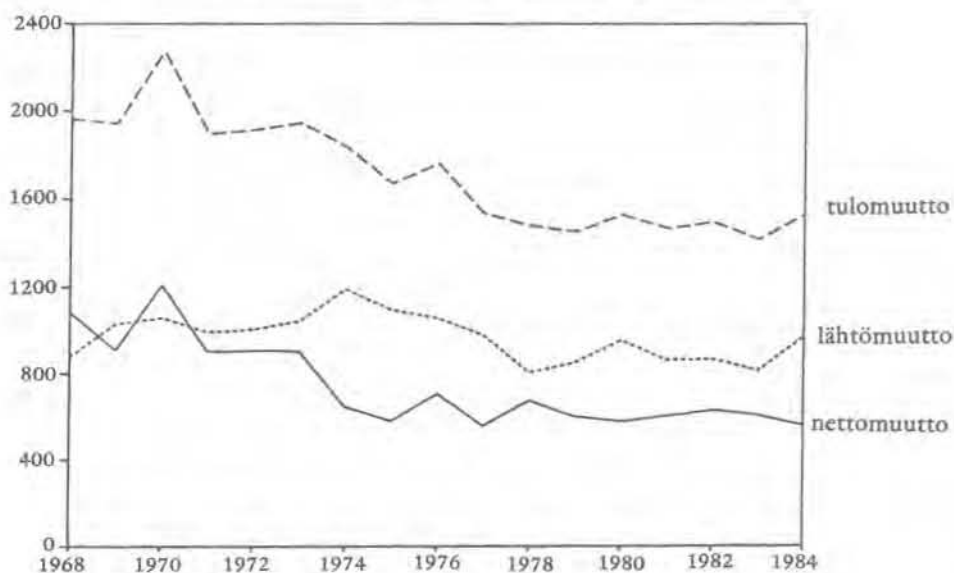
Tämän kappaleen perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että järjestämällä läänit tärkeimpien teollisuusalojen ja talouden mukaiseen järjestykseen pystytään saamaan selville, että liikkuvuuden rakenteessa on tapahtunut perustavaa laatua olevia muutoksia vuosien 1968 ja 1984 välisen ajanjakson aikana. Jos olisimme käyttäneet läänien hallinnollista luokittelua, eivät muuttoliikkeen rakennemuutokset olisi tulleet esille näin selvästi. Yleisenä johtopäätöksenä voitaneen todeta, että tutkittaessa jälkiteollista yhteiskuntaa on käytettävä uusia metodeja ja uutta materiaalia muuttoliikkeen ja muiden rakenteellisten muutosten tärkeimpien määräävien tekijöiden erottelemiseksi.

MUUTTOLIIKE JA KORKEAKOULUTUS

Liikkuvuus on voimakkainta nuorten ikäluokkien kohdalla. Tämän liikkuvuuden syyt voidaan vain osittain selittää työvoimatekijöiden avulla. Korkeakoululaitos voidaan nähdä tärkeimmäksi syyksi kaukomuuttoon. Ruotsin yliopistot vetävät opiskelijoita tietyille paikkakunnille, ja valmistumisen jälkeen opiskelijat muuttavat yleensä uudelleen. Koulun loputtua vain harvat muuttavat asutushierarkian alemmille rasoille. Korkeakoulutuksen vaikutus muuttoliikkeeseen on todennäköisesti vieläkin voimakkaampi jälkiteollisessa yhteiskunnassa kuin sitä ennen. Tämä johtuu tiedon ja kilpailun merkityksen kasvusta kansantaloudessa. Tätä vaikutusta kuvaamme ensin nuoren väestönosan muuttoliikkeen avulla. Vertaamme seuraavassa suuren yliopistokaupungin ja teollisuuskaupungin muuttoliikkeitä toisiinsa.

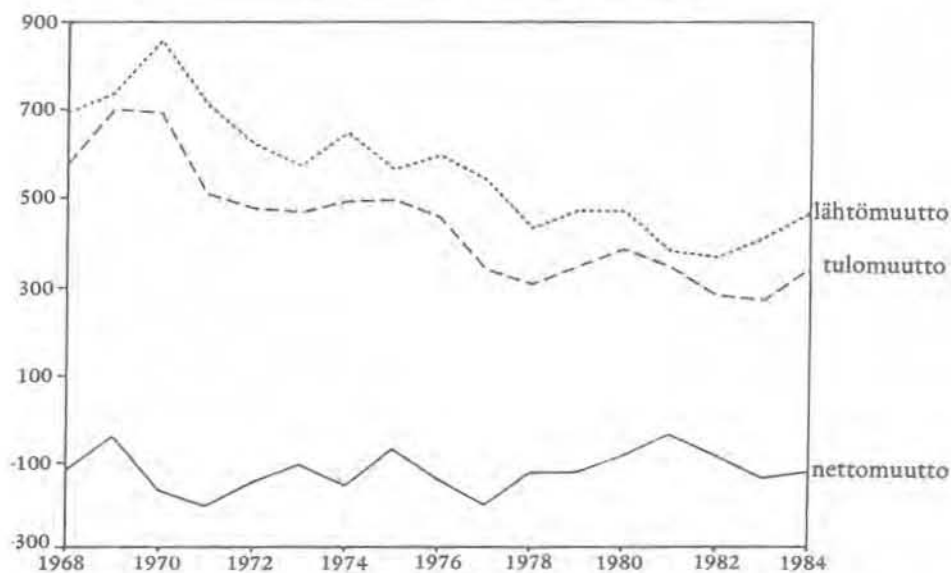
Kuvio 12 osoittaa, miten 20 - 24-vuotiaiden muuttoliike on kehittynyt Upsalan yliopistokaupungissa. Nuorten ihmisten nettomuutto Upsalaan on säilynyt tasaisena. Pitkällä aikavälillä lähtömuutto on säilynyt vielä tasaisempaan.

Kuvio 12. 20 - 24-vuotiaiden muuttoliike Upsalan kaupungissa.

Kuvio 13 kuvaa nuorten ihmisten muuttoliikettä Eskilstunassa. Eskilstunalla on pitkät perinteet metalliteollisuuden alalla, mutta kaupungissa ei ole korkeakouluja.

Kuvio 13. 20 - 24-vuotiaiden muuttoliike Eskilstunan kaupungissa.

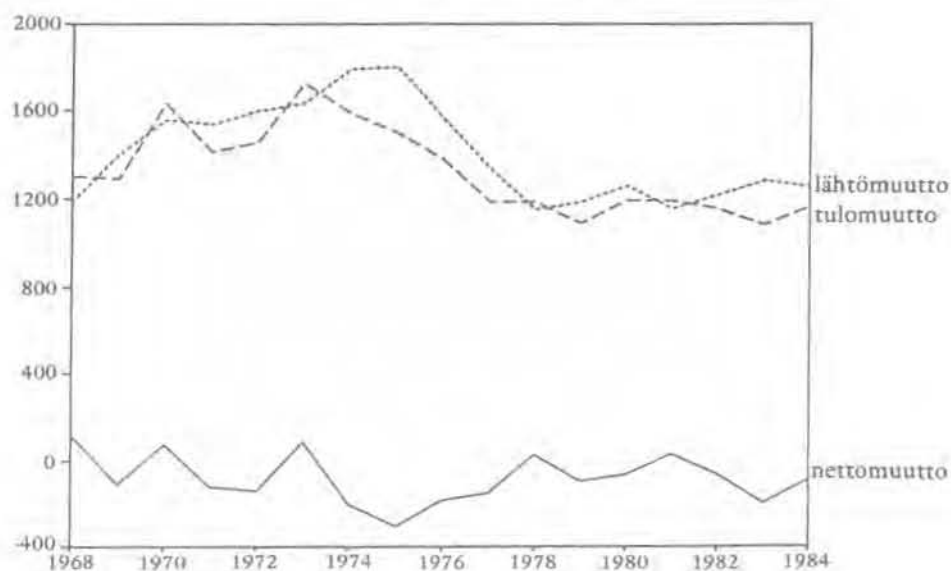

Kuvion mukaan 20 - 24-vuotiaiden nuorten nettomuutto kaupungista on säilynyt vakaana. Voidaan olettaa, että näiden kahden kaupungin erot nuorten ihmisten muuttoliikkeen suhteen johtuvat korkeakoulutuksen sijainnista Upsalassa. Lisäksi on syytä huomata, että sekä Eskilstunan lähtö- että tulomuutto vaihtelevat huomattavasti eri aikoina. Tämä voi olla suoraan verrannollista työmarkkinatilanteen kehitykseen.

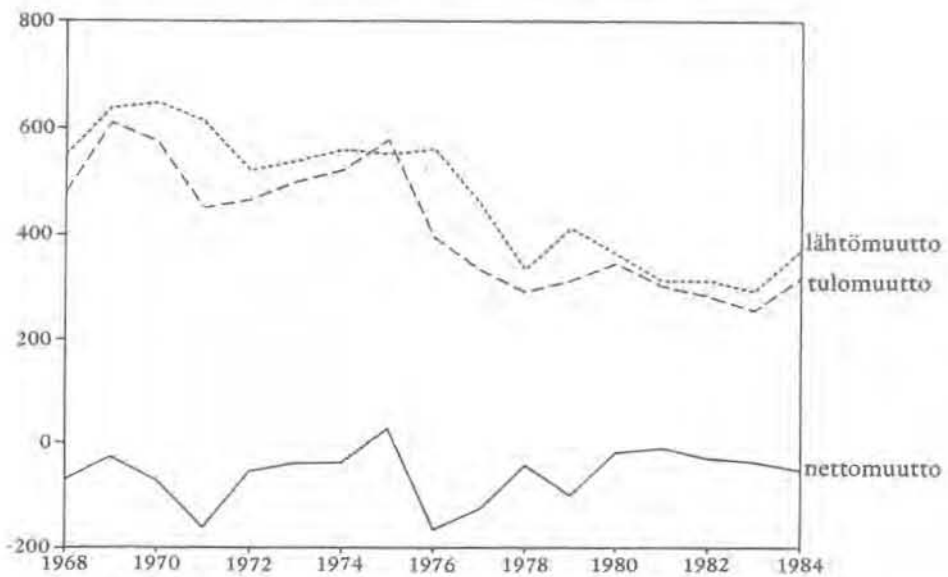
Näitä ilmiöitä voidaan kuvata myös tarkastelemalla muuttavuutta ikäluokissa, jotka ovat jo useimmissa tapauksissa päättäneet opiskelunsa. Kuviot 14 ja 15 osoittavat muuttoliikkeen rakenteen 25 - 29-vuotiaiden keskuudessa. Muuttoliike on hyvin samankaltainen näissä kahdessa kaupungissa. Nettomuutto on hyvin lähellä nollassa molempien kaupunkien kohdalla.

Tämä merkitsee sitä, että Upsalan työmarkkinoille nuoret tulevat sen vuoksi, että he ovat saaneet korkeakoulutuksensa kaupungissa, joten kaupunki saa jatkuvasti hyvin koulutettuja nuoria työntekijöitä. Sen sijaan Eskilstuna menettää muuttohaluisen nuorisensa muille alueille, ja paikkakunnalla on jatkuva pula hyvin koulutetuista nuorista. Korkeakoulutuksen keskittämisen pitkäaikaisista vaikutuksista on tällä hetkellä verrattain vähän tietoa. On esimerkiksi erittäin vaikeaa saada tietoja opiskelijoiden työmarkkinoille siirtymisestä heidän valmistumisensa yhteydessä. Tämä on jälleen yksi esimerkki siitä, että alueellisen analyysin tekemiseen tarvitaan uusia metodeja ja työvälineitä.

Kuvio 14. 25 - 29-vuotiaiden muuttoliike Upsalan kaupungissa.

Kuvio 15. 25 - 29-vuotiaiden muuttoliike Eskilstunan kaupungissa.

LOPPUPÄÄTELMÄ

Ruotsin kansantalous käy parhaillaan läpi nopeaa rakennemuutosta. Tavaroiden tuottamiseen tarvittavan henkilömäärän väheneminen noudattelee useita vuosikymmeniä sitten vakiintuneita muotoja. Kaikki kansantalouden osa-alueet tarvitsevat nyt yhä enemmän ammattitaitoista työvoimaa. Näin ollen tekninen kehitys on vienyt siihen, että ammattitaidottoman työvoiman sijasta tarvitaan erilaista erikoisammattitaitoa omaavaa työvoimaa. Työntekijäryhmistä kaikkein nopeimmin kasvavia näyttää olevan tietojenkäsittelyn parissa työskentelevien henkilöiden ryhmä. Kuitenkin myös palvelualalla työntekijöiden tarve kasvaa. Myös ammattitaitoisen korkeakoulutetun työvoiman tarve kasvaa. Tällaisten henkilöiden määrä on vain edelleenkin melko pieni koko työvoimasta.

Palveluyritysten ja korkeaa teknologiaa tuottavien yritysten sijoitusperusteet ovat erilaiset verrattuna perusteellisuuteen. Perusteellisuus pyrkii sijoittumaan luonnonvarojen sijainnin suhteen optimaalisesti, koska luonnonvarat ovat tuotantoprosessin tärkeimpiä panoksia. Sen sijaan modernien yritysten sijoitusperusteet ovat alttiimpia muutokselle ja joskus ne ovat pikemminkin subjektiivisia kuin objektiivisia. Kansainvälisten tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että tärkeimpiä kriteereitä uuden yksikön sijoituspäätökselle on ammattitaitoisen työvoiman saatavuus. Myös markkinoiden saavutettavuudella on merkitystä. Markkinoiden

saavutettavuus liittyy ensin mainittuun tekijään, koska markkinointitoimenpiteisiin sisältyy paljon henkilökohtaisia kontakteja.

Toinen kiintoisa seikka uuden työvoiman kysynnässä on uusien, nopeasti vaihtuvien ammattien syntyminen. Kuten aiemmin mainittiin, on vaurauduttava siihen, että työntekijöitä joudutaan tulevaisuudessa kouluttamaan uudelleen useita kertoja. Uudelleen koulutus voi tapahtua aiemmassa ammatissa hankittujen kokemusten pohjalta. On kuitenkin huomattava, että palvelualalle tyypillisten sääntöjen ja arvostusten omaksuminen voi osoittautua yhtä vaikeaksi kuin tuotantolaitoksessa on vaikea oppia uusien työkalujen käyttö. Tämän vuoksi ammatin vaihtaminen on vielä toistaiseksi kytkettävä työvoiman uudelleen koulutuksen yhteyteen. Työvoiman kysynnän nykytrendit on asetettava vastakkain työvoiman tarjonnan odotettavissa olevien muutosten kanssa.

Seuraavien kahdenkymmen vuoden aikana työvoiman ikärakenne vanhenee - ainakin Ruotsissa kehitys vie tähän. Tiedämme empiiristen tutkimusten perusteella, että työvoiman liikkuvuus vähenee iän myötä. Tämän osoittavat aiemmin suoritettut ammatillista ja maantieteellistä liikkuvuutta käsittelevät tutkimukset. Tiedämme myös, että organisaatioiden sisäinen liikkuvuus on kasvanut nopeasti ulkoisen liikkuvuuden kustannuksella. Tämä johtuu osittain siitä, että yritysten keskimääräinen koko on kasvanut. Toisaalta tämä voi myös heijastaa pitkäaikaiseksi odotettavaa liikkuvuuden rakennemuutosta, joka johtuu kilpailutilanteen kehityksestä palveluelinkeinojen sisällä. Tämän näkemyksen mukaan kilpailu muodostuu tiedon ja kokemuksen yhdistelmästä, ja kokemus on sidoksissa tiettyyn ammattiasemaan tai usean ammattiaseman sarjaan.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole kehittää yllä esitettyä aihetta kovin syvällisesti, vaan olemme pikemminkin halunneet kiinnittää huomiota joihinkin merkittäviin piirteisiin Ruotsin yhteiskunnassa tapahtuvan liikkuvuuden ja muuttoliikkeen rakenteessa. Rakennepiirteet olemme liittäneet erilaisiin selittäviin muuttujiin, jotka ovat yhteydessä sekä työvoiman kysyntään että sen tarjontaan. Tutkimuksen perusteella voidaan tehdä ainakin se johtopäätös, että liikkuvuuden muutoksen kuvaukseen, analysointiin ja tarkasteluun tarvitaan todennäköisesti uusia metodeja ja työvälineitä. Erityistä huomiota olemme kiinnittäneet koululaitoksen rooliin tässä kysymyksessä. On aivan mahdollista, että iän myötä vähenevä muuttohalukkuus johtuu hyvin pitkälle siitä, että koululaitos yhä edelleen kouluttaa oppilaita pikemminkin elinikäisiin ammatteihin kuin ammattien elinikäisyyteen. Nopea muutos perheenperustamisessa viittaa siihen, ettei liikkuvuusikäytymisen vakiintunut rakenne olisikaan niin vakaa kuin yleensä on ajateltu.

3.3. KOMMENTTI

Apul. prof. Tom Sandlund

Tulen tekemään muutamia yleisiä huomautuksia ja esittämään muutamia yleisiä kysymyksiä. Koska symposium koskee ennen muuta Suomen kehitystä toiset, jotka asiantuntijoina omalla alallaan käsittelevät tätä kehitystä seikkaperäisesti ja yksityiskohtaisesti, voivat esittää (tällaisia) yksityiskohtaisempia kysymyksiä esitelmöitsijöillemme.

Haluan aluksi kiittää esitelmien pitäjiä siitä, että he erinomaisen hyvin nostivat esiin seminaarimme keskeiset teemat ja kysymykset. Huolestuminen teknologisten muutoksien seurauksista yhteiskunnalle yleensä, sen kehitykselle ja ihmisten hyvinvoinnille on selvästi havaittavissa kaikkialla. Vaikka sitä ei suoranaisesti sanotakaan esitelmissä, molemmissa on kuitenkin piilevänä teemana vanha sosiologinen kysymys: "Miten voidaan yhteiskunnassa säilyttää järjestys?" "Järjestys" tarkoittaa tässä yhteydessä korkeaa työllisyyttä, alueellista tasapainoa ja sosiaalista turvallisuutta.

Otan esiin kolme ongelmaa, jotka mielestäni ovat tärkeitä ja kiinnostavia. Ensimmäinen ongelma koskee työetiikkaa ja sen muutosta, toinen osapäivätyötä ja kolmas korkeaa teknologiaa ja muuttoliikettä. Nämä ongelmat ovat luonnollisesti usein korkeasti korreloituvia.

Mitä ensimmäiseen ongelmaan tulee, olemme todella nähneet suuria muutoksia. Vuonna 1979 51 % suomalaisista miehistä (ikä 18-55) oli sitä mieltä, että työ oli tärkein arvo heidän elämässään. Ruotsissa vastaava prosenttiluku oli 17. Mutta Suomi on tässä mielessä nopeasti seurannut Ruotsia ja "työ-orientoituneiden" osuus on maassamme jyrkästi laskenut 1984 mennessä. Tuloksena on, että valtaosa kansasta arvostaa tänään muita elämäntyylyjä enemmän kuin sitä, jossa työ on keskeisenä arvona.

Tällaiset tulokset ja johtopäätökset tuovat mukanaan joukon uusia kysymyksiä. Ehkä keskeisin kysymys on: Kokeeko meidän aikakautemme dramaattisen muutoksen Euroopassa ulkoa-orientoituneesta arvojärjestelmästä sisältä-orientoituneeseen arvojärjestelmään ja onko tämä arvomuutos samankaltainen kuin siirtyminen keskiajan arvojärjestelmästä teolliseen työ-orientoituneeseen arvojärjestelmään? Tai koskeeko tämä muutos ainoastaan juuri Pohjolan hyvinvointivaltioita ja niitäkin ehkä vain väliaikaisesti, koska materiaaliset tarpeet tuntuvat nyt olevan monien osalta tyydytetyt? Tai ovatko nämä tulokset vain osoitus siitä, että varmuutta työn saamisesta ei enää ole? Viimeinen vaihtoehto ei tunnu oikealta, koska kehitys on esimerkiksi Ruotsissa ollut näkyvässä jo melko kauan. Asiasta on

kuitenkin syytä keskustella. Onhan selvä, että muuttoliike on kauan liittynyt nimenomaan työnhakuun ja jos työ arvona selvästi vähenee, meidän on pakko käydä uudestaan läpi keskeisiä muuttoliiketeorioita.

Toinen ongelma koskee osapäivätyötä. Julian Aveling käsittelee tätä kysymystä ja on selvästi huolissaan seurauksista, lähinnä niistä, jotka koskevat sosiaalista turvallisuutta. Hän huomauttaa, että osapäivätyötä on Suomessa vielä selvästi vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Yleinen tendenssi on kuitenkin sama, osapäivätyö lisääntyy.

Kun tarjolla oleva työ vähenee, kysymys työn jakamisesta tulee yhä kipeämmäksi. On olemassa kaksi mahdollisuutta: lyhyempi työviikko kaikille tai niin kutsuttu "Dual Society", yhteiskunta missä osalla väestöstä on paljon työtä - sekä fyysisesti että psyykkisesti - kun osa taas jää ilman työtä. Kompromissin etsiminen on melkein kaikissa Länsi-Euroopan maissa jo alkanut. Olavi Riihinen on äskettäin huomauttanut, että 30 tunnin työviikko olisi riittävä hoitamaan kaikki suomalaisen yhteiskunnan tarvitsemat työt. On hyvinkin mahdollista, että seuraava vuosikymmen tuo mukanaan yhteiskunnan, jossa lähes täysin sovelletaan 5-6 tunnin työpäivää ja 4-5 päivän työviikkoa. Jos on olemassa yleinen työetiikan muutos siihen suuntaan kun edellä on oletettu, en näe mitään sosiologisia syitä pelätä tällaista kehitystä. Toinen asia on, että yhteiskunnalle tällainen muutos asettaa melkoisia vaatimuksia. Se vaatii erityisen nopeita muutoksia yhteiskunnan sosiaalisessa turvallisuusjärjestelmässä. Monissa maissa sosiaalinen turvallisuusjärjestelmä on sidoksissa lähes yksinomaan henkilökohtaiseen työhön (usein kokopäivätyöhön). Tällaista sidonnaisuutta ei voida ylläpitää silloin kun tarjolla oleva työ vähenee oleellisesti. Tämä on yksi ongelma, joka liittyy osapäivätyöhön. He, jotka tekevät osapäivätyötä jäävät maantieteellisille reuna-alueille. Toiset taas tarvitsevat melkein joka päivä Euroopan maissa on erilaisia käytäntöjä. Tämä ongelmakenttä on ilmeisesti sellainen, joka on syytä tutkia ja kehittää yhdessä niin, että hyvinvointia voidaan ylläpitää "kehdosta hautaan" riippumatta siitä, mitä katsotaan työksi ja siitä miten usein henkilö on muuttanut maasta toiseen.

Osapäivätyöllä on yhteyksiä teknologiseen muutokseen ja maantieteelliseen liikkuvuuteen. On huomattu, että teknologiset keskuksat vetävät ihmisiä läheltä ja kaukaa puoleensa, sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Monet voivat tehdä työtään kotona ja osa työvoimasta voi siten jäädä maantieteellisille reuna-alueille. Toiset taas tarvitsevat melkein joka päivä henkilökohtaista kontaktia. Tällaista yhteyttä ei voida korvata tietoliikennejärjestelmää kehittämällä. Edestakainen muutto hyvin pitkien matkojen päästä sellaisiin "aivokeskuksiin", esim. 2-3 kertaa kuukaudessa tai jopa puolen viikon oleskelu niissä, voi muodostua rasitukseksi niille erityisasiantuntijoille, jotka eivät työskentele maantieteellisissä keskuksissa.

On usein sanottu, että tietoyhteiskunta, tai informaatioyhteiskunta, luo

perustan desentralisaatiolle. Usein alueellinen desentralisaatio on työn sijoittamista tehdassaleista koteihin. Mutta byrokraattinen työ ja tutkimus voidaan myös hajasijoittaa. Tämä on tapahtunut mutta vaikuttaa siltä kuin kehitys enemmän olisi riippuvainen yleisestä politiikasta eikä teknologisista muutoksista. Teknologinen muutos voi hyvinkin luoda perustan aktiiviselle desentralisaatiolle mutta tällaista tulee tuskin tapahtumaan ilman tämän suuntaista aktiivista valtiollista politiikkaa.

Teknologinen muutos varmasti johtaa ja on jo johtanut uusien yrityksi- en perustamiseen monilla paikkakunnilla. Kysymyksessä ovat lähinnä pienyritykset. Tulevaisuus voi antaa meille sellaisia urakehityksiä, missä ihmiset opettelevat "aivokeskuksissa" ja palaavat kotiin - Helsinkiin tai Pohjois-Karjalaan - kehittämään omaa yritystään. Yksi tuotantoväline - kone - on tänään paljon halvempi ja kevyempi kuin teollisuuden alkuvaiheessa. Tämä voi synnyttää uusia yrityksiä tavalla, jota emme tänään voi ennakoida. Niin kauan kuin kuljetuskustannukset voidaan pitää alhaisina, yritykset voivat kehittyä myös syrjäseuduilla. Toisaalta näiden koneiden "keveys" voi tehdä näiden yritysten taloudellisen tulevaisuuden hyvin epävarmaksi. Kilpailu voi nopeasti tappaa heikompia yrityksiä ja yritykset voivat, kun ne tulevat uhatuiksi, nopeasti muuttaa toiselle paikkakunnalle. Muutto voi suuntautua pois maasta ja tällaisia muuttoja tapahtuukin jo Pohjoismaiden välillä. Suuryritysten kansainväliset yritysostot peittävät mutta samalla edesauttavat pienyritysten syntymistä, kuolemista ja liikkuvuutta.

Edellä mainittu kehitys antaa kuitenkin osalle työvoimasta kovin epävarman aseman. Työttömyystilanne kohdistuu kuitenkin eri ihmisryhmiin eri aikoina, ja tästä johtuvaa maantieteellistä liikkuvuutta - vaikka se voi- kin olla suurta - ei välttämättä nähdä massamuuttona tästä syystä. Tällai- sen muuton ei tarvitse selvästi kohdistua maantieteellisesti yhteen suun- taan.

On vaikea sanoa millainen tulevaisuus tulee olemaan. Mutta näyttää mahdolliselta, että meillä tulee olemaan toisaalta (maantieteellisesti) hy- vin liikkuva yrittäjä- ja asiantuntijaryhmä (ehkä nämä kaksi yhdistettynä). Toisaalta on "perheyriksiä", joissa on "huonosti palkattuja työntekijöi- tä" ja teknologinen "pää". Sellaiset yritykset voivat olla paikallisia tai alu- eellisia. Niillä voi olla tilapäinen monopoliasema ja ne antavat työtä, joskin työ on työntekijöille kovinkin epävarmaa. Työvoiman väheneminen perin- teellisessä teollisuudessa on tuonut mukanaan joukkotyöttömyyden. Jäl- kiteellisessä, ja kuten tänään sanotaan postmodernissa yhteiskunnassa, on ehkä sen sijaan nähtävissä yhä suurempaa liikkuvuutta, jopa kaaosta, jossa tilaa ei ole pyhimyksille eikä rosvoille. Meidän tehtävämme on aikaan- saada edes jonkinlaista järjestystä. Olen varma, että tämä symposium on- nistuu tässä tehtävässään.

3.4. VUOSINA 1981–85 SUOMESSA TAPAHTUNEET MUUTTOLI- KEILMIÖT JA TUTKIMUSTILANNE

Johtaja Olavi Koivukangas

Johdanto

Viittä vuotta pidetään yhteiskunnallisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa riittävän pitkänä ajanjaksona, jonka aikana tapahtunut kehitys ja mahdolliset muutokset voidaan havaita ja luokitella kokonaisvaltaisesti. Siirtolaisuusinstituutti onkin pyrkinyt järjestämään tärkeimmät siirtolaisuutta ja maassamuuttoa koskevat konferenssinsa viiden vuoden välein. Tänä aikana ehtii myös valmistua uusia tutkimuksia, joista voidaan saada uutta tietoa.

Ensimmäisen v. 1975 pidetyn symposiumin aiheena oli *muuttoliike lähinnä yksilön kannalta*. Toisen v. 1980 pidetyn symposiumin pääteemana oli *maassamuuton uudet piirteet*. Tämän kolmannen kokoontumisen otsakkeena on *muuttoliike ja tietoyhteiskunta*. Tehtävien rajauksen kannalta on korostettava, että tarkoituksena on tarkastella Suomen rajojen sisäpuolella tapahtuvia muuttoliikkeitä. Maastamuuttoon eli siirtolaisuuteen luonnollisesti joudutaan viittaamaan mm. maassamuuton vaihtoehtona, jotta tutkittava ilmiö - ihmisten siirtyminen toiselle paikkakunnalle - hahmottuisi kokonaisuutena.

Nyt pidettävän symposiumin muuttoliikkeitä koskevien keskeisten käsitteiden (siirtolaisuus ja maassamuutto) osalta viitataan alan runsaaseen kirjallisuuteen ja yleisesti käytössä oleviin määritelmiin.¹ Sen sijaan "tietoyhteiskunta" on toistaiseksi hyvin epämääräinen käsite. Se on 1960-luvun lopulla syntynyt käsite, joka tarkoittaa sitä, että *enemmistö työvoimasta saa toimeentulonsa tiedon käsittelystä aineen käsittelyn sijasta*.² Kehityksen kärjessä on Japanin ohella kulkenut Yhdysvallat, jossa puolet työvoimasta saa toimeentulonsa informaation tuottamisesta ja käsittelystä. Suomessa 36 % palkansaajista kuuluu tietotyötä tekeviin.³ Suomi on siis vasta matkalla tieto- tai paremminkin informaatioyhteiskuntaan, mihin Japani ja USA ovat jo ehtineet. Symposiumin järjestäjät ovat tietoisia "tieto-" ja "informaatioyhteiskunnan" eroista. Molempia käsitteitä voidaan käyttää kuvaamaan omasta näkökulmastaan yhteiskunnallisen kehityksen nykytilaa, kunhan käsite määritellään selvästi.

Informaatioyhteiskunnan tärkeimmät tunnusmerkit ovat:

- pitkälle kehittynyt viestintäteknologia
- painopiste siirtyä tavaroiden valmistamisesta tiedon tuottamiseen

ja jakamiseen

- kansainvälisyyden korostuminen
- julkisen sektorin merkityksen kasvu

Informaatioyhteiskunnalle on luonteenomaista *tiedon* alati kasvava merkitys yhteiskunnan eri toiminnoissa - niin tavaroiden kuin palvelujenkin tuotannossa.⁴ Siksi voidaan puhua myös tietoyhteiskunnasta. Yleistäen voidaan todeta, että "informaatio on lähinnä tekninen eli instrumentaalinen käsite kun taas "tieto" on ollut filosofinen käsite jo Platonin päivistä lähtien ja sille on tyypillistä oma substanssinsa *an sich*.

Voidaankin yhtyä PERTTI HEMANUKSEN toteamukseen, että informaatioyhteiskunta on turha kuvitella tietoyhteiskunnaksi. On mahdollista, että yhä pienempi osa räjähdysmäisesti lisääntyneestä informaatiosta on tietoa, arvelee Hemanus. (H.S. 26.7.-85) Siksi käsitteiden määrittely onkin tärkeää. Filosofian professori JUHANI PIETARINENKAAN ei pidä tietoyhteiskuntatermistä. "Uudet tietokoneet eivät itsestäänselvästi lisää tietoa. Ne lisäävät koneiden käyttöä." (T.S. 3.9.-85) Vasta inhimillisen ajattelun ja oivalluksen tuloksena informaatio voi jalostua tiedoksi.

Edellisten symposiumien perintö

Ensimmäisen v. 1975 pidetyn symposiumin loppuraportissa todettiin, että viisi prosenttia väestöstä muutti vuosittain kunnasta toiseen. Tämä kuntien välinen muutto oli vahvistanut muuttovoittoa saaneita alueita ja heikentänyt vastaavasti muuttotappioista kärsineitä seutuja. Siksi suositeltiin, että yhteiskunnan olisikin pyrittävä muuttoliikkeen aktiiviseen seurantaan ja tarvittaessa myös ohjaukseen. Tutkimusten avulla tulisi selvittää muuttoliikkeen sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia.⁵

Vuoden 1980 symposiumin raportissa todettiin muuttoliikkeiden Suomessa vähentyneen vuosikymmenen alkupuoliskoon verrattuna, näin erityisesti nettomuutossa, vaikka bruttomuutto oli edelleen suurta. Erityisesti oli voimistunut kaupunkikeskusten välinen muutto. Toinen piirre oli toisaalta maaseutumaiseen ympäristöön hakeutuminen ja toisaalta lisääntyvä kaupunkien ydinkeskusten suosio. Aluerakenteen tarkastelussa todettiin heikoimmaksi maakunnallinen taso, jolta puuttui sekä päätösvalta että rahat. Kolmas ongelmakenttä koski viihtyisää ja turvallista asuin-ympäristöä, minkä kohdalla tiedontarve oli suuri johtuen ennen kaikkea ihmisten arvostusten muuttumisesta. Myös tässä symposiumissa käsiteltiin laajasti maassamuuton ohjausta ja siinä käytettävien keinojen yhdenmu-kaistamista suuntaamista.⁶

Yhteisenä piirteenä vuosien 1975 ja 1980 symposioille oli futurologian korostaminen: menneisyyttä ja tulevaisuutta tulisi harkita yhdessä, kuten OECD:n asiantuntija M. ALLEFRESDE Lyonin yliopistosta totesi v.

1975.⁷ Tämä lienee alue, jossa vähiten on päästy eteenpäin kuluneina kymmenenä vuotena.

Toinen havainto on se, ettei kunnan sisäinen muuttaminen saanut ehkä ansaitsemaansa huomiota edellisissä symposiumeissa. Kuntien sisäinen muutto on tilastoitu vasta vuodesta 1975 lähtien. Kun noin 400 000 kaikkiaan noin 600 000 maassamuuttajasta vuosittain on vaihtanut asuinpaikkaa oman kuntansa sisällä, korostuu tämän muuttamisen merkitys mm. yhteiskunnallisen suunnittelun ja päätöksenteon kannalta ennen kaikkea paikallistasolla.

Muuttoliikkeet Suomessa v. 1980 - 85

Edellisessä symposiumissa v. 1980 todettiin vuoden 1974 olleen käännekohdan sekä maassamuutossa että siirtolaisuudessa. Tuolloin kuntien välinen muuttoliike alkoi vähetä ja kaupunkien aikaisemmat muuttovoitot kääntyivät tappioiksi. Myös siirtolaisuudessa vuosikymmenen alun muuttovoitto kääntyi jälleen tappioksi v. 1974. Aloiteltaessa 1980-lukua todettiin muuttoliikkeiden tasaantuneen jonkin verran ja alueellisen kehityksen arveltiin tasapainottuneen.⁸

Taulukko 1. Maassamuutto vuosina 1975 - 1985.

Vuosi	Kuntien välinen muutto	Kunnan sisäinen muutto	Yhteensä
1975	240 000	386 000	626 000
1976	209 000	374 000	583 000
1977	189 000	393 000	582 000
1978	181 000	394 000	575 000
1979	192 000	404 000	596 000
1980	198 000	398 000	596 000
1981	194 000	397 000	590 000
1982	190 000	397 000	587 000
1983	196 000	396 000	592 000
1984	189 000	367 000	556 000
1985	210 000	394 000	605 000

Lähde: SVT VI A: 144, 149, 1979 ja 1983, osa I. Tilastokeskus, Hki. Vuosien 1984 ja 1985 luvut ennakkotietoja

Kuten taulukosta 1 ilmenee kuluneina 10 vuotena maassamme on vuosittain vaihtanut asuntoa noin 600 000 henkilöä, joista 200 000 muutti kunnasta toiseen. Edellinen maassamuuton huippu oli v. 1974, jolloin yli 276 000 henkeä muutti kuntien välillä. Sen sijaan kuntien välistä muuttoliikettä ei v. 1974 vielä tilastoitu, joten vertailu vuoteen 1984 ei ole mahdollista.

Taulukko 2. Siirtolaisuus vuosina 1975 - 1985.

Vuosi	Maastamuutto	Maahanmuutto	Nettosiirtolaisuus
1975	12 200	8 300	- 3 900
1976	17 300	7 400	- 9 900
1977	18 200	7 600	- 10 600
1978	16 300	7 200	- 9 100
1979	16 700	10 100	- 6 500
1980	14 800	13 600	- 1 200
1981	10 000	15 800	5 700
1982	7 400	14 700	7 300
1983	6 800	13 600	6 800
1984	7 500	11 700	4 200
1985	8 200	11 500	3 300

Lähde: SVT VI A: 138 - 149, 1975-1983, osa I, Tilastokeskus, Helsinki. Vuosien 1984 ja 1985 luvut ennakkotietoja

Siirtolaisuuden osalta tärkein havainto taulukosta 2 on muuttoliikkeen kääntyminen paluuvoittoiseksi vuodesta 1981 lähtien, näin ennen kaikkea

Taulukko 3. Kunnasta toiseen muuttaneet muuttosuunnittain (%)

Muuttosuunta	Muuttovuosi				
	1970	1974	1979	1983	1984
Maaseudulta maaseudulle	18	13	13	14	14
Maaseudulta kaupunkiin	31	27	25	24	24
Kaupungista maaseudulle	24	23	25	27	26
Kaupungista kaupunkiin	27	37	37	36	36
Yhteensä %	100	100	100	101	100
I (tuhatta)	268	276	192	196	189
(⁰ /oo maan väestöstä)	58	59	40	40	39
Kaupunkien nettomuutto (tuhatta)	+ 21	+ 11	0	- 6	- 3

Lähde: KORKIASAARI 1981, Liitetaulukko I; ja SVT VI A: 149. Väestö, 1983, Osa I, Tilastokeskus, Helsinki 1985, 80. V. 1984 ennakkotieto.

Suomen ja Ruotsin välisessä muutossa. Kokonaisuudessaan muuttovirrat ovat hieman pienentyneet tultaessa 1980-luvun puoliväliin.

Taulukko 3 kuvaa muuttovirtoja maaseudun ja kaupunkien välillä. Keskeisin piirre on vuodesta 1970 tapahtunut maaseudulta kaupunkiin muuton väheneminen sekä kaupunkien välisen muuttoliikkeen voimakas kasvu. Maaseutuhakuista muuttoa saattaa olla enemmänkin kuin tilastoista ilmenee, sillä kunnan sisäinen muutto lienee suuntautunut osittain myös kaupunkien laita-alueille. Tosin on muistettava, että maaseutukuntien lukumäärä on vähentynyt jatkuvasti. Myös useiden maaseutukuntien muuttuminen kaupungeiksi v. 1985 alusta vaikeuttaa jatkossa vertailevaa tilastointia.

Taulukko 4. Väestönkehitys lääneittäin v. 1981-84

Lääni	Luonnoll. väestönmuut. 1981-84	Ed.suht. väestöpohj. 0/00	Nettomuutto 1981-84	Ed.suht. väestöpohj. 0/00	Väestönmuutos 1981-84	Ed.suht. väestöpohj. 0/00
Uudenmaan	4 900	5.3	6 000	5.2	12 000	10.5
Turun ja Porin	1 700	3.0	400	0.6	2 500	3.5
Ahvenanmaan	0	4.3	200	8.6	200	8.6
Hämeen	1 600	3.0	900	1.3	2 800	4.2
Kymen	400	1.1	- 1 000	- 0.3	- 700	- 2.0
Mikkelin	100	1.4	- 100	- 0.5	200	1.0
Pohjois-Karjalan	400	3.4	- 300	- 1.7	100	0.6
Kuopion	800	3.6	- 100	- 0.4	900	3.9
Keski-Suomen	800	3.7	200	0.8	1 200	4.9
Vaasan	2 000	5.5	400	0.9	2 800	6.4
Oulun	3 600	9.0	- 300	- 0.7	3 600	8.5
Lapin	1 300	7.0	100	0.5	1 500	7.6
Koko maa	17 600	4.3	6 400	1.3	27 100	56.4

Lähde: Sisäasiainministeriö, aluepolitiikan osasto, 1.8.1985. Lääneittäisen väestö ja työpaikkasuunnitteen tarkistusesitys, s. 4; Suomen tilastollisen vuosikirjan (STV) 1980, 1982, 1984.

Taulukosta 4, joka kuvaa läänittäistä väestökehitystä v. 1981-84, ilmenee että absoluuttisesti tarkastellen Uudenmaan lääni on saanut selvästi eniten muuttovoittoa. Läänien välinen tilanne tasoittuu jonkin verran kun luvut suhteutetaan väestöpohjaan.

Edellä esitetyn tilastollisen tarkastelun perusteella voidaan todeta 1980-luvun alkupuolella kaupunkien väestönkasvun hidastuneen ja jopa käänty-

neen laskuun. Uutena piirteenä on kaupunkien lähellä olevien maalaiskuntien saama muuttovoitto. Espoo ja Vantaa, jotka sijaitsevat Helsingin kyljessä, kuuluvat tähän ryhmään. Nettotilaston hännillä ovat suuret kaupungit, jotka menettävät jopa väestöään, kuten Turku. Myös Helsingin väkiluku kääntyi laskuun v. 1984, kun se oli hieman lisääntynyt kolmena edellisenä vuotena. Hidastuneeseen tai alenevaan kaupunkien väestönkehitykseen on useita selityksiä, mm. maaseudun nuorten ikäluokkien pieneeminen ja ihmisten arvostuksissa tapahtuneet muutokset sekä kaupunkien asunto- ja tonttipula, kuten todettiin Turusta poismuuttoa käsittelevässä tutkimuksessa.⁹

Maassamuuton tutkimus

Seuraavassa keskitytään vuonna 1980 pidetyn symposiumin jälkeiseen tutkimustilanteeseen. Kuitenkin on syytä todeta taustaksi alan tutkimustraditio. Ensimmäinen laajempi maassamuuton selvitys oli R. LENNON v. 1951 ilmestynyt väitöskirja. Tämän tutkimuksen jälkeen on ilmestynyt viisi väitöskirjaa: T. PUROLA (1964), A. ROSENBERG (1966), O. KULTALAHTI (1972), S. HAKAMÄKI (1978) ja J. VAINIO (1981). Perustutkimuksena on myös pidettävä I. SÖDERLINGIN v. 1983 ilmestynyttä tutkimusta. Suuri puute on kokonaisuus Suomen maassamuuton historiasta.

Edellä esitetyt tutkimukset keskittyvät kuntien väliseen muuttoon. Kuntien sisäinen muuttoliike on saanut suurempaa huomiota vasta 1980-luvulla. Useimmat näistäkin tutkimuksista ovat olleet alueellisesti rajoittuneita.

Valikoitu bibliografia maassamuuttotutkimuksista 1980-85

1. Maassamuutto yleensä

- AHO, Seppo; NILIVAARA, Jukka, Muutot ja työttömyys. Työttömyyden vaihtelu asumisajan, muuttoetäisyyden ja muuttojen määrän mukaan, Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Oulu 1982, Mon. 30 s., 61 s. taulukko & liitteet.
- HUIKURI, Juha, Maaseutuhakuisen muuton vaikutuksista paikallisyhteisöihin. Pohjois-Karjalan Seutukaavaliitto, Julkaisuja A 35, Joensuu 1982, 84 s.
- KOIVUKANGAS, Olavi; LINDSTRÖM, Kai; NARJUS, Raimo (toim.), Muuttoliikesymposium 1980, Hotelli Rantasipi, Turku 19.-21.11. 1980. Esitelmät ja keskustelut, Turku 1982, 402 s.
- KORKIASAARI, Jouni, Vuosina 1977-1978 maassamuuttaneet työvoimapolitiisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Työvoimapolitiisia selvityksiä 27. Lokakuu 1981, 141 s. + liitteet.
- KORTTEINEN, Matti, Lähiö; tutkimus elämäntapojen muutoksesta, Keuruu 1982, 324 s.

- KULTALAHTI, Olli, Migration and periods of rapid industrial development in Finland. Siirtolaisuus-Migration 3/1984, p. 95-116.
- NIEMINEN, Mauri, Muuttoliike; maassamuuton syyt 1977-78 (migration: causes of internal migration in 1977-78). Studies no. 82 Central Statistical Office of Finland, Helsinki 1982, 66 pp. + appendixes, Yearbook of population research in Finland, XXIII.
- RANKI, Jarmo, Maassamuuton prosessi asukastiheyden mukaan tarkasteltuna. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma, Turun yliopiston taloustieteen ja sosiaalipolitiikan laitos, Turku, joulukuu 1984, 129 s. + liitteet.
- RASILA, Viljo, Teollistumiskauden muuttoliikkeit. Mikrohistoriallinen tutkimus Tampereen seudulta, Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitoksen julkaisuja 7, Tampere 1983, 323 s.
- SANDLUND, T. & FINNÄS, F., Mobilisationsprojektets bakgrund och databas, Mob. no 6, Åbo Akademi 1981, s. 69.
- SUMMA, Hilikka, Muuttoliike ja asunnonvaihdot pääkaupunkiseudulla. Kirjallisuuskatsaus muuttoliikkeen muodostumiseen, suuntautumiseen ja vaikutuksiin kaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1984:3, 48 s. + 5 liitteet.
- SÖDERLING, Ismo, Maassamuutto ja muuttovirrat vuosina 1977-78. Kunnasta toiseen muttaneiden elinolosuhdetutkimus, Turku 1983, 430 s.
- VAINIO, Juhani, Flyttningrörelse och avfolkning i Syd-Västra Finlands skärgård (Korpo, Rimito, Merimasku 1950-1974), Turku 1981, Turun yliopiston julkaisuja A II 65, eripainoksena myös Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 92, 158 s.
- VIKMAN, Juha-Pekka, Perheen muutto lapsen ongelmatilanteena, Tampereen yliopisto, psykologian laitos ser. A 143, Tampere 1982, 179 + 24 s.

2. Kuntien välinen muutto

- AHPONEN, Pirkko-Liisa & JÄRVELÄ, Marja, Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaan: tehdastyöläisen elämäntavan muutos, Porvoo 1983, 324 s. ISBN 951-0-11806-0.
- HERVA, Aslak, 20-24-vuotiaiden miesten läänien välinen muuttoliike, Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos, tutkimuksia A 3, 1981, 37 s.
- JAUHIAINEN, Outi, Muutto kehityksen ehtona: kuvaileva tutkimus Pohjois- ja Itä-Suomesta Tampereelle muuttaneiden maa- ja metsätaloustyöntekijöiden ..., lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto, psykologian laitos, Tampere 1981, 126 s. + liitteet.
- JOKINEN, Teppo, Turun muuttoliike vuosina 1951-1980. Turun kaupungin tilastotöimiston tiedotuksia 1985:3, 185 s.
- KEURULAINEN, Marita, Maaseutuhakuinen muuttoliike; Esimerkkikunta Jyväskylän maalaiskunta. Tal.maant. lis. tutkielma, Vaasan korkeakoulu 1985, s. 180.
- KOIVUSILTA, Leena, Huuttisten muuttoliike vuonna 1981. Kuntaan ja kunnasta muutaneet. Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma, tammikuu 1985, 83 s.
- KORKIASAARI, Jouni; LINDSTRÖM, Kai & SÖDERLING, Ismo, Suomen suurimpi-

- en kaupunkien lähtömuuttajat vuosina 1977-1978, Turun yliopiston sosiaali-
politiikan julkaisusarja A:4 1981, 138 s.
- KORPINEN, Pirkko & LEMPINEN, Heimo, Muuttoliike Lahdesta naapurikuntiin
1975-79, Lahden kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja B 9/1981, Lahti
1981.
- LEMPINEN, Heimo, Muuttoliike Lahdesta naapurikuntiin vv. 1975-79. Lahden kau-
punkisuunnittelun virasto B 9/1981, Lahti 31.7.1981, 99 s. liitteineen.
- MAJAMÄKI, Tarja, Pääkaupunkiseudun ja ulkopuolisten alueiden välinen muuttoliike,
Aluepolitiikan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1983.
- MUNTER, Arja, Muuttoliike ja viihtyvyys läntisellä Uudellamaalla. Siirtolaisuusinsti-
tuutin tutkimuksia No 1-1983, Turku 1983, 65 s.
- MUNTER, Arja, Flyttning och trivsel i Västra Nyland. En undersökning av flyttnings-
benägenhet och levnadsförhållanden i Västra Nyland. Svenska Litteratursäll-
skapet i Finland, nämnd för samhällsforskning, Forskningsrapporter N:o 42/
1982, 132 s.
- PAASI, Anssi & VARTIAINEN, Perttu, Keskustan ja ympäristön muuttoliike: tapaus-
tutkimus Joensuusta. Terra N:o 2, Vammala 1981, ss. 57-72.
- HUIKARI, Juha, Maaseutuhakuisen muuton vaikutuksista paikallisyhteisöihin. Poh-
jois-Karjalan Seutukaavaliitto, Joensuu 1982, Julkaisu A 35, 84 s.
- RANNIKKO, Pertti, Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvun hidastuminen,
Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 43, Joensuu
1980, 213 s.
- SIMPANEN, Matti, Turun lähtömuuttotutkimus; Turusta vuonna 1984 muualle Suo-
meen muuttaneet, Siirtolaisuusinstituutti/Turun kaupunki, Turku 1985, 108 s.
- TAMPEREEN MUUTTOLIIKE 1981 ja 1982, Kaupunkisuunnittelun perustilastoja
No. 14, Tampereen kaupungin tilastotoimisto, Tampere 1984, 50 s.
- VALKONEN, T., MARTELIN, T. & SUMMA, H.: Muuttoliike ja asunnonvaihdot pää-
kaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B: Tutkimuksia ja selvityk-
siä 1984:1. Helsinki 1984. 278 s.
- VALKONEN, Tapani; MARTELIN, Tuija ja SUMMA, Hilikka, Muuttoliike ja asunnon-
vaihdot pääkaupunkiseudulla. Yhteenveto ja johtopäätöksiä. Omflyttningen
och bostadsbyten i huvudstadsregionen, Sammandrag och slutsatser, Pääkau-
punkiseudun julkaisusarja B 1984-2, 41 s.
- WIMAN, Roland, Maalta kaupunkiin. Suomen taloushistoria 2, Teollistuva Suomi,
Helsinki 1982.
- VIRTANEN, Taru, Vaasan kaupunkiseudun lähimuuttoliike, Talousmaantieteen pro
gradu -tutkielma, Vaasan korkeakoulu 1982.

3. Kunnan sisäinen muutto

- ANTTILA, Veikko, Jyväskylän Tourula, Pienyhteisötutkimus, 167 s.
- INGSTRÖM, Walter, Bostadssegregation i teori och i praktik. Pro gradu i ekonomisk
geografi, Åbo Akademi 1983, 129 s.
- HUIKURI, Juha, Asunnonvaihto Joensuussa, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimus-
laitoksen julkaisuja N:o 70, Joensuu 1985, 166 s.

- KEURULAINEN, Marita, Jyväskylän maalaiskunnan sisäinen muuttoliike, Talousmaantieteen tutkielma, laudatur -tutkielma, Vaasan korkeakoulu, 1983, 125 s.
- NIEMINEN, Leena, Tampereen sisäiset muuttovirrat. Tampereen kaupungin tutkimuksia ja selvityksiä 41, Tampereen kaupungin tilastotoimisto, Tampere 1984.
- OULASVIRTA, Lasse, Tampereen sisäiset muutot 1978, Tilastollisia tiedonantoja Tampereelta 1980:1-2, Tampereen kaupungin tilastotoimisto, Tampere 1980.
- SAARI, Matti, Perustietoja tamperelaisten muutoista vuodelta 1977, Hämeen kaupunkitutkimus, julkaisu 1, Tampere 1985, 279 s. + liitteet.
- SALMINEN, Jouko, Hervannan sisäinen muuttoliike, Tampereen kaupungin tutkimuksia ja selvityksiä 47, Tampere 1985, 118 s.
- SUMMA, Hilikka, Asunnonvaihtojen suuntautuminen, Yhteiskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus, julkaisusarja B 33, Otaniemi 1980, 144 s.
- SUMMA, Hilikka, Kaupunkien sisäinen muuttoliike muuttotyypeittäin, Yhteiskuntasuunnittelun jatkokoulutus, julkaisusarja B 40, 1982, 131 s.
- SYRJÄKARI, Esko, Muuton syyt ja seurauksivaikutukset Oulun kaupunkiseudun sisäisessä muuttoliikkeessä, Lisensiaattitutkielma, Oulun yliopisto, maantieteen laitos, Oulu 1983.

4. Teoriat ja ennusteet

- HIETALA, Kari, De direkta investeringarnas sysselsättnings- och migrationsverkan, En teoretisk och empirisk analys av svenska investeringarnas verkningar i Finland, Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-45, Helsinki 1980, 104 s.
- PAASI, Anssi, Tilakäsite muuttoliiketutkimuksen metodologisena ja empiirisenä ongelmana - behavioraalisen maantieteen näkökulma. Julkaisematon lisensiaattitutkielma, Joensuun korkeakoulu, maantieteen laitos.
- RANNIKKO, Pertti, Muuttoliiketutkimuksen lähestymistavoista, Sosiologia 18, 1980: 2, ss. 157-158.
- SAARI, Matti, Maassamuuton selittämisestä Suomen vuosien 1917-77 maassamuuton tarkastelu, Laudaturtutkielma, Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampere 1980, 108 s.
- SANTAKARI, Tuuli, Projektityömaan sosiaaliset ongelmat ja niiden lievittäminen, Sosiaalivaltio, Helsinki 1985, 117 s.
- SÖDERLING, Ismo, Muuttoliiketutkimuksen teoreettisista lähtökohdista. Siirtolaisuus/Migration 2/1980, ss. 24-32.
- VARTIAINEN, Perttu, Tila sosiaalisena käsitteenä. Teoksessa: Karjalainen, P., Paasi, A. ja Vartiainen, Perttu (toim.), Kolme metodologista tutkielmaa maantieteen alalta, Joensuun korkeakoulun julkaisuja N:o 25, Joensuu 1981, ss. 130-293.
- WUORI, Olli, Garin - Lowryn kaupunkisuunnittelumalli ja sen sovellutus Tampereella, Tilastollisia tiedonantoja Tampereella 3:1980, ss. 65-72.
- VÄESTÖENNUSTEET 1981-2020, Koko maan väestöennusteet 1981-2020, Tilastokeskus. Tilastollisia tiedonantoja Nro 70, Helsinki 1983, 63 s.

Keskeisiä tutkimustarpeita

Seuraavassa esitetään, perustuen lähinnä Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspoliittiseen ohjelmaan (1985), tärkeimpiä maassamuuttoa koskevia tutkimuskohteita.

1. Yleistä

1. Tiedonhallintajärjestelmät ja muuttoliike
2. Muuttoliikkeen rooli tulevassa informaatioyhteiskunnassa
3. Muuttoliiketutkimusta koskeva teorianmuodostus

2. Maassamuutto yleensä

1. Maassamuuton historia
2. Maassamuutto ja perheessä tapahtuva päätöksentekoprosessi
3. Poliittiset puolueet ja maassamuutto
4. Maassamuuton ohjaamiskeinot ja niiden kehittämistarve
5. Maassamuuton kuntatason vaikutukset
6. Perinteiden ja murteiden sekoittuminen sekä mahdollinen häviäminen maassamuuton yhteydessä
7. Maassamuuton kansantaloudelliset yhteydet

3. Kunnan sisäinen muuttoliike

1. Kunnan sisäisen muuton prosessit
2. Kunnan sisäisen muuton yhteys asumispreferensseihin
3. Kuntien sisäisen muuton seuranta ja ennustaminen

4. Kuntien välinen muuttoliike

1. Maassamuuton ketjuuntuminen
2. Maassamuuton ja siirtolaisuuden väliset yhteydet
3. Maassamuuton erityisryhmät
4. Maassamuuton vaikutukset sekä lähtö- että tuloalueille; pitkän aikavälin seuranta
5. Paluumuutto lähtöalueille

Päällimmäisin havainto edellisen symposiumin jälkeisestä tutkimustilanteesta on perustutkimuksen ja teoreettisen tarkastelun merkityksen korostaminen. Perustutkimuksen tärkein tehtävä olisi olennaisten asioiden esilletuominen sekä käsitteistön ja viitekehysten kehittäminen. Ilahduttava piirre keskustelussa on ollut myös tulevaisuuden tutkimuksen painottaminen - vaikkei toimenpiteisiin ole juuri päästy. Lisäksi on korostettu suunnittelijoiden ja päätöksentekijöiden valmiutta hyödyntää perustutkimusta.¹⁰ Tässä yhteydessä on painotettava, että perus- ja soveltavan tutkimuksen välillä ei ole suurta eroa.

Heikosti kehittyneistä tutkimuskohteista mainittakoon kaupunkiseutujen sisäinen muuttoliike.¹¹ Tässä suhteessa olemme jäljessä pohjoismaisesta ja kansainvälisestä tasosta. Kuitenkin asunnon vaihto kaupungeissa on kunnallisen suunnittelun ja päätöksenteon kannalta tärkeätä. Väestön elämäntapojen ja hyvinvoinnin kannalta siihen liittyy myös teoreettisesti mielenkiintoisia kysymyksiä.

On myös ilahduttavaa todeta ympäristöministeriön mielenkiinto muuttoliikekysymyksiin erityisesti kaupunkitutkimuksen näkökulmasta. Ministeriö korostaa perus- ja teoreettista tutkimusta ja peräänkuuluttaa monitieteisiä yhteishankkeita, joissa sekä perus- että soveltava tutkimus olisivat edustettuina. Erityisesti olisi pyrittävä ennakoimaan tulevia muuttoliikkeistä johtuvia tai niiden vaikutuksesta syntyviä ongelmia. Myös ympäristöministeriössä arvellaan, että "monet tekijät saattavat vaikuttaa muuttovirtojen voimistumiseen uudelleen" ja korostetaan aluerakenteen kehityksen ja siihen vaikuttavien tekijöiden tutkimista.¹²

Myös yksityiset tutkijat ovat kartoittaneet tutkimusaukkoja. KORKIA-SAARI selvitti Ruotsista Suomeen v. 1980-81 palanneita ja suositteli tutkittavaksi paluun jälkeistä uudelleenmuuttoa, sen ajoittumista, määrää, suuntaa ja syitä.¹³ Tämä on esimerkki siirtolaisuuden ja maassamuuton yhtymäkohdasta. Samaa aineistoa tutkinut SIMPANEN mainitsee tutkimustarpeiksi vielä millä tavoin muutto vaikuttaa yksilöön ja mitä muutoksia se aiheuttaa tulo- ja lähtöalueen fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön pitkällä aikavälillä kerrannaisvaikutuksineen. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota muuttoliikkeen aluerakenteita vinouttavaan kehitykseen.¹⁴ Tämä tutkimustarve soveltuu erityisesti maassamuuttoon.

Aikaisemmin viitattiin kaupunkien sisäisen muuttoliikkeen tutkimustarpeeseen. Tähän liittyy RANNIKON kaipaama tutkimus pienten ja keskisuurten kaupunkien erityisluonteesta. Kaupunkikeskuksia muistuttavat myös suurten pitäjien kirkonkylät ja taajamat - esimerkkinä Ilomantsi.¹⁵ Kiinnitin asiaan huomiota jo edellisessä symposiumissa viisi vuotta sitten mainitsemalla tutkimuskohteeksi Kainuun muuttoliikkeen. "Nyt esim. Kuusamon kirkonkylästä on kehittymässä Koillismaan ykköstaajama ja vastaavasti maaseutukylät autioituvat"¹⁶ Tutkimuksellisesti asiassa ei liene tapahtunut kovinkaan paljon.

Analogisesti Ruotsista 1980-luvun alussa voimistuneen paluumuuton kanssa arvellaan uutena kehityssuuntana olevan maan sisäinen paluumuutto, varsinkin 1990-luvulla. Paluumuuttajien kohdealueina voisivat olla kehitysalueiden lisäksi myös nykyiset muuttotappioalueet, esim. Kymen lääni.¹⁷ Tämä merkitsisi sitä, että osa Etelä-Suomeen 1960- ja 1970-luvulla "valuneista" ns. suurista 1940-luvun lopulla syntyneistä ikäluokista olisi palaamassa juurilleen. Kuinka tämä mahdollinen uusi muuttoliike kyetään ottamaan vastaan, vaatisi selvittämistä. Ainakin työvoimaviran-

omaisten mukaan paluualueilla ollaan yleensä tyytyväisiä palaajiin, tulivatpa he sitten Ruotsista tai Etelä-Suomesta.

Kaupunkien tulevaisuutta skenaario-muodossa hahmottavassa tutkimuksessa viitataan poismuuttoon kaupungeista ihmisten vapaa-ajan lisääntyessä ja päädytään arvioon, että tulevaisuudessa heilurimainen muuttoliike kaupunkien ja niitä ympäröivän maaseutuvyöhykkeen välillä lisääntyisi. Havaintoa tukisi muualla Euroopassa tapahtunut kehitys.¹⁸ Kaupungin ja läheisen maaseudun välinen pendelöinti vaatisi myös lisäselvitystä. Aluekehityksen nykyisessä vaiheessa on painotettava kaupungin ja maaseudun välisen suhteen tutkimista, ennen kaikkea mikä merkitys aluekehityksellä on kaupunkien tulevaisuuteen. Tästä tutkimustarpeesta on esimerkkinä Turun muuttoliiketutkimus. Jatkossa olisi korostettava laajemman maa-kunnallisen (talousalueen) näkökulman tarvetta.

Uusi teknologia antaa mahdollisuuden toimintojen nykyistä vapaampaan sijoittumiseen. Esim. telemaation avulla työtä voidaan siirtää perinteisistä tehtaista ja toimistoista haluttuun paikkaan. Palveluja voidaan hajauttaa ja osa fyysisestä liikkuvuudesta on korvattavissa uudella informatiiviteknikalla. Näin ollen voitaisiin arvella sekä muuttoliikkeen että työmatkojen vähenevän tulevaisuudessa, varsinkin kun asuminen ja työ voidaan usein yhdistää uuden teknologian ansiosta kuten on hyvin yleistä esim. Yhdysvalloissa. Kuitenkin tutkijat arvioivat muuttoliikkeen vilkastuvan tulevaisuudessa.

Erityisesti ay-liike on ollut huolestunut tietoyhteiskunnan tulosta - ennen kaikkea työllisyyden näkökulmasta. AKAVAN mielestä tietoyhteiskunta tuo mukanaan räjähdysmäisen työttömyyden kasvun. Lehti viittaa TARJA CRONBERGIN tutkimukseen, jonka mukaan Suomessa olisi v. 2000 kaksi miljoonaa enemmän tai vähemmän työmarkkinoiden ulkopuolella olevaa aikuista. Niinpä tarvittaisiin työn uudelleen jakoa mm. yleisen työajan lyhentämisen avulla.¹⁹ Tämä problematiikka kokonaisuudessaan vaatisi laajempia tutkimuksia.

Edelliseen liittyen todettakoon, että Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen pääjohtaja Pekka Jauho esitelmöi elokuussa 1985 Kaupunki-päivillä teknologian vaikutuksesta kaupunkien tulevaisuuteen. Koska tekniikan kehittämisen tavoitteena on ihmisen työn korvaaminen, hän ei hyväksy näkemystä, että tietotekniikka toisi lisää työpaikkoja. (T.S. ja Suomenmaa 23.8.-85) Tämä pitää paikkansa kun muistetaan ALLARDTIN toteamus, että ensimmäinen teollinen vallankumous merkitsi ruumiillisen työn koneellistumista ja toisessa teollisessa vallankumouksessa koneiden avulla voidaan tehdä myös henkistä työtä.²⁰

Suurimpana tiedon puutteena onkin konkreettinen tutkimustarve siitä, mitä parhaillaan käynnissä oleva muutos merkitsee suomalaiselle yhteiskunnalle. Ensin olisi selvitettävä millaiseen metsään olemme astumassa

ennen kuin huomio kiinnitetään yksityisiin puihin. Olemmeko lähestymässä "uutta ja uljasta yhteiskuntaa"?

Muuttoliike hidastumassa?

Tietoteknologian yhteiskunnallisia vaikutuksia on vaikea hahmottaa. Erityisen ongelmallisia ovat sen vaikutukset työllisyyteen ja alueelliseen kehitykseen ja tätä kautta väestön muuttoliikkeisiin. Varsinkin uutta tekniikkaa hyödyntävät yritykset ovat keskittymässä Uudenmaan lääniin. Keskittymistä tukemassa ovat vahvat poliittiset voimat. Eniten huomiota on saanut kansanedustaja Martti Tiurin näkemys tiedon keskittämisestä innovaatioiden edistämiseksi.²¹ Myös työmarkkinajärjestöt ovat vaatineet alueellisen liikkuvuuden edistämistä.

Useat tekijät ovat RANNIKON mukaan jälleen kasvattamassa muuttopaineita syrjäkylä-Suomessa. Julkisen sektorin työpaikkojen lisääntyminen on hidastumassa, edellisen tulopoliittisen kokonaisratkaisuun liittyvät lait edistävät alueellista liikkuvuutta, alueelliset työttömyyserot ovat suuret jne. Mitään suurta muuttoaaltoa ei kuitenkaan ole odotettavissa, sillä nuorisokäluokat ovat rajusti supistuneet.²²

RANNIKON mielestä syrjäseuduilla olisi vielä muuttopotentiaalia - 1/3 1960-luvun tasosta - minkä purkautumisella olisi erittäin kielteinen vaikutus.²³ Myös KULTALAHDEN mukaan siirtyminen informaatioyhteiskuntaan tulisi pikemmin lisäämään kuin vähentämään paineita kohti epätasaista alueellista kehitystä. Keskeinen kysymys on, kiihtyykö muuttoliike jälleen suurten keskusten ja Etelä-Suomen hyväksi.²⁴ Jotakin viime vuosien kehityksestä kuvaa se, että Turun ja Porin lääni menettää seuraavissa vaaleissa kansanedustajapaikan Uudellemaalle. Eniten teollisten työpaikkojen menettämisestä on kärsinyt Kymen lääni.

Työttömyyslukuja on perinteisesti pidetty muuttoliikkeen keskeisinä indikaattoreina. Kuten kartasta 1 ilmenee, työttömyyden alueelliset erot maassamme ovat edelleenkin suuret. Kainuun työttömyysaste on yli 17 prosenttia. Osaltaan tähän ovat vaikuttanut Neuvostoliiton puolella olleen Kostamus-työkohteen päättymisen. Selvityksessä Kostamus-urakan pitkän ajan vaikutuksesta todetaan selvä yhteys toisaalta muuttoliikkeeseen ja toisaalta siirtymiseen pois maa- ja metsätaloudesta. Kostamuksessa työskennelleet tulivat entistä alttiimmiksi muuttamaan pois Kainuusta ellei työtä löytynyt kotiseudulta. Aiemmin pitkään työttöminä olleet olivat Kostamuksessa tottuneet vakituiseen palkkaan ja kohonneeseen elintasoon sekä saaneet kokemuksia sopeutumisessa uusiin oloihin.²⁵

Uusi korostus käydyssä keskustelussa on se, että alueelliset työttömyysluvut eivät enää selitä muuttoliikkeen vaihteluja. Syrjäkyläien ammattitaidoton väki ei kelpaa Etelä-Suomen "tietoyhteiskunnan" pitkälle erikoistu-

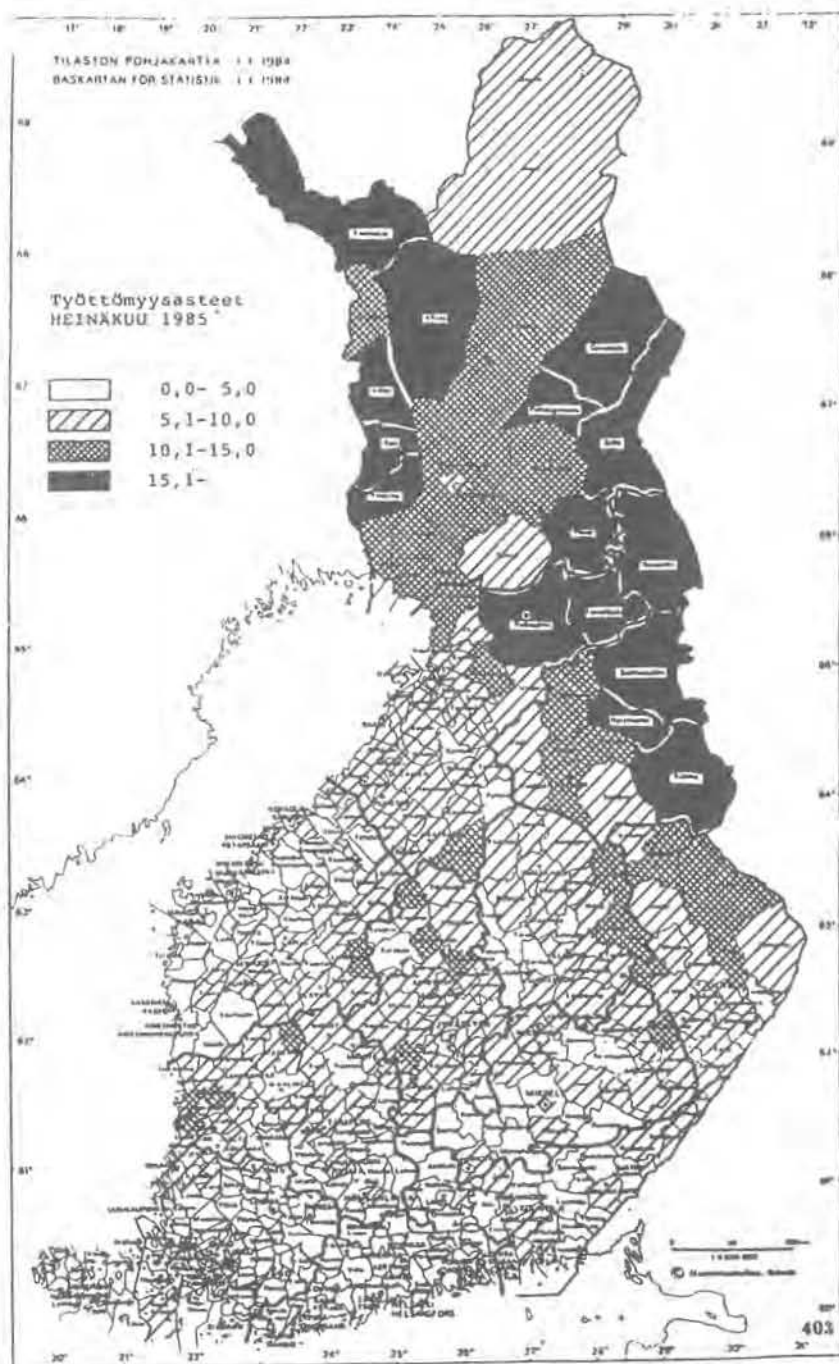
neisiin työtehtäviin.

Vaikka potentiaalisia muuttajia olisikin muualle Suomeen, Helsingin seutu alkaa olla pullonkaula maassamuutolle ennen kaikkea asuntopulan takia, mikä koskee erityisesti halpoja vuokra-asuntoja. Tältä osin tilanne on huonompi kuin suuren muuton aikaan 1960-luvulla.

Miten muuttopaineita Helsingin seudulle voitaisiin hillitä? PAAVO VÄYRYNEN tarjoaa harkittavaksi investointirajoituksia ja kaavoituksellisia keinoja. Lisäksi olisi selvitettävä voitaisiinko maksaa erityistä "muuttoavustusta" niille yrityksille, jotka siirtäisivät työpaikkojaan pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. (Suomenmaa 16.2.-85).

Liittyen havaintoon viime aikojen lisääntyneestä maassamuutosta todettakoon, että myös Ruotsissa maassa muutto on voimistunut viime vuosina. Työnvälityksen uusi tietokonejärjestelmä on vaikuttanut muuttoliikkeen voimistumiseen. Työtön saa hetkessä tiedon siitä, onko vapaita työpaikkoja muualla Ruotsissa. Työpaikan takia muuttavien muuttoavustuksia on korotettu. Niinpä Ruotsin sisäinen muuttoliike alkaa ylittää jo 1960-luvun huippuluvut.²⁶ Viimeisimpien tietojen mukaan muutto maaseudulta kaupunkeihin olisi voimakkaasti lisääntynyt Ruotsissa.

Siirtolaisuudessa olennaisin muutos on paluumuuton väheneminen ja täten Suomen saaman muuttovoiton kaventuminen. Tämä osoittaa ennen kaikkea Ruotsista paluun hidastumista verrattuna vuotta aikaisempaan tilanteeseen. Tukholmassa olevan Suomen Suurlähetystön työvoima-avustajan Kaj Laxenin raportin 24.10.1985 mukaan Suomesta Ruotsiin muuttaneiden määrä lisääntyi huomattavasti syyskuussa 1985, vaikka muuttotase oli vielä lievästi Suomelle positiivinen. Johtuuko tämä Ruotsin talouden elpymisestä ja/vai Suomen heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta, on vaikeasti arvioitavissa. Molemmat tekijät vaikuttanevat asiaan, samoin kuin ehkä se, että potentiaalisten paluumuuttajien määrä alkaa olla jo melko vähäinen niin Ruotsissa kuin muissakin maissa, ts. innokkaimmat palaajat ovat jo muuttaneet Suomeen. Ruotsinsuomalaisten keskuudessa on kuitenkin vielä ilmeistä paluuhalukkuutta.

Kartta 1: Työttömyysasteet kunnittain

Lähde: TYÖVOIMAMINISTERIÖN TILASTOJA. Heinäkuu 1985.

Loppukatsaus

Muuttoliiketutkimuksen "profeetta" E.G.Ravenstein totesi 100 vuotta sitten, että

"Migration means life and progress; a sedentary population stagnation"²⁷

(Muuttaminen merkitsee elämää ja edistystä; paikallaan pysyvä väestö kehityksen pysähtymistä)

Teollisen vallankumouksen alkuaikoina tekninen kehitys johti toisaalta väestön keskittymiseen kaupunkiyhteisöihin ja toisaalta siirtolaisiksi muihin maihin. Tuolloin alkanut teollinen kehitys jatkuu 100 vuotta myöhemmin ns. tietoyhteiskunnan muodossa. On todennäköistä, että nykyinen tilanne (viidennen sukupolven tietokoneet, uudet ohjelmointikielet ja tekoäly) on pikemminkin vain yksi välivaihe kuin aikakauden päätös. Kun teollinen vallankumous merkitsi yhteiskuntarakenteen keskittymistä arvellaan tietoyhteiskunnan voimistavan desentralisoivia piirteitä. Uuden teknologian vaikutukset tullaan kokemaan voimakkaana sekä yksilön arkielämässä että ylätasolla esim. kaupunkirakenteessa, jossa jatkuu hidaskäytön hajautuminen.²⁸

Myös filosofit ovat puuttuneet tietoyhteiskunta-keskusteluun. J. PIETARINEN kaipaa filosofien ja yhteiskuntatieteilijöiden tutkimuksia teknologian kehityksestä. Nyt vallitsee epäselvä tilanne ja tekoälytutkijoiden yksipuolinen näkemys. Pietarinen viittaa siihen, että Japanissa, missä tietokonekulutturi on pisimmälle viritettyä, 60 prosenttia ihmisistä pelkää tietokoneiden tulevaa maailmaa ja kysyy: "Jos pelko on näin voimakas, voidaanko puhua tietoyhteiskunnasta?" (T.S. 3.9.-85)

Arvioinneissaan käynnissä olevasta yhteiskunnallisesta murroksesta ja tulevasta kehityksestä tutkijat ovat hyvin varovaisia. OLAVI BORG on todennut, että tietoyhteiskuntaan siirryttäessä kiinnostus politiikkaan on laskenut, mutta samalla on syntynyt uutta solidaarisuutta ja vastuuta ihmisestä ja ihmiskunnasta. Kansalaiset ovat tietävämpiä ja kriittisempiä kuin aikaisemmin ja haluavat vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. (Kuvastin 1/85) Arvomaailman muuttuminen merkitsee muutosta myös ihmisten asuinpaikan valinnassa. Sitä, että ollaan uuden ja tuntemattoman asian kanssa tekemisissä osoittaa informointi uutisesta, joka koski Suomen ensimmäisen tietoteknologian keskuksen vihkimistä (kolmen ministerin voimalla) Lahdessa 26.2.1985. Paikallinen lehti otsikoi uutisen: "Tietoteknologian keskus - mullistava keksintö vai vain pari ammattikurssia". (Etelä-Suomen Sanomat 27.2.-85)

Kirjailija PAAVO HAAVIKKO puolestaan toteaa, että tietoyhteiskunta aiheuttaa ensi vaiheessa depressiivisyyttä, ja tämä johtuu sen ylivoimaisuudesta ja ihmisten tietämättömyydestä johtuvista peloista. Jotta tämä prob-

leema pystyttäisiin ratkaisemaan, tarvitaan luovaa ajattelua. Ensi vaiheessa kysymys on uuden asian kombinaation hahmottumisesta. (AKAVA 2. 1985)

Fiilosofien ja kirjailijoiden pessimismin ohella todettakoon tutkija P. VUORELAN havainto, että

"mikäli ihmiset todella käyttävät saamansa ajan ja mahdollisuudet itsensä kehittämiseen, informaatioyhteiskunnan vuosisatainen ideaali ja itse asiassa ihmiskunnan vuosisatainen ideaali toteutuu. Näin ei kuitenkaan välttämättä tapahdu."²⁹

Tällöin on kuitenkin muistettava, että elämisen laatu merkitsee eri asioita eri ihmisille. Ei ole nähtävissä mitään yleistä yhtä arvomaailmaa, vaan pikemminkin useita jopa toisilleen vastakkaisia tavoitteita.³⁰ Voidaankin yhtyä prof. Kosti Huuhkan 70-vuotishaastattelussaan antamaan lausuntoon: "Tulevaisuutta on hirveän vaikea ennustaa. Siksi on tärkeää luoda joustavia organisaatioita, joita voidaan nopeasti muuttaa." (Suomenmaa 19.9.-85) Vielä pitemmälle tulevaisuuteen katsoo Rooman klubin jäsen prof. Pentti Malaska muistuttaessaan, että informaatioyhteiskunta on vain välivaihe siirryttäessä rästä tavaratarpeitten yhteiskunnasta vuorovaikutusyhteiskuntaan. Kun ihminen alkaa sijoittaa enemmän ihmisuhteisiin ja henkisiin arvoihin, luonto säästyy. (T.S. 4.2.-85)

Tulevaisuus lepää sillä perustalla, jonka rakennamme tänä päivänä. Kykenemmekö yksilönä ja lajina nousemaan koneiden varjosta ja tavaravuoren alta kaiken mittapuuksi? Siinä on tämän hetken Hamletin kysymys.

Lähdeviitteet

1. Ks. Siirtolaisuusinstituutti, SIIRTOLAISUUDEN JA MAASSAMUUTON TUTKIMUS, Tutkimuksia No 2 - 1984, s. 3-5.
2. TIETOTEKNIikka 1990-LUVULLA, toim. Gunnulf Mårtensson, Matti Ojala, Osmo A. Wiio, Sitra Sarja B, Nro 78, Helsinki 1984, s. 80.
3. Matti Hynynen, "Me tietotyöläiset", STTK 11.3.1985.
4. Valtioneuvoston kanslia, suunnitteluosasto, ALUEELLISEN KEHITYKSEN MUUTOSTEKIJÄT SUOMESSA VUOSINA 1983-2000, Osa I ja II, 4/1983, s. 79.
5. MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1975, toim. Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula, Turku 1976, s. 173-176.
6. MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980, toim. Olavi Koivukangas, Kai Lindström, Raimo Narjus, Turku 1982, s. 373-374.
7. MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1975, s. 28.
8. MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980, s. 20-22.
9. Matti Simpanen, TURUN LÄHTÖMUUTTOTUTKIMUS; Turusta vuonna 1984 muualle Suomeen muuttaneet, Turku 1985.
10. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennustutkimuksen neuvottelukunta, SUOMALAISTEN KAUPUNKIEN MUUTOS, Julkaisuja 4/1985, s. 44.

11. Siirtolaisuusinstituutti, MUUTTOLIHKKEITÄ KOSKEVA TUTKIMUSPOLIITTINEN OHJELMA, Tutkimuksia No 3, Turku 1985, s. 58; ja Hilikka Summa; MUUTTOLIHKKE JA ASUNNONVAIHDOT PÄÄKAUPUNKISEUDULLA, Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, B 1984: 3, esipuhe.
12. KAUPUNKITUTKIMUKSEN KEHITTÄMINEN, Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennustutkimuksen neuvottelukunta, kaupunkitutkimuksen jaoston muistio, 1/1985, s. 6,15.
13. Jouni Korkiasaari, RUOTSISTA SUOMEEN VUOSINA 1980-81 PALANNEET, Turku 1983, s. 240.
14. Matti Simpanen, Ruotsista vuosina 1980 ja 1981 palanneiden muuton motiivit ja suuntautuminen suuralueittain, Sosiaalipoliitikan pro gradu, TY, 1985, s. 87.
15. Pertti Rannikko, "Kaupunkitutkimuksen haasteita sosiologialle", SIIRTOLAI-SUUS/MIGRATION 4/1984, s. 14.
16. MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1980, s. 27.
17. Sisäasiainministeriö, Aluepolitiikan osasto, 1.8.1985, LÄÄNEITTÄISEN VÄESTÖ- JA TYÖPAIKKASUUNNITTEEN TARKASTUSESITYS, s. 21.
18. Timo Sneek, KAUPUNKIEN TULEVAISUUS SKENAARIOMUODOSSA, Suomen Kaupunkiliitto, Kaupunkipalvelututkimuksen osa 2, Lahti 1985, s. 80.
19. Eero Taivalsaari, "Millaisesta tiedosta kasvaa tulevaisuus", AKAVA 4/1985, s. 33. Tarja Cronberg, TYÖ, AIKA JA ASUMINEN TIETOYHTEISKUNNASSA, Asun-tohallitus, Helsinki 1985.
20. Erik Allardt, "Työntutkimuksen välttämättömyys ja nousu", SUOMEN AKATE-MIA TIEDOTTA, 2/1985, s. 1.
21. Martti Tiuri, TULEVAISUUS ALKAA NYT, Helsinki 1984.
22. Pertti Rannikko, "Kaupunkitutkimuksen haasteita sosiologialle", SIIRTOLAI-SUUS/MIGRATION 4/1984, s. 14-15.
23. SUOMALAISTEN KAUPUNKIEN MUUTOS, 4/1985, s. 40.
24. Olli Kultalahti, "Muuttoliike alueen taloudellisena ja henkisenä resurssina", Seutu-suunnittelun keskusliitto, TALouden JA YMPÄRISTÖN VUOROVAIKUTUS, Julkaisuja B 53, Helsinki 1984, s. 7.
25. Tuuli Santakari, PROJEKTITYÖMAAN SOSIAALISET ONGELMAT JA NIIDEN LIEVITTÄMINEN, Sosiaalihalitus, Helsinki 1985, s. 88-89.
26. Työvoima-avustajan toimisto, Suomen Suurlähetystö, Tukholma, TYÖMARKKI-NARAPORTTI no 52, 18.12.1984.
27. E.G. Ravenstein, "The Laws of Migration", JOURNAL OF THE ROYAL STA-TISTICAL SOCIETY, April 1889, s. 288.
28. Pääjohtaja Pekka Jauhon esitelmä Kaupunkipäivillä, Suomenmaa 23.8.1985.
29. Pertti Vuorela, "Tietoyhteiskunta ja Yhdyskunta", TIEDOTUSTUTKIMUS 2/1984, s. 45.
30. "Arvostelmat muuttuvat - entä suunnittelu", SEUTUSUUNNITTELU 3/1984, s.3.

3.5. YHTEISKUNNAN MUUTOKSET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET MUUTTOLIIKKEELLE

Apul.prof. Olli Kultalahti

Yhdistämme yhteiskunnan muutoksen tavallisesti kaupungistumiseen. Ensinnäkin ihmiset, yritykset, laitokset ja muut siirtyvät kaupunkikeskukseen, toiseksi ihmiset kaupunkilaistuvat ja kolmanneksi elinkeinorakenne muuttuu. Vielä 1970-luvun alkuun yhdistimme elinkeinorakenteen muutoksen teollistumiseen ja palveluelinkeinojen kasvuun. Nykyisin muutos merkitsee palveluelinkeinojen eriytymistä niin, että ns. informaatiopalvelujen osuus kasvaa muita nopeammin. Uusi teknologia rinnakkais- ja seurausilmiöineen on noussut hallitsevaan asemaan.

Yleinen mielikuva lienee, että elämme parhaillaan suurten teknisten keksintöjen ja uudistusten aikaa, joka tulee mullistamaan elämämme. Olemmekin varmasti suurten muutosten edessä, mutta saattaa olla syytä siteerata Otalaa (1984), joka toteaa, että vuosina 1870-1910 tehtiin enemmän ja tärkeämpiä teknisiä keksintöjä kuin vuosina 1945-1985:

- fonografi sai aikaan vuonna 1877 vallankumouksen sallimalla puheen ja musiikin tallennuksen
- puhelin otettiin käyttöön 1878
- sähkövalo korvasi 1880-1890 öljy- ja kaasuvalon
- radio keksittiin 1888
- sähkömoottori teki 1890-1910 mahdolliseksi tuhansia sellaisia tehtäviä ja toimintoja, joihin aikaisemmin oli ollut pakko käyttää ihmis- ja eläinvoimaa
- röntgensäteet 1895 ja radioaktiivisuus 1896
- automobiili ilmestyi teille 1900-1910
- ensimmäinen lentokone nousi ilmaan 1903.

Nämä keksinnöt mullistivat ihmisen elämää ja yhteiskunnan kehitystä enemmän kuin tämä nykyinen tietotekniikan kehityksen kausi on tehnyt. Nämä keksinnöt merkitsivät ihmiselle aivan uutta mahdollisuutta vapautua ajan ja paikan kahleista. Sosiaalisen vuorovaikutuksen verkosto laajeni harppauksella lähiympäristöstä pitkien etäisyyksien päähän, tieto ja innovaatiot levisivät toisella tavalla, jne. Ei ole vaikea kuvitella mitä tämä merkitsi muuttoliikkeen näkökulmasta. Näistä keksinnöistä alkoi kehitys, joka nykyisin merkitsee tiedon leviämistä silmänräpäyksessä maapallon toiselle puolelle, ihmiseltäkin menee sinne siirtymiseen vain muutama tunti.

Emme siis elä tällä hetkellä ennen kokemattoman nopeaa muutoksen aikaa. Onkin sanottu, että ihmisellä on taipumus liioitella lyhyen aikavälin

teknisiä muutoksia, mutta aliarvioida kaukaista tulevaisuutta (Wiio 1984, 78).

Kaikesta huolimatta olemme suurten muutosten edessä. Niitä ei pidä aliarvioida. On syytä toisaalta pyrkiä varautumaan kielteisiin puoliin ennalta ja toisaalta pyrkiä edistämään myönteisten kehityspiirteiden hyväksikäyttöä. Uuden teknologian käyttöönotto merkitsee monia sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia. Pystymme entistä tehokkaammin tuottamaan tietoa sekä käsittelemään ja jakamaan sitä. Voimme olla siitä varmoja, että kehitys menee tässä suhteessa eteenpäin. Tiedon käyttäminen ja soveltaminen tulevaisuudessa onkin jo sitten huomattavasti suuremman hämärän peitossa. Taloudellinen tehokkuus kasvaa, mutta miten käy sosiaalisten arvojen, perinnäisten yhteiskunnallisten instituutioiden kuten perheen, erilaisten yhteisöjen, jne.? Tieto tuo lisää toimintamahdollisuuksia, mutta varmasti myös rajoituksia. Tietosuojasta saattaa nousta hyvinkin suuri ongelma. Miten työn käsite ja luonne muuttuvat? Miten yhteiskuntapolitiikan olisi reagoitava uusiin ongelmatilanteisiin? Ja niin edelleen. Epävarmuus näistä asioista on suurta. Ei riitä, että pohdimme muuttoliikkeen yhteyksiä tietoyhteiskunnassa tiedon tuottamiseen, käsittelemiseen ja jakamiseen, meidän on yritettävä tähtyä myös uusien kehityspiirteiden inhimillisiin ja sosiaalisiin kytkentöihin.

Tulevaisuuden haasteet muuttoliikkeelle voidaan käsittää ainakin kahdella tavalla: ensinnäkin muuttoliikkeen merkitys erilaisten intressiryhmien kannalta tulevaisuudessa ja toiseksi yhteiskunnan reaktiot muuttoliikkeen tuleviin kehitystrendeihin. Erilaisia intressiryhmiä ovat mm. muuttajat itse ja heidän perheensä, hallinnolliset yksiköt kuten kunta ja valtio, elinkeinoelämä, erilaiset järjestöt ja yhdistykset, jne. Luetteloa voitaisiin jatkaa lähes loputtomiin. Toinen kysymys kulminoituu siihen, onko yhteiskunnalla tarvetta kiinnittää erityishuomiota muuttoliikkeeseen yhteiskuntapoliittisin keinoin ja jos on niin millä tavalla. Muuttoliike on osa laajempaa yhteiskunnallista muutosta, mutta se sisältää myös eräitä erityispiirteitä, joihin on syytä kiinnittää huomiota.

Menneisyyden opetukset

Olemme ajan saatossa oppineet, että muuttoliikkeen määrä ja suuntautuminen voivat vaihdella muutamien vuosien ajanjaksoissa hyvinkin paljon. Siirtolaisuus viime vuosisadan lopulta tämän vuosisadan alkupuolelle saavutti aika ajoin sellaisia mittoja, että pelättiin varsinaista väestökatoa joissakin kunnissa. Myöhemmin kuitenkin havaittiin, että siirtolaisuus oli myös ratkaissut eräitä ongelmia. Mm. työtöntä liikaväestöä siirtyi pois ja jotkin sosiaaliset ongelmat vähenivät - jos kohta uusiakin ilmeni. 1960- ja 70-lukujen vaihteen rajut väestösiirtymät Ruotsiin hätkähdyttivät myös

yhteiskunnallisia päättäjiä: kalliisti koulutettua - ainakin peruskoulutuksen saanutta - työvoimaa siirtyi vaurastuttamaan naapurimaata. Maassamuuton osalta suuri osa väestöstä on siirtynyt kaupunkimaisiin taajamiin ja keskuksiin sekä etelään jättäen laajoja alueita sekä sosiaaliseen että taloudelliseen paitsioon. Tauriaisen ja Koivulan (1973) raportti runsaan kymmenen vuoden takaa on edelleenkin ajankohtaista ja hätkähdyttävää luettavaa tässä suhteessa.

Mitä tällainen menneisyys voisi sitten opettaa meille tulevaisuutta ajatellen? Sen se ainakin kertoo, että muuttoliike on arvaamatonta. Kuka olisi voinut sata vuotta sitten ajatella, että yli miljoona ihmistä kansastamme tulee muuttamaan ulkomaille vuosisadan aikana, lähes viisisatauhatta Pohjois-Amerikkaan ja saman verran Ruotsiin. Vaikka paluumuuttajiakin on, valtaosa on jäänyt sille tielle. Ja miksi nämä väestösiirtymät tapahtuivat juuri sille tielle. Ja miksi nämä väestösiirtymät tapahtuivat juuri silloin kun ne tapahtuivat? Selityksiä on erilaisia. Suuresti yleistäen voidaan sanoa, että selitykset perustuvat toisaalta kotimaan taloudellisen, sosiaalisen ja henkisen ilmapiirin kehittymiseen sellaiseksi, että se työnsi siirtolaisia ja maassamuuttajia liikkeelle. Toisaalta samanaikaiset tiedot kohdemaan ja kotimaassa kohdealueiden oloista riittivät yhdessä työntövoiman kanssa käynnistämään valtaisan väestösiirtymät. Eräät tiedot bruttokansantuotteen vaihteluista osoittavat, että muuttoliikkeen määrän vaihtelut ovat toisen maailmansodan jälkeen 70-luvun puoliväliin saakka noudattaneet parin vuoden viiveellä taloudellisia lasku- ja nousuvaiheita (Hautamäki 1984, 36). Sen jälkeen ei tällaista yhteyttä ole näyttänyt löytyvän. Liekö kysymyksessä ns. tietoyhteiskunnan uudet piirteet!

Menneisyys on opettanut myös sen, että muuttoliikkeellä on monia välillisiä seuraamuksia. Väestökatoalueiden ihmiset kokevat "masennuksen tiloja" ja kehityksen esteitä, joita ei välttämättä tarvitsisi esiintyä. Kielteiset piirteet moninkertaistuvat siellä. Toisaalta voimakas siirtyminen kaupunkialueille lisää työvoiman tarjontaa näillä alueilla. Uusien työntekijöiden marginaalinen asema työmarkkinoilla ja työvoiman tarjonnan lisäys alentavat työvoiman hintaa (Sipilä 1985, 23-24). Samaan suuntaan vaikuttaa naistyövoiman liukuminen kotitaloudesta palkkatyöhön, mikä merkitsee ns. hoivatyön asteittaista muuttumista palkkatyöksi ja se rahoitetaan pääasiassa palkansaajien veroastetta nostamalla. Muutosvaihe on kuitenkin vielä talouden kannalta edullinen, se merkitsee kasvusysäystä, joka kuitenkin loppuu maaltamuuton ja naisten työmarkkinoille tulon päättyessä. Silloin ollaan, kuten Sipilä toteaa, pysyvästi taloudessa, jossa työvoiman ja muidenkin ihmisten toimintakyvyn uusintaminen on kallista.

Jos tämä pitää paikkansa, voimme muuttoliikkeen välillisistä vaikutuksista tehdä joitakin johtopäätöksiä. Jyrkimmän muutoksen aikana kasvavat alueet hyötyvät tilanteesta paitsi taloudellisten kerrannaisvaikutusten

kautta myös *muutokseen itseensä* eli *muuttoliikkeeseen* sisältyvien seurausvaikutusten kautta. Taantuvien alueiden asukkaat eivät puolestaan pysty saamaan työvoiman tarjonnan vähenemisestä hyötyä kohonneina palkkoina, koska työpaikkojen määrä laskee samanaikaisesti. Kun ne lisäksi kärsivät edellä mainitusta henkisestä masennuksen ilmapiiristä, erot kasvavien ja taantuvien alueiden välillä lisääntyvät. - Tässä yhteydessä ei puututa välttämättömiin investointeihin, joita kasvavilla alueilla tarvitaan mm. asuntotuotantoon ja infrastruktuuriin tai niihin menetyksiin taantuville alueilla, jotka johtuvat infrastruktuurin heikosta käytöstä tai käyttämättä jättämisestä. Ne muodostavat aivan oman kysymyksensä.

Edellä mainitun logiikan mukaan kasvavat alueet maksavat lisälaskuja ajallisesti myöhemmin, vasta silloin kun muuttajien ja naisten tulva työmarkkinoille on päättynyt tai olennaisesti hidastunut. Tämä merkitsee sitä, että varoja lisälaskuihin on löydettävä muualta kuin työvoiman tarjonnan runsaudesta johtuvista hyödyistä. Tarvittavia lisävaroja voidaan "ulosmitata" ainakin innovaatioympäristön kehittymisestä ja laajenemisesta, mikä liittyy laajenevan taloudellisen toiminnan kerrannaisvaikutuksiin, mutta myös virikkeisen ympäristön kaikenpuoliseen aktivoivaan vaikutukseen. Tällä herkellä mielenkiinto kohdistuu uuden teknologian ja informaation sekä innovaatioympäristön keskinäisiin suhteisiin.

Muuttoliikkeen merkitys pysyy tärkeänä nopean väestönkasvun jälkeenkin. Se vaihtaa vain luonnettaan. Hyöty ei enää ole mitattavissa halpana työvoimana tai vastaavana. Muuttoliikkeen määrä kokonaisuudessaan vähenee, kuten on jo käynyt maassamme. Kaupunkimuodoittain on joitakin eroja. Vuoden 1984 alkupuolella maalaiskunnat saavuttivat muuttovoittoa ja kaupungit vastaavasti kokivat muuttotappiota. Nämä erot näyttävät tämän vuoden alkupuolella hävinneen; kummassakin kuntamuodossa tulo- ja lähtömuuttajia on lähes yhtä paljon (Tilastokeskuksen ennakkotiedot). Muuttoliikkeen sisäinen rakenne käy entistä olennaisemmaksi. Nyt kysytään, miten, missä määrässä ja mihin suuntaan liikkuvat kehityksen ja innovaatioiden kannalta strategisimmat ryhmät?

Kohti tulevaa

Tulevaisuuden kehityssuunnista on olemassa lukuisia arvioita. Eräät muutokset ovat melko selviä ainakin lyhyellä aikavälillä. Toiset taas ovat lähes pelkkiä arvailuja. Seuraavassa on muutamia suhteellisen realistisia arvioita lähitulevaisuuden yhteiskunnasta. Ne perustuvat Valtioneuvoston kanslian pari vuotta sitten julkaistuu raporttiin (VNK 1983), mutta samantapaisia arvioita löytyy muualtakin. Nämä muutostrendit vaikuttavat myös muuttoliikkeen tulevaisuuteen.

Työpaikkojen alueelliseen sijaintiin vaikuttavat mm. seuraavat seikat:

kansainvälisen kilpailun kiristyminen, mikä koettelee eniten yksipuolisen elinkeinorakenteen alueita; uuden teknologian kehittyminen, joka vähentää työvoiman tarvetta, muuttaa työvoiman rakennetta, muuttaa hallinto- ja ohjausjärjestelmiä, muuttaa teollisuuden toimialarakennetta ja saattaa vapauttaa eräitä aloja sidonnaisuudesta raaka-aineisiin; koulutuksen merkityksen kasvaminen kilpailutekijänä, mikä liittyy myös yritysten ns. innovaatiopotentiaalin alueellisiin eroihin; tuotannon sijaintitekijöiden hintasuhteissa tapahtuvat muutokset.

Työvoiman tarjontaan liittyviä arvioita: työvoiman tarjonnan kasvu pysynee vielä 80-luvun nopeana, mikä johtuu työmarkkinoille tulevista naisista ja paluumuuttajista sekä työkyvyttömyyden alenemisesta. Nuorten työvoiman vähenemistä tapahtuu jo 80-luvun loppupuolella nuorten ikäluokkien pienenemisen ja yleensä ikärakenteen vanhenemisen myötä. Pitenevä koulutus aika vaikuttaa samaan suuntaan. Työvoiman kysynnänkin arvioidaan hidastuvan 90-luvulla. Suhdannevaihtelut vaikuttavat edelleen ja todennäköisesti eniten yksipuolisen elinkeinorakenteen alueilla. Työajan lyhentäminen vaikuttaisi puolestaan luultavasti niin, että monipuolisen toimialarakenteen alueet, lähinnä kaupunkikeskukset ja eteläinen osa maasta, lisäävät eniten kysyntää ja luultavasti tätä kautta voimistavat myös niihin suuntautuvaa muuttoliikettä.

Julkisen talouden kasvu on nykyisin kriittisen tarkastelun kohteena. Tämän sektorin kiristyminen vaikuttaa myös kunnallissektorille. Yhteiskunnallisten palvelujen kehittämisen painopiste on siirtymässä Etelä-Suomen kaupunkikeskuksiin. Oma mielenkiintoinen kysymyksensä on, miten julkisen sektorin kiristyminen vaikuttaa ns. epävirallisen sektorin kehittymiseen.

Maataloudessa tapahtunee eräänlaista kahtiajakoa siinä mielessä, että muodostuu toisaalta isoja, voimaperäisesti viljeleviä sekä uudenaikaista maatalousteknologiaa, kaupallista neuvontaa ja tilakohtaista atk:ta käyttäviä tiloja ja toisaalta pieniä sivutoimiviljelmiä. Liikenne eri muodoissaan kehittynee lisäten sekä ihmisten, tavaroiden että tiedon liikkuvuutta.

Miten nämä todennäköiset yhteiskunnan muutossuunnat sitten vaikuttavat tulevaan muuttoliikkeeseen ja sen merkitykseen? Muuttoliikkeen mahdollinen uusi rooli tulevassa tietoyhteiskunnassa on mielenkiintoinen kysymys. Onko muuttoliike lähinnä vain työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueellista epätasapainoa lievittävä mekanismi vai onko sillä jotenkin "aktiivisempi" rooli tulevassa kehityksessä? Onko siis liike sinänsäkin tärkeä vai onko kysymys vain väestön pakonomaisesta tai vapaaehtoisesta aaltoilusta laajempien yhteiskunnallisten muutosten kourissa? Eli onko kysymys lähinnä liikkeestä, joka on resurssien siirtymistä paikasta toiseen vai onko kysymys liikkeestä, joka itsessään luo uusia henkisiä resursseja?

Muuttoliike resurssina? Eräät muuttamista koskevat tutkimustulokset

viittaavat siihen, että muuttotapahtumalla on kielteisiä vaikutuksia ihmisen elämään. Esimerkiksi Kortteinen (1982) puhuu lähiötutkimuksessaan kulttuurien murroksesta siirryttäessä perinteisistä asuinyhteisöistä kaupunkimaiseen lähiökulttuuriin. Tapahtuu muutoksia ihmisten rooleissa, lisäksi uudet asuinolosuhteet ja sosiaaliset rakenteet lähiöissä aiheuttavat ongelmia. Toiset tutkimukset (esim. Kultalahti 1972 ja Söderling 1983) osoittavat, että muuttamisella on myös ihmistä aktivoivaa vaikutusta. Toisin sanoen muuttotapahtuma ja ympäristön vaihdos antavat tietynlaisia virikkeitä.

Yritystoiminnan kannalta muuttamisella on myös todettu olevan myönteisiä puolia (Karhu 1983). Muuttaminen antaa esikuvia, se antaa välineitä irtautua paikallisesta sosiaalisesta sidonnaisuudesta silloinkin kun yrittäjä-ilmasto on kielteinen, se antaa valmiutta yhteenottoihin monipuolisemman kokemuksen avulla, se vähentää sidonnaisuutta paikalliseen suljettuun hierarkiaan. Korkiasaari on puolestaan todennut, että Ruotsista palanneet ovat olleet verrattain aktiivisia oman yritystoiminnan aloittamisessa.

Muuttaminen aivan ilmeisesti murtaa totunnaisia ja kaavoittuneita ajatusrakennelmia ja tällä tavalla edesauttaa uusien innovaatioiden ja toimintatapojen syntymistä. Mutta entä sitten kielteiset puolet, jatkuvatko ne samanlaisina tulevaisuuden yhteiskunnassa? Tehdäänpä pieni ajatusleikki uuden teknologian vaikutuksista.

Yleisesti ajatellaan, että tuleva tietoyhteiskunta tarvitsee pitkälle erikoistunutta työvoimaa, joka omaa runsaasti erilaista tieto/taitoa. Tällaista työvoimaa koulutetaan vain suhteellisen harvoilla paikkakunnilla. Ihmiset irtaantuvat juuriltaan jo ennen työelämään astumista. Koulutuksen jälkeiset työpaikat keskittyvät monien olettamusten mukaan edelleen kaupunkikeskuksiin, vaikka uusi teknologia periaatteessa antaisikin mahdollisuuksia työpaikkojen hajauttamiseen. Siis sekä koulutusjärjestelmä että työpaikkakehitys ylläpitävät entisensuuntaista muuttoliikettä.

Tämä pitää varmasti osittain paikkansa, mutta ei täysin. Uusi teknologia lisää myös sellaisia työtehtäviä, jotka vaativat vain vähäistä ammattitaitoa. Tämä ei kuitenkaan todennäköisesti muuta edellä mainittuja kehitystrendejä, vaan voi lisätä alueellista ja ammatillista kahtiajakoa. Periferian pienten yritysten mahdollisuudet käyttää uutta teknologiaa hyväkseen paranevat, mutta pääasiassa niiltä osin kuin se ei edellytä pitkälle erikoistunutta ammattitaitoa. Vaarana on, että muuttoliike näissä oloissa merkitsee henkisten resurssien entistä epätasaisempaa alueellista jakautumista.

Uusi teknologia ei ole siten välttämättä alueellisen tasa-arvon kannalta myönteinen ilmiö. Kuten edellä olemme todenneet, muuttovirtojen rakenteen merkitys korostuu. Koulutettu osa väestöstä on suhteellisen liikuvaa, ja ongelmaksi jää miten nämä kehityksen kannalta tärkeät ryhmät

suuntautuvat. Olen parhaillaan tutkimassa ns. informaatioammatteihin kuuluvien ihmisten muuttamista. Aineisto koostuu kaikista vuonna 1981 kunnasta toiseen muuttaneista, joita on lähes 200 000. Oheisessa liitteessä esitetyissä kartoissa on tarkasteltu kolmen informaatioammattiryhmän nettomuuttaneisuutta läänien välillä. Ensimmäisessä kartassa esitetään informaation tuottajien, toisessa käsittelijöiden ja kolmannessa informaation jakajien nettomuuttovirrat. Muuttojen pääsuunta on edelleen Uudenmaan lääniin, mutta myös poikkeuksia esiintyy. Esimerkkinä voidaan mainita, että Uudeltamaalta on siirtynyt Oulun lääniin enemmän informaation tuottajia kuin päinvastoin, samoin Uudeltamaalta enemmän informaation käsittelijöitä Kuopion lääniin jne.

Nettosiirtymät ovat varsin pieniä, mutta kuitenkin ajatuksia herättäviä. Samasta aineistosta on selvitetty eräiden innovatiivisena pidettävien ammattiryhmien siirtymistä maaseutu-kaupunki ulottuvuudella (Kultalahti 1984a). Siinä myös havaittiin, että maaseutu ei tällä karkealla tarkastelun tasolla ollut häviävänä osapuolena. Vaikka ei ole syytä tuudittautua turhaan optimismiin, voidaan todeta ainakin eräiden strategisten ryhmien poikkeavan perinnäisestä alueellisen keskittymisen kaavasta. Tämä johtaa myös pohtimaan muuttovirtojen ohjaamismahdollisuuksia.

Olen eräissä aikaisemmassa yhteydessä päätenyt ajatukseen, että strategisten ammattiryhmien liikkuvuutta tulisi pyrkiä lisäämään, mutta niin että saataisiin aikaan myös keskuksista pois päin suuntautuvaa liikettä (Kultalahti 1984b). Tämä voisi tapahtua vain löytämällä riittävän houkuttelevia vaihtoehtoja parempaa työpaikkaa etsiville. Jos esimerkiksi työelämään astumisen alkuvaiheessa on urakehityksen kannalta edullista olla ainakin jonkin aikaa muuallakin kuin keskuksessa töissä, saattaisi tällainen 'ohjaus' onnistua. Mieleen tulee muuttajien erityisryhmistä nimenomaan paluumuuttajat, sekä siirtolaiset että maassamuuttajat, ja ns. ketjumuuttajat. Viimeksi mainitut ovat henkilöitä, jotka ovat taipuvaisia muuttamaan usein. Eräänä tulevaisuuden tärkeänä haasteena on miettiä, miten edellä mainitun tapaista koulutetun työvoiman kierrättämistä voitaisiin edistää.

Muuttoliike ja yhteiskunnan toimivuus. Yhteiskunnan toimivuuden kannalta on olennaista, että ihmiset noudattavat yleisesti hyväksytyjä sääntöjä ja pyrkivät hyväksyttäviin tavoitteisiin. Toisin sanoen ihmisten pitää riittävässä määrin sosiaalistua yhteiskuntaan. Tämä sosiaalistuminen voi tapahtua erilaisissa ryhmissä ja instituutioissa. Tärkein niistä on perhe. Viralliset laitokset ja organisaatiot eivät pysty korvaamaan perheen keskeistä asemaa, vaan niiden rinnalla tarvitaan epävirallista järjestelmää, joka kontrolloi, ohjaa ja auttaa.

Perhekeskeisyyden on todettu vähenevän kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Laajojen virallisten yhteisöjen, esimerkiksi valtion ja kunnan, sekä perheyhteisöjen välille on kaivattu ihmistä yhteiskuntaan kiinnittäviä

väliryhmiä. Eräs tällainen on havaittavissa Israelissa, jossa on luotu kibbutseja perhettä laajemmiksi sosiaalistamisyhteisöiksi (Sipilä 1985). Nykyaikaisessa suomalaisessa kaupunkiyhteiskunnassa on vähän vastaavassa tarkoituksessa suunnattu katseita asuinyhteisöjen ominaisuuksiin.

Perheen asema on heikentynyt, vaikka se on edelleen voimakas. Ruokakuntakoko on pienentynyt vanhusten leskeytymisen, avioerojen yleistymisen ja nuorten aikaisen itsenäistymisen vuoksi. Tilastokeskuksen ennakkotiedot vuoden 1985 ensimmäiseltä puoliskolta osoittavat, että avioerot edelliseen vuoteen verrattuna ovat jonkin verran lisääntyneet. Erityisesti tämä on havaittavissa maaseudulla. Solmittujen avioliittojen määrä on kummassakin kuntamuodossa vähentynyt, kaupungeissa enemmän kuin maaseudulla. Samoin elävänä syntyneitä on edelliseen vuoteen verrattuna vähemmän ja kuolleita enemmän. Vaikka tiedot ovat ennakkotietoja, joihin on suhtauduttava varovaisesti, ne viittaavat perheinstituution aseman lievään heikkenemiseen.

Miten tulevaisuuden muuttoliike voisi sitten liittyä muuttuvan yhteiskunnan sosiaalistamisongelmiin? Tilastokeskuksen ennakkotiedot osoittavat maassamuuton jossain määrin vähentyneen, joten muuttoliike itsessään tuskin vaikuttaa perheen asemaan tai sosiaalistamisongelmaan yleensä. Osallistumisen lisääntymisestä on jopa myönteisiä merkkejä, kuten aikaisemmin todettiin. Sen sijaan ongelmia voi seurata muuttoliikkeen ja eräiden muiden muutosten *yhteisvaikutuksesta*. Elämme tällä hetkellä eräänlaista individualismin vuosikymmentä. Ihmiset ovat tulleet egoistisemmiksi. Hankitaan vähemmän lapsia, auttamisen halu on vähentynyt, aika ja raha käytetään mieluummin huvituksiin, vaivat lasketaan tarkkaan jne. Niiltä osin kuin muuttoliike lisää irrallisuutta, mitä se varmasti myös tekee, itsekkyyks on omiaan lisääntymään. "Ei tarvitse välittää muista tai ymmärtää muita, koska muutkaan eivät välitä minusta." Egoisille on paljon hyviä rakenteellisia edellytyksiä nykyaikaisessa ja tulevassakin yhteiskunnassa. Työ vaatii ihmiseltä entistä enemmän, vastaavasti vapaaajalta vaaditaan itselle enemmän, kulutukselle luodaan erinomaiset mahdollisuudet, itseä kiinnostavia toimintamuotoja on runsaasti tarjolla. Ei ole sijaa huono-osaisten auttamiselle, kuten Sipilä toteaa.

Toisaalta individualismista huolimatta vaaditaan valtion kasvavaa "holhousta", tehokkaampaa yhteiskuntapolitiikkaa. Tämä on paradoksi, jota Silvastin mukaan (Aamulehti 14.11.1985) esim. EVA:n tutkijat eivät huomaa tuoreimmassa raportissaan "Ihmiskeskeinen markkinatalous". Raportissa kysytään, miten käy kun kilpailu kovenee mutta vallitsevat arvot pehmenevät. EVA:n tutkijat uskovat että kovenevasta kilpailusta huolimatta sijaa löytyy pehmeälle ihmiselle. Vaikka näin olisikin, ristiriita ihmisen ja monimutkaisen yhteiskunnan välillä tulee entisestä enemmän esiintymään. Anonyymien ja liikkuvien ihmisten yhteiskunta on täynnä tilanteita, joissa

on edullista toimia moraalittomasti, mutta samalla tällainen yhteiskunta tarvitsee entistä enemmän moraalista voidakseen toimia tyydyttävästi (ks. Sipilä 1985).

Muuttoliikkeen rooli tässä tilanteessa tulee olemaan mielenkiintoinen. *Se voi toimia eräänlaisena yhdistävänä linkkinä vanhempien yhteisöjen moralistisemmän toimintatavan ja uudempien anonyymien teknologiayhteisöjen välillä.* Toisaalta *se voi toimia päinvastaiseen suuntaan irrottamalla ihmisiä sosiaaliseen kontrollista, tekemällä heistä anonyymejä.* Syrjäytyneitä ihmisiä tulee olemaan ehkä entistä enemmän, ajatellaanpa vain työttömiä, eronneita, leskiä, sosiaaliongelmaisia, eräitä kroonikkosairaiden ryhmiä, kuten allergikkoja, astmaattikkoja jne. Tällaisille ryhmille muuttaminen ei välttämättä ole vapaaehtoinen ja valinnainen toimintatapa, vaan yhden vaihtoehdon pakollinen hyväksyminen. Esim. syrjäytymisen ja rikkollisuuden välisistä yhteyksistä löytyy vihjeitä eräistä reuna-alueita koskevista tutkimuksista (ks. Aronen - Siirilä 1981 ja Kultalahti 1985). Tässä tilanteessa muuttoliikkeen kielteiset vaikutukset voivat korostua.

Kaiken kaikkiaan tulevan yhteiskunnan muuttoliike on ymmärrettävästi hyvin moni-ilmeinen asia. Määrällisten muutosten tarkastelusta painopiste tulee ilman muuta siirtymään *laadulliseen puoleen* eli muuttovirtojen sisältöön. Työvoiman kysyntä- ja tarjontaongelman lisäksi halutaan tietää, onko muuttoliikkeellä sinänsä jokin *itsenäisempi, aktiivisempi rooli* kuin ainoastaan toimiminen yhtenä reaktiona laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Onko se resurssi, joka *kasvaa myös liikkeen seurauksena?* Mitä sitä voidaan ohjata halutulla tavalla? Onko se mennyttä ja tulevaa yhteiskuntaa pikemminkin *yhdistävä kuin eroittava tekijä, linkki ja välittävä mekanismi muutoksessa?*

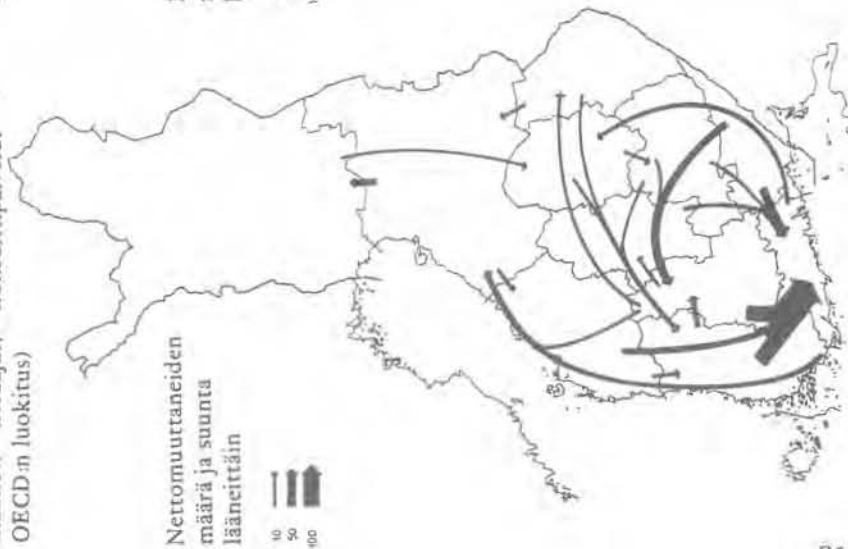
Lähteet

- Aronen, Kauko ja Siirilä, Seppo, Hyvinvointierot ja alueellinen erilaistuneisuus. Tampereen yliopiston aluetieteen tutkimuksia, sarja B, 27/81, Tampere 1981.
- Hautamäki, Lauri, Maaseudun kehitys ja omatoimisuus. Aluepoliittisia selvityksiä 1: 1984. Aluepoliittinen osasto, Sisäasiainministeriö, 1984.
- Karhu, Pirkko, Seminaariesitelmä Valtakunnallisessa pienyritysseminaarissa. Helsingin kauppakorkeakoulu 7.-8.10.1983.
- Korkiasaari, Jouni, Ruotsista Suomeen muuttaneet. Vuosina 1980-81 palanneet. Siirtolaisuustutkimuksia A 9. Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1983.
- Kortteinen, Matti, Lähiö. Otava, Keuruu 1982.
- Kultalahti, Olli, Muuttaminen sosiaalisena ilmiönä. Acta Universitatis Tamperensis ser. A 46. Tampere 1972.

- Kultalahti, Olli (1984a), Migration and Periods of Rapid Industrial Development in Finland. Juhlajulkaisussa Siirtolaisuus - Migration 1974-1984, nr. 3, Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1984.
- Kultalahti, Olli (1984b), Muuttoliikkeen uudet piirteet ja aluepolitiikka. Aluepolitiikan uudet haasteet, Aluepoliittisia artikkeleita 1:1984. Aluepoliittinen osasto, Sisäasiainministeriö, 1984.
- Kultalahti, Olli, On Spatial Anomalies. In: Pathologies of Urbanization Processes, Kingsley E. Haynes, Antoni Kuklinski and Olli Kultalahti (eds.), Finnpublisher Jyväskylä 1985.
- Otala, Matti, Tietotekniikka tuotteissa. Teoksessa Tietotekniikka 1990-luvulla, Gunnulf Mårtensson, Matti Otala, Osmo A. Wiio. SITRA, Sarja B, nro 78, Helsinki 1984.
- Silvasti, Eero, Kova talous, pehmeä ihminen. Aamulehti 14.11.1985.
- Sipilä, Jorma, Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Tammi, Helsinki 1985.
- Söderling, Ismo, Maassamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A 11. Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1983.
- Tauriainen, Juhani ja Koivula, Samuli, Maaseudun väestökatoalueiden olot ja ongelmat. SITRA, Sarja B, nro 9, Helsinki 1973.
- Tilastokeskuksen ennakkotietoja, Väestömuutokset. VÄ 1985:9.
- VNK, Alueellisen kehityksen muutostekijät Suomessa vuosina 1983-2000. VNK:n suunnitteluosaston moniste 4/1983.
- Wiio, Osmo A., Tietotekniikan vaikutukset ja näkymät 1990-luvulla. Teoksessa Tietotekniikka 1990-luvulla, Gunnulf Mårtensson, Matti Otala, Osmo A. Wiio. SITRA, Sarja B, nro 78, Helsinki 1984.

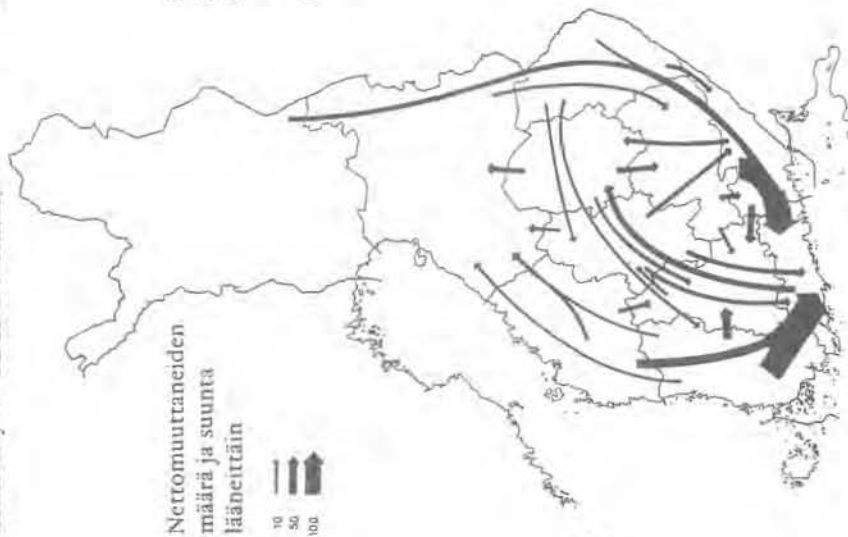
Kuva 1.

Informaation tuottajien nettomuuttovirrat 1981 (tieteellinen ja tekninen informaatio, markkinointiasiantunijat, informaation kerääjät, konsulttipalvelut - OECD:n luokitus)

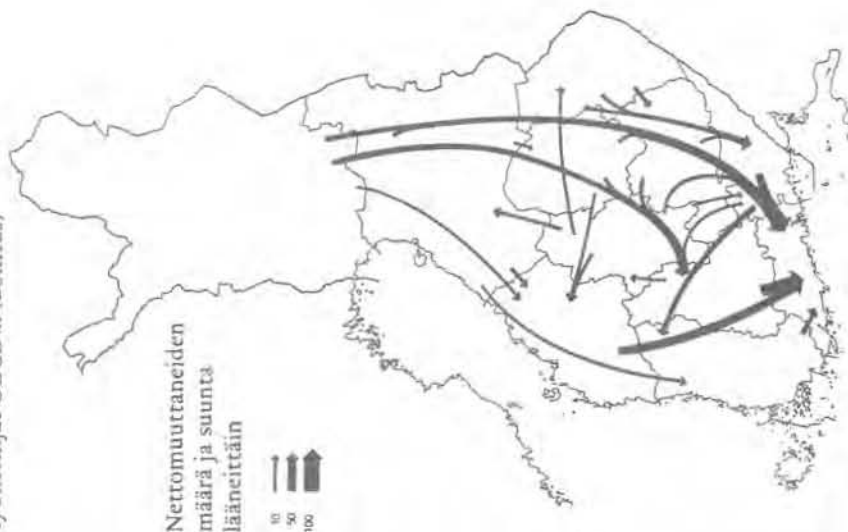
Kuva 2.

Informaatioiden käsitteijöiden nettomuuttovirrat 1981 (hallinnollinen ja johtamistyö, prosessien valvonta ja ohjaus, konttorityö. - OECD:n luokitus)

Kuva 3.

Informaation jakajien nettomuuttovirrat 1981 (kouluttajat, kommunikaatioyön-tekijät, laitteiden käyttäjät, posti- ja tele-yöntekijät OECD:n luokitus)

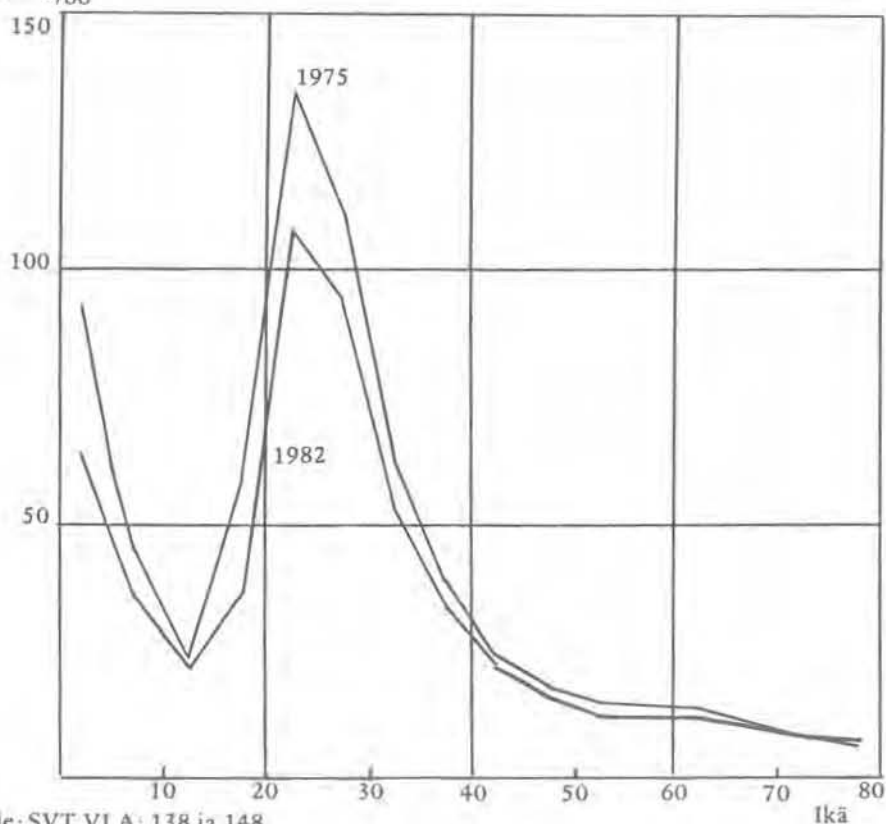
4. VÄESTÖKEHITYS JA MUUTTOLIIKE

4.1. IKÄRAKENTEEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN

Prof. Tapani Valkonen

Väestön ikärakenteen merkitys muuttoliikkeen kannalta perustuu siihen, että muuttovilkkaus riippuu voimakkaasti iästä. Suomen kuntien väliseen muuttoliikkeeseen osallistuvista noin 80 % on alle 35-vuotiaita, ja 15-34 -vuotiaiden muuttovilkkaus (muuttojen määrä 1000 henkeä kohti) on yli viisinkertainen 45-64 -vuotiaisiin verrattuna. Muuttojen yleisyys koko väestössä vaihtelee eri vuosina ja on erilainen eri alueilla. Tästä huolimatta ikäryhmien väliset suhteelliset erot ovat samanlaisia. Tämä nähdään esim. kuvioista 1, jossa muuttovilkkaus on säännönmukaisesti kaikissa ikä-

Kuvio 1. Kuntien väliset muutto 1000 asukasta kohti eri ikäryhmissä vuosina 1975 ja 1982 o/oo

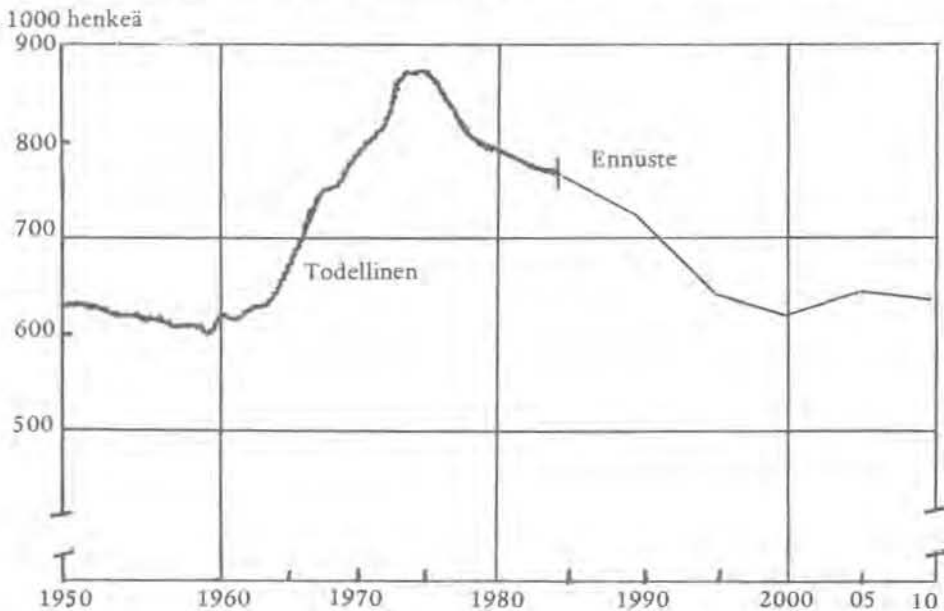

Lähde: SVT VI A: 138 ja 148

ryhmissä korkeampi vuonna 1975 kuin vuonna 1982.

Muuttovilkkauden säännönmukaisesta ikäriippuvuudesta johtuu, että erityisesti muutokset nuorten ikäluokkien suuruudessa vaikuttavat muutosten yleisyyteen. Kuviossa 2 on esitetty 20-29 -vuotiaiden lukumäärän kehitys Suomessa vuodesta 1950 lähtien sekä Tilastokeskuksen viimeisimmän väestöennusteen mukainen kehitys vuoteen 2010. Kuvio osoittaa siten miten vilkkaimmin muuttavan ikäryhmän suuruus on muuttunut. Sodan jälkeen ja 1950-luvulla syntyneiden aikaisempia suurempien ikäluokkien tulo aikuisiksi kasvatti nopeasti muuttoaltteimpia ikäryhmiä. Tämä muutos loi edellytykset nopealle väestön alueellisen jakautuman muutokselle vuosina 1960-1975. 1970-luvun puolivälin jälkeen ikärakenteen kehityksellä on taas ollut muuttoliikettä vaimentava vaikutus, joka tulee jatkumaan myös tulevaisuudessa aikuisiän saavuttavien ikäluokkien pienentyessä.

Kuvio 2. 20-29 -vuotiaiden määrä Suomessa 1951-1983 sekä ennuste vuoteen 2010

Lähteet: SVT V A 128 ja 139

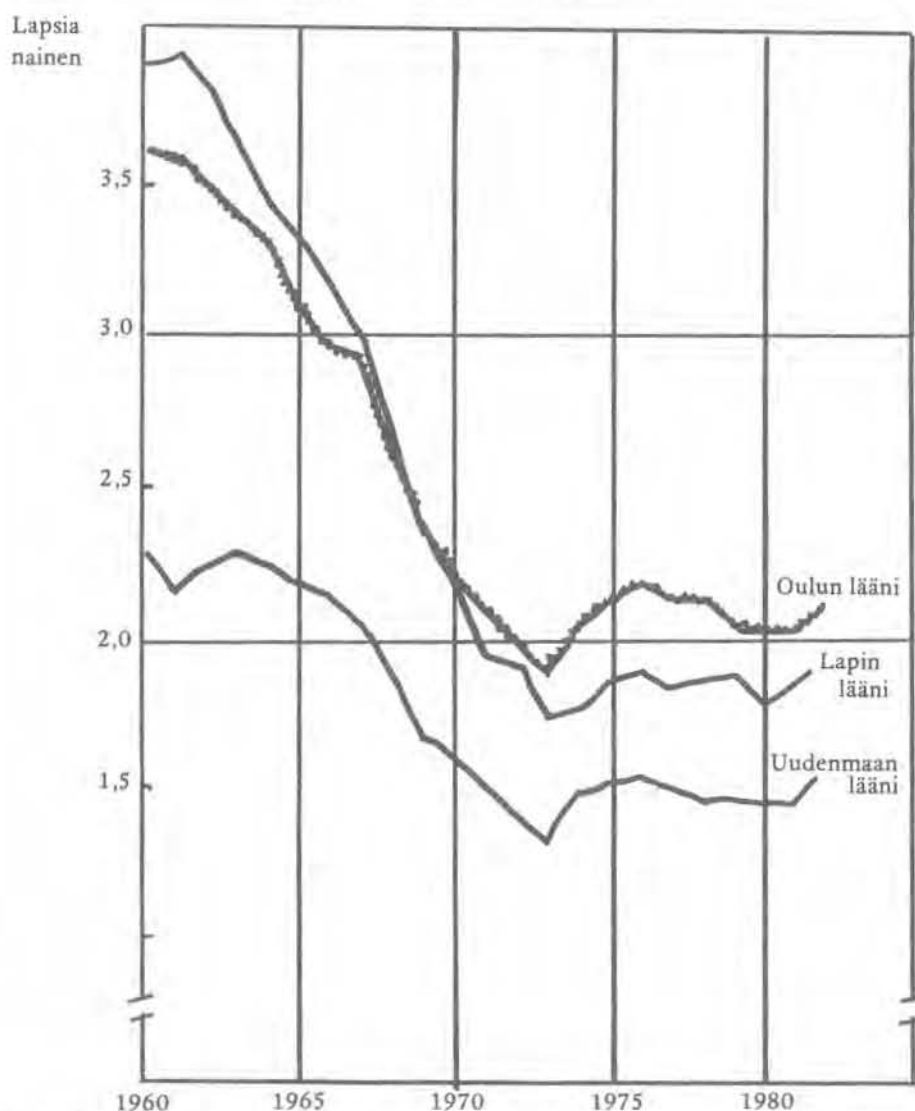
STV, eri vuosia

Tilastokeskuksen kunnittainen väestöennuste 1985

Ikärakenteella on vaikutusta myös muuttovirtojen suuntautumiseen, koska eri alueilla aikuisikään tulevien ikäluokkien suhteellinen koko on erilainen. Perheiden lapsiluku oli aina 1960-luvulle saakka Suomen kehitysalueilla huomattavasti suurempi kuin Teollisuus-Suomessa. Esimerkiksi vuonna 1961 kokonaishedelmällisyysluku oli Lapin läänissä 3.9 lasta nais-

ra kohden ja Uudenmaan läänissä 2.1 lasta naista kohden (Kuvio 3). Työikään tulevat suuret nuorisoiäluokat aiheuttavat muiden tekijöiden ohella työvoiman ylitarjontaa, jonka seurauksena on suuri muuttotappio ja korkea työttömyysaste. Alueelliset erot nuorisotyöttömyydessä ja muuttotappioiden suuruudessa olisivat epäilemättä huomattavasti nykyistä vähäisempiä, jos syntyneisyys olisi kehitysalueilla ollut alhaisempi 1960-luvun alussa.

Kuvio 3. Kokonaishedelmällisyysluvut eräissä lääneissä 1960-82

Lähde: Tilastotiedotus Vä 1982:5 ja SVT A 146 ja 148

1960-luvulla syntyneisyyserot supistuivat huomattavasti. Vuonna 1970 oli kokonaishedelmällisyysluku Lapin läänissä enää 1.9 eli keskimääräinen lapsiluku oli alentunut kahdella lapsella kymmenessä vuodessa. 1970-luvun alun jälkeen erot eivät ole enää supistuneet. Viime vuosina ovat Oulun ja Vaasan läänien kokonaishedelmällisyysluvut olleet noin 30 prosenttia korkeammat kuin Etelä-Suomen läänien. Tämä ero aiheuttaa siten tulevaisuudessakin jonkin verran painetta muuttovirtoihin näistä lääneistä. Syntyneisyyserojen merkitys muuttoliikkeelle on kuitenkin selvästi supistumassa.

Väestön ikärakenteen vaikutukset muuttoliikkeeseen ovat siten pääpiirteissään Suomessa melko selvät: muuttoliikkeen määrään on vaikuttanut ja vaikuttaa eniten suurten ikäluokkien vanheneminen ja pienten ikäluokkien tulo muuttovilkkaaseen ikään. Muuttoliikkeen suuntautumiseen on vaikuttanut ja vaikuttaa taas syntyneisyyseroista johtuvat alueelliset erot työkään tulevien ikäluokkien suhteellisessa suuruudessa. Systemaattisia tutkimuksia ikärakenteen muutosten vaikutuksista ja niiden merkityksestä muihin muuttoliikkeeseen vaikuttaviin tekijöihin verrattuna ei ole tehty. Toisinaan ikärakenteen merkitys on jopa kokonaan unohdettu, kuten tutkimuksissa, joissa on yritetty selittää kuntien välisiä eroja lähtömuutossa ottamatta huomioon kuntien ikärakenteiden vaikutuksia.

Ikärakenteen muutosten vaikutusten analyysissa on yhtenä käytännön hankaluutena se, että muuttoliikkeen väestötieteellinen analyysi on kehittymättömämpää kuin syntyvyyden ja kuolevuuden. Muuttoliiketilastoissa ja -tutkimuksissa ei esimerkiksi käytetä kokonaishedelmällisyyslukua tai keskimääräistä elinaikaa vastaavia tunnuslukuja, jotka osoittaisivat väestön muuttovilkkaudessa tapahtuneita muutoksia siten, että ikärakenteen vaikutus on eliminoitu.

Toinen vaikeus aiheutuu siitä, että muuttoliike koostuu luonteeltaan ja syiltään hyvin erilaisista tapahtumista. Tilastoissa jaetaan maassamuutto kuntien väliseen muuttoliikkeeseen ja kuntien sisäiseen muuttoliikkeeseen. Tämä jako on perusteltavissa hallinnollisten tarpeiden ja tilastojen laatimismahdollisuuksien kannalta. Muuttoliikettä selittämään pyrkivässä analyysissa jako on kuitenkin osittain mielivaltaisen, sillä kuntarajan ylittävät muutot eivät läheskään aina eroa luonteeltaan kuntien sisäisistä muutoista. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla lähes 60 % kuntien lähtömuutoista on muuttoja toisiin pääkaupunkiseudun kuntiin.¹ Muuttoliikeanalyysin kannalta olisi mielekkäämpää jakaa muuttoliike työmarkkina-alueiden välisiin eli pitkän matkan muuttoihin ja työmarkkina-alueiden sisäisiin eli lyhyen matkan muuttoihin. Työmarkkina-alueiden väliset muutot liittyvät yleensä työpaikan vaihtoon, ja tämän muuttoliiketyypin kehitykseen vaikuttavat

1 Valkonen, Martelin ja Summa: Muuttoliike ja asunnonvaihdot pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisuja B 1984:1.

työmarkkinoiden kehitys ja työvoimapolitiikka. Työmarkkina-alueiden sisäinen muuttoliike on olennaiselta osaltaan asunnonvaihtoa, johon ei liity työpaikan vaihtaminen. Tähän muuttoliikkeen lajiin vaikuttaa mm. asuntomarkkinoiden kehitys ja asuntopolitiikka.

Kuntien sisäinen muuttoliike on yleensä samalla työmarkkina-alueiden sisäistä muuttoliikettä. Sensijaan tilastoitu kuntien välinen muuttoliike sisältää sekä työmarkkinoihin liittyviä pitkän matkan muuttoja että lyhyen matkan paikallismuuttoja. Eri kunnissa ja eri ajanjaksoina näiden muuttoliiketyyppien osuudet ovat erilaisia, minkä vuoksi tiedot ovat vaikeasti vertailtavia. Esimerkiksi Vantaalla tapahtui vuonna 1981 69 kunnasta muuttoja 1000 asukasta kohden, kun taas kaikissa maan kaupungeissa oli 42 kunnasta muuttoja 1000 asukasta kohden. Tämä ero johtuu kuitenkin siitä, että Vantaa on osa pääkaupunkiseudun työmarkkina-aluetta eikä siitä, että pitkän matkan muuttoliike olisi Vantaalta poikkeuksellisen suurta.

Seuraavassa en pyri analysoimaan systemaattisesti ikärakenteen vaikutuksia, vaan otan esille kaksi esimerkkiä. Ensimmäinen koskee Uudenmaan läänin muuttovoittoa ja siinä on siis kysymys pitkän matkan muuttoliikkeestä. Toinen esimerkki koskee lyhyen matkan muuttoliikettä pääkaupunkiseudulla.

Ikärakenteen kehitys ja Uudenmaan muuttovoitto

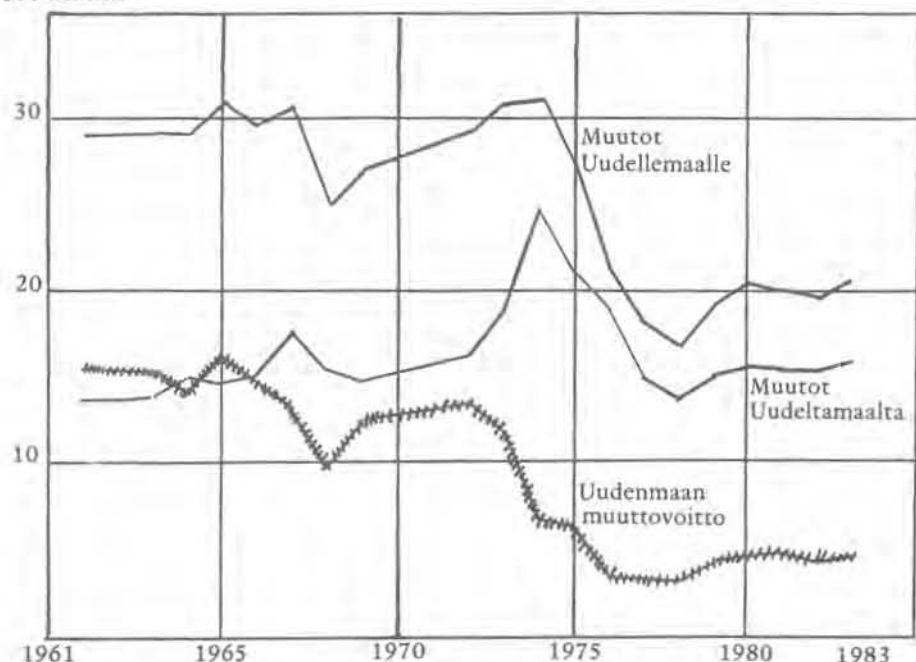
Kuviossa 4 on kuvattu Uudenmaan läänin lähtö- ja tulomuuton sekä muuttovoiton kehitystä vuodesta 1960 lähtien. Jos ei oteta huomioon käyrien joitakin epäsäännöllisyyksiä, Uudenmaan tulomuutto oli 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa yleensä vuosittain noin 30 000 henkeä. 1970-luvun puolivälissä se kuitenkin aleni jyrkästi ja on sen jälkeen asettunut noin 20 000 hengen tasolle.

Lähtömuutto oli 1970-luvun alkuvuosiin saakka noin 15 000 henkeä vuodessa. Vuosina 1973-76 lähtömuutto suureni tilapäisesti, mutta asetui jälleen 1970-luvun lopulla suunnilleen samalle tasolle kuin ennen näitä poikkeusvuosia. Täten Uudenmaan muuttovoitto, joka ennen vuotta 1974 oli keskimäärin 14 000 henkeä vuodessa, on pienentynyt niin, että se on ollut 1980-luvun alussa keskimäärin 4 500 henkeä vuodessa.

Edellä kuvattuun kehitykseen ovat vaikuttaneet monet tekijät, kuten elinkeinorakenteen muutokset, taloudelliset suhdanteet, työmahdollisuudet Ruotsissa, työvoimapolitiikka ja asuntopolitiikka. Kuten kuvio 1 osoitti on kuntien muuttovilkkaus pienentynyt vuodesta 1975 lähtien kaikissa ikäryhmissä. Kehityksen taustatekijänä on samalla kuitenkin ollut koko maan ja sen osa-alueiden väestön kehitys ja nimenomaan suurten ikäluokkien vanheneminen.

Kuvio 4. Uudenmaan läänin tulomuutto, lähtömuutto ja muuttovoitto 1961-1983 (siirtolaisuutta lukuunottamatta)

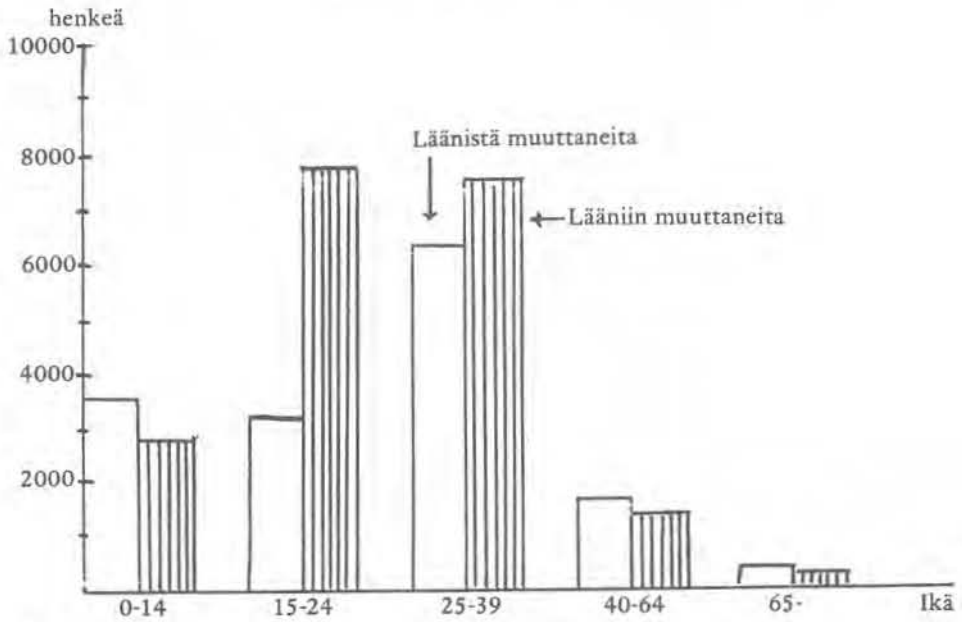
1000 henkeä

Lähde: STV, eri vuosia

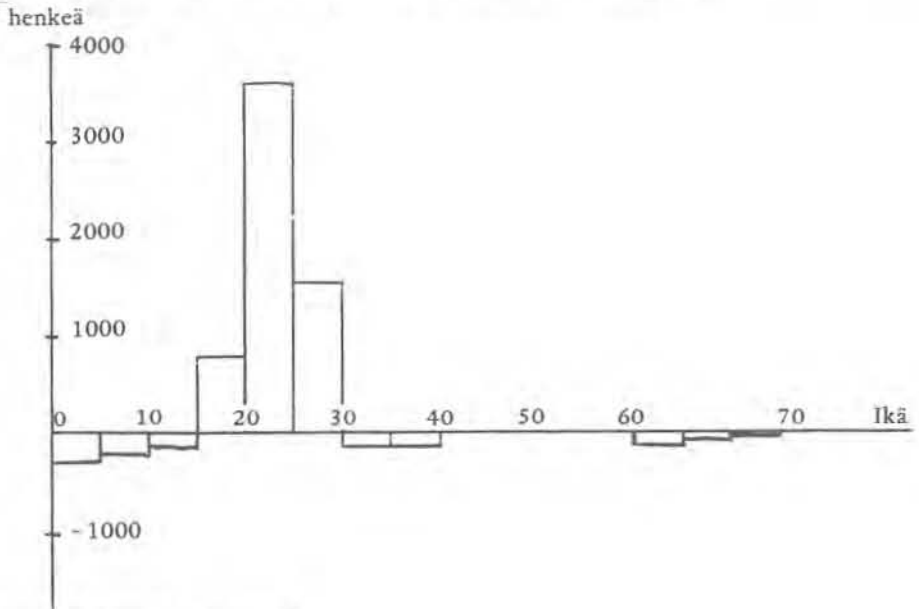
Uudenmaan muuttoliikkeelle on ominaista, että lääniin muuttaneissa vasta työikään tulleiden 15-25 -vuotiaiden osuus on suuri eli noin 40 %, kun tämän ikäryhmän osuus läänistä muuttaneista on vain noin 20 % (Kuvio 5). Lähtö- ja tulomuuton ikärakente-ero johtuu siitä, että huomattava osa nuorena lääniin muuttaneista muuttaa takaisin ammattikokemusta saatuaan ja perustettuaan perheen. Tämän vuoksi esimerkiksi vuonna 1981, jolloin läänin koko muuttovoitto oli 4 600 henkeä muuttovoitto keskittyi kokonaan 15-29 -vuotiaiden ikäryhmään, kun taas muissa ikäryhmissä oli muuttotappiota (Kuvio 6).

Kuvio 5. Uudenmaan lääniin ja läänistä muuttaneet ikäryhmittäin vuonna 1981

Lähde: SVT VI A 146

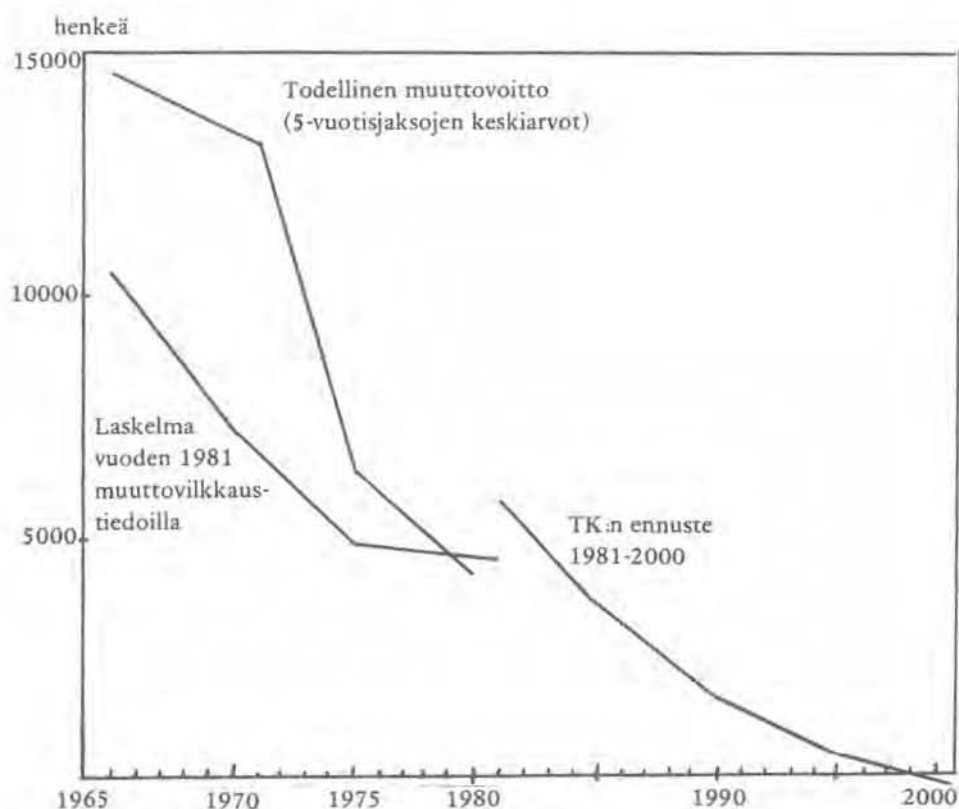
Kuvio 6. Uudenmaan läänin nettomuutto ikäryhmittäin vuonna 1981

Lähde: SVT VI A 146, osa III

Kuviossa 7 on esitetty tulos laskelmasta, jossa on pyritty arvioimaan väestöllisten tekijöiden merkitystä Uudenmaan muuttovoiton kehitykselle. Lähtökohdiana laskelmassa ovat vuoden 1981 ikäryhmittäiset muuttaneisuusluvut. Niiden sekä Uudenmaan ja koko Suomen ikäryhmittäisten väkilukujen avulla on laskettu, kuinka suuri Uudenmaan nettomuutto olisi ollut vuosina 1965, 1970 ja 1975, jos ikäryhmittäiset muuttaneisuusluvut olisivat olleet näinä vuosina samat kuin vuonna 1981. Laskelman suorittamistapa on selvitetty tarkemmin pääkaupunkiseudun muuttoliikettä koskevassa tutkimuksessa (Valkonen ym. 1984, s. 36-38).

Kuvio 7. Uudenmaan muuttovoiton kehitys 1962-1982 sekä vuoden 1981 ikäryhmittäisten muuttoliiketietojen perusteella laskettu arvio ikäryhmittäisen väestönkehityksen vaikutuksista muuttovoittoon

Lähde: Valkonen ym. 1984

Vuonna 1981 Uudenmaan muuttovoitto oli 4 600 henkeä. Jos ikäryhmittäiset muuttaneisuusluvut olisivat olleet vuonna 1965 samat kuin vuonna 1981, olisi muuttovoitto vuonna 1965 ollut 10 500 henkeä. Suurten

ikäluokkien sijainti ikärakenteessa oli siten vuonna 1965 Uudenmaan muuttovoiton kannalta edullisempi kuin vuonna 1981. 1980-luvulla alkoivat 1940-luvun lopussa syntyneet ikäluokat tulla yli 30-vuotiaiksi, jossa iässä paluumuutto Uudeltamaalta on yleistä.

Uudenmaan todellinen muuttovoitto oli vuoden 1965 tienoilla noin 15 000 henkeä. Muuttovoiton todellinen pieneneminen on siten ollut noin 10 000 henkeä. Edellä suoritetun laskelman mukaan ikärakenteen muutos olisi saanut aikaan noin 6 000 hengen vähenemisen muuttovoitossa. Ainakin tällä tavoin arvioituna ikärakenteen muutos on ollut varsin olennainen taustatekijä muuttovoiton supistumiselle. Muuttovoiton supistumisesta se selittäisi yli puolet, jolloin toinen puoli jäisi ikäryhmittäisissä muuttovilkkausluvuissa tapahtuneen muutoksen osuudeksi.

Arvioitaessa väestöllisten tekijöiden tulevaa vaikutusta Uudenmaan muuttovoittoon ei ole tarpeen tehdä erillistä laskelmaa, sillä Tilastokeskuksen väestöennuste (Vä 1982:5, taulukko 7) osoittaa suoraan, miten Uudenmaan läänin kuntien tulomuutto ja lähtömuutto kehittyvät, jos ikäryhmittäiset muuttoliikerekertoimet ovat vuoden 1981 tasolla. Ennustettu muuttovoiton kehitys riippuu siten vain väestön määrän ja ikärakenteen kehityksestä.

Ennusteen mukaan sekä Uudenmaan kuntien lähtömuutto että tulomuutto pienenevät suurten ikäluokkien vanhetessa. Vilkkaimman muuton ikään tulevat samalla vuoden 1968 jälkeen syntyneet pienet ikäluokat. Uudenmaan tulomuutto vähenee laskelman mukaan vielä nopeammin kuin lähtömuutto, joten Uudenmaan nettomuutto supistuu ja kääntyy muuttotappioksi vuosisadan loppuun mennessä.

Muuttoliikkeen määrää säätelevät ikäryhmittäiset muuttovilkkausluvut eivät todellisuudessa pysyne vakiona. Tilastokeskuksen ennuste ei siten osoita miten muuttoliike tulee kehittymään. Väestön alueellinen jakautuma ja ikärakenne ovat kuitenkin niin merkittäviä rakennetekijöitä, että ne vaikuttavat kehityksen yleissuuntaan.

Ikärakenne ja pääkaupunkiseudun sisäisen muuttoliikkeen kehitys

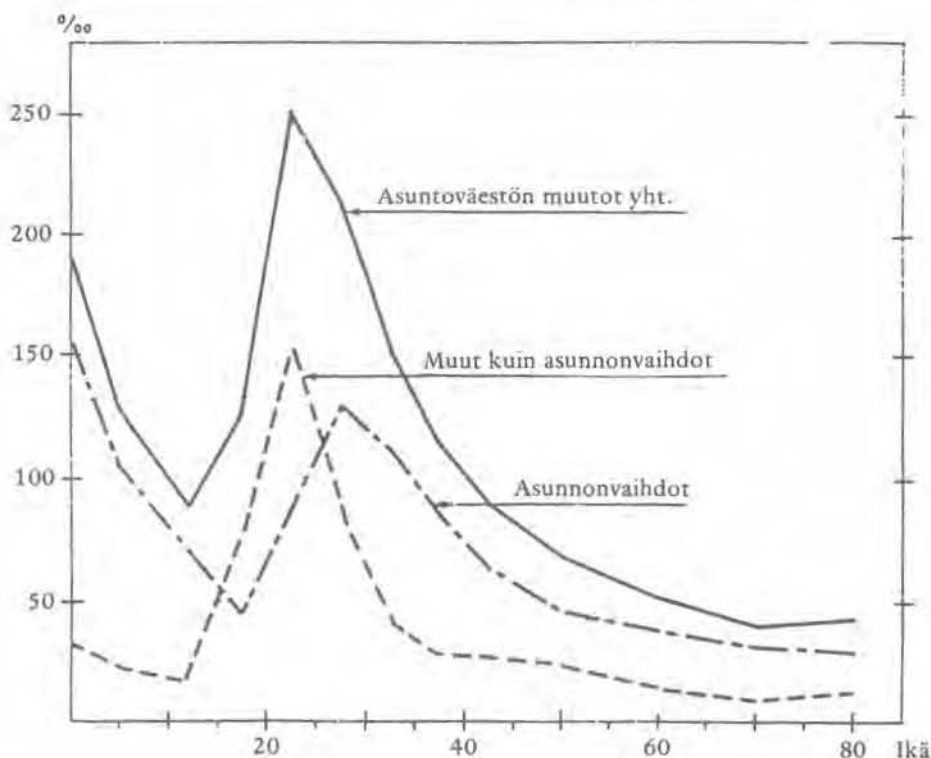
Esimerkkinä ikärakenteen vaikutuksesta lyhyen matkan muuttoliikkeen käsittelen pääkaupunkiseudun sisäistä muuttoliikettä. Esitys perustuu aikaisemmin mainittuun pääkaupunkiseudun muuttoliiketutkimukseen (Valkonen ym. 1984).

Pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) tapahtuu vuosittain noin 100 000 muuttoa. Toisin kuin pitkän matkan muuttoliikkeessä, ei muuttojen vuotuinen määrä vaihtele paljoakaan. Jonkin verran yli puolet muutoista on ns. asunnonvaihtomuuttoja, joissa asuntokunta

muuttaa toiseen asuntoon niin, että sen kokoonpano ei muutu. Muihin muuttoihin liittyy asuntokuntien hajoaminen tai yksityisten jäsenten, kuten aikuisikään tulevien lasten irtautuminen asuntokunnasta tai ne ovat laitosväestöön kuuluvien muuttoja.

Myös lyhyen matkan muuttovilkkaus riippuu voimakkaasti iästä tai oikeastaan elämänkaaren vaiheesta, kuten kuvio 8 osoittaa. Asunnonvaihtotyypissä muutoissa muuttovilkkaus on vilkkaimmin muuttavassa ikäryhmässä (20-24-vuotiaat) yli kuusinkertainen vähiten muuttavaan ikä-

Kuvio 8. Asunnonvaihtomuutot ja muut asuntoväestön muutot sekä molemmat yhteensä 1000 henkeä kohti ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla vuonna 1981

ryhmään verrattuna. Muissa muutoissa kuin asunnonvaihdossa ero on vielä suurempi, 18-kertainen.

Kun otetaan huomioon paikallismuuttovilkkauden voimakas riippuvuus iästä, voidaan odottaa, että vanhojen ikäryhmien osuuden kasvaessa muutosten yleisyys pääkaupunkiseudulla vähenisi. Jossakin määrin näin tapah-

tuukin. Jos oletetaan, että vuoden 1981 ikäryhmittäiset muuttovilkkausluvut olisivat voimassa vuonna 1996, olisi muuttojen määrä 1000 asukasta kohden silloin noin 10 % pienempi kuin vuonna 1981. Muutos ei ole siten kovinkaan merkittävä. Tärkeämpi tekijä esim. asuntomarkkinoiden kehityksen kannalta on muutos muuttajien ikärakenteessa.

Taulukko 1 sisältää laskelman, joka koskee vain asunnonvaihtomuuttoja, ts. muuttoja, joissa kokonainen perhe tai asuntokunta vaihtaa asuntoa.

Taulukko 1

Laskelma pääkaupunkiseudun asunnonvaihtoihin osallistuvien henkilöiden määrän kehityksestä ikäryhmittäin 1981-1996 olettaen ikäryhmittäiset muuttovilkkaudet samoiksi kuin vuonna 1981

Ikäryhmä	Lukumäärä		Muutos %
	1981	1996	
0 - 6	8 000	7 000	- 10
7 - 19	7 000	7 000	- 7
20 - 29	13 000	11 000	- 18
30 - 39	14 000	13 000	- 9
40 - 64	9 000	13 000	+ 42
65 -	2 000	3 000	+ 20
Yhteensä	54 000	53 000	- 1

Laskelma osoittaa, miten eri ikäryhmiin kuuluvien muuttajien määrä muuttuisi, jos muuttovilkkaus ikäryhmittäin pysyisi ennallaan.

Muuttaneiden kokonaismäärässä ei tapahtuisi väestökehityksen tuloksena juuri lainkaan muutosta, sillä pääkaupunkiseudun väestön kasvu korvaisi ikärakenteen vanhenemisesta aiheutuvan muuttaneisuuden alenemisen. Olennaista on sen sijaan se, että nuorten henkilöiden muutot vähenisivät noin 20 prosentilla, kun taas 40-64 -vuotiaiden muutot lisääntyisivät noin 40 prosentilla. Pääkaupunkiseudun asuntomarkkinoilla tapahtuu siten huomattava siirtymä. Kun 1980-luvun alussa ja erityisesti 1970-luvulla tärkeimmän ryhmän ovat muodostaneet perheiden perustajat ja ne nuoret perheet, jotka tarvitsevat lisätilaa perheen kasvaessa, tulevat kehityksen mukana yhä merkittävämmäksi ryhmäksi "keski-ikäiset" perheet, joilla perheen kasvava tilantarve ei ole tärkein muuton syy. Tällöin voidaan odottaa, että asuntojen kysynnän rakenne muuttuu. On esimerkiksi aikaisempaa enemmän kysyntää suurista asunnoista ja asuntojen sekä nii-

den ympäristöjen laatuun kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Tällöin on myös todennäköistä, että muuttajien ikärakenteen muutos lisää painetta ns. hyvien ja huonojen asuntoalueiden erojen kasvuun.

Vaikka edellä esitetty laskelma koskee vain pääkaupunkiseutua, on ilmeistä että samanlainen paikallismuuttajien ikärakenteen muutos on tapahtumassa myös muilla kaupunkialueilla ja siten myös ikärakenteen muutosten seuraukset asuntomarkkinoilla ovat samansuuntaisia.

4.2. KOMMENTAR

Pol.lic. Fjalar Finnäs

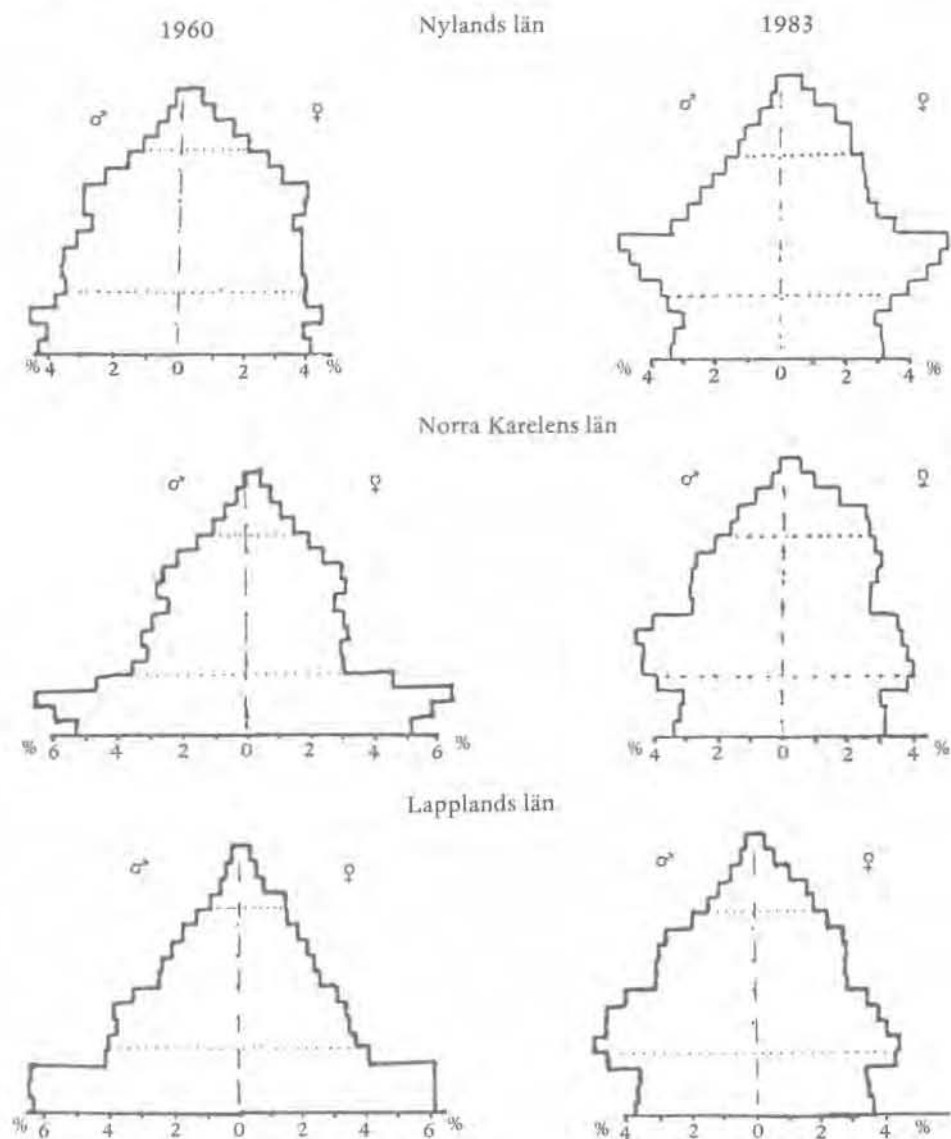
Av de demografiska faktorerna är den geografiska omflyttningen på kort sikt den avgjort viktigaste för befolkningens utveckling och sammansättning. Detta gäller såväl ur ett lokalt som ett vidare perspektiv. Trots detta har såväl fruktsamheten som dödligheten traditionellt ägnats mera intresse inom demografin. Till detta finns flera orsaker, varav en av de viktigaste är att de statistiska uppgifterna har varit bristfälliga. Notabelt är t.ex. att i Finland har omflyttningar inom hemkommunen inte registrerats förrän år 1976, trots att denna typ av flyttning är avsevärt vanligare än flyttningar över kommungränserna.

Tack vare de goda dataregister som numera upprätthålls i Finland finns det här förhållandevis goda möjligheter till mera utförliga studier av flyttningsrörelsen. Genom sammankoppling av olika register kunde Myrskylä (1978) utnyttja folkräkningsuppgifter från år 1970 för att erhålla bakgrundsuppgifter om dem som flyttade år 1971. Med ett likartat förfarande har Valkonen kunnat studera omflyttningen i huvudstadsregionen år 1981. Han har härvid förutom individ- och hushållsdata dessutom haft tillgång till uppgifter om bostädernas storlek samt ägoförhållandena. Denna undersökning är ett mycket viktigt bidrag för att öka kunskaperna om omflyttningen inom ett avgränsat område. En viktig uppdelning som Valkonen gör, är att han klassificerar flyttningarna dels efter huruvida det är enskilda personer eller hela hushåll som flyttar, och dels om flyttningarna innebär byte av arbetskraftsområde eller ej.

I det paper som Valkonen här presenterat, har han sammanfattat några av de resultat som har framkommit i denna undersökning. Han behandlar dessutom i grova drag åldersstrukturens betydelse för flyttningsrörelsens omfattning, och mera specifikt för flyttningsvinsten i Nyland. Temat för denna session är ju åldersstrukturens inverkan på flyttningsrörelsen, och inom de begränsade ramar, som Valkonen kunnat röra sig, är det naturligt att han har koncentrerat sig enbart på de rent demografiska aspekterna av flyttningsrörelsen. Jag vill här komplettera ett par punkter i hans paper, där jag anser att flyttningsrörelsen bör placeras i ett större sammanhang.

Mot bakgrund av den nuvarande åldersstrukturen i huvudstadsregionen är det naturligt att åldersstrukturen hos de flyttande kommer att förändras i framtiden, så att äldre personer får en allt större vikt. Utgående från kun-

skaper om dagens flyttare kan man härigenom förutse att bostadsefterfrågan också kommer att förändras. Enligt min mening bör man betrakta dessa beräkningar som rent illustrativa exempel. Man bör snarare betrakta flyttningsrörelsen som beroende av utbudet på bostadsmarkanden och inte tvärtom. Detta innebär också, att ifall man vill bedöma det framtida bostadsbehovet bör man utgå ifrån hela befolkningen, och inte enbart dem som flyttar.

Figur 1. Åldersfördelningen i Nylands, Norra Karelen och Lapplands län, åren 1960 och 1983.

Den andra frågan som intresserat mig är omflyttningen mellan olika regioner. Jag har härvid studerat åldersfördelningen i tre län, nämligen Nylands, Norra Karelen och Lapplands län, åren 1960 och 1983. De stora skillnaderna mellan Nyland och de två andra länen år 1960 avspeglar de stora olikheterna i fruktsamhet, som också Valkonen påvisar. Då de stora årskullarna från efterkrigstidens första år gjorde sitt inträde på arbetsmarknaden mot slutet av 1960-talet uppstod ett ansevärt arvetskraftsöverskott i Norra Karelen och Lapplands län. Då nya arbetsplatser inte skapades inom det egna länet flyttade en stor del av de unga till de mera industrialiserade delarna av Finland eller till Sverige.

Resultatet av omflyttningen kan ses i åldersfördelningarna för år 1983. De stora utbuktningarna för Norra Karelen och Lapplands län har minskat avsevärt, medan de stora årskullarna i gengäld märks i åldersfördelningen för Nylands län. Mellan åren 1960 och 1980 minskade årsklasserna 1946-60 födda med 38 % resp. 35 % i Norra Karelen och Lapplands län, medan det i Nyland skedde en ökning med hela 48 %. En jämförelse av andelen flyttade i de olika länen år 1975 och 1983 ger nu en intressant iakttagelse.

Tabell 1. Andelen flyttade inom och över länsgränserna samt emigrerade åren 1975 och 1983 i Nylands, Norra Karelen och Lapplands län. Åldersgrupperna 15 - 24 och 25 - 39 år. Procent.

Län		15 - 24 år		Emig.	Totalt
		Inom	Över		
Nylands	1975	7.7	3.2	0.4	11.3
	1983	7.3	2.1	0.2	8.6
Norra Karelen	1975	4.1	6.3	0.4	10.8
	1983	3.9	4.0	0.2	8.1
Lapplands	1975	4.8	4.4	2.6	11.8
	1983	4.2	3.2	0.7	8.1

Län		25 - 39 år		Emig.	Totalt
		Inom	Över		
Nylands	1975	6.4	2.8	0.3	9.5
	1983	5.3	2.0	0.1	7.4
Norra Karelen	1975	2.7	3.7	0.3	6.7
	1983	2.8	2.9	0.0	5.7
Lapplands	1975	3.6	3.4	0.9	7.9
	1983	3.1	2.7	0.3	6.1

Den minskade rörligheten tycks nästan helt kunna förklaras av att långdistansflyttningen har avtagit. Detta åter kan sägas bero på att arbetskraftstillskottet i de mindre industrialiserade delarna av landet inte längre är lika stort som tidigare.

Även om olikheterna i fruktsamhet och åldersstruktur i de olika delarna av landet uppenbarligen har haft en väsentlig betydelse, anser jag att man inte alltför mycket bör betona dessa faktorer som orsak till omflyttningen. De stora flyttningsströmmarna till södra Finland bör nog snarare ses som ett utslag av att arbetsplatserna koncentrerades till denna del av landet.

Med tanke på den framtida omfattningen av långdistansomflyttning är det också av avgörande betydelse hur arbetsmarknads- och regionalpolitiken utformas. Skall man flytta arbetsplatserna till arbetarna eller arbetarna till arbetsplatserna?

Beträffande beräkningarna om den framtida omflyttningen i Statistikcentralens befolkningsprognoser, är det viktigt att som Valkonen påpekar observera att de inte skall ses som förutsägelser om den framtida faktiska utvecklingen. De avspeglar endast förändringarna i befolkningens åldersstruktur, och kan inte förutse t.ex. effekten av regionalpolitiska åtgärder.

Avslutningsvis vill jag peka på en sak att beakta för den framtida utvecklingen. Den är av intresse såtillvida att den utgör motsatsen till det överutbud av arbetskraft som de stora årskullarna förorsakade i slutet av 1960-talet. När dessa årsklasser en bit in på nästa sekel lämnar arbetskraften kommer det att frigöras ett stort antal arbetsplatser. Som en följd av den tidigare omflyttningen märks årskullarna allra mest i Nyland, varför det relativa arbetsplatstillskottet här bör bli störst. Detta kan därför leda till ett nytt sug till huvudstadsregionen.

4.3. VÄESTÖKEHITYS JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.

Toimistopäällikkö Mauri Nieminen

Alueellisen väestökehityksen määrään on viime vuosikymmenien aikana vaikuttanut ratkaisevasti muuttoliike. Toisen maailmansodan jälkeen voimistuneen syntyvyyden seurauksena väestönkasvu maan eri osissa oli korkea. Elinkeinorakenteen muuttumisen myötä suurten ikäluokkien paine maaseudulla alkoi purkautua maassamuuttoa sekä siirtolaisuutena. 1960-luvulla maassamuutto ja siirtolaisuus vilkastui ja ensi kertaa sotavuosia lukuunottamatta Suomenväkiluku siirtolaisuuden ansiosta aleni 1960- ja 1970-lukujen taitteessa.

Muuttoliike jaetaan tilastoissa kolmeen osaan: kuntien väliseen maassamuuttoon, kuntien sisäiseen maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen. Siirtolaisuudessa erotetaan vielä Pohjoismaiden muuttoliike ja Pohjoismaiden ulkopuolinen siirtolaisuus. Vuonna 1983 maassamuuttoon osallistui lähes 600 000 henkilöä eli 12 prosenttia väestöstä. Kolmasosa tästä maassamuutosta on kuntien välistä maassamuuttoa ja loput kuntien sisäistä maassamuuttoa.

Maassamuutto oli vilkkaimmillaan 1970-luvun alkupuolella ja vuonna 1974 muuttajien määrät kohosivat 276 000 henkilöön. Tämän jälkeen maassamuutto alkoi taas hiljalleen laantua. Kuntien väliseen muuttoliikkeeseen osallistuvien määrä onkin jo monet vuodet pysynyt alle 200 000 henkilönä, nyt kuitenkin maassamuutossa on näkyvissä hidastumista - onko se pysyvää nähdään vasta muutaman vuoden kuluttua.

Kuntien välisen muuttoliikkeen hidastumisen syyt löytynevät osittain väestön ikärakenteen muutoksesta. Olihan suuret ikäluokat todellisia potentiaalisia muuttajia. Heidän lukumääränsä oli aikaisempia ikäluokkia huomattavasti suurempi, joten kehitys täytyi näkyä väestökehityksessä.

Toisaalta asuinkuntansa ulkopuolella työssäkäyvien osuus on lisääntynyt. Kun vuonna 1960 sukkuloivien määrä oli 209 000 niin vuoden 1980 väestölaskennan mukaan heidän määränsä on ylittänyt jo puolen miljoonan rajan (515 000). Hyvät liikenneyhteydet ovat vaikuttaneet hillitsevästi maassamuuttoon.

Kunnan sisäisessä muuttoliikkeessä on nähtävissä samanlainen kehitys kuin kuntien välisessä muuttoliikkeessä. Kuntien sisäisen muuttoliikkeen tilastointi alkoi tosin vasta 1975 mutta kehitys on sen jälkeen myötäillyt kuntien välisen muuttoliikkeen kehitystä.

Siirtolaisuuden kehitys ei niinkään noudattele maassamuutossa havait-

tua kehitystä. Suuret Ruotsiin muuton vuodet ajoittuivat juuri 1960- ja 1970-luvun taitteeseen eli ennen niitä vuosia kuin maassamuutto alkoi voimistua. Kun 1970-luvun alkupuolella maassamuutto oli runsaimmillaan heikkeni siirtolaisuus ja koko 1970-luvun alkupuolen Suomi sai muuttovoittoa - tosin muutamana vuonna hyvin vähän. 1970-luvun loppupuolella siirtolaisuus taas voimistui. Paluumuutto pysyi pitkään samalla tasolla, mutta lähtömuutto vilkastui selvästi.

1980-luvulle tultaessa oli paluumuutto selvästi vilkastunut ja on jatkunut selvästi 1970-luvun loppupuolta suurempana - tosin hidastuen jonkin verran. Pitkään positiivisena jatkunut Suomen ja Ruotsin välinen siirtolaisuus on viime tietojen mukaan alkanut lähestyä tasapainotilaa ja jos kehitys jatkuu samanlaisena saattaa siirtolaisuus taas kääntyä tappiolliseksi Suomelle.

Kaupungistuminen

Tällä hetkellä väestöstä asuu kaupungeissa noin 60 prosenttia. Kaupungistumiseen on tietysti vaikuttanut kuntamuodon muutokset sekä alueliitokset. Suurin kaupunkien väkiluvun kasvattaja on kuitenkin ollut muuttoliike. Sensijaan syntyvyys on ollut alhaisempaa kaupungeissa kuin maaseudulla.

Suurina muuttovuosina 1970-luvun alussa maassamuuton suunta oli selvästi kaupunkeihin, mutta kääntyi 1970-luvun lopulla maaseutuhakuiseksi. Tähän vaikutti eniten kaupunkien ympäristökuntiin suuntautunut muuttoliike. 1980-luvun vaihteen epätasapainotilannetta lukuunottamatta maassamuuttoon suuntautuminen kaupungeista pois päin on jatkunut.

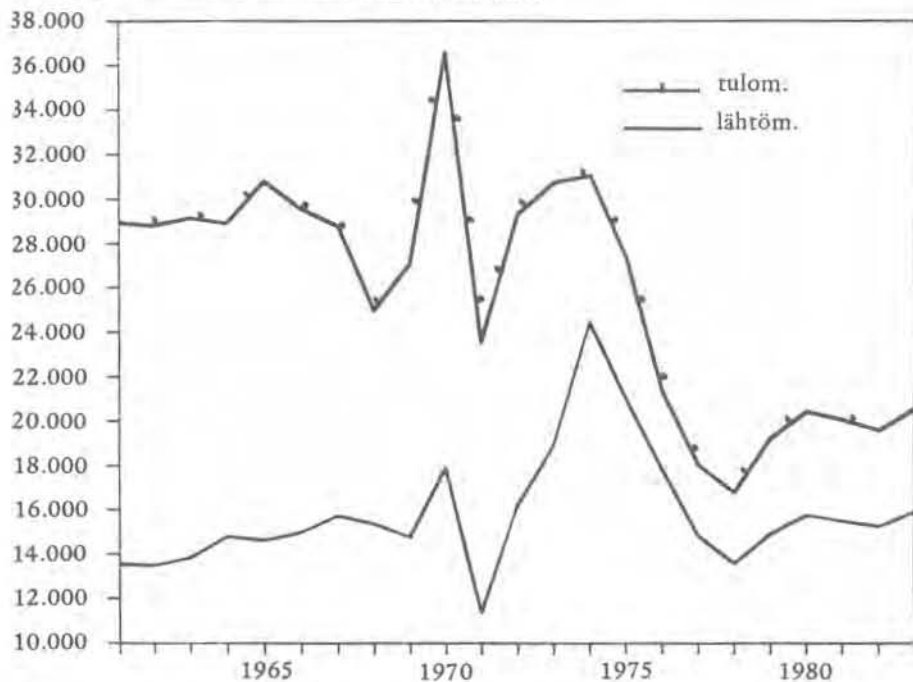
1980-luvun alkupuolella kärsivätkin kaupungit historian suurimmat muuttotappiot. Vuonna 1983 kaupunkien muuttotappio oli lähes 6 000 henkeä kun kymmenen vuotta aikaisemmin muuttovoittoa kirjattiin kaupungeille lähes 20 000 henkilöä. Vastaavasti maaseudun muuttotappio oli silloin suurimmillaan.

Läänien muuttoliike

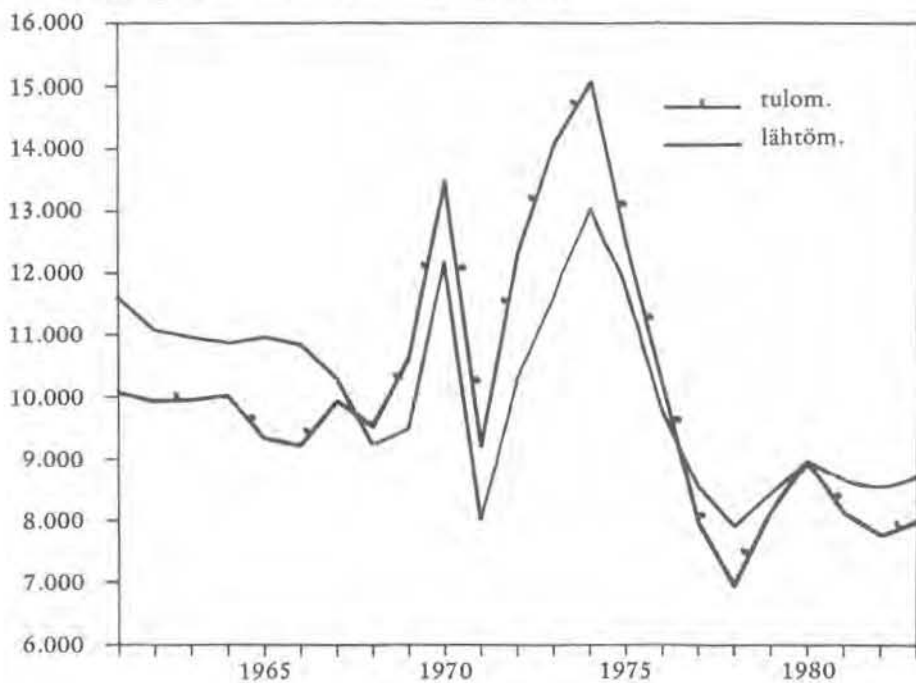
Uudenmaan läänin asema muuttovoittolääninä korostuu viimeisinä vuosikymmeninä selvästi. Vuodesta 1960 alkaen Uudenmaan läänin väestö on kasvanut kolmanneksella. Kun tiedetään että ns. luonnollinen väestönkasvu läänissä on tänä aikana ollut alhaisin, on kehitykseen vaikuttanut eniten muuttoliike. Toisaalta taas läänin sisällä on tapahtunut voimakasta muuttoliikettä joka ei näy läänien välisessä maassamuutossa.

Kuvioissa 1-3 on esitetty nettomaassamuuton vaikutus läänien väkilukuun eri viisivuotiskausina vuodesta 1961 alkaen.

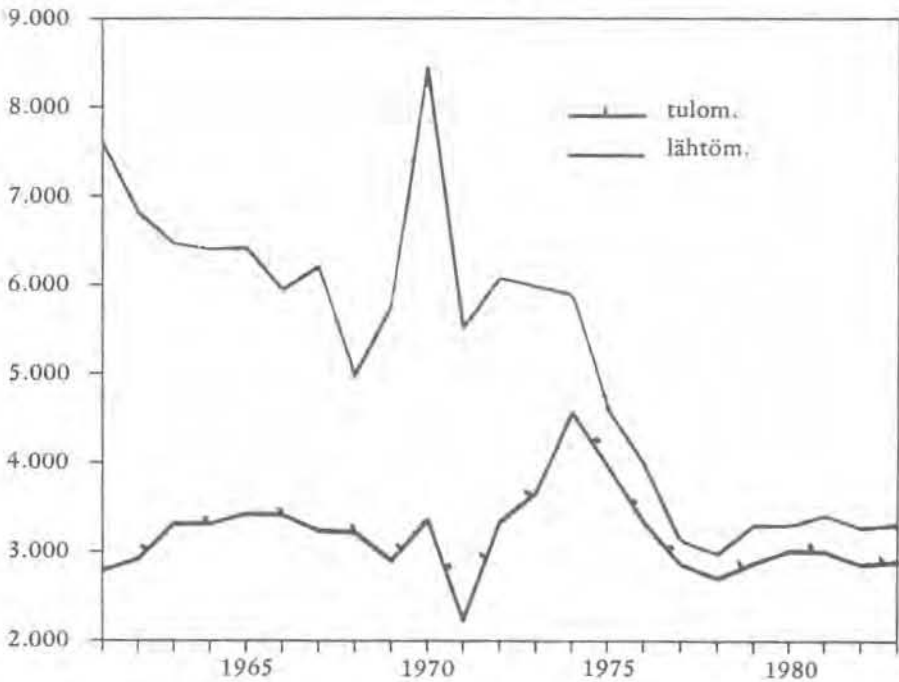
Kuvio 1. Uudenmaan läänin muuttoliike 1961-1983

Kuvio 2. Turun ja Porin läänin muuttoliike 1961-1983

Kuvio 3. Pohjois-Karjalan läänin muuttoliike 1961-1983

Nettomuutto kaikissa lääneissä on selvästi pienentynyt tultaessa 1970-luvun lopulle. Uudenmaan läänin muuttovoitto on pienentynyt kun taas vastaavasti muuttotappioläänien väestökasvuun ei enää muuttoliike vaikuta kuten aikaisempina vuosikymmeninä. Turun- ja Porin läänin muuttoliike on jatkuvasti heilunut muuttovoiton ja tappion molemmin puolin. Hämeen lääni on jatkuvasti ollut muuttovoittolääni kuten Ahvenanmaakin. Kymen läänin vähäinen muuttotappio ja alhainen syntyvyys on pitänyt läänin väestökehitystä pienenä. Pohjois-Karjalan lääni näyttää olevan oma lukunsa maassamuutossa. Sen muuttotappion suhteellinen määrä on samaa luokkaa kuin Uudenmaan lääni on saanut muuttovoittoa.

Olen ottanut esimerkin muutamasta läänistä ja tarkastellut niiden maassamuuton kehitystä vuodesta 1961 alkaen.

Maassamuuton yleinen kehitys heijastuu kaikissa lääneissä - maassamuutto on hidastunut. Uudenmaan läänin muuttovoitto alkoi supistua 1970-luvun puolessa välissä ja on 1980-luvulle tultaessa hieman kasvanut. Turun- ja Porin läänin muuttovoitto on jatkuvasti ollut pieni ja tulomuutto ja lähtömuutto näyttää noudattavan samaa kaavaa. Vuonna 1977 muuttoliike kääntyi tappiolliseksi ja on ollut tappiollinen sen jälkeen. Pohjois-Karjala - muuttotappiollisin lääni - on sitä kuvionkin perusteella. Kuitenkin 1970-

luvun puolesta välistä muuttotappio on ollut melko pieni. 1950-luvun muuttovoittoläänistä Lapin lääni on muuttunut tällä hetkellä eräaksi muuttotappioläänistä ja varsinkin erot tulomuuton ja lähtömuuton kohdalla ovat 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla olleet suuret.

Läänien välisen maassamuuton lähtömuuttoaltriudet ovat viimeisten kymmenen vuoden aikana selvästi pienentyneet kaikissa lääneissä (taulukko 1).

Taulukko 1. Läänien väliset lähtömuuttoaltriudet 1975-82, o/oo

lääni	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Uudenmaan	19.3	16.3	13.4	12.2	13.4	14.0	13.6	13.3
Turun-Porin	16.9	14.0	12.2	11.2	12.0	12.8	12.3	12.0
Ahvenanmaan	11.0	8.1	7.4	5.7	9.3	7.8	9.1	6.9
Hämeen	24.4	20.1	17.5	15.6	16.5	17.9	17.5	16.6
Kymen	20.5	17.1	15.1	13.7	16.2	16.5	16.6	15.9
Mikkelin	31.1	25.6	20.6	19.8	22.6	23.7	23.5	22.7
Pohjois-Karjalan	25.9	22.6	17.6	16.8	18.7	19.2	19.3	18.4
Kuopion	25.9	20.9	17.5	17.1	18.4	19.1	19.3	17.6
Keski-Suomen	26.2	22.7	18.8	17.9	17.7	20.3	19.4	18.3
Vaasan	15.5	12.3	10.5	9.0	10.4	11.0	11.0	10.4
Oulun	20.4	17.5	14.1	13.1	15.9	16.7	14.9	14.5
Lapin	23.1	18.2	16.2	14.7	16.0	18.2	17.9	16.7

Läänien sisäiset muutot

Läänien sisäistä kuntien välistä muuttoliikettä on suhteellisesti väkilukuun verrattuna tapahtunut eniten Uudenmaan läänissä. Tosin muissakin muuttovoittoläänissä kuntien välinen muutto läänin sisällä on ollut runsasta. Samoin kuin koko muuttoliike niin myös läänin rajojen sisällä tapahtuva muuttoliike on pienentynyt 1970-luvun alusta. Kaikissa muissa lääneissä paitsi Mikkelin ja Kuopion lääneissä muutettiin läänien sisällä vilkkaammin kuin läänien välillä. Läänien sisäinen lähtömuutto oli mm. Uudellamaalla noin kolme kertaa vilkkaampaa kuin lähtömuutto muihin lääneihin (taulukko 2).

Viimeaikainen kehitys

Maassamuuton määrässä ei ole viime vuosina tapahtunut ratkaisevia muutoksia. Maassamuutto on tosin tämän vuoden ennakkotiedon mukaan

Taulukko 2. Läänin sisäiset kuntien välisen muuton lähtömuuttoalttiudet 1975-82,
o/oo

lääni	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Uudenmaan	43.8	38.8	38.0	37.7	38.9	37.3	35.7	36.2
Turun ja Porin	30.8	27.8	25.7	25.1	26.6	27.2	26.9	25.0
Ahvenanmaan	32.7	31.2	31.6	24.8	28.6	33.6	31.8	29.8
Hämeen	25.0	22.5	21.1	20.7	21.4	21.8	21.1	22.0
Kymen	23.1	20.8	17.6	17.7	17.8	17.6	17.0	17.3
Mikkelin	19.5	18.3	16.9	16.8	17.4	18.8	18.6	17.8
P-Karjalan	20.5	20.3	17.9	17.2	18.1	19.1	18.2	19.2
Kuopion	18.0	15.9	15.2	14.4	15.6	16.7	16.2	17.0
Keski-Suomen	25.3	23.2	22.4	21.9	21.7	22.1	22.5	22.3
Vaasan	24.4	21.4	19.3	18.3	19.3	19.9	19.9	18.6
Oulun	28.8	25.6	22.7	21.5	21.7	23.1	22.2	22.1
Lapin	27.0	25.2	23.9	23.0	22.2	22.9	23.2	22.3

Lähde: Timo Nikander: Muuttoliike 1975-82. Tilastokeskuksen tutkimuksia nro 120

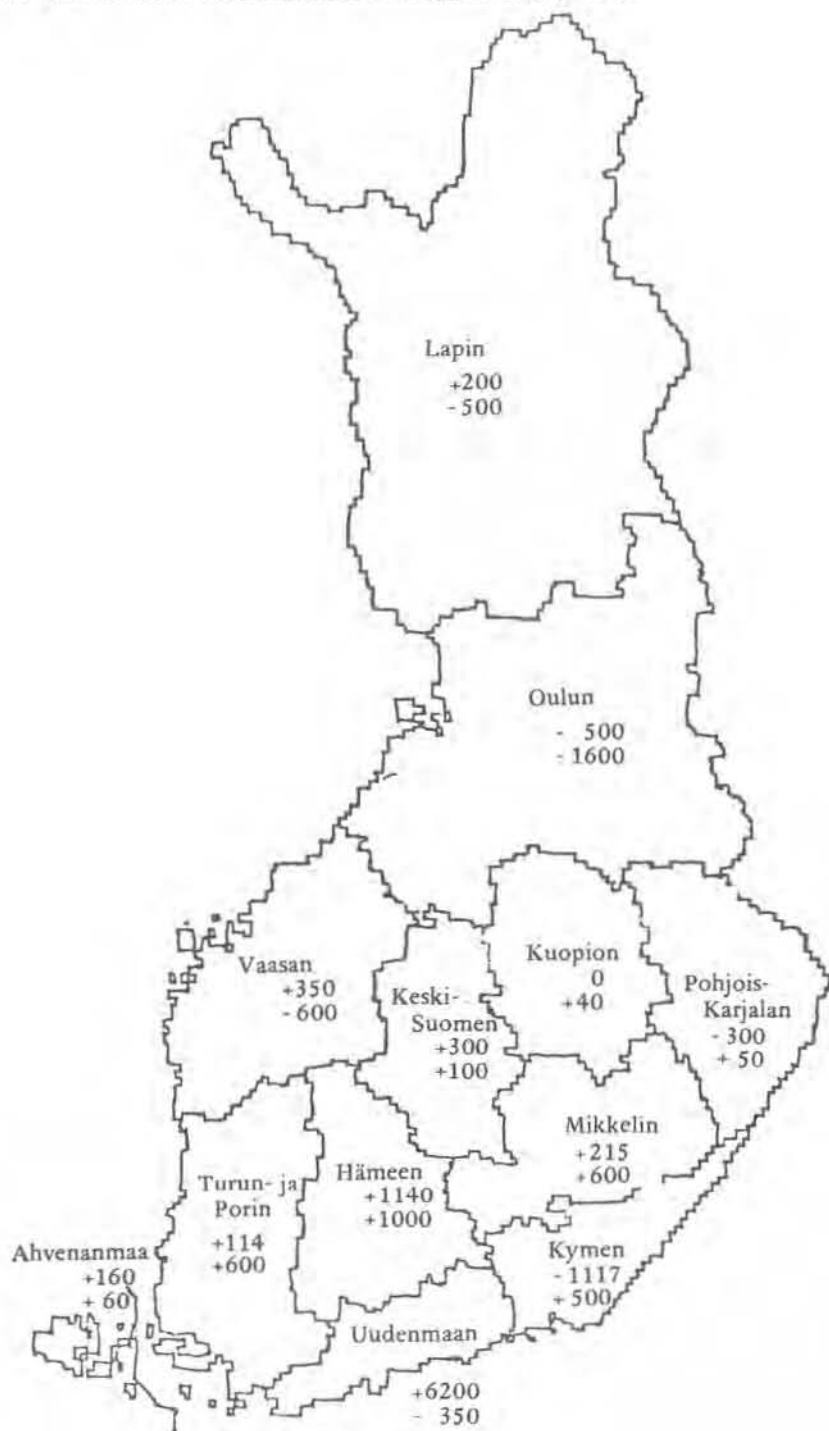
hieman laskenut, mutta kuitenkin muuton suunnat ovat pysyneet samoina. Tänä vuonna tullaan maassamuutossa arvion mukaan saavuttamaan lähes 190 000 muuttajan määrä.

Tulevaisuus

Kuviossa 4 on tarkasteltu maassamuuton lääneittäisiä nettomääriä lääneittäin. Vuoden 2001-2005 tiedot perustuvat Tilastokeskuksen uuteen kunnittaiseen väestöennusteeseen.

Koska ennusteessa on oletettu ikäryhmittäisten muuttoalttiuksien pysyvän ennallaan ja muutenkin kehityksen jatkuvan sillä tasolla missä nyt ollaan, niin maassamuuton kehitys näyttää noudattelevan ikärakenteen kehitystä. Koska 20-34 vuotiaat vähenevät, vähenee myös muuttoliike. Vuosituhannen vaihteen jälkeen maassamuuttajien määrät olisivat vuosittain alle 180 000 henkeä - ei siis paljoa alempi kuin nykyisin.

Kuvio 4. Maassamuuton nettomuutto lääneittäin 1983, 2010

4.4. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 1

Pj. Toimistopäällikkö Mauri Nieminen
Siht. Tutkija Seppo Larmo

- Kokonais maassamuutto alentunut jonkun verran
v. 1961 - 1969 n. 215 000
v. 1976 - 1985 n. 190 000
- Muuttotappiot ja -voitot pienentyneet olennaisesta
- Nykyisillä muuttoalttiuksilla Uudenmaan muuttovoitto lähes häviää
ja väli-Suomen muuttotappiot muuttuvat muuttovoitoksi

5. TIEDON KASVUN JA ARVOSTUSTEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN

5.1. MUUTTOLIIKE JA ARVOT

Prof. Paavo Seppänen

Arvot eivät yleensä ole kuuluneet niihin asioihin, joiden avulla muuttoliikettä ja muuttoliikkeissä tapahtuneita muutoksia on selitetty. Ainakaan itse en ole onnistunut löytämään juuri lainkaan alan kirjallisuutta. Tämän ei tarvitse tietenkään johtua pelkästään siitä, ettei sitä ole olemassa. Mahdollista on myös se, että en ole osannut tai malttanut etsiä sitä oikeista paikoista.

Arvoista riippumattomia muuttoliikkeet eivät kuitenkaan ole. Vaikka on ilmeistä, että muuttamista ei voida ymmärtää ottamatta huomioon ihmisen lajiominaisuuksia - esimerkiksi suurta mukavuutta - ja ihmistä ympäröiviä (luonnon) olosuhteita, ei muuttoliikkeitä voida myöskään tulkita pelkästään lintujen muuttoviestin tai eläinlaumojen vaistonvaraista liikumista säätelevien mekanismien kaltaisten tekijöiden avulla. Tuskin pelkästään luonnon olosuhteissakaan tapahtuvien muutosten avulla. Näin siitä huolimatta, että kuivuuden, kylmyyden ja eroosion vaikutuksista muuttopäätöksiin on olemassa näyttöä aina jääkaudesta nykyisen Etiopian ja Sudanin kuivuuteen asti.

Vaikka luonnon olosuhteissa tapahtuvilla muutoksilla onkin merkitystä muuttopäätösten edellytyksinä, muuttoliikkeiden ymmärtäminen vaatii huomion kiinnittämistä myös siihen, miten mielekkäitä muuttamista tai muuttamattomuutta koskevat ratkaisut kulloinkin ovat. Vaikka esimerkiksi juuri veden niukkuus tai eroosion aiheuttama maaperän köyhtyminen ovat olleet ja jatkuvasti ovat yhteydessä joihinkin muuttopäätöksiin, ne eivät välttämättä ole tekijöitä, jotka mekaanisesti pakottaisivat kaikki niiden kohteiksi joutuneet muuttamaan.

Jo pelkästään se, minä ajankohtana ollaan valmiita muuttamaan, perustuu siihen, miten arvokkaaksi asiaksi muuttaminen suhteessa muuttamattomuuteen arvioidaan. Muuttopäätös sisältää aina tilannetta koskevan havaintojen teon, tilannearvioinnin ja varsinaisen päätöksenteon, jossa ihmisen sisäistämät arvot näyttelevät tärkeää osaa. Arvoista riippumatonta ei ole myöskään asuinsijoilleen jääminen - muuttamattomuus. Hyvin dramaattisen esimerkin tästä tarjoaa Yhdysvaltojen Washingtonin osavaltiossa 1980-luvun alussa tapahtunut St. Helens -tulivuoren purkautuminen ja siihen liittynyt asuinpaikan muutto. Yleensä lähistöllä asuneet ihmiset jät-

tivät asuntonsa, mutta ainakin kaksi henkilöä jätti pakomahdollisuutensa käyttämättä. Toinen näistä oli vulganologi - tulivuorentutkija, joka halusi viimeiseen asti tallentaa kokemaansa sekä kuva- että ääninauhalle. Toinen oli tulivuoren lähellä mökissään elämänsä asunut mies, joka ei vaarankaan uhatessa halunnut jättää hänelle rakkaaksi käynnyttä asuinpaikkaa.

Vieläkin korostuneemmin arvot ovat yhteydessä yhteisöjen säätelemisiin muuttoratkaisuihin. Tämä koskee sekä niitä tapauksia, jossa päätös muuttaa tai pysyä asuinsijoillaan perustuu *ihmisen omaan, enemmän tai vähemmän vapaaseen valintaan*, että niitä tapauksia, joissa hänet *pakotetaan muuttamaan tai pakkokeinoin estetään muuttamasta*. Viimeksi mainitussa tapauksessa kysymys on lähinnä niiden arvoista, jotka pystyvät muuton estämään tai muuttoon pakottamaan. Muuton estäminen voi tapahtua yhtä hyvin tulo- kuin lähtöalueillakin. Lähtijälle ei myönnetä lähtölupaa tai hänen siirtymisensä tehdään alueelta toiselle - useimmiten maasta toiseen - muuten mahdottomaksi tai ainakin lähes mahdottomaksi. Lupien epäämisestä tarjoaa jokainen yhteiskunta esimerkkejä. Muiden toimenpiteiden huipentumana voidaan pitää esim. sitä valvontaa, joka tapahtuu maan omissa laeissa "moderniksi rajaksi" luonnehditulla Itä- ja Länsi-Berliinin välisellä raja-alueella, alueella jossa mitä monipuolisempien hälytys- ja pysäytysteknisten ratkaisujen avulla estetään maasta toiseen siirtyminen. Tulomuutto voidaan puolestaan estää epäämällä oleskelu- ja työluvut tai pakkolunastamalla muuttoa yrittäneet. Näistä Suomikin tarjoaa jos ei nyt kovin näkyviä niin ainakin vaieten sivuutettuja esimerkkejä.

Yleensä tällaiset rajoitukset, joiden perusta on asianomaisessa yhteisössä vallitsevissa arvoissa, säätelevät maasta- ja maahanmuuttoa. Kokonaan tuntemattomia ne eivät kuitenkaan ole. Sen lisäksi, että ainakin tietyissä yhteiskunnissa kuten Neuvostoliitossa on käytössä sisäistä muuttoliikettä säännösteleviä passi- ja valvontajärjestelmiä, on olemassa myös sellaisia osakulttuureiden hallitsemia alueita, joihin tiettyjen etnisten, kielellisten tai uskonnollisten ryhmien ei ainakaan mielellään nähdä muuttavan. Tai jos tällaista tapahtuu, ei-toivotut muuttajat pyritään tavalla tai toisella karkottamaan. Erityisesti tällaista muuttamista on rajoitettu rodullista erilaisuutta korostavien arvojen perusteella ja josta Etelä-Afrikan apartheid-politiikka on korostuneimpia esimerkkejä.

Erittäin korostuneesti näkyvät muuttajan omista arvoista riippumattomat ulkopuoliset arvot paitsi muuttorajoituksissa myös *vallanpitäjien toteuttamissa pakkomuutoissa* - karkoituksissa ja väestön pakkosiirroissa. Karkotusten ja pakkosiirtojen kohteiksi ovat yleensä joutuneet ne, joiden on katsottu tavalla taikka toisella toimineen vallitsevien arvojen vastaisesti. Tähän näyttää perustuneen yhtä hyvin ihmisen karkottaminen Paratiisista kuin englantilaisten rikollisten karkottaminen Australiaan tai ranskalaisten toimittaminen ns. Pirunsaarelle Ranskan Guayanaan. Epäilemättä tästä on

ollut kysymys myös suomalaisten Siperiaan karkottamisessa autonomian aikana.¹

Lukuisia esimerkkejä on olemassa myös kokonaisten kansakuntien tai niihin verrattavien väestöryhmien pakkosiirroista. Juutalaisten Baabelin vankeus on vanhimpia tunnettuja esimerkkejä. Sellaiseksi kelpaa myös juutalaisten joukkosiirrot Hitlerin Saksan keskitysleireihin noin kaksi ja puoli tuhatta vuotta Baabelin vankeutta myöhemmin. Eikä arvoista riippumattomasti ole ollut sekään paluumuutto, jossa Etelä-Venäjällä asuneet kalmukit (muuten kalmukki tarkoittanee samaa kuin siirtolainen - mong. siirtolainen = halimag) sekä Kaukaasiassa asuneet ingušit, tšetšenit, karatšait ja balkaarit siirrettiin toisen maailmansodan aikana Keski-Aasiaan "sosialistisen laillisuuden törkeän rikkomisen takia".²

Arvojen merkitys muuton syynä korostuu kuitenkin eniten silloin, kun on kysymys vapaaseen ratkaisuun perustuvasta muutosta eli ns. *tavoitemuutosta*. Se millaisia arvoja ihminen on sisäistänyt, vaikuttaa sekä muuttoa edeltäneeseen tilannearvioon että itse muuttopäätökseen. Epäilemättä sisäistyneet arvot vaikuttavat *myös siihen, että muuttamista ei tapahdu* - että pysytään entisillä asuinsijoilla.

Selvimminkin tällaiset arvot näkyvät jälleen valtioiden rajat ylittävässä muuttoliikkeessä - siirtolaisuudessa. Muuttamisen oletetaan antavan jotakin sellaista, jota pidetään arvokkaana tai vapauttavana sellaisesta, jota ei siedetä tai ei ainakaan pidetä riittävän hyvänä. Silloinkin, kun muuttamista selitetään suhteellisten ehtojen tai taloudellisten tekijöiden pohjalta, on kysymys ratkaisusta, joissa arvoilla on tärkeä sija. Usein arvojen osuus on tällaisissa yhteyksissä jäänyt kuitenkin selvittämättä. Ja ehkä se on jäänyt selvittämättä lähinnä sen takia, että päätösten perustana olevat arvot ovat niin yleisiä ja niin perustavaa laatua olevia, ettei niiden olemassaoloa edes huomata.

Huomattavasti enemmän on arvojen merkitykseen kiinnitetty huomiota silloin, kun muuttopäätös on yhteydessä maailmankatsomukseksi luonnehdittavaan poliittiseen tai uskonnolliseen *vakaumukseen*. Ehkä huomio on kiinnitetty poliittisiin ja uskonnollisiin tekijöihin silloinkin, kun muuttopäätös perustuu hyvin monenlaisten arvojen yhteisvaikutukseen. Vaikka esimerkiksi monien siirtolaisten ja pakolaisten muutto tulkitaan poliittisten ja uskonnollisten arvojen pohjalta syntyneeksi, on mahdollista, että muuttopäätös on tehty myös parempien taloudellisten elinolosuhteiden toivossa. Tai vastaavasti, vaikka muuttopäätös tehdään ensisijaisesti talou-

1. Ks. esim. Juntunen, Alpo, Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Siirtolaisuustutkimuksia A 10. Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1983.

2. Ks. esim. Neuvostoliitto neuvostoliittolaisten asiantuntijoiden kuvaamana. Otava. Helsinki 1967 s.o. hakusanat.

dellisten arvojen sanelemana, sen ei tarvitse olla riippumaton myöskään muista arvoista.

Useimmat omaehtoista muuttamista koskevat tutkimukset viittaavat siihen, että muutettaessa lähdetään etsimään entisiä parempia elinehtoja; nimenomaan parempia taloudellisia elinehtoja. Tämä näyttää pätevän yhtä hyvin Amerikkaan suuntautuneeseen siirtolaisuuteen kuin siihenkin siirtolaisuuteen, jonka kohdemaita ovat olleet esimerkiksi Länsi-Saksa, Hollanti, Englanti ja Sveitsi sekä suomalaisen nykysiirtolaisuuden kannalta keskeinen Ruotsi. Pyrkimys kohti parempia elinehtoja saattaa kuitenkin ilmentää taloudellisten ehtojen parantamiseen tähtääviä arvoja yleisempiä ja perustavampia arvoja. Kun on lähdetty siirtolaiseksi toiselle mantereelle tai vaikkapa Ruotsiin, on yleensä *haluttu mennä eteenpäin, edistyä*. On uskottu siihen, että muuttaminen on keino, jonka avulla eteenpäin meneminen, edistyminen toteutetaan.³

Sama näyttää pätevän myös maassamuuttoon. Ismo Söderlingin tutkimuksen mukaan muutto tapahtuu useimmiten juuri paremman työpaikan, parempien ansioiden, paremman asunnon, parempien koulutusmahdollisuuksien, parempien elinolosuhteiden nimissä. Tämä näyttää pätevän myös siitä riippumatta, tapahtuuko muutto maalta kaupunkiin, kaupungeista maalle vai samojen kuntatyyppien sisäisenä muuttona.⁴ Samaan viittaavat myös aikaisemmat Suomessa tehdyt tutkimukset.⁵

Paitsi edistykseen on länsimaisessa perinteessä uskottu myös *vapautteen*. Vapaus tunnustaa tiettyä uskontoa ja oikeus toimia vapaasti jonkin poliittisen vakaumuksen mukaan ovat aina olleet siirtolaisuuden syitä. Kun vapaudet tunnustaa tiettyä uskontoa tai oikeudet poliittiseen toimintaan ovat jossakin yhteiskunnassa uhattuja tai tukahdettuja, lähdetään etsimään vapautta muualta. Uudisasukkaaksi Amerikkaan siirtyneet englantilaiset puritaanit lienevät parhaiten tunnettu esimerkki niistä, joiden muutto on pidetty korostuneesti uskonnollisten arvojen sanelemana, mutta yhtä hyvin kelpaavat esimerkeiksi myös ranskalaiset hugenotit, Keski-Euroopasta Amerikkaan siirtyneet mennoniitit ja vieläpä vapaakirkkoon lukeutuneet ruotsalaisetkin siirtolaiset, joiden vaiheita Wilhelm Moberg suurissa siirtolaisromaaneissaan kuvaa. Uskonnollisista syistä muuttivat myös Inkerinmaan ortodoksiset alkuasukkaat - vatjalaiset ja inkeroiset - Tverin gubernementiin vuosien 1656-57 sodan jälkeen, kun heitä alettiin

3. Vrt. esim. Tissari, Jouko, Ruotsiin muuton motiivit. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston siirtolaisuustutkimuksia 3, Helsinki 1973.

4. Söderling, Ismo, Maassamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhtetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A 11. Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1983. Ss. 94-132.

5. Mm. Huuhtanen, Pekka, Muuttajan muotokuva ja sopeutuminen. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston siirtolaisuustutkimuksia 11. Helsinki 1975.

väkipakoin käännättää Ruotsi-Suomen valtakunnan uskontoon, luterilaisuuteen.

Poliittisista syistä toiseen maahan muuttaneita on nyky maailma lähes täynnä. On pakolaisia, on venepakolaisia, vieläpä kumivenepakolaisiakin. Yleensä he kokevat olevansa toisin ajatteli joita olivatpa he sitten Chilestä tai Vietnamista tai Palsetiinasta tai Neuvostoliitosta tai mistä muualta tahansa. Epäilemättä on poliittisista syistä muutettu myös Suomesta. Suuren Pohjan sodan aikana 1710-luvulla siirtyi Suomesta tuhatmäärin pakolaisia Ruotsiin. Samoin tapahtui Suomen sodan aikana 1808-09, autonomian ensimmäisinä vuosikymmeninä ja venäläisen sortokauden aikana tämän vuosisadan vaihteen molemmin puolin.⁶

Myös Neuvostoliittoon on Suomesta muutettu poliittisista syistä, lähinnä vuoden 1918 tapahtumien seurauksena. Osittain tämä ns. punapakolaisuus toteutui kiertoteitä, sekä Ruotsin, Yhdysvaltojen ja Kanadan kautta, osittain suoraan. Jonkin verran suomalaisia siirtyi poliittisista syistä Neuvostoliittoon myös 1930-luvun pulavuosina.⁷ Poliittisiin syihin perustuvana saatetaan hyvin pitää myös vähin äänin tapahtunutta punapakolaisten paluumuuttoa Neuvostoliitosta Suomeen.

Koko Suomen historian muuttoliikkeistä näkyvin on kuitenkin karjalaisen siirtoväen lähes sataprosenttinen muutto muuhun Suomeen sekä talvisodan että jatkosodan jälkeen. Välittömiltä vaikutuksiltaan tämä tapahtuma on ollut ainutlaatuinen. Epäilemättä se on ollut myös tapahtuma, jota ei voida lainkaan ymmärtää ottamatta huomioon muuton perustana olleita arvoja. Tulkittiinpa nuo arvot sitten poliittisiksi tai uskonnollisiksi tai yhteiskunnallisiksi yleensä, niihin perustui ensisijaisesti se valinta, jonka karjalaiset yksituumaisesti kotiseutunsa jättäessään tekivät.⁸

Samana yhteiskunnan sisäisessä muuttoliikkeessä uskonnollisten ja poliittisten arvojen merkitys on yleensä ollut suhteellisen vähäinen, jollei oteta lukuun lähinnä suurvaltojen toteuttamia pakkoon perustuvia valtakunnan sisäisiä karkotuksia ja pakkolaitoksiin siirtoja. Kokonaan merkityksettömiä poliittiset ja uskonnolliset arvot eivät sisäisessäkään muuttoliikkeessä kuitenkaan ole, vaikka mitään varsinaista tutkimuksiin perustuvaa näyttöä vaikutuksista ei näytä juuri lainkaan olevan olemassa. Mui-

6. DeGeer, Eric, *Finlands emigration till Sverige 1808-1945. Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna*. Toim. Olavi Koivukangas, Siirtolaisuusinstituutti. Turku 1980. Ss. 45-58.

7. Ks. mm. Paasivirta, Juhani, *Suomi ja Eurooppa 1914-1939*. Helsinki 1984. Ss. 355-356, 407. Kero, Reino, *Neuvosto-Karjalaa rakentamassa*, Hist. tutkimuksia 122, Ekenäs 1983, ss. 57-58.

8. Ks. mm. Hietanen, Silvo, *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940*, Helsinki 1982, ss. 112-114.

den tietojen pohjalta voidaan kuitenkin päätellä, että on olemassa sekä niitä, jotka jättävät asuinpaikkansa sille ominaisen uskonnollisen tai poliittisen ilmapiirin takia samoin kuin niitäkin, jotka välttävät muuttamasta sellaiselle paikkakunnalle, jonka tiedetään olevan omista uskonnollisista tai poliittisista näkemyksistä jyrkästi poikkeavan. Suomessa saattaisi tällaisia paikkakuntia olla esimerkiksi yhteisönsä käyttäytymistä poikkeuksellisen tiukasti valvovat laestadiolaiset paikkakunnat; mahdollisesti myös poliittisten ääriyhmiä hallitsevat kunnat.

Usein ajatellaan myös niin, että muuttajat lähtevät etsimään muualta makeampaa elämää. Kuvaukset kaupunkien viettelevistä valoista ja niiden symboloimista houkutusista ovat kaikkien tuntemia. Kokonaan merkityksetön ei mielihyvän ja nautintojen tai yleensä *hedonististen arvojen* tai ehkä oikeammin elämänlaadun asema muuttamisen perustana lienekään, vaikka muuttajat itse eivät niitä yleensä - ei ainakaan ensisijaisina tekijöinä - esitäkään. Välillisesti näiden merkitys tulee kuitenkin näkyviin ainakin niin, että tyypillisillä muuttotappioalueilla kiinnitetään korostunutta huomiota sellaisten virkistyspalvelujen lisäämiseen, jotka pystyisivät tarjoamaan edes jonkinlaista viihdettä ja samalla estämään tai ainakin hillitsemään paikkakunnalta muuttoa. Miten paljon tässä yleensä on onnistuttu ja miten suurta osaa tällaiset arvot muuttopäätöksissä näyttelevät on vaikea sanoa. Jos tällaisten arvojen painoa muuttopäätösten perusteena yrittäisi arvailla, saattaisi sanoa, että ne ovat pikemminkin tois- kuin ensisijaisia, vieläpä silloinkin, kun ne koskevat nuoria ihmisiä.

Samantapaisesti vaikeaa on päätellä myös sitä osuutta, mikä erilaisiin *barrastuksiin liittyvillä arvoilla* muuttopäätöksiä tehtäessä on. Tutkimuksessa niiden osuus ei yleensä korostu, mutta niin arkikeskusteluissa kuin kunnallisessa päätöksenteossakin harrastusmahdollisuuksien kehittämiseen kiinnitetään näkyvästi huomiota eikä suinkaan vähiten siksi, että näiden mahdollisuuksien parantamisen uskotaan vaikuttavan paikkakunnalta muuttoa rajoittavana tai sinne tapahtuvaa muuttoa lisäävänä tekijänä. Sitä, miten tehdyt ratkaisut ovat tosiasiasa vaikuttaneet, ei yleensä tiedetä. Saman aikaisesti, kun harrastuksiin liittyviä palveluja - koskekootpa ne sitten urheilu- tai kulttuuripalveluja - on lisätty, on myös muutto saattanut lisääntyä. Toisaalta ei tiedetä, miten paljon juuri näistä ratkaisuista johtuu se, että on jätetty muuttamatta. Toisin sanoen ei tiedetä, olisiko muutettu vieläkin enemmän, jos kyseisiä ratkaisuja ei olisi toteutettu. Yleensäkin voisi sanoa, että muuttamiseen liittyvien arvojen vaikutusta ei ole kyetty osoittamaan jo pelkästään sen takia, että tutkimukset ovat kohdistuneet miltei yksinomaan muuttaneisiin - ei niihin, jotka ovat jättäneet muuttamatta.

Jonkin verran lisävalaisua arvojen vaikutuksesta muuttamiseen antavat eri suuntiin tapahtuvaa muuttoa koskevat tutkimukset. Samanaikaisesti,

kun sekä maalta kaupunkeihin että maalaiskunnista maalaiskuntiin ja kaupungeista kaupunkeihin tapahtuva muutto näyttää ensisijaisesti olevan yhteydessä yhteiskunnan hallitseviin arvoihin - edistymiseen ja eteenpäin menoon - kaupungeista maalle tapahtuvaa muuttoa perustellaan keskimäärin yleisemmin myös sellaisilla asioilla kuin *rauhallisempi, viihtyisämpi, luonnonläheisempi ja puhtaampi* asuinympäristö tai *lasten kannalta parempi* asuinympäristö.⁹ Toisin sanoen yhteiskuntaa hallitsevien, eteenpäin menoa ja edistymistä - lähinnä taloudellista ja teknologista edistymistä - tähdentävien arvojen yksipuolinen korostaminen on johtanut sellaisiin käytännöllisiin seurauksiin, joita on alettu myös paeta. On alettu uudestaan arvostaa ympäristöä, jota edistys ei ole ehtinyt vielä turmelemaan.

Vaikka tämän suuntaisten arvojen merkitys muuttopäätösten perustana ei toistaiseksi ole kovin yleistä, se kuitenkin on ainakin oire siitä, että varsin kauan itsestään selvänä pidetyllä edistymisellä ja kehitymiselläkin on jatkuvasti näkyvimmiä käyvät varjopuolensa, jotka ovat antaneet syyksensä myös muuttoliikkeisiin vaikuttavien arvojen muutoksille.

Kun ihmisen sisäistämät arvot yleensä vaikuttavat siihen, miten ihminen ympäristönsä näkee ja kokee ja miten hän toimintansa suuntaa, saattaisi muuttoliikkeidenkin - maan sisäisten muuttoliikkeidenkin - ymmärtämiseksi olla riittävästi perusteita myös sellaisen muuttoliiketutkimuksen tehostamiseen, jossa muuttajaa ei tarkastella pelkästään ulkopuolisten tekijöiden tönimänä, mekaanisesti toimivana oliona, vaan ajattelevana ihmisenä. Ilmeiseltä näyttää myös se, että muuttoliikkeiden entistä parempi ymmärtäminen vaatii myös lisähuomion kiinnittämisestä niiden ihmisten arviointeihin, jotka eivät muuta tai eivät ole muuttaneet.

Lähteet

- DeGeer, Eric, *Finlands emigration till Sverige 1808-1945*. Teoksessa *Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna*. Toim. Olavi Koivukangas. Siirtolaisuusintituutti. Turku 1980.
- Hietanen, Silvo, *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940*, väitöskirja, Helsinki 1982.
- Huhtanen, Pekka, *Muuttajan muutokuva ja sopeutuminen*. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston siirtolaisuustutkimuksia 11. Helsinki 1975.
- Juntunen, Alpo, *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 10. Siirtolaisuusintituutti. Turku 1983.
- Paasivirta, Juhani, *Suomi ja Eurooppa 1914-1939*, Kirjayhtymä, Helsinki 1984.
- Petersen, William, *Population*, 3rd edition. New York 1975.
- Söderling, Ismo, *Maassamuutto ja muuttovirrat*. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A 11. Siirtolaisuusintituutti, Turku 1983.
- Tissari, Jouko, *Ruotsiin muuton motiivit*. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston siirtolaisuustutkimuksia 3, Helsinki 1973.

9. Ks. mm. Söderling e.m.t. ss. 111-115.

5.2. KOMMENTTI

Kirjailija Heikki Turunen

Juuka 13.11.1985

Siirtolaisuusinstituutti
Ismo Söderling

Hojohojo!

Kaikkeen sitä perkele joutuu. No tässä nyt kuitenkin tulee minkä lupasin, olevinaan jokin kommenttipuheenvuoro. Käyneekö, liekö liian pitkä, kestää posmittaa viisitoista minuuttia ja risat?

Katsele ja jos näyttää ettei tuu helevettiäkää niin ilmoita kiireellä ettei minun tarvitse sinne tullakaan. Mikä olisi ihan suotavaa.

Muussa tapauksessa ota kopiot ja levitä kaikille turkulaisille, ja tulen sitten tuomaan kulttuurin takaisin sinne Wanhaan Turkuun. Junani tulee sinne 18.30 tienoilla. Jos näet siellä kirjailijoita tai muita hulluja niin sano etteivät lähde Rantasipistä huitelemaan, otetaan paakaakset ja puhutaan paskaa jotta yötsyt sujuisivat huvemmassa.

terv.

Heikki Turunen

KOMMENTTIPUHEENVUORO PROF. PAAVO SEPPÄSEN ALUSTUKSEEN "MUUTTOLIIKE JA ARVOT"

Olipas prof. Paavo Seppänen osannut sovittaa sanansa kaikenkattavasti. Siinä tuli koko homma selväksi aina hugenoteista Raivo Roosnaan. Ja nyt tässä pitäisi kansakoulupohjalta esittää kommenttipuheenvuoro, räpäyttää vastateesejä, kumota ja oikoa, mieluummin lyödä alustajan esitys kerralla lyttyyn, ja tilaisuus saisi dramatiikkaa ja syntyisi keskustelua. Mutta silloin olisin kuin entinen mies joka sanoi että ymmärrä en mittää vaan vastaan paan. Eipähän siihen liene aihettakaan, sen verran hän varmaan on miettinyt näitä asioita, raapaissut viileänä tutkijana pinnalta vähän jokaista asiaa. Eipä meikäläinen pystykään lähestymään muuttoliikettä ja siirtolaisuutta

tieteellisesti kiinnostuneena sivullisena. Olen siihen liian perinteinen sielu ja maatiainen, ihmisenä ja kirjailijana pikemmin sammaloituva kuin vierivä kivi. Inhoan kaikkea matkustamista, en ikinä sopeudu vieraisiin paikkoihin, täälläkin kulttuurimme maihinnousukaupungissa olen kuin orpo piru. Kuulun tuonne saloille ja Pielisen rannoille ropsipinon taakse. Jos kaikki olisivat minunlaisia, ei olisi olemassa ruuhka-Suomea eikä tällaisia seminaareja tarvitsisi järjestää. Ellei nyt sitten pohdittaisi muuttamattomuuden ongelmaa, paikoillaan pysyvien arvomaailmoita, kuten Seppänen terävästi tuossa kekkaisi.

Näin ollen ei jää muuta mahdollisuutta kuin keskittyä alustuksen niihin osiin jotka tavalla tai toisella ovat lähellä meikäläistä ja ymmärrän edes jonkin verran. Tarkoitan lähinnä tätä meidän omaa maansisäistä muuttoliikettä ja siirtolaisuutta itä- ja länsirajan yli. Tavallaan haluan konkreettisin lihan ja veren esimerkein syventää Seppäsen hiukan pyöreää ja rettelöasioihin kajoamatonta tiedemiesmäisen pedanttista läpileikkausta. Ehkä siten täytän parhaiten paikkani kommentoijana. Nähtävästi tilaisuuden järjestäjät ovat viekkaasti sitä ajatelleekin pyytäessään näin tuhman maatiasmöllikän tällaiseen hienoon symposiumiin.

Tiedätte minun tulevan Itä-Suomesta. Joka on Lapin, Pohjanmaan ja Kainuun ohella ollut kautta historian maan suurimpia muuttotappioalueita, jonkinlaista Etelä-Suomen ja Ruotsin, etten sanoisi koko pohjolan raaka-ainereserviä niin inhimillisessä kuin taloudellisessa mielessä.

Itsenäisyyden ajan ehken suurin maansisäinen joukkoliikehdintä, vyöryn omainen maaltapako, nuorison siirtyminen metsäkylästä liikepaikkoihin sattui minun ajalleni. Nuoruuteni 60-luvulla oli aika jolloin sisarieni lisäksi lapsuudenystävä ja kasvinkumppani ja tangopartneri ja lavaruusu toisensa perästä lähti niinsanotusti vitomaan. Lähinnä Helsinkiin ja Etelä-Suomen kaupunkeihin, Kotkaan ja Hankoon jne, ja sittemmin Ruotsiin, työttömyyden lisääntyessä pitkälle juuri tuon muuttohysterian takia. Siellä oli tuskin yhtään äitiä joka ei jossain vaiheessa silmät punaisina kääriinty lanttukukkoa maalimallälähtijälle matkaevääksi, ja parasta toivoen sitten pyyhkinyt pölyjä heidän valokuvistaan lipaston päällä.

Lähtijöiden unelmat oli yhtä suuria. Leuhkana vilkutettiin asemalta saattajille. Että miten te kehtaatte jäähä tänne korpeen kuolemaan. Ensimmäisellä lomalla sitten tultiin kotikylän tanssilavalle teräväkärkisissä sianpotkaisukengissä ja teryleenihousuissa joiden lahkeensuissa ei ollut vihneenkerääjiä eikä tarvinnut koskaa prässätä. "Kuis täällä landellä pyyhkii?" Mentiin tangot ja valssit ja foksit ja jopa jenkat äärimmäisen hitaasti ja omituisen pyllöttävässä asennossa hiipien kuten oli tapa Helsingissä. Ja me siellä vielä olevat katsoimme silmät suitsirenkaina sitä hienoutta, suuren maailman arvot alkoivat murtaa perinteisiä arvoja ja varmaan noina hetkinä monessa päässä kiteytyi lähtöpäätös, ja se muuttui syöksy-

kierteeksi, kylät autioitui, kansakouluja ja kauppoja lakkautettiin väen puutteessa. Lopulta oli pakko lähteä monen sellaisenkin joka olisi halunnut jäädä.

Lisäksi jouduin lapsuudessani ja nuoruudessani läheisiin tekemisiin Seppäsenkin mainitsemien siirtokarjalaisten kanssa. Isäukon sama kylmä rintamamiestila näet sattui heidän keskelle. Elin lapsuuteni eriuskoisten, melkein erikielisten suojärveläisten keskellä, kuulin heidän puolivenäläistä laulavaista loglotustaan yhtä paljon kuin tätä hitaampaa savokarjalaista haastia.

Eikä tuokaan, aikanaan koko maailman arvostama liki puolen miljoonan siirtokarjalaisen - tavallaan pakolaisen - asuttaminen ollut sen käytännössä nähneestä aina ihan niin kitkatonta ja sankarillista kuin lehdet kirjoittivat. Mm. yhden Jegor Mara-nimisen siirtolaisukon kanssa me vuotettiin aina meijeriauton tuloa maitolavalla. Ja melkein joka kerta tuo entinen karjalainen korvenraivaaja, hallavasänkinen ja mukava, muuten hyvin iloinen starikka pagisi että "teäl ei käkönenkään niin kuku, nurmet ei ole niin viheriöitä, taivas ei niin sininen kuin siel vanhas Karjalas". En voi unohtaa kun hän maitotonkan päällä istuen lauloi vanhoja laulujaan venäjäksi, haikeasti mylvivä ääni kaikui pitkin aukeita.

Ehkä se ei välttämättä johtunut sopeutumattomuudesta uusille asuinsijoille "ruotsien" keskellä, ehkä syy oli henkilökohtainen, silti olen taipuvainen yhdistämään erään rajakarjalaisen nuoren naapurinisännän itsemurhan hänen pakkomuuttoonsa. Pani dynamiittipötkyn tähän leuan alle ja pamautti. Satuin näkemään kun päätöntä miestä nostettiin paareille. Joka nostolla kaula-aukosta hulvahti omituisen tummaa sakeaa verta.

Kuten jo tuossa sanoin, useimmanhan sieltä oli pakko lähteä, ei siinä juuri arvoja ollut vara kysellä, ne piti yksinkertaisesti unohtaa. Maatalousvaltaisissa kylissä ei ollut työpaikkoja suurten ikäluokkien jouduttua työikään, pienet kotitilat eivät elättäneet kuin korkeintaan yhden. Ts. muuttamaan pakotti semmoinen raaka asia kuin hillitön leivän mieliteko, ja sehän on arvo sinänsä. Toiselta puolen paljonhan siinä takana oli myös Seppäsen korostama arvojen ja arvostusten vaikutusta. Ainahan turvejusseille ja saatana savolaisille on naureksittu, lehmänpaskan alustamisessa jotain halveksittavaa, pelkkä asuminen kaupungissa teki ihmisestä jotenkin fiksumman ja nykyaikaisen, oli aivan kuin miehekkäämpää. Maatyön ja maaelämän arvostus laski nolville varsinkin kun tulivat nämä ylituotantojutut voija viljavuorineen. Yleinen mielipide Pielisjärvelläkin tuohon aikaan oli että yritteliäs, eteenpäin pyrkivä, kaikin puolin mallikelpoinen ja moderni se ken ei tyydy niihin oloihin vaan lähtee muuanne etsimään parempia elinmahdollisuuksia, kevyempää ja valtakunnalle vähemmän vahingollista työtä, mukavampaa ja värikkäämpää elämää. Sensijaan sinne jääviä usein pidettiin vähän nynnyinä ja saamattomina, suhtauduttiin melkein kuin

vesipäisiin hörökorvaisiin infantiileihin. Niin lähdettiin vaikka ei olisi aina ollut pakkokaan, ei yksinkertaisesti iletty jäädä kylähulluiksi, ja tuolla asenteella samalla vaikeutettiin sinnejäävien asemaa, saatiin heidät tuntemaan itsensä turhautuneiksi, kokemaan jotenkin omituiseksi.

Tänään tiedetään miten siinä kävi. Toki moni on päässyt siihen mitä lähtiessään tavoitteli, on tasaisen varma toimeentulo ja statuksissa löytyy, on oma velkaosake, autot ja pelit, ruotsinsuomalaisilla peräti volvo, on videot ja kotitietokoneet, elektroniset pelit piipittää lastemme, toisen polven kaupunkilaisten ja ruotsinsuomalaisten käsissä ja rokki soi, harvan on tarvinnut nähdä nälkää. Mutta surkean monet noista suurin unelmin lähteneistä ja heidän aikuistuvista lapsistaan näemme tänään työttömien jonoissa, onnellinen se kellä on edes piskuinen polku velkaluukun ja työpaikan välillä tallattavanaan.

Jos Seppäsen tavoin oletetaan kaiken riippuvan perimmältään arvoista, ne ovat taas kriisissä. Ensin meiltä särettiin perinteinen maalainen maailmankuva, koti, uskonto, isänmaa, sitten kaadettiin vaivoin omaksuttu usko kaupunkilaisen elämäntyylin kaikkivoipuuteen. Mutta paluuta takaisin ei ole, sillat palaneet. Sitä ollaan vaan, koetetaan jollain tavoin kituuttaa päivästä toiseen. Uusien ihanteiden omaksuminen ihan hirvittää kun ne on tähän asti kaikki järjestään murskattu. Parhaiten kestää olemalla kylmän kyyninen. Käydessäni pariinkin otteeseen Ruotsissa sinne asettuneiden meikäläisten keskuudessa näin paljon omituista apatiaa ja kouristuksenomaista takertumista aineellisiin arvoihin. "Menkää kaikki kirjailijat täältä helvettiin, älkää tulko tänne jeesustelevaan", eräskin entinen itäsuomalainen pikkuviljelijän poika ja tehdastyöläinen sanoi kun me Anu Kaipaisen kanssa menimme kyselemään kuulumisia. Istui tukholmalaisen suomalaisravintolan baarinpallilla hyvin istuvassa liivipuvussa ja tukka föönissä, piteli kilisevää viskilasia pikkusormi pystyssä. Katseensa oli hyvin ilmeetön, sanoi kylmät sanansa katsomatta meihin.

Useita niistä joiden kanssa kivitimme sähkötolppien eristimiä, menimme 60-luvun alussa tangodamoorea tanssilavalla, on muuttunut keski-ikäiseksi turhautuneeksi pikkunilkiksi ja plösöksi, tai ennen aikojaan vanhentuneeksi ämmäksi. Hyvin monen olen kuullut katuvan muuttoaan ja sanovan että takaisin menisi jos olisi mahdollisuus. Salatusta ikävästä ja syvästä pettymyksestä on sinnyt sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnasta vieraantumista, alkoholismia, mielenterveydellisiä vaikeuksia, tavat höltyneet, millään ei tunnu olevan aina väliä. Yhden ja toisen muuttajan olen kuullut kuolleen oudon nuorena tai päättäneen päivänsä oman käden kautta. Omat veljenikin aina humalapäissään raivoavat, ajavat akat ja pennut märkeen, sitten itkevät kuin pikkulapset että miten tässä pääsikin näin käymään.

Voittajia ovat vain ne jotka alunperinkin myötälivätkin kansan arvojen

muutosta ihmeen joustavasti, ne joille muuttoliike tiesi valtaa tai rahaa, eli tietyt poliittiset suunnat ja suuri raha. Katsokaas miten ne nyt pöyhistelevät, aallonharjalla, mammuttimaiset tavaratalot kukoistavat samalla kun kyläkaupat lahoavat. Heidän arvonsa eivät koskaan muutu eikä kaadu, irtopisteitä tai mania tulee kävi syvin tahki matalin.

Minulle, lopulta kirjailijaksi päätyneelle, alunalkaen maaelämää arvostaneelle ja kaupunkilaista elämäntapaa vieroksuneelle höppänälle maalaisromantikolle tämä on ollut traumaattinen kokemus, surun ja säälin paikka. Siksi kaikki romaanini Simpauttajasta alkaen käsittelevät suomalaisen yhteiskunnan murrosta agraarisesta nykyaikaiseksi teollisuusvaltioksi maalaisyksilön näkökulmasta, sillä siitähän tässä on ollut kysymys vaikka nämä lankkupäiset kriitikot eivät ole sitä tajunneet.

Voidaan siis sanoa että olen tuntenut nahoissani, elänyt kantapään kautta sen jota Seppäsen Poavo ja monet muut täällä tarkastelevat sivullisen tutkijan silmin, eri aikakausille ja kansainväliselle kehitykselle enemmän ja vähemmän ominaisena ilmiönä. Minusta asetelma luvallasanoen on kuin viisas hyvinvoiva porukka silkasta harrastuksesta ja huvikseen tutkisi suurennauslasin kautta tahtomattaan ajan raivoisan aallokon viskottavaksi joutuneen, traumoissaan reuhtovan tavallisen pienen ihmisen kärsiviä, nykiviä kasvonlyikkeitä, tai apaattista ilmeettömyyttä, tai saavutetusta statuksesta nauttivia lapsellisia virnuiluita. Että "ahaa, ai se tuolla lailla sika suunsa panee kun ajetaan lahtipenkkiin..."

Mutta hyvä näinkin, parempi kuin ei mitään. Varsinkin jos tämän symposiumin ansiosta kykenemme paremmin ymmärtämään muuttajien tai muuttamattomien asioita, aiheutamme päättäjien omahyväisiin kalloihin pienen aivotärähdyksen ja sitä kautta voimme taistella muuttoliikkeen seurausten kielteisiä puolia vastaan.

Kaiken ohessa ja kaikesta huolimatta - jos nyt minäkin tässä lopuksi yritän nähdä omien lapsellisten puistatusteni ja ajan häiritsevien yksityiskohtien läpi filosofistisella tyyneydellä - olisi muistettava puheenvuoroni valossa paradoksilta tuntuva, äkkiä melkein huvittava tosiseikka. Sillä mihiin muuhun kuin nimenomaan muuttamisen, vihreämmän ruohon etsimisen viettiin perustuu koko ihmiskunnan kehitys. Ajatellaan esimerkiksi germaanisten heimojen laajamittaista siirtymistä 300-luvun Euroopassa. Se merkitsi mm. rappeutuneen Länsi-Rooman valtakunnan loppua ja loi pohjan terveelle uuden ajan kehitykselle. Eri etnisten ryhmien ja kulttuureiden kosketukset, usein väkivaltaiset törmäykset ja sulautuminen toisiinsa ovat edesauttaneet mm. työmenetelmien ja välineiden kehitystä ja samalla ihmiskunnan hyvinvointia yhtä tehokkaasti kuin tämä toinen pahe eli sodat. Puhumattakaan asiasta yksilötasolla. Kuten esimerkiksi saksalainen psykiatri ja lahjakkuudentutkija Ernst Kretschmer on todennut teoksessaan "Nerous ja ihminen" että hengen jättiläisiä, taiteilijoita ja tiedemie-

histä ja ajattelihoista suurimmat, ihmiskunnan henkiseen kehitykseen arvaamattomasti vaikuttaneita neroja on jostain syystä syntynyt eniten siellä missä on murrosta ja ristiriitoja, eri heimojen ja kansallisuuksien ja verenerintöjen ja geenien sekoitusta. Kun sensijaan puhdasverisyys, pysähtyneet, sisäänlämpiävät olot ovat luoneet vain keskinkertaisuuksia, pikkuporvareita, henkistä ja jopa ruumiillista rappiota kuten Roomassa ennen hunneja.

Toisinsanoen mekään tuskin istuisimme yhden elintasoltaan maailman korkeimman maan entisessä pääkaupungissa haastelemassa raffinoituneesti muuttoliikkeestä ja siirtolaisuudesta ellei tuota hirmua olisi ollut, jos kaikki olisivat olleet minun kaltaisia ikuisia erakkoja. Siellä äjöttäisimme korvessa eläimennahoissa kuin tappi sontaläjässä, rehottaisi sukurutsa ja aivon pehmennystauti.

Niin että jospa nämä meidän nykyhunnien pikkutraumat ovat vain kasvukipuja, yliherkkä hermonpää vain kiemurtelee loputtoman kehityksen ja eteenpäinmenon riemusaatossa jossa on luonnonlain ehdottomuutta ja armottomuutta, pitkän päälle myös kummallista viisautta. Ainakin toivon että niin olisi, muuten on loppu ja rappio ja tuho edessä, kansakunta ja ihmiskunta kulkenut evakkotiensä loppuun ja meikäläiset toisinajattelijat salonmoukat sittenkin oikeassa.

5.3. "TIETOYHTEISKUNNAN" MUUTTOLIIKE: OMIEN ARVOJEN TOTEUTTAMISTA VAI TALOUDELLISIIN PAKKOKIIN SOPEUTUMISTA? TYÖRYHMÄALUSTUS.

Valt. lis. Pertti Rannikko

Tämän symposiumin järjestäjien "suurena ideana" on ollut, että Suomi on parhaillaan siirtymässä tietoyhteiskuntaan, minkä vuoksi maassamuutossa on "odotettavissa perustavaa laatua olevia muutoksia". Ajatus teollisuusyhteiskunnan jälkeisestä, aivan uudentyyppisestä yhteiskunnasta on ollut länsimaisessa yhteiskuntateoreettisessa keskustelussa keskeinen 1960-luvulta lähtien. Jälkitekollisen yhteiskunnan käsitteen tilalle näyttää vain olevan vakiintumassa informaatio- ja tietoyhteiskunnan käsite. Jälkitekollisen yhteiskunnan tai tietoyhteiskunnan käsitteillä operoivia teorioita on yleensä leimannut jonkin asteinen teknologinen determinismi ja hyvin vahva edistysusko (vrt. Suhonen 1984).

Muuttoliikkeen kannalta on keskeistä käsitys, jonka mukaan yhteiskunnan rakenteelliset ja taloudelliset pakot menettävät merkitystään ihmisten toiminnan määrääjinä ja tilalle tulevat entistä enemmän ihmisten omat päämäärät ja arvot (ks. esim. Richmond 1969, Bouvier ym. 1976, Hage 1979). Erityisesti koulutuksen kasvun katsotaan muuttavan arvostuksia siihen suuntaan, että elämän laatuun liittyvät, ei-taloudelliset tekijät painottuvat muuttopäätöksissä aikaisempaa enemmän. Eräät arvomuutosten tutkijat - kuuluisimpana Ronald Inglehart - ovat puhuneet jopa arvokoumuksesta, joka johtaa materiaalistien arvojen heikkenemiseen ja postmateriaalistien arvojen vahvistumiseen. Voimistuvia arvoja olisivat heidän mukaansa mm. yhteenkuulumiseen, ihmissuhteisiin, itsensä toteuttamiseen ja luontoon liittyvät arvot (Inglehart 1977).

Muuttoliikesymposiumin järjestäjillä on kaikei ollut mielessään edellä mainitun kaltaisia ajatuksia, kun he ovat antaneet työryhmämme pohdittavaksi teeman "Tiedon kasvun ja arvostusten muutosten vaikutukset muuttoliikkeeseen". Jo vuoden 1980 muuttoliikesymposiumissa oli tämä aihepiiri esillä. Esimerkiksi Erkki Asp pohti esitelmässään seuraavalla tavalla sitä, miten "Suomen siirtyminen teollisesta kehitysvaiheesta jälkitekolliseksi, palvelujen ja tiedon yhteiskunnaksi" vaikuttaa muuttoliikkeeseen:

"Pehmeää teknologiaa myötäilevä terve ekologia, kyläyhteisö, paikallinen kulttuuri, tyydytystä tuottava työ, työn ja vapaa-ajan yhteys, ystävyysuhteet ja monet vastaavat elämänlaatua korostavat tunnusmerkit ovat saaneet yhä enemmän sijaa suomalaisessa elämänasenteessa, mikä osaltaan ohjaa muuttoliikettä näiden arvojen suuntaan. Edelleen on muistettava, että tällaiset arvot ovat nyky-

ään ihmisen itsensä ohjailtavissa ja tavoitettavissa aikaisempaa paremmin. Ihmisestä on nimittäin kehittynyt olojaan muovaava subjekti aikaisemmin objektina olemisen sijasta.”

Pyrkimykseni on tässä esitelmässäni kritisoida ja jäsentää tämäntyyppistä teoretisointia, jossa oletetaan ihmisten asuinpaikan valinnan olevan tulevaisuudessa enimmäkseen ihmisen itsensä arvojen ja tarpeiden toteuttamista eikä enää niinkään taloudellisesti määräytynyttä. Jotta kysymyksenasettelua vaivaavasta ylimalkaisuudesta ja abstraktisuudesta päästäisiin hieman konkreettisemmalle tasolle, otan aluksi esimerkin omasta oppimisprosesistani tämän aihepiirin parissa.

Ekskursio kahteen pohjoiskarjalaiseen kylään

Esitän muutamia havaintoja kylätutkimuksesta, jonka teimme Karjalan tutkimuslaitoksella vuonna 1983 (ks. tarkemmin Rannikko ym. 1984). Tutkimuskohteena olivat Pohjois-Karjalan pohjoisimman kunnan, Valtimon kaksi kylää, Sivakka ja Rasimäki. Kylät edustavat Pohjois-Karjalan kylien tuotannollisia perustyyppisiä: Rasimäki on maataloudesta elävien perheviljelijöiden kylä, Sivakka on ollut metsätöihin tukeutuva metsätyömiestä-pienviljelijäkylä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten yhteiskunnallinen muutos välittyy ja ilmenee kylien toiminnassa ja kyläläisten elämässä. Pääpaino oli viimeisten kymmenen vuoden aikaisessa kehityksessä. Keskeisimpänä aineistonkeruumuotona olivat tutkimuskylissä useammassa vaiheessa tehdyt haastattelut. Lisäksi kerättiin tietoja useista eri arkistolähteistä, mm. työvoimaviranomaisten kortistoista.

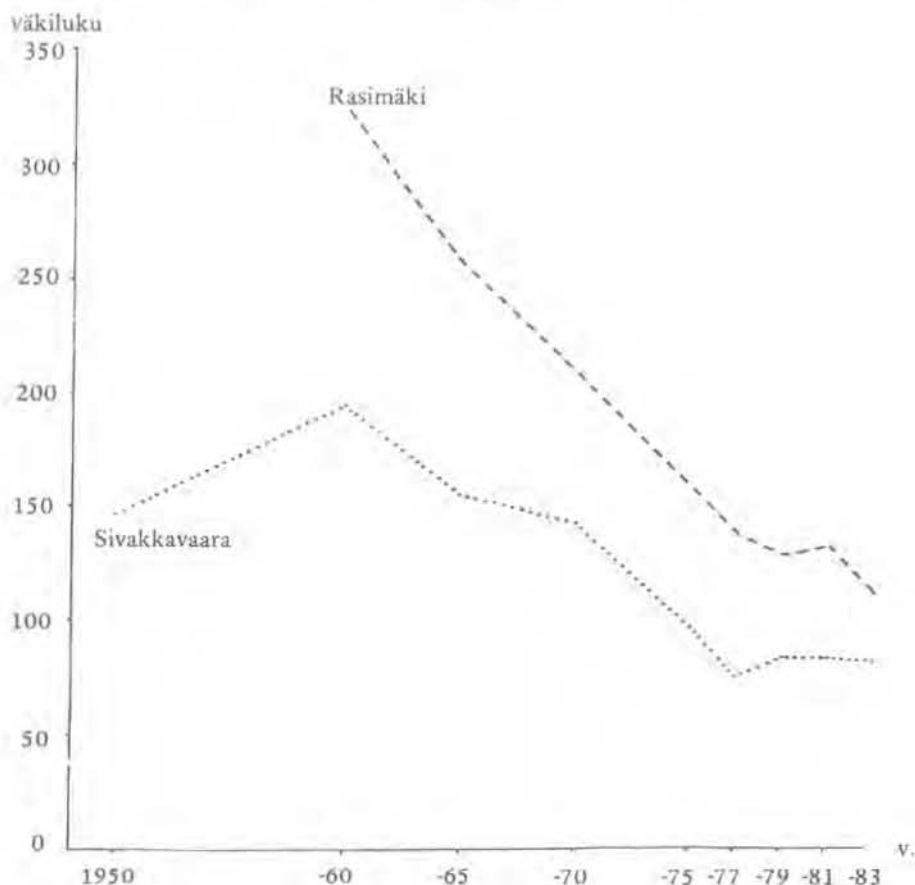
Minun osuuteni tutkimusprojektissa oli lähinnä vastata tutkimuksen väestöllisestä osasta. Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa korostin sitä, että pyrin etsimään muuttoliikkeen uusia piirteitä sen sijaan että toisinaan useisiin tutkimusraportteihin kirjattuja, vanhoja havaintoja maaseudun rakennemuutoksen väestöllisistä seurauksista. Pyrkimykseni tiivistin syksyllä 1982 tutkimussuunnitelmaamme seuraavasti:

”Tutkimuksemme väestöllisen osan keskeisin kiinnostuksen aihe on 70- ja 80-lukujen muuttoliikkeen uudet piirteet. Laadullisten, ei-taloudellisten tekijöiden vaikutus muuttamiseen on Suomessakin kasvussa. Se, missä ihminen asuu ja elää, on nykyään tärkeämpi ja henkilökohtaisempi kysymys kuin nopean rakennemuutoksen ja maaltapaon aikakautena. Tutkimuksessa selvitetään kyläläisten, ennen muuta nuorison, käsityksiä erityyppisistä alueista sekä sitä, millä tavalla ja mitä kautta heidän käsityksensä ovat muotoutuneet.”

Lähtökohtani olivat siten varsin lähellä aikaisemmin mainitsemiani jälkiteollisen yhteiskunnan muuttoliiketeorioita. Uskoni tutkimussuunnitelman mielekkyyteen vain vahvistui, kun tutkimustyön alkajaisiksi piir-

telimme henkikirjatietojen pohjalta kylien väkilukukäyriä vuosilta 1950-1983 (kuvio 1). 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuoliskolla hurjaa vauhtia edenneessä väen vähenemisessä tapahtui 70-luvun puolivälin jälkeen selvä muutos: Rasimäen vauhti hidastui ja Sivakkavaaralla väen väheneminen pysähtyi vuosiksi 1977-82 kokonaan. Vuoden 1977 jälkeen Sivakkavaaralle oli muuttanut jopa useampia uusia asukkaita, pääasiassa kylästä lähöisoin olevia paluumuuttajia. Tulomuuttoa ei kylään aikaisemmin 70-luvun kuluessa ollut juuri esiintynyt.

Kuvio 1. Sivakkavaaran ja Rasimäen väkiluku vuosina 1950-1983

Kenttätöihin lähdettäessä minulla oli siten ennakkokäsityksenä, että kylien kehitysnäköalat olivat paranemassa. Kylät näyttivät vetävän asukkaita puoleensa. Päätin keskittyä erityisesti paluumuuttajien haastatteluun. Kenttätöiden ja analyysin edetessä näkemykseni kuitenkin melkoisesti

muuttuivat. Tärkein havahduttaja oli työttömien suuri määrä kylissä. Työttömien määrät olivat kasvaneet samaan aikaan kun väen väheneminen oli ollut pysähdyksissä (ks. taulukko). Vuosina 1977-78 työttömyyskortistossa oli vain 6-7 sivakkavaaralaista, mutta vuonna 1982 jo 15. Rasimäessä oli 19 työtöntä vuonna 1982, kun luku vuosina 1977-78 oli ollut 4-6. Työttömien määrän kasvu johtui sekä uusista asukkaista että nuorison vähäisestä muutosta kotoaan muutaman viime vuoden aikana. Työttömyyden kasvu jatkui tutkimuskylissä tasaisesti niinäkin vuosina, kun työttömien määrä koko maan mitassa pieneni.

Taulukko. Rasimäen ja Sivakan työttömyys vuosina 1976 - 83: valtion työttömyyskorvaukset (ihmisiä = vuoden mittaan työttömyyskorvausta saaneiden lukumäärä, päiviä = korvauspäivien yhteismäärä; rahamäärät käyvin hinnoin)

vuosi	Rasimäki			Sivakka		
	ihmisiä	päiviä	markkoja	ihmisiä	päiviä	markkoja
1976	4	300	9000	3	100	2000
1977	4	300	800	6	800	23000
1978	6	600	18000	7	1100	38000
1979	12	1600	50000	11	1200	42000
1980	16	1200	38000	11	1300	51000
1981	12	1200	44000	12	1500	70000
1982	19	2000	77000	15	2200	96000

Vuoden 1983 puolivälissä Rasimäen asukasluku oli 109; heistä työttömiä 14. Sivakan asukasluku oli 73, joista 16 työtöntä. Pienistä luvuista voidaan laskea suuria prosentteja. Rasimäen työttömyysaste oli 25 ja Sivakan 57 %. Yhteensä 30 työnhakijasta 12 oli ollut työtä vailla suurimman osan kuluneista viidestä vuodesta. Useimmat pitkäaikaistyöttömistä olivat olleet vain muutamia viikkoja vuosittain työssä (tutkimuskyläisten työttömistä ks. tarkemmin Eskelinen 1984 ja Rannikko 1984).

Haja-asutusalueiden työttömille on havaittu Suomessa olevan yleisempää kuin taajamien työttömille miesenemmyys, naimattomuus, vanhempensa luona asuminen sekä alhainen koulutustaso ja ammattiasema (Aho 1983, 110). Näissä suhteissa tutkimuskyläimme työttömät edustavat tyyppillisiä syrjäkylä-Suomen työttömiä. Sivakan ja Rasimäen perustyötön on niukasti kouluja käynyt nuorehko mies. Heidät voidaan karkeistaen jakaa kahteen pääryhmään:

- kotoaan irtautumisiässä oleviin, noin 20-vuotiaisiin nuoriin ja
- 30 - 35-vuotiaisiin työmarkkinoilta syrjäytettyihin poikamiehiin.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ovat siirtymävaiheessa koulusta työelämään, joten heidän kortistoaikansa jää yleensä lyhyehköksi. Jälkimmäisestä ryhmästä ovat miltei kaikki olleet ainakin jonkin aikaa 70-luvun alkupuolella Etelä-Suomessa työssä. 70-luvun puolivälin jälkeisen suuryöttömyyden myötä heidät on seulottu pois työpaikoistaan, kun työnantajat eivät ole kelpuuttaneet heitä tehotyövoiman valikoituun joukkoon. Kotikylään palattuana he ovat olleet enimmäkseen pitkäaikaistyöttömiä, joilla ei ole 70-luvun loppupuolelta lähtien ollut muita kuin korkeintaan lyhyitä, tilapäisiä työsuhteita. Ilman eriytynyttä ammattia ja korkeaa ammattitaitoa ei työtä kotiseudulta sen enempää kuin Etelä-Suomestakaan ole ollut helposti enää saatavissa. Näin jälkikäteen arvioiden on ollut helppo havaita, että 60- ja 70-luvun vaihteessa tehdyt työvoiman siirrot ovat usean tähän ryhmään kuuluvan elämän järjestäytymisen kannalta olleet haitaksi.

Tutkimuskylistämme löytyy kyllä pari-kolme sellaistaakin paluumuuttajaperhettä, jotka ovat tulleet Etelä-Suomesta takaisin täysin vapaaehtoisesti vakituisista, suhteellisen hyvistä ammateista. Maallepalaajien määrää on todennäköisesti vähentänyt jonkin verran kylien syrjäisyys, sillä työvoimaa tarvitsevia suuria kaupunkikeskuksia ei ole lähimailla. Vihreän aallon maallepakenijat perustelevat valintojaan mielellään elämisen laatuun liittyvillä motiiveilla kuten itsemääräämisen ja vapauden tavoittelemisella. Paluun kotikylään on mahdollistanut kotitilalla tapahtunut sukupolven vaihdos. Tutkimuksemme maatalouskylässä, Rasimäessä, asuvat suuriin ikäluokkiin kuuluvat ovatkin selvästi jakaantuneet kahteen kerrostumaan, toisaalta pitkäaikaistyöttömiin, toisaalta aktiivitulojen isäntiin ja emäntiin.

Muuttoliikkeen uusien piirteiden kannalta keskeisin havaintomme koski 1970-luvun puolivälistä lähtien tapahtunutta muuton suunnan muuttumista. 60-luvulla ja 70-luvun alkupuoliskolla kotoaan irtautumassa olleelle nuorisolle oli melko itsestään selvää lähteä Etelä-Suomen suurimpiin kaupunkeihin töihin. 70-luvun lopussa ja 80-luvun alussa vastaavassa iässä olevien kohdalla tämä itsestäänselvyys oli täysin murtunut, ja heille oli luontevampaa muuttaa Valtimon kirkonkylään tai lähimpään kaupunkiin, Nurmekseen. Tutkimuskyliemme nuorisolle avautuviin uusiin mahdollisuuksiin ovat ratkaisevimmin vaikuttaneet 1970-luvulla toteutunut koulutus-, terveys- ja sosiaalipoliittiset uudistukset, jotka toivat lähikeskuksiin uusia koulutus- ja työpaikkoja. Suurten ikäluokkien jälkeen työmarkkinoille siirtyneelle sukupolvelle oli siten paremmat mahdollisuudet asettua kotiseudulle kuin suurilla ikäluokilla.

Kun kesällä 1983 haastattelin Rasimäessä lomailemassa olevia ja vakituisesti asuvia suureen ikäluokkaan kuuluvia ja heitä nuoremman sukupolven edustajia, syntyi minulle aluksi sellainen vaikutelma, että sukupolvien välillä olisi huomattaviakin eroja asumista koskevissa preferensseissä ja asen-

teissa. Eri ikäluokilla näytti olevan selvästi erilainen käsitys siitä, mistä lähiseudulla tai Etelä-Suomessa - on mahdollisuus saada toimeentulonsa. Haastattelujen edetessä tulin kuitenkin vakuuttuneeksi, ettei asumisihanteissa sittenkään ole kovin merkittäviä eroja. Maaseudulla saatu kasvatusta on synnyttänyt samantyyppiset asumisihanteet, mutta suuren murroksen sukupolven edustajista ei kovinkaan moni voinut niitä toteuttaa. Nuoremman sukupolven kohdalla nämä mahdollisuudet ovat paremmat, jolloin elämänperspektiivien erilaisuus korostuu. Kyse ei siis niinkään ole näiden kahden sukupolven maailmankuvan ja asenteiden välisestä erosta, vaan ulkopuolisen todellisuuden tarjoamien mahdollisuuksien erilaisuudesta. Maa-seutukasvatukseen sisältynyt, suuren murroksen sukupolven kohdalle piileväksi jäänyt, suurkaupunkivastaisuus voi osaltaan selittää myös sitä, miksi muuttoputki Etelä-Suomeen niin helposti katkesi 70-luvun puolivälin jälkeen.

Kaukomuuton tasoittumisvaiheen ei kuitenkaan tarvitse olla mikään ikuinen ilmiö. Useat tekijät ovat jälleen kasvattamassa muuttopaineita syrjäkylä-Suomessa. Julkisen sektorin työpaikkojen lisääntyminen kehitysalueilla on hidastumassa, samalla kun terveys- ja sosiaalialan kehittämisen painopiste on siirtymässä Etelä-Suomeen. Alueelliset työttömyyserot ovat suuret. Etelä-Suomen työnantajat haluavat jälleen edistää työvoiman alueellista liikkuvuutta ja kuoria kehitysalueen supistuneista nuorisokäluokista tehotyövoimaksi parhaiten kelpaavan kerman. Näin kehitysalueen nuorisoa odottavat paljon todennäköisemmin pakkomuuton ja marginalisoitumisen uhat kuin tietoyhteiskunnan teoretikkojen ennustama taloudellisista pakoista vapautuminen.

Pohjoiskarjalaisia kyliä koskeva esimerkki osoittaa, että ihmisten maalla pysymiseen on vaikuttanut huomattavasti ratkaisevammin asennemuutokset kuin heidän käymisensä tarpeettomaksi elinkeinoelämälle. Jorma Sipilä toteaa paljon keskustelua synnyttäneessä kirjassaan "Sosiaalipolitiikan tulevaisuus" hieman ironisesti, että nykykapitalismin taloudellisten tavoitteiden kannalta olisi sitä parempi, mitä useammat tarpeettomat työntekijät pysyisivät maalla ja vielä parempi olisi jos he perustaisivat sinne omat reservaattinsa (Sipilä 1985, 30). Tavoite on jo varsin pitkälle toteutunut monen itä- ja pohjoissuomalaisen kylän kohdalla. Tutkimuksemme metsätyömieskylä, Sivakka, on nopeasti ja dramaattisesti muuttunut metsätyön koneellistamisen seurauksena eläkeläisten ja työttömien asuinpaikaksi. Sivakan tapaisia syrjäkyliä voidaan pitää eräänlaisina hyvinvointivaltion kaatopaikkoina, jossa se elättää eläkkeiden ja työttömyysavustusten avulla työelämästä iän, asuinpaikan tai muiden syiden vuoksi karkoitettuja ihmisiä. Työmarkkinoiden kahtiajakautumisella, ihmisten seulomisella tehotyövoimaksi ja siihen kelpaamattomiin, on siten myös hyvin selvä alueellinen aspektinsa. Historian ironiaa lienee siinä, että syrjäkyläien asuk-

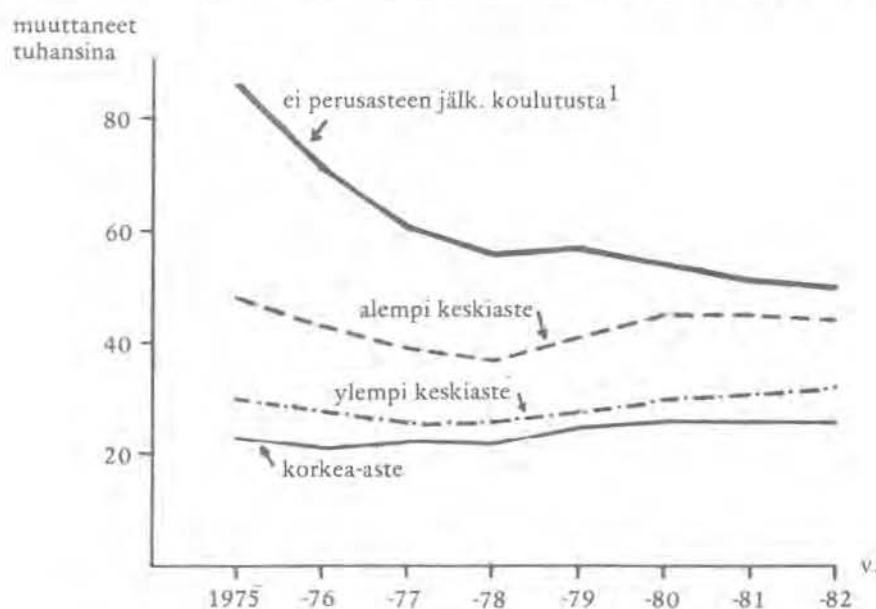
kaiden halu asua kotiseudullaan ylläpitää omalta osaltaan tätä kehitystä.

Miksi maassamuuttaneiden määrä on vähentynyt?

Ekskursiomme antaa eräitä viitteitä myös sen pohtimiselle, miksi maassamuuttaneiden määrät maassamme ovat pienentyneet. 1970-luvun alkupuoli oli Suomessa vilkkaan maassamuuton aikaa. Suurimmillaan eli vuonna 1974 oli muuttajien määrä 276 000. Vuoden 1977 jälkeen on vuosittain asuinkuntaa vaihtaneiden määrä pysynyt alle 200 000 (Nikander 1985). Samaan aikaan on muuttoliikkeen merkitys työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueellisena sopeuttajana vähentynyt. Työmarkkinoitten on katsottu Suomessa jäykistyneen siten, että vapaita työpaikkoja ei ole kyetty täyttämään yhtä hyvin kuin aikaisemmin (Ojala 1983).

Ruotsissa muuttoliikkeen vähenemistä on pyritty selittämään ns. "sidoshypoteesilla" (bindingshypotesen), jonka mukaan monet tekijät "sitovat" työntekijöitä entistä vahvemmin työ- ja asuinpaikkoihinsa (SOU 1978: 60). Työmarkkinoiden eriytymistekijöiden ohella olisi keskeistä ihmisten muutto- ja työpaikanvaihtoalukkuuden väheneminen. Rune Åberg (1981) on "sidoshypoteesin" kriittisessä arvioinnissaan tullut siihen tulokseen,

Kuvio 2. Kuntien välinen muuttoliike muuttaneiden koulutusasteen mukaan vuosina 1975-82 (16-vuotiaat ja heitä vanhemmat; lähde SVT VIA vuosilta 1975-82)

1. Ne muuttaneet, joiden koulutusasteesta ei ole tietoa, sisältyvät myös tähän ryhmään.

että muuttoliikkeen väheneminen voidaan selittää muilla tekijöillä kuin lisääntyneillä työ- ja asuinpaikkasidoksilla. Hänen mukaansa liikkuvuuden väheneminen on yksinkertaisesti seurausta siitä, ettei työmarkkinoilla ole enää yhtä paljon tilaisuuksia vaihtaa työpaikkaa kuin aikaisemmin.

Myös Suomen osalta Åbergin "tilaisuushypoteesi" näyttäisi selittävän muuttoliikkeen vähenemistä paremmin kuin "sidoshypoteesi". 1970-luvun puolivälin jälkeisessä laskusuhdanteessa työttömyyden kasvu ilmeni mm. lomautusten ja irtisanomisten lisääntymisenä sekä yleensä uuden työvoiman rekrytoinnin vähenemisenä. Rationalisoinnit ja saneeraukset kohdistuivat ensimmäisenä vähiten kilpailukykyiseen osaan työvoimasta. Askeisellä ekskursiollamme pohjoiskarjalaisissa kylissä törmäsimme näiden toimien seurauksiin. 70- ja 80-lukujen vaihteessa taloudellisen nousun aikana työvoiman tarjonta kasvoi lähes kilpaa kysynnän kanssa, joten työvoiman seulominen saattoi jatkua edelleen (Polus 1982).

Kun avoimia työpaikkoja on tarjolla vähän, ei työttömäksi joutuneilla kouluttamattomilla ihmisillä ole tarjolla työtä siinä määrin kuin aikaisemmin sen enempää asuinpaikkakunnalla kuin muuallakaan. Maassamuuttaneiden määrän jyrkkä väheneminen koituukin lähes yksistään sen ryhmän osalle, jolta puuttuu kokonaan ammatillinen koulutus (kuvio 2). Ylemmän keskiasteen ja erityisesti korkea-asteen koulutuksen saaneiden ryhmissä ovat muuttaneiden määrät ylittäneet 80-luvun alussa 70-luvun puolivälin tason. Huomattava osa muuttaneiden koulutusasteen kohoamisesta johtuu siitä, että muuttoalttiimpien ikäryhmien koulutusaste on nopeasti kasvanut. Esimerkiksi vuonna 1975 oli 20 - 29-vuotiaasta ammatissa toimivasta väestöstä ilman perusasteen jälkeistä koulutusta 46 %, vuonna 1980 enää vain 33 %.

Eri koulutusasteen omaavien ihmisten muuttosyyden on havaittu eroavan varsin paljon toisistaan. Mitä korkeammalle koulutushierarkiassa mennään, sitä selvemmin työhön liittyvät tekijät ovat syynä muuttoon. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneisiin kohdistuneessa laajassa haastattelututkimuksessa ilmoitti 33 % perusasteen koulutuksen saaneista tärkeimmäksi muuttosyyksi työsytyt. Vastaava osuus oli korkean asteen koulutuksen suorittaneilla 59 % (Nieminen 1982, 54). Enemmän koulutusta saaneiden kohdalla on muuttomotiivina työpaikkojen puutteen ja työttömyyden aiheuttaman pakkomuuton sijasta muita useammin ammatilliseen etenemiseen ja parempiin ansioihin pyrkimiseen tähtäävä tavoitemuutto (Huuhtanen 1975, Hietala 1974, Korkiasaari 1981, 48 - 54). Tämä muutto on ollut korostuneesti kaupunkien välistä muuttoliikettä.

Nykyisen rakennetyöttömyyden aikana muuttaneet kuuluvat entistä useammin kvalifioituneeseen työvoimaan, jonka kohdalla muutto on yleensä osa uralla etenemistä. Mutta ohjaavatko tätä muuttoa enemmän ihmisten omat arvot ja päämäärät kuin rakenteelliset ja taloudelliset pakot?

Nuorisotutkija Tommi Hoikkalan mukaan suoritusyhteiskunnan arvojärjestelmä ja nuorisoikäisiin suuntaamat pakot eivät ole hellittäneet. Pakot ovat olemassa entiseen tapaan, mutta ne välittyvät vain uudella tavalla epäpersoonallisten ja päämäärärationaalien sosialisatoinstituutioiden kautta. Urakilpailu alkaa entistä nuorempana, jo koulussa. Koulutusjärjestelmästä tulee vähitellen muodollisesti ja sisällöllisesti osa tuotantorakennetta. Koulutus ja muut sosialisatoinstituutiot tuottavat läpirationalisoitunutta elämäntapaa, mikä on sittemmin hyvä pohja juppiuralle työelämässä (Tuohinen 1985). Äärimmäisessä juppielämässä taloudelliset vaatimukset välittyvät itseohjaukseksi ja sisäistyvät osaksi ihmisen arvoja, minäkuva ja persoonallista tyyliä.

Sopeutuakseen yhteiskuntaan täytyy nykyajan palkansaajan olla individualisti, aloitteentekijä ja lannistumaton kilpailija (Eriksson 1975, 77-81). Hänen täytyy haluta edetä urallaan ja olla valmis muutoksiin. Maantieteellinen ja ammatillinen liikkuvuus on tässä sopeutumisessa välttämätöntä. Lähtemisen on oltava helppoa, tähän elämään eivät sovi kotiseutuun juurtuminen eivätkä muutkaan tunteelliset sidokset. Tällaista sopeutumisvaatimusta kuvaa hyvin seuraava runonpötkä, jota eräs firmaa vaihtanut yritysjohtaja siteerasi lähtöhaastattelussaan paikallisessa sanomalehdessä (Karjalan Maa 28.4.1985):

"Iloiten lähde,
nurkumatta katko siteesi entiseen,
päin uutta riennä.
On lumousta joka matkaanlähtö,
se auttaa elämään,
se meitä suojaa.
Lävitse, ohii, eteenpäin.
Ei mikään saa sydämelle tulla kotimaaksi..."

Asunnonvaihdot asuinalueiden välisen eriarvoisuuden lisääjinä

Edellinen muuttoliikkeen tarkastelu työmarkkinanäkökulmasta toi esiin monenlaisia havaintoja polarisoitumisesta ja segregoitumisesta. Korkeasti kvalifioituneen työvoiman ja vähäisin ammatillisin resurssein varustetun työvoiman mahdollisuuden selviytyä kiristyneessä työpaikkakilpailussa ovat hyvin erilaiset, ja erot näyttävät vain olevan kasvamassa. Muuttoliikkeen tarkastelu asuntomarkkinanäkökulmasta antaa viitteitä samantyyppisistä polarisoitumistendensseistä.

Maaltamuuton supistuessa on keskeisimmäksi muuttokomponentiksi tullut kaupunkiin asettuneiden ihmisten jatkuva asuntojen vaihtaminen kaupunkialueen sisällä. Perheen elämäntilanteen ja varallisuuden muuttuessa ihmiset muuttavat paremmin uusia mahdollisuuksia ja tarpeita vas-

taaviin asuntoihin. Viimeaikaiset kaupungin sisäistä muuttoliikettä koskevat tutkimukset viittaavat siihen, että tämä muuttokierro on lisäämässä kaupunkialueen sosioekonomista segregatiota. Hervannan sisäistä muuttoliikettä koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että alueen suurituloisimmat ovat vähitellen muuttaneet alueen laidoilta oleviin pientaloihin muiden pysyessä kerrostaloalueella (Salminen 1985). Hervannan väestö onkin nykyisin eriytynyt melko selvästi taloudellis-sosiaalisen aseman mukaisesti omille alueilleen. Helsingin eri asuinalueiden sosioekonomisen rakenteen kehityksessä on 1970-luvulla tapahtunut eriytymistä matalan ja korkean statuksen alueisiin (Lankinen 1982). 1950- ja 1960-luvuilla rakennettujen kerrostalolähiöiden status on Helsingissä selvästi laskusuunnassa. Ruotsin kokemuksiin viitaten on esitetty, että uusien kerrostalolähiöiden toiminnallinen köyhyys ja muut ongelmat saattavat Suomessakin lähivuosina purkautua suureksi muuttohalukkuudeksi, joka johtaa asuinalueiden välisen eriarvoisuuden syventymiseen (Kortteinen 1982, 256 - 257). Huonommille asuinalueille suostuisivat jäämään vain huono-osaisimmat.

Jako toimeentulevaisiin ja toimeentulemattomiin

"Meitä on talonpoikiakin niinkuin kaksi suurta puoluetta", mietiskeli aikoinaan Ryysyrannan Jooseppi hiihdellessään järvenselkää. "Toimeentulevaiset ja -toimeentulemattomat." (Kianto 1925, 39.) Tämä Joosepin esittämä ihmisten erottelu ei ole ollut kovin ajankohtainen viime vuosikymmenien yhteiskuntakeskustelussamme. 1970-luvun puoliväliin jatku-neella taloudellisen kasvun ja elintason nousun kultakaudella oletettiin yleisesti, että tulotason noustessa myös toimeentulemattomat saavat siitä osansa ja siirtyvät asteittain toimeentulevaisten puolueeseen. Näin näyttää myös 1970-luvun puoliväliin saakka monen elinolosuhdelohkon kohdalla tapahtuneen, esimerkiksi tuloerot tasoittuivat vuosien 1966 - 76 välillä selvästi.

Antti Kariston tuore selvitys "Elinolojen muutossuunnat Suomessa" kirjaa tietoja tästä elinolojen kohentumisesta. Mutta raportin keskeisin sanoma on kuitenkin niissä monissa tiedoissa, jotka kertovat meneillään olevasta polarisoitumiskehityksestä ja ihmisten syrjäytymisestä. Havainnot ja johtopäätökset ovat paljolti samansuuntaisia kuin mitä olen esitelmässäni muuttoliiketutkimuksen näkökulmasta esittänyt. Syrjäytymisen tärkein aiheuttaja on ihmisten käyminen tuotannolle tarpeettomiksi, mutta siihen liittyy myös monenlaista sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puutetta. Kariston huono-osaisuudesta käyttämät metsäläiset vertauskuvat "kärryiltä putoaminen" ja "metsässä oleminen" sopivat hyvin myös "tieto-yhteiskuntaan". Syrjäytyneet ovat yhä pahemmin ulkona sosiaalisen

elämän normaalikuvioista. He joutuvat taistelemaan myös tulevaisuudessa toimeentulo-ongelmien, huonojen asumisolojen, köyhyyden ym. "vanhojen" taloudellisten pakkojen parissa.

Toimeentulematomien lisäksi tulee "tietoyhteiskunnassa" ehkä olemaan yhä suureneva joukko syrjäytymistä vastaan enemmän tai vähemmän onnistuneesti taistelevia ihmisiä, jotka elävät jatkuvan uhan ja epäonistumisen pelon alaisina (vrt. Jyrkämä 1985). Aivan oma ihmisryhmänsä ovat sitten toimeentulevaiset, joiden tulevaisuus ainakin ulkoisesti saattaa näyttää tietoyhteiskunnan teoreetikkojen lupausten mukaiselta. Mutta se edellyttää pysymistä informaatioyhteiskunnan oravanpyörässä mukana, niiden vaatimusten täyttämistä, joita työvoimaan ja kuluttajaan kohdistetaan. Onko tietoyhteiskunta loppujen lopuksi heillekin enemmän pelon kuin toivon utopia?

Lähteet

- Aho, Seppo: Työttömyyden alueellinen erilaisuus, Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Työvoimapolittisia tutkimuksia Nro 45, Helsinki 1983.
- Asp, Erkki: Elintaso vai ympäristön laatu? Teoksessa Muuttoliikesyposium 1980. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 8, Turku 1982.
- Bouvier, Leon, F., Macisco, John J., Zarate, Alvan: Toward a Framework for the Analysis of Differential Migration. Teoksessa A.H. Richmond & D. Kubat (ed.), Internal Migration. International Sociological Association/ISA, Beverly Hills 1976.
- Eriksson, Ingalill: Sociala relationer. Något är fel. Vad och varför? Research Reports from the Department of Sociology, University of Umeå, No 25, 1975.
- Eskelinen, Heikki: Asutuskylän ja salokylän talous - silmäys menneeseen ja tulevaan. Teoksessa Yhteiskunta kylässä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61. Joensuu 1984.
- Hage, Jerald: A Theory of Nonmetropolitan Growth. Teoksessa G.F. Summers & A. Selvik (ed.), Nonmetropolitan Industrial Growth and Community Change. Lexington Books, Lexington 1979.
- Hietala, Kari: Muuttohalukkuus ja informaatio. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Siirtolaistutkimuksia 7, Helsinki 1974.
- Hoikkala, Tommi: Mitä nuorisolle tapahtuu? Sosiologia 1/1984.
- Huhtanen, Pekka: Muuttajan muutokuva ja sopeutuminen. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Monistettuja tutkimuksia 11, Helsinki 1975.
- Inglehart, Ronald: The Silent Revolution. Princeton University Press, Princeton 1977.
- Jyrkämä, Jyrki: Kohti autonomista sosiaalipolitiikkaa? Sosiaalinen aikakauskirja 5/1985.
- Karisto, Antti: Elinolojen muutossuunnat Suomessa. Sosiaalihallituksen julkaisuja 3/1985.
- Karjalan Maa 28.4.1985.
- Kianto, Ilmari: Ryysyrannan Jooseppi. Toinen painos. Otava, Helsinki 1925.

- Korkiasaari, Jouni: Vuosina 1977 - 1978 maassamuuttaneet työvoimapoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto, Työvoimapoliittisia tutkimuksia N:o 27. Helsinki 1981.
- Kortteinen, Matti: Lähio. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava, Keuruu 1982.
- Lankinen, Markku: Sosiaalinen tasapaino Helsingissä. Kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanja. Julkaisu 3/1982, Helsinki 1982.
- Nieminen, Mauri: Maassamuuton syyt 1977 -78. Tilastokeskus, Tutkimuksia N:o 82, Helsinki 1982.
- Nikander, Timo: Muuttoliike 1975 - 82. Tilastokeskus, Tutkimuksia Nro 120, Helsinki 1985.
- Ojala, Veijo: Työvoiman tarjonnan ja kysynnän kehitys. Julkaisussa Alueellisen kehityksen muutostekijät Suomessa vuosina 1983 - 2000. Osa II. Valtioneuvoston kanslia, Suunnitteluosasto 4/1983.
- Polus, Eero: Piirteitä työttömyyden anatomiasta. Sosiaalivakuutus 9 - 10/1982.
- Rannikko, Pertti: Syrjäkylien työttömät. Sosiaaliviesti 5/1984.
- Rannikko, Pertti, Oksa, Jukka, Kuikka, Matti, Knuutila, Seppo, Heikkinen, Kaija, Eskelinen, Heikki: Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61, Joensuu 1984.
- Richmond, Anthony H.: Sociology of Migration in Industrial and Post-Industrial Societies. Teoksessa J.A. Jackson (Ed.), Migration. Sociological Studies 2. Cambridge 1969.
- Salminen, Jouko: Hervannan sisäinen muuttoliike. Tampereen kaupungin tilastotoimisto, Tampere 1985.
- Sipilä, Jorma: Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Tammi, Helsinki 1985.
- SOU (Statens offentliga utredningar) 1978:60, Arbetsmarknadspolitik i förändring. Stockholm 1978.
- Suhonen, Pertti: Tulevaisuus ja arvot. Yhteiskuntasuunnittelu 2/1984.
- Tuohinen, Riitta: Palkkaa vai mieltä? Sosiaaliviesti 4/1985.
- Åberg, Rune: Sjunkande rörlighet - ett hinder för industriell expansion? Ekonomisk debatt 7/1981.

5.4. MUUTTOLIIKE JA MUUTTAJAN ARVOT. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄALUSTUS

Yht.tri Juha-Pekka Vikman

Yhteiskuntakehitys ja muuttoliike

Yhteiskuntakehitys teollisuusmaissa on kulkenut siten, että empiiristä todellisuutta voidaan kuvata paradoksilla 'muutos on pysyvää'. Yhteiskunnan rakenteet ja prosessit takaavat, että elämänmuutoksia varmasti tapahtuu riittävästi kaikkien yksilöiden koko elämänkaaren aikana. Nykyistä jatkuvasti rakennemuutoksia generoivaa kulttuuria on totuttu kutsumaan epiteetillä 'dynaaminen'. Rinnan tämän staattisesta dynaamiseen kulkevan kehityksen kanssa on tapahtunut toinen muutosprosessi. Yhteiskunnan rakenteet ovat muuttuneet yhä monimutkaisemmiksi ja byrokraattisemmiksi. Yhteiskunta on vähitellen muuttunut Max Weberin termejä käyttäen 'Gemeinschaftista' 'Gesellschaftiksi', jonka jäsenten kesken vallitsee yhteisöllisen 'orgaanisen solidaarisuuden' sijasta byrokraattinen 'mekaaninen solidaarisuus'. Läntisissä teollisuusmaissa tällä hetkellä käynnissä olevat muutosprosessit, yhteiskunnan kehitystrendit ilmenevät hyvin monentasoisina ja -laatuisina ilmiöinä. Promaarina kehitystrendien käynnistäjänä voidaan pitää tuotantorakenteessa tapahtuvia muutoksia. Ammatteja ja kokonaisia yhteiskunnallisen työnjaon lohkoja katoaa ja uusia ammatteja ja työaloja syntyy tilalle. Lisäksi tuotantoa keskitetään alueellisesti tuotavuuden tehostamiseksi. Sekä tuotannon alueellinen kehittäminen että tuotanto- ja ammattirakenteen muutos synnyttävät alueellista, horinsontaalista liikkuvuutta. Suuria ihmisryhmiä siirtyy vajaatyöllisyysalueilta teknologisesti kehittyneemmille alueille, jotka pystyvät tarjoamaan työpaikkoja. Ihmiset 'pakenevat' maalta kaupunkiin tai lähtevät siirtolaisiksi, pakenevat maasta.

Muuttoliikkeitä tutkimalla saataisiin ja on suurelta osin jo saatukin selville, mitä ihmisarvoinen elämä suurinpiirtein kunakin historiallisena aikana on. Tutkimuksista on jo varsin pitkälle pääteltävissä, mikä ihmistä paikasta toiseen liikuttaa. Väittäisin, että muuttoliikkeen syyt ja sitä kautta keinot säädellä muuttoliikettä ovat varsin hyvin tiedossa. Sen sijaan tiedetään paljon vähemmän siitä prosessista, jossa muuttopäätös syntyy tai niistä seurauksista, joita muuttoliike tuo tullessaan. Jälkimmäisistä ei ilmeisesti kovin paljon halutakaan tietää, vaan ummistetaan silmät ja toivotaan etteivät ne saa kovin suurta julkisuutta.

Muuttoliike on samalla kertaa sekä väline aineellisen tuotannon sääte-

lyssä että seuraus tuotantotoiminnan suhdannevaihteluista. Ruotsalaiset työnantajat esimerkiksi olivat aktiiveja aikoinaan saadakseen Suomen työtömiä ja vajaatyöllistettyjä siirtymään palvelukseensa. Toisaalta pakkolomautukset ja tuotantoalojen supistukset synnyttävät muuttoliikettä, jota siis voidaan pitää yhtenä olennaisena yhteiskunnallisena säätöprosessina yhteiskunnan taloudellisessa kokonaissysteemissä.

Aineelliseen tuotantoon erikoistuneet sosiaaliset organisaatiot, liikeyritykset tapaavat lisätä omaa liikkumavapauttaan voimaperäistämällä työvoiman käyttöä eli ottamalla samalla taloudellisella kustannuserällä enemmän hyötyä käytössään olevasta työvoimasta. Eräänä nykyään hyvin käytettynä keinona ovat toimialojen vaihdokset tai tuotannon supistukset heikosti kannattavilla tuotannonaloilla, mitkä näkyvät pakkolomautuksina tai joukkoirtisanomisina. Nämä yritysten pyrkimykset ovat luonnollisesti suorassa suhteessa muuttoliikkeen määrälliseen vaihteluun eli toimivat yleisenä muuttoliikkeen olennaisena syynä hyvin monissa teollistuneissa maissa.

Muuttoliike synnyttää siitä hyötyvien yritysten ja kuntien ja siinä häviävien yksittäisten ihmisten ja sosiaalisten ryhmien välisen ristiriidan. Ne jotka ensisijaisesti muuttoliikkeestä hyötyvät, ovat tietenkin halukkaita etsimään muuttoliikkeen hyviä puolia ja väheksymään kielteisiä seurausvaikutuksia. Hyötyjiä taas ovat muuttajat itse ja muuton seurausvaikutuksista muuten osallisiksi joutuvat yksilöt ja yhteisöt.

Yhteiskunnan tuotantoteknologian muuttoliikkeellä aikaansaattavan joustavuuden seurauksethan koituvat muidenkin kuin varsinaisten aloitteisten muuttajien kannettaviksi. Muuttoliikkeen vaikutuksille altistuvat siis:

- a. varsinaiset muuttajat (joiden aloitteesta ja joiden tavoitteita palvelemaan muutto on suoritettu),
- b. näiden mukana muuttavat saman talouden jäsenet (puolisot, lapset, seuralaiset jne.)
- c. lähtöalueelle jäävät ihmiset, pienryhmät, yhteisöt (jotka menettävät arvokkaan ystävän tai jäsenen tai pääsevät kiusankappaleesta eroon),
- d. tuloalueen yhteisö, pienryhmät tai yksilöt (jotka saavat arvokasta työvoimaa, sosiaalisesti kyvykkäitä jäseniä tai vaihtoehtoisesti vaikeuksiin joutuvia ja häiriöksi olevia yksilöitä ja kustannuksia vaativia huollettavia).

Niin yksilöiden kuin sosiaalisten ryhmien ja yhteisöjen toiminta on tavoitteista eikä sattumanvaraista. Ne pyrkivät toteuttamaan yksilöllisiä arvojaan, päämääriään ja tavoitteitaan. Hyvin usein jonkin tavoitteen suuntaan eteneminen on toisen systeemin edun mukaista, kun taas toisen tavoitteiden kannalta se voi olla täysin turmiollista. Sosiaalisten yksiköiden tai systeemien edut voivat siis toisinaan olla sovittamattomassa ristiriidassa.

sa. Käymme seuraavassa tarkastelemaan, millä tavalla aineellisen tuotannon välittömien etujen mukainen kehitys on ristiriidassa yksilöllisten kehitystavoitteiden kanssa muuttamisen ja muuttoliikkeen osalta.

Ihminen arvostaa elämän ennustettavuutta ja liikkumavapauden säilyttämistä. Edellinen, ennustettavuus luo pohjan jälkimmäiselle. Ihminen pyrkii aktiivisesti ohjaamaan omaa elämänprosessiaan siten, ettei muodostu umpikujia, vaan vaihtoehtoisten toimintojen mahdollisuus säilyy mahdollisimman monessa tilanteessa.

Yhtäläillä kuin sosiaaliset ryhmät ja yhteisöt myös yksittäinen ihminen tai perhe pyrkii säätelemään ja ohjaamaan elämäänsä ja säilyttämään liikkumavapautensa suhteessa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöönsä. Asuinpaikan vaihto on muuan keino monista säädellä näitä ympäristösuhteita. Muuttaminen on yksilöille ja perheille kuten muuttoliike yhteiskunnalle adaptaatio- eli ympäristösystemeihin mukautumiskeino.

Tämän liikkumavapauden ja ennustettavuuden tavoite jää toteutumatta niiden perheenjäsenten kohdalla, jotka muuttavat vasten tahtoaan. Heitä ovat tavallisesti perheen lapset usein lisäksi aviopuoliso. Äkillinen pakkomuutto on omiaan lisäämään kielteisten vaikutusten todennäköisyyttä.

Usein käy niin, että muuttaneiden liikkumavapauden lisääntyminen vähentää tuloalueen ihmisten ja yhteisöjen toimintavapauksia ja -mahdollisuuksia. Paikallisen ja uuden väestön väliset konfliktit ovat hyvin tavallisia, ja tällä tavoin muuttoliike paitsi lisää tuotannon tehokkuutta myös aiheuttaa yhteiskuntarauhan ja asuinyhteisöjen viihtyvyyden alenemista. Muuttoliikkeellä on yhtä lailla myönteiset ja kielteiset vaikutuksensa yhteiskunnan ja sen osakulttuurien toimintaan.

Aikuisen elämäntilanteen ongelmallisuus

Yksittäisen aikuisen elämää, yhteiskuntakehitys on muuttanut siten, että staattisessa yhteiskunnassa vaaditulla, perityllä elämänviisaudella ei selviä nykyisissä muuttuvissa oloissa, vaan yksilön on oltava nokkela ja joustavasti uusiin elämäntilanteisiin mukautuva. Yhteiskunta vaatii aikuisilta kansalaisiltaan esimerkiksi tiettyjä, pitkälle viedyn yhteiskunnallisen työnjaon edellyttämiä spesifejä ammatillisia ja muihinkin kuin työrooleihin liittyviä valmiuksia. Toiseksi yhteiskunta vaatii muuntautumiskykyä ja joustavuutta käyttäytyä uusissa tilanteissa. Tällä tavoin yhteiskunta tavallaan hankkii oman rakenteellisen joustavuutensa kansalaistensa kustannuksella. Kolmanneksi yksilöltä edellytetään menestymistä kilpailussa toisten kansalaisten kanssa, mikä useimmiten merkitsee ottelemista toisia yksilöitä vastaan yhteiskunnallisessa uloslyöntikilpailussa. Tälläkin tavoin yhteiskunta 'mittaa ulos' kansalaisistaan parhaan mahdollisen ryhmämittaisen tehon.

Nykyinen korkeaan teknologiaan nojaava yhteiskunta on siis niin rakennettu, että sen tavoitteet ovat ristiriidassa kansalaisten yksilöllisten tavoitteiden kanssa. Yhteiskuntaa ei ole rakennettu silmälläpitäen yksittäisen kansalaisen hyvinvointia, vaan sen rakenteet ja prosessit hyvin usein murskaavat hänen toiveensa ja estävät hänen tasapainoista kehitystään. Yhteiskunta vaatii yksilöltä yhteiskunnallista kompetenssia, jonka saavuttamisen se katsoo aikuisen kehitystehtävän ratkaisemiseksi. Aikuisen kehitystehtävä on kuitenkin katsottava laajemmaksi kuin kykyjen tehokkaaksi käytöksi, uusiin tilanteisiin mukautumiseksi ja yksilöiden välisessä kilpailussa menestymiseksi. Nämä kolmehan soveltuvat yhtä hyvin elämän kompetenssin määrittelyksi. Lisäksi on aikuiselta edellytettävä itsetunnon syventämistä, mutta tämäkään ei vielä riitä. Sarasonin (1980) mukaan puuttuva näkökulma on oman aseman jäsentäminen yhteiskuntarakenteissa. Hän määrittelee aikuisen erityisen kehitystehtävän ratkeamisen riippuvan siitä,

"... how well we persist with the effort to deepen our understanding of the fact that we are embedded in and are expressions of a near and distant social world." (s. 25)

Jos ihminen - onnistuneena tai epäonnistuneena mutanttina - eroaa jotenkin eläimestä, on tämä ero hänen mahdollisuutensa laajentaa käsitystään luonnosta ja yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Tähän mennessä ihmiskunta on pystynyt ymmärtämään luontoa jo aika hyvin, mutta yhteiskuntarakenteiden ja -prosessien ymmärtäminen ja niiden kytkentöjen jäsentäminen suhteessa luontoon on vielä kovasti kesken.

Aikuisuus elämänvaiheena on tullut ongelmalliseksi siksi, että aikuiset kuuluvat eli ovat yksilöinä osa monimutkaisten yhteiskunnallisten rakenteiden järjestelmää, jota heidän on vaikea ymmärtää ja vielä vaikeampi muuttaa. Yhteiskunnan rakenteiden ja prosessien jäsentämistä vaikeuttaa lisäksi se, että nuo monimutkaiset rakenteet koko ajan muuttavat muotoaan ja prosessit tapahtuvat eri muotoisina.

Tietysti voitaisiin asia ilmaista niinkin, että aikuisuus on ongelmallista ihmisen todellisuuden mieltämistavan puutteiden takia. Ihminen on psykisesti niin rakennettu, että hän ymmärtää todellisuutta kovin henkilökohtaisesti, subjektiivisesti ja ajattelee niin konkreettisesti, ettei monimutkaisten vaikutusverkkojen jäsentäminen häneltä onnistu. Pääasiassa konkreettisen ajattelutavan takia he eivät myöskään osaa yleistää aiempia kokemuksiaan ryhmissä ja organisaatioissa uusiin elämäntilanteisiin, jotka eroavat toisistaan joissakin konkreettisissa yksityiskohdissa mutta ovat struktuureiltaan samankaltaisia.

Aikuisuus on kehitysvaihe, jonka aikana yksilöt oppivat huomaamaan, miten suuressa määrin he ovat yhteiskuntarakenteen osia. He tulevat huomaamaan, etteivät olekaan vapaita, vaan hyvin voimakkaasti sosiaalisen ra-

kenteen sitomia.

Monet aikuiset yrittävät paeta sitä sosiaalista verkkoa, johon ovat kietoutuneet. He pyrkivät keksimään uusia elämäntyyliä tai pakenevat uusiin työ- tai asuinpaikkoihin. Tässä paossaan he epäonnistuvat, koska luulevat voivansa kutoa ihan oman verkon, joka olisi riippumaton muun yhteisön tai yhteiskunnan verkostosta. Voidaan todeta, että verkko on toisaalta ulkoinen ja yksilöstä riippumaton. Yhteiskunta ei suhtaudu hyväksyvästi poikkeaviin ryhmiin ja niiden elämäntyyliin. Toisaalta taas yksilön aieman sosialisatioprosessin aikana sisäistämät arvot estävät häntä toimimasta täysin vapautuneesti uuden elämäntyylin edellyttämällä tavalla. Täydellinen pakeneminen on periaatteessa mahdotonta. Usein erakot, jotka fyysisesti ovat yhteisöstä erillään, käyttävät paljon aikaansa selvittääkseen omaa suhdettaan yhteiskuntaan ja ihmiskuntaan. (Tunnetuin esimerkki tällaisesta erakosta on Pentti Linkola.)

Parhaiten aikuisuudesta selviävät ne, joille on riittävästi kertynyt tietoa yhteiskuntarakenteiden ja prosessien luonteesta - ja jotka luultavasti ovat sitä oma-aloitteisesti hankkineet. Pelkkä tieto ei kuitenkaan riitä, sillä 'joka tietoa lisää, se tuskaa lisää', kuten Yrjö Kallinen on todennut. Aikuisuuden psyykinen hyvinvointi edellyttää myös sen tosiasian tunnustamista, että yhteiskuntarakenteista ei voi olla riippumaton. Tietynasteinen mielen tasapainoisuus - muttei suinkaan jatkuva mielen liikahtamattomuus - on saavutettavissa pitämällä yllä kompromissia henkilökohtaisten tavoitteiden ja ulkoisten rakenteiden asettamien vaatimusten kesken.

Ihmisen toiminnan perusarvoista

Mitkä oikeastaan ovat ne perusarvot, joihin ihmisten toiminta nojautuu? Luultavasti kysymykseen vastaamiseksi on lähdeittävä liikkeelle siitä tosiasiasta, että ihminen on elollinen organismi, eläin, joka on aktiivinen niin kauan kuin on elossa ja jonka toiminnan ensisijainen päämäärä on säilyttää itsensä ja lajinsa elossa. Biologinen olemassaolo on siis 'perimmäinen arvo', ja ensisijaisesti ihmiselle on ns. perustarpeiden tyydyttäminen eli aineellisen olemassaolon ehtojen turvaaminen. Tämä saattaa tuntua itsestäänselvyydeltä, mutta unohtuu helposti tarkasteltaessa länsimaisen hyvinvoinnin tukeman ihmisen toiminnan pontimia esimerkiksi hänen muuttaessaan asuinpaikkaa.

Parempitasoisen asunnon tai omistusasunnon hankkiminen, työpaikan saaminen toiselta paikkakunnalta sekä hakeutuminen korkeampaan virkaan toiselle paikkakunnalle tähtäävät perheen ja oman toimeentuloturvan parantamiseen ja niillä on varsin suora merkitystason yhteys elämän edellytysten turvaamiseen. Elämisen perusarvoista on tuolloin kyse. Tietenkin toimeentuloturvan hankkimiseen nähden jotkin asuinpaikan vaih-

dokset näyttävät aika lailla 'häätävarjelun liioittelulta'. Ylellisen asunnon hankkiminen tai muuttaminen sosiaalisesti arvostetummalle asuinalueelle eivät enää ole välttämättömiä elämän reunaehtoja turvaavia toimenpiteitä, mutta niiden merkitys kuitenkin lienee sama kuin 'tarpeellisempien' muutosten.

Varsinaisiin elämisen ehtoihin nojaavia arvoja ei juurikaan tarvitse perustella ihmisille. Kaikki muut arvot sen sijaan on sosiaalisaation avulla kansalaisille opetettava ja perusteltava. Useiden perusarvojen noudattamisen turvaksi yhteiskunnat joutuvat käyttämään huomattavia sosiaalisiaatioresursseja ja lisäksi kontrolloimaan arvojen suuntaisen toiminnan toteuttamista voimakkain sanktioin, jotka määritellään kirjoitetuissa laeissa.

Tärkeimmät sosialisiaation kautta sisäistetyt arvot lienevät omista jälkeläisistä huolehtimisen velvollisuus ja toisen kansalaisen fyysinen koskemattomuus ja omaisuuden loukkaamattomuus. Tietenkin jonkinlaisena 'kuningasarvona' on yhteiskunnan kirjoittamattomien ja kirjoitettujen säännösten noudattaminen, yleinen tottelevaisuusprinsiippi.

Kun sodankäyneiden sukupolvien 40-luvulla syntyneet lapset pakenivat maalta kaupunkiin ja Suomesta Ruotsiin, olivat heidän arvonsa varsin yksiselitteiset 'yksiarvoisen' yhteiskunnan arvot. Voisi melkein sanoa, että siihen kuuluivat koti, uskonto ja isänmaa. Varsinkin maaseudulla isänmaalla oli hyvin konkreettinen merkitys. Pientäkin maapalasta oli kunnia-asia viljellä ja sen eteen tehdä hartiavoimin työtä. Työnteon keskeisin merkitys oli turvata perheelle toimeentulo. Tuona aikana kaupunkilaiset muodostivat vielä vähemmistön ja kaupunkilaisten arvot muistuttivat hyvin läheisesti maaseutuväestön arvoja, koska paljasjalkaisia kaupunkilaisia oli vähän eivätkä heidänkään juurensa kovin kaukana maasta olleet.

Sekä maaseudun viljelijä- ja työväestö että kaupunkien ja taajamien palkkatyöläiset pitivät työntekoa ja perheen perustamista ja elättämistä korkeimpina arvoina. Myös uskonto oli keskeinen arvo, joskin etenkin teollistuneilla paikkakunnilla sen rinnalla oli tai sen korvasi poliittinen vakaumus ideologisena elämän ohjenuorana. Lieben und arbeiten (Freud) saksalaiseen ja luterilaiseen perinteeseen nojaava peruspilaripari antoi turvallisuuden tunteen. Rakkaus ei ollut rakastelua eikä työnteko työskentelyä kuten ehkä tällä hetkellä usein on ja silloinkin oli sellaisissa väestöryhmissä, jotka pystyivät hankkimaan elantonsa ilman otsansa hikeä.

Kun esimerkiksi muuttoliike räjähdyskenomaisesti kasvoi 60- ja 70-lukujen taitteessa, ei siihen varmastikaan vaikuttaneet arvostusten muutokset kovin paljon. Työ- ja toimeentuloturvan menettämisen pelko oli se painajainen, joka ajoi erityisesti maaseudun nuoren aktiiviväestön liikkeelle. Pienet kotitilat suurine sisarusparvineen eivät yksinkertaisesti antaneet mahdollisuutta jäädä ja samanaikaisesti oli kaupungeissa ja naapurimaassa

syntynyt työpaikkoja, jotka odottivat ottajiaan.

Pako oli toisin sanoen pakkoa. Ihmiset eivät suinkaan muuttaneet huvikseen tai kevytmielisyyttään, vaikka useille nuorille muuttajille lähtö kotiseudulta merkitsi myös seikkailua, joka tuossa elämänvaiheessa on varsin olennainen toiminnan käynnistäjä. Monet muuttaneet kertovat lähteneensä seikkailunhalusta eli tavallaan täysin vapaaehtoisesti. Tämä on hyvin suurelta osin selitettävissä päätöksenjälkeisenä dissonanssin vähentämisenä. Muutolle piti löytää myönteisiä perusteluja ja vähentää kielteisten osuutta. Saattaa olla, että seikkailu ja uusien asioiden kokeminen oli ainoa myönteinen asia, kun taas kielteisiä oli useitakin. Tapahtuneen jälkeen muistetaan vain myönteisiä asioita - siis ainakin tuo ainoa myönteinen.

Kovista ja pehmeistä arvoista

Muuttoliikettä eli horisontaalista maantieteellistä liikkuvuutta on syytä tarkastella yhdessä vertikaalisen sosiaalisen liikkuvuuden kanssa. Nämä kaksi liikkuvuuden muotoa kietoutuvat toisiinsa kiinteästi siksi, että horisontaalinen liikkuminen on tavallisesti yksilön keino liikkua vertikaalisesti. Pystyäkseen sosiaaliseen nousuun henkilön on nyky-yhteiskunnassa liikuttava maantieteellisesti. Vain sellaiset ihmiset, jotka voivat turvata perittyyn omaisuuteen, voivat odottaa tasaista sosiaalista nousua pysymällä kotipaikkakunnallaan. Koulutuksella ja palkkatyöllä elämänuraansa luoville ei juurikaan jää muita vaihtoehtoja kuin koulutus- ja työpaikkojen vaihtaminen ja uusien koulutusteiden ja ammattien etsintä, mikäli he aikovat kohota sosiaalisesti tai säilyttää entiset asemansa. Tietysti jää joillekulle mahdollisuus 'naida rahaa'.

Yhteiskunnan meritokraattinen palkitsemisjärjestelmä suosii kapea-alaista spesialisoitumista. Yhteiskunta 'ulosmittaa' tuotantoteknologiansa edellyttämän jouston kansalaistensa psyykkisenä kuormituksenä. Pitkälle koulutettuja spesialisteja halutaan ja sellaisia saadaan maksamalla korkeaa rahapalkkaa sekä myöntämällä heille muita aineellisia etuja, näin syntyy 'palkkionmetsästäjiä', jotka asettavat sosiaalisen kohoamisen etusijalle ja asettuvat 'oravanpyörään' palkkiota tarpomaan. On luonnollista, että näiden ihmisten arvoista muut kuin aineellista turvallisuutta ja sosiaalista asemaa korostavat saavat varsin kevyen painokertoimen. Tätä arvokokonaisuutta on totuttu viime aikoina nimittämään 'karrierismiksi'.

Osa ihmisistä saavuttaa 'uransa huipun' varsin pian, koska koulutusjärjestelmä sisältää tietyn määrän umpikujia. Heidänkin on mahdollista kohota sosiaalisesti ainakin koulutustason suhteen, mikäli he onnistuvat muodollista koulutustaan lisäämättä tai ammattia vaihtamatta siirtymään työpaikkoihin, joiden palkkaus on parempi kuin edellisten.

Uralla etenemisen arvot (karrierismi) voittavat usein perhettä ja yleensä

läheisiä sosiaalisia kontakteja korostavat (familismi). Ihmiset siirtävät avioitumista ja hankkivat korkeintaan yhden tai kaksi lasta, jotta siirtyminen uralla eteenpäin ja asuinpaikasta toiseen olisi mahdollista. Karrierismiin sisältyy jo sinällään taloudellisten arvojen tavoittelu. Elintasovoitteet ovat koulutusta suosivassa markkinatalousjärjestelmässä aikuisten - ja siis kasvattajienkin - arvohierarkiassa korkealla myös silloin, kun varsinaisesta uralla etenemisestä ei ole kyse. Varallisuuden hankkimiseksi haudutaan paremmin palkattuihin töihin ja varallisuuden osoittamiseksi hankitaan paremmantasoisia asuntoja ja muutetaan arvostetummille asuinalueille.

Karrierististen arvojen lisäksi aikuisten aktiiviväestön arvot ovat muutenkin korostuneen individualistisia. He etsivät henkilökohtaista 'onnea', jonka saavuttamisen perheen olemassaolo estää. Niinpä avioerot usein syntyvät toisaalta urakehityksen, toisaalta uuden ja palkitsevamman parisuhteen edistämisen toivossa.

Vaikutukset lasten kehitysympäristöön ovat hyvin selkeät. Kun vanhemmat keskittyvät uransa - joko toisen tai molempien - kehittämiseen, liikenee heiltä niukasti aikaa kasvattajan tehtäviin. Myös perheen kontaktit isovanhempiin, muihin sukulaisiin ja toisiin lapsiperheisiin jäävät vähiin. Perheet ovat pieniä sisäänlämpiäviä ydinperheitä, joiden lapsella ei ole seura edes sisaruksistaan, koska näitä ei juuri ole.

Lasten kehityserot muodostuvat varsin kielteisiksi näiden individualististen työikäisiä aikuisia suosivien tavoitteiden seurauksena. Lapsi joutuu kokemaan useita asuinpaikan ja koulun vaihtoja. Hän ei pysty rakentamaan kestäviä ihmissuhteita sen paremmin kotiseutuun fyysisenä ympäristönä kuin läheisiä ystävyysuhteitakaan, koska pitkäaikaisten ihmissuhteiden solmimiseen ei yksinkertaisesti aika riitä. Toisaalta urakehitystä, taloudellista vaurautta ja henkilökohtaista onnea ensisijaisen tärkeinä pitävät vanhemmat saattavat jättää lapset oman onnensa nojaan antamalla hoidon ja kasvatuksen videolaitteiden tai muiden koneiden tehtäväksi tai työntämällä iltaisin ja viikonloppuisin rahaa kouraan saadakseen heidät pois jaloista. Edelleen vanhempien keskinäinen taistelu oikeuksistaan ja eduistaan sekä riidat syrjäpöyistä tekevät monen lapsen kotiympäristön pelottavaksi ja epävakaaaksi. Kun aikuisten arvot ovat tällaiset, on odotettavissa, etteivät he juurikaan ota itselleen kasvatusvastuuta.

Karrierismi aiheuttaa jopa tietyllä tavoin 'turhanaikaistakin' muutto-liikettä. Työntekijän pätevyyttä ja uuden, hierarkisesti korkeammalla olevan työpaikan saamisen todennäköisyyttä lisää hänen liikkumisnopeutensa. Tiheään toistuvat työpaikkojen ja paikkakuntien vaihdokset sinänsä saatetaan katsoa meriitiksi kehityskelpoisuuden osoitukseksi. Ihmiset siis vaihtavat asuinpaikkaa päästäkseen urallaan eteenpäin. Itse 'nousevassa urakierteessä' olevaa muutot palvelevat, mutta mukana muuttavien

perheenjäsenten kehitystä nämä - heidän kannaltaan - pakkomuutot häiritsevät.

Kehitystrendit näyttävät rautaisilta karrierismia suosivilta ja kovan teknologian puolestapuhujia riittää. Informaatioyhteiskuntaa pidetään itseltään selvänä ja tavoiteltavana tulevaisuuden yhteiskuntamuotona. Taloudellinen kasvu ja kansainvälinen kilpailukyky ovat arvoja, joita kukaan ei uskalla kyseenalaistaa ja joille useimmat muut arvot auttamatta häviävät. Yhteiskunnan ja kulttuurin kehitystä säätelee kansainvälinen kauppa, jota puolestaan hallitsevat lähinnä monikansalliset yritykset. Se, mikä tuottaa taloudellista hyötyä valtiolle, kunnalle, yritykselle tai yksityiselle taloudelle, on ensisijaisen arvostettua toimintaa.

Taloudellisia lyhyen tähtäyksen arvoja ei juuri kukaan kyseenalaista. Vihreä liike pehmeine arvoineen näyttää varsin vaatimattomalta, epätoivoiselta ja ennen kaikkea ohimenevältä ilmiöltä, jolla ei ole todellista voimaa hallitsevien arvostusten muuttamiseksi. Nykyisten kulutusta arvostavien sukupolvien kulutusmyönteisen kasvatuksen saaneista jälkeläisistä ei taida kehittyä vaihtoehtoliikkeen työn jatkajia, vaan kehitys jatkuu samaan suuntaan kuin se on kulkenut jo pitemmälle esimerkiksi Japanissa. Joillekuille harvoille, joilla on riittävästi varallisuutta, voi muutto maalle ja perinteisten arvojen vaalimiseen ryhtyminen onnistua - ja heillekin tavallaan vain siksi, että ympäröivä yhteiskunta teknologioineen on käytettävissä näiden pyrkimysten tukena.

Arvot sisäisinä resursseina

Sisäistettyjen arvojen lujuus voi aiheuttaa voimakkaita arvoriitintoja, kun ihminen vaihtaa asuinpaikkaa ja kun uuden kotipaikan arvot poikkeavat suuresti entisistä arvoista. Lujat ja johdonmukaiset arvot muodostavat kuitenkin toisaalta myös voimavaran eli sisäisen resurssin, joka pitää yksilön identiteettiä ja hänen perhettään koossa vieraassa kulttuurissa. Familistiset, perhekiinteyttä korostavat arvot auttavat perhettä kestämaan ulkopuolisia paineita. Ulkoinen uhka on omiaan jopa kiinteyttämään perhettä ja ohjaamaan sen samoin ajattelevilta hakemaan tukea. Ihmisen identiteetti perustuu perheeseen, samoilta seuduilta lähteneisiin, saman kulttuuritaustan omaaviin, samoin uskoviin tai saman poliittisen ideologian kannattajiin.

Arvojen merkitys on siinä, että ne toimivat sisäisinä ohjenuorina tai merimerkkeinä, joiden avulla yksilön on mahdollista jäsentää elämäänsä, asettaa asioita tärkeysjärjestykseen ja ohjata elämänprosessiaan. 'Arvoinvalidit' ovat sellaiset henkilöt, joille kaikki asiat ovat periaatteessa samanarvoisia ja tilanteesta riippuvia. He toimivat välittömän hyödyn periaatteella, ovat egoisteja ja opportunisteja. Koska heiltä puuttuu arvojen an-

tamat etäistavoitteet, heidän aikaperspektiivinsä on supistunut nykyhetken ja välittömän 'huomisen' käsittäväksi. Tällainen aikaperspektiivi ei auta laatimaan tulevaisuudensuunnitelmia ja ohjaamaan omaa elämää. Arvoinvalidit ovat ajopuita, kun taas lujat elämänarvot omaavat koskiveneitä elämän virrassa.

Ne, jotka muuttaessaan mahdollisesti sortuvat, ovat sellaisia, joiden arvot eivät ole sisäistyneet tai ovat keskenään ristiriitaisia. Nämä henkilöt joutuvat turvautumaan ulkoisiin auktoriteetteihin tai satunnaisiin tuttaviiin yrittäessään jäsentää ja suunnata elämänsä. Nämä ihmiset ovat turvattomia, koska heiltä puuttuu määräsätama. Päivänkohtaiset muodit ja tyylit saavat heidät 'pukeutumaan jatkuvasti uuteen ideologiseen paitaan'.

Tyttöjen sosialisatio varustaa heidät poikia paremmin arvojärjestelmällä. Niinpä usein muuttavista nuorista miehistä vähemmän vaurioin selviävät perheelliset ja ne, joilla on vakituinen tyttöystävä, vaimo tai perhe. On toisaalta tietysti niin, että perheen tai vakituisen tyttöystävän hankkineet lienevät vastaavanikäisiä poikamiehiä sosiaalisesti kehittyneempiä, mutta vastuu läheisistä ihmisistä osaltaan panee miehen toteuttamaan ja vahvistamaan arvojaan.

Arvostusten muutoksista elämänkaaren aikana

Siitä, miten arvojen painotukset muuttuvat yksilön elämänkaaren aikana, on nähtävissä merkkejä Ruotsista palaavien lähtö- ja paluumuuton tavoitteiden erilaisuudessa. Nuorina pariskuntina ja perheinä Ruotsiin menneet ihmiset korostivat lähtiessään - pakottavien työ- ja asumissyiden ohella - elintason kohottamista ja uusien kokemusten hankkimista. Kun elämänkaari sitten eteni vaiheeseen, jossa lapset olivat kouluikäisiä, aineellista elintaso oli 'nautittu' ja saatu kokemuksia vähemmistöasemassa olosta, korostuivat perhekeskeiset ja yleensä sosiaalisia kontakteja painottavat perustelut. Sukulaisten ja tuttavien luo palaaminen, lasten koulutuksen turvaaminen sekä erityisesti lasten saaminen mukaan ennen lopullista integroitumista ruotsalaiseen yhteiskuntaan ovat olleet tärkeitä paluun perusteluja.

Muiden kuin aineellisten arvojen ensisijaisuus näkyy erityisesti pohjois-Suomen paluusiirtolaisten tilanteessa. He näyttävät mieluummin palaavan vaikka työttömiksi kotiseudulle kuin jäävän loppuiäkseen Ruotsiin tai riskeeraavan perheen hajoamisen siten, että lapset jäävät Ruotsiin vanhempien palatessa kotimaahansa. Näin voimakkaasta paluumotiivista lienee pääteltävissä ainakin se, että kulttuuriero ja sitä kautta arvoriitit ovat näiden siirtolaisten osalta olleet suuremmat kuin etelä-Suomesta muuttaneilla.

Arvojen muutos ja tärkeys näkyy myös useiden Ruotsissa olevien asennoitumisessa. Useat - ehkä useimmat - heistä haluaisivat palata, mutta siihen asti kunnes onnistuvat he kieltävät paluun ja entisen kotimaan arvon ja suhtautuvat vähättelevästi ja ehkä vihamielisestikin paluussaan onnistuneisiin. Tällainen reaktio on tietysti hyvin tavallinen arvonkieltäminen tilanteissa, joissa haluttua tavoitetta ei nähdä mahdolliseksi saavuttaa (kettu ja pihlajanmarjat-effekti).

Muuttoliikkeen yhteiskunnallinen funktio?

Puhuminen pehmeistä ja kovista arvoista liittyy elämänarvojen tarkasteluun toisaalta yksittäisen ihmisen psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin tai vaihtoehtoisesti tuotantoteknologian tehokkuustavoitteiden kannalta. Pehmeät arvot korostavat ihmisyksilön resurssien ja taipumusten kohtuullista ja monipuolista kuormitusta, kun taas kovat arvot resurssien maksimaalista ja usein varsin yksipuolisen erikoistunutta käyttöä.

Teknologia ja teknokraatit esittävät kovia vaatimuksia, mutta puhuvat 'pehmeitä', jos otaksuvat tuotannon tehostuvan suuntaamalla yhä kovempia kvalifikaatioita yhä harvempiin kansalaisiin. Kun yhä pienempi osa väestöstä tekee mielekästä työtä ja yhä kasvava joukko kansalaisista muuttuu vieraantuneiksi 'arvoinvalideiksi', muodostuu tilanne sellaiseksi, että on palkattava yhä suurempi osa väestöstä 'paimentamaan' heitteille jääneitä ja syrjäytyneitä. Onko tämä yhteiskunnallisen tuotannon kannalta jotenkin tehokasta? Tehokkuus ehkä näkyy yksittäisten yritysten tuottavuudessa, mutta tehottomuus mitä monimuotoisimpien sosiaalisten palvelujen kustannuksina kunta- ja valtiosektorilla.

Mikä sitten lopultakin on muuttoliikkeen yhteiskunnallinen tehtävä eli funktio? Voitaisiin vetää johtopäätös, että muuttoliikkeellä on sekä myönteinen funktio että dysfunktio. Ihmisten liikkuminen mahdollistaa tuotantoteknologian edellyttämän jouston ja yhteiskunnan rakennemuutokset ja yleensä yhteiskunnan kehityksen. Toisaalta se aiheuttaa monenlaatuista häiriötä niin yhteisö-, pienryhmä- kuin yksilötasolla.

Dynamiikka, jonka yksi ilmenemismuoto muuttoliike on, tuottaa joustavuutta ja kehitystä, kun taas stabiliteetti kulttuuriperinteiden säilymistä ja välittymistä sukupolvelta toiselle. Kielteisinä seurauksina korkea liikkuvuus tuottaa vieraantumista ja arvonihilismiä, kun taas matala liikkuvuuden aste alistumista, fatalismia ja aloittekyvyttömyyttä.

Muuttaminen voi olla matkantekoa, matkallaoloa ja sitä kautta omakohtaisten kokemusten kautta oppimista. Se voi kuitenkin olla myös matkailua, turismia, siirtymistä paikasta toiseen ilman avartavia kokemuksia ja uusien näkemysten syntymistä. Muuttoliike voi siis toisaalta lisätä toisaalta vähentää yksittäisten kansalaisten, perheiden, yhteisöjen tai koko yhteiskunnan resursseja.

5.5. INSINÖÖRIEN JA TEKNISTEN TOIMIHENKILÖIDEN TYÖ, STRESSI JA VOIMAVARAT. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄ-ALUSTUS.

Tutkimussihteeri Riitta-Liisa Lappeteläinen

Jyväskylän yliopisto on suorittanut vuosien 1984-85 aikana tutkimuksen teollisuuden palveluksessa olevien insinöörien ja teknisten toimihenkilöiden työolosuhteista ja työhön liittyvistä stressitekijöistä. Samalla kartoitettiin ne voimavarat, joiden avulla kuormittavia tekijöitä pystytään käsittelemään ja ongelmia ratkaisemaan. Nyt esiteltävä tutkimus on luonteeltaan varsinaista projektia valmisteleva kartoitus. Tämän esitutkimuksen rahoitti pääosin Työsuojelurahasto, muilta osin Teknisten Liitto ja Insinööriliitto. Varsinaisen tutkimuksen aineiston keräsi, analysoi ja laati käsikirjoituksen muotoon Jyväskylän yliopistossa YTK Päivi Sinko-Kuhmonen. Tutkimus tehtiin professorien Isto Ruoppila ja Leo Paukkunen johdolla ja valvonnassa. Tutkimus saatetaan painokuntoon vielä tämän vuoden puolella.

Kohderyhmä ja aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin 10 yrityksestä eri puolilta Suomea ja eri teollisuudenaloilta siten, että valitut yritykset edustivat tuotteiltaan tai tuotantoteknologialtaan uusinta tekniikkaa. Mukana oli kaikkiaan 126 henkilöä, joilta materiaali kerättiin paitsi lomakkein myös haastatteluin. Haastatteluista 59 oli insinöörikoulutuksen saaneita ja 67 teknisiä toimihenkilöitä, joista enemmistö oli työnjohtajia, mutta myös erilaista suunnittelutyötä tekeviä kuului tähän ryhmään. Teknisten toimihenkilöiden joukosta lähes puolet oli teknikkokoulutuksen saaneita ja 13 % oli vailla minkäänlaista ammatillista koulutusta.

Valtaosa kohderyhmästä oli miehiä. Keski-ikä insinöörien keskuudessa oli noin 35 vuotta ja teknisten 44 vuotta.

Stressitekijät ja voimavarat

Stressitekijöinä kartoitettiin ammatinvalintaan liittyneitä odotuksia, urakehitystä, työpaikan pysyvyyttä, työpaikkaan liittyneitä tekijöitä, fyysistä työympäristöä, palkkaa, työorganisaation aiheuttamia rooliristiriitoja, vuorovaikutussuhteita työssä ja uuden teknologian merkitystä tutkimuksen kohteena olevien henkilöstöryhmien työhön. Samanaikaisesti näiden stressitekijöiden kartoituksen kanssa kerättiin tietoja näihin

alueisiin liittyvistä positiivisista latauksista, joista löytyy voimavaroja jokapäiväisen työn tekemiseen. Edellä mainittujen lisäksi voimavaroina kartoitettiin lyhyesti työn ulkopuolisen elämän merkitystä. Stressiä pyrittiin mittaamaan myös terveydentilaindikaattorein.

Asuinpaikka on voimavara, paikkakunnan muutos stressitekijä

Eräänä stressi- ja toisaalta voimavaratekijänä tarkasteltiin asuinpaikan muuttumiseen liittyviä käsityksiä. Taustalla oli eräänä olettamuksen ajatus, että tämä ihmisryhmä, joka koulutukseen hakeutuessaan jo tietää, ettei välttämättä löydä työpaikkaa omalta kotiseudultaan, suhtautuisi asuinpaikan muutokseen jos ei myönteisesti, niin ainakin jättäisi korostamatta sen merkitystä.

Lapsuuden asuinpaikkansa ja perhetaustansa perusteella tutkimuskohteenä olevien insinöörien ja teknisten toimihenkilöiden lähtökohdat poikkeavat selvästi toisistaan: insinöörien vanhemmat olivat toimineet sekä toimihenkilö- että työntekijäammateissa, kun taas teknisten toimihenkilöiden enemmistöllä on taustana työläiskoti. Insinöörien enemmistö oli kotoisin keskeisestä Suomesta, kun taas teknisten lapsuuden asuinpaikkakunnat löytyvät kaikkialta maasta tasaisesti, kolmasosalla lapsuuden koti-seutua oli Oulun, Lapin ja Pohjois-Karjalan läänit.

Haastatelluista insinööreistä 24 % ja teknisistä 33 % asui haastatteluhetkellä edelleen paikkakunnalla, jossa oli viettänyt suuren osan lapsuuttaan.

Kysyttäessä syitä haluttomuuteen vaihtaa työpaikkaa, saatiin syistä seuraava taulukko:

Syy halukkuuteen pysyä nykyisessä työpaikassa	Ins.	Tekn.	Miehet	Naiset
Pitää nykyisestä työstään	41	40	44	21
Tottunut työhönsä	35	28	32	29
Haluttomuus vaihtaa paikkakuntaa	15	24	13	50
Liian korkea ikä	3	4	4	0
Liian vähän koulutusta	0	4	3	0
Muu syy	6	0	4	0
Yhteensä %	100	100	100	100

Tästä näemme, että haluttomuus paikkakunnan vaihtoon kuuluu "suuriin selittäviin syihin", jos kohta ei kuitenkaan ole se tärkein syy. Kannattaa huomata erityisesti, ettei insinöörikoulutuksen saaneille tämä syy ole

lainkaan niin keskeinen kuin teknisillä toimihenkilöillä.

Asuinpaikkaan sitovat syyt löytyvät perhepiiristä ja ovat koko lailla proosallisia.

Elämän eräs keskeinen tavoite näiden henkilöstöryhmien näkemyksen mukaan on omakotitalo ja kenties sen lisäksi kesämökki ja ne sitovat ihmiset nykyiselle asuinpaikkakunnalle. On ikäänkuin saavutettu unelmien täyttymys - tai se ainakin saavutetaan kun lainat on saatu maksetuksi - ja siitä valmistaudutaan nauttimaan. Ulospäin nykyisestä asuinpaikasta vieviä voimia ei juurikaan ole. Edellä mainittu pitää eritoten paikkansa teknisten toimihenkilöiden suhteen, joista vain harvalla on niin voimakas urakehityksen malli mielessään, että se ajaa tarvittaessa vaikka paikkakunnan vaihtoon. Insinöörit sen sijaan ovat lähdön suhteen "herkemmässä". Suurella osalla heistä elämän unelman täyttymiseksi ei riitä omakotitalo ja/tai kesämökki, vaan myös omalle urakehitykselle asetetaan tavoitteita, joita pyritään saavuttamaan vaikka paikkakunnan vaihdoin.

Lapset, heidän koulunkäyntinsä ja ystävänsä sekä aviopuolison vaikeudet saada työtä uudelta paikkakunnalta olivat tärkeitä esteitä muutolle. Tämä on tärkeä havainto sinänsä, sillä muuten nyt tutkitut ryhmät osoittautuivat sukupuoliroolien suhteen perin vanhakantaisiksi. Tätä syyryhmää valitettavasti ei eritelty tutkimuksessa suhteessa tekniset-insinöörit. Naiset sen sijaan ilmoittivat useimmin juuri tästä syystä luopuneensa ajatuksesta vaihtaa asuinpaikkaa.

Muut syyt - esimerkiksi kaunis luonto, ystävät, sukulaiset, harrastukset jne. - esiintyivät muuttohaluttomuuden syynä vain harvoin. Välillisesti nämä tekijät vaikuttavat kuitenkin voimakkaasti, sillä pelko asuinpaikkakunnan vaihtamisen osalta kohdistui useasti juuri kyytyttömyyteen luoda uusia pysyviä ihmissuhteita uudessa ympäristössä. Samoin vilkaisu haastattelujen harrastuslistaan (kuntourheilu, kalastus, metsästys) osoittaa, mikä merkitys luonnossa olemisellä on vapaa-ajan vieton kannalta.

Kaikki edellä kerrottu pitää paikkansa sen haastateltujen ryhmän suhteen, joka on asettautunut mielessään jo pysyvästi asumaan nykyiselle paikkakunnalle ja on siihen kohtalaisen tyytyväinen. Sen sijaan asuinpaikkakunnan muutos väikyy sen ryhmän mielessä, joka oman käsityksensä mukaan on siirtynyt paikkakunnalle - lähinnä pääkaupunkiseudulle - puolipakosta, työn perään lähteneenä. Tälle joukolle muutto takaisin omille kotiseuduilleen on lähes omakotitaloon verrattava unelma elämän onnesta. Tämä ryhmä on keski-ikältään nuori ja heitä tässä tutkimuksessa löytyi etenkin teknisten toimihenkilöiden keskuudesta. Toki nämäkin "muuttohaluiset" asettivat siirtymisen edellytykseksi siedettävän työpaikan kotipaikkakunnallaan. Muussa tapauksessa nämä unelmat ilmoitettiin toteutettavan vasta eläkepäivillä. Haastatteluaineiston perusteella näytti kuitenkin siltä, että näistä nuoruudenunelmista joudutaan ajan

myötä usein luopumaan. Todellista paluumahdollisuutta ei tule tai jos sellainen ilmenee, ovat siteet nykyiseen asuinpaikkaan jo liian tiukat. Tällöin ihmiset työn muodostaman pakon edessä sopeutuvat tilanteeseen ja pyrkivät toteuttamaan haaveensa luomalla uudella paikkakunnalla asuinolosuhteensa mahdollisimman miellyttäviksi.

Kannattaa mainita myös se, että haastatteluun osallistui sellaisia, jotka kaiken kaikkiaan olivat kokeneet paikkakunnan vaihdon, jopa pääkaupunkiseudulle, myönteiseksi muutokseksi muunakin kuin urakehityksen vaatimana osana.

Tässä aineistossa paikkakunnan vaihtoon työn loppumisen vuoksi joutuneita ei juurikaan ollut. Tämän ryhmän osalta näkemykset asuinpaikkakunnan vaihdosta olisivat varmaan poikenneet selvästi nyt haastateltujen käsityksistä.

Yhteenveto tuloksista

Muutto toiselle paikkakunnalle etenkin perheellisellä on itse asiassa melkoinen stressitekijä. Muuttoon liittyy paljon aineellisia järjestelyjä, mutta tämän tutkimuksen haastatteluissa korostuivat henkisen tason ongelmat muutettaessa paikkakuntaa. Muuttoon ryhdytään vasta pakon edessä ja sitä ennen yritetään löytää kevyempiä ratkaisuvaihtoehtoja. Eräs haastateltava kertoi ajavansa omalla autollaan työmatkoja noin 200 km päivässä, jotta hänen ei tarvitsisi vaihtaa asuinpaikkaa.

Erityisesti nuorilla esiintyi halukkuutta palata takaisin kotipaikkakunnalle, jos kunnan työtä löytyy. Tätä työvoiman rekrytointikeinoa näyttävät eräät kehitysalueella toimivat yritykset käyttävän määrätietoisesti hyväkseen. Tällä keinoin yritykset kuulemma saavat ammattitaitoista työväkettä, jotka eivät haikaile "vihreän ruohon" perään rintamaille ja joiden motivaatio työnsä suhteen on korkea.

Kaiken kaikkiaan tälle joukolle, jonka lähtökohdiltaan voisi odottaa olevan maantieteellisesti liikkuva töitä etsiessään ja urakiertoaan taatesaan, muutto paikkakunnalta toiselle on vaikea asia. Kuinka paljon vaikeampi sen täytyy olla ihmiselle, joka jo alunperin on rakentanut elämänsä siten, ettei siihen sisälly ajatusta muuttaa pois kotitienooltaan?

5.6. TURUN LÄHTÖMUUTTOTUTKIMUS. TURUSTA VUONNA 1984 MUUALLE SUOMEEN MUUTTANEET. YLIMÄÄRÄINEN TYÖRYHMÄALUSTUS.

Tutkija Matti Simpanen

Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvu on, Espoota ja Vantaata lukuunottamatta, viime vuosina hidastunut. Eräissä kaupungeissa väki on jopa vähentynyt. Tähän on ollut syynä lähinnä muuttoliike. Viime vuosina muuttotappiot ovat kasvaneet. Suurimmista tappioista ovat kärsineet Helsinki ja Turku. Vuosina 1978-1984 oli Helsingissä muuttotappiota yhteensä yli 7 200 ja Turussa yli 6 800 asukasta, kun esimerkiksi Tampereella tappiota oli vain runsaat 1 500 asukasta (ks. taulukko).

Taulukko 1. Turun, Helsingin, Oulun, Lahden ja Tampereen maassamuuton muuttotaseet vuosina 1978 - 1984
(muuttotase = tulo- ja lähtömuuton erotus)

Vuosi	Turku	Helsinki	Oulu	Lahti	Tampere
1978	- 939	- 1721	- 657	- 307	- 465
1979	- 697	- 1044	- 849	- 383	- 1
1980	- 343	- 344	- 588	- 493	- 87
1981	- 809	+ 67	- 230	- 429	+ 146
1982	- 1058	- 268	- 378	- 569	- 485
1983	- 1429	- 1177	- 937	- 632	- 642
1984*	- 1555	- 2742	- 1097	- 568	- 20
Yhteensä	- 6830	- 7229	- 4736	- 3381	- 1554

Lähde: SVT VI A: 144-149, osat II ja III, 1978-1983. Tilastokeskus, Helsinki

*ennakkotieto; Tilastotiedotus VÄ 1985 :4. Tilastokeskus, Helsinki.

Kasvatavat muuttotappiot ovat vaikuttaneet väestökehitykseen; em. ajanjaksona vain Oulun ja Tampereen väkiluvut ovat hieman nousseet. Tämä kehitys on huolestuttanut kaupunkien päättäjiä ja suunnittelijoita. Kaikissa näissä kaupungeissa onkin tehty muuttoliikettä koskevia tutkimuksia. Viimeisimpänä on valmistunut Turun lähtömuuttoa käsittelevä tutkimus.

Tutkimus perustui postikyselyyn, jonka palautti 1 066 vastaajaa. Vastausprosenttia, joka oli 74, voidaan pitää hyvänä ottaen huomioon, että

tutkimus koski kaikkia vuonna 1984 Turusta muualle Suomeen muuttaneita eikä pelkästään lähimuuttajia kuten muissa em. kaupunkeja koskevissa tutkimuksissa. Tästä syystä niiden tuloksia ei voida suoraan verrata Turun lähtömuuttotutkimukseen. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että asumiseen liittyvät tekijät ovat kaikissa tutkimuksissa olleet tärkeimpiä lähtömuuton motiiveja. Seuraavat tulokset perustuvat Turun lähtömuuttotutkimuksen aineistoon, mutta muuttoliikkeestä aiheutuvat ongelmat ovat kaikissa suurimmissa kaupungeissa samantyyppisiä.

Asumissyöt keskeisiä lähtömuutossa

Asumiseen liittyvät tekijät olivat 43 %:lla tärkeimpiä Turusta muuton motiiveja. Muut motiivit jakautuivat seuraavasti: työ 30 %, opiskelu 13 %, yleinen tyytymättömyys Turkuun 9 % ja muut syyt 5 %. Muuttomotiivien jakautuminen riippui muuttoetäisyydestä: alle 30 kilometrin päähän muuttaneilla, joita oli vajaa puolet vastanneista, asumissyöt korostuivat selvästi. Runsas kolmannes muutti yli 100 kilometrin päähän ja heillä puolestaan työsyöt painottuivat asumissyötä enemmän.

Lähiökerrostalosta pientaloon

Muuton seuraukset näkyvät asunto- ja asumisolojen parantumisena; asuinpinta-ala ja asumisväljyys kasvoivat, asuinympäristö oli viihtyisämpi kuin Turussa. Omistusasuminen lisääntyi, muuttojen suuntautuessa usein lähiökerrostaloista naapurikuntien pientaloihin. Keskustasta tapahtuvat muutot suuntautuivat yleensä kauemmaksi. Lähimuuttajat pitivät myös sosiaali- ja terveystalouksia uudessa asuinkunnassaan parempina kuin Turussa. Sen sijaan työssä ja toiminnassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia; useimmat naapurikuntiin asumaan siirtyneet kävivät muuton jälkeenkin töissä Turussa.

Muuttovirrat muodostuvat erilaisista muuttajatyypeistä

Muuttoliike on monimuotoinen prosessi, jonka tarkastelu koko aineiston keskiarvoina pelkistää tutkimustuloksia. Muuttajista on erotettavissa useita toisistaan poikkeavia ryhmiä. Turusta muuttajissa havaittiin kuusi pääryhmää, asumistavoitemuuttajat (38 % vastaajista), uramuuttajat (27 %), nuoret muuttajat (11 %), perhesyistä muuttavat (11 %), vanhat työmuuttajat (8 %) sekä asuntopakkomuuttajat (5 %).

Asumistavoitemuuttajilla muuton tärkeimmät motiivit liittyivät omistusasunnon hankkimiseen, sopimattomaan asumismuotoon ja epäviihtyisään asuinympäristöön. He ovat yleensä vakiintuneessa elämänvaiheessa

olevia perheellisiä, muuttojen suuntautuessa Turun naapurikuntiin. Toinen asumisen vuoksi muuttanut ryhmä on *asuntopakkomuuttajat*. Heillä muuton motiiveina olivat asunnon väliaikaisuus ja vuokra-asuntojen saamisen vaikeus. Heistä neljäviidesosaa yritti saada asuntoa Turusta. Lähtömuuttajista asuntopakkomuuttajia oli vain 5 %, mutta todennäköisesti heitä on enemmän kaupungin sisäisessä muuttoliikkeessä.

Kun edelliset ryhmät ovat lähimuuttajia, ovat *uramuuttajat* selvästi kaukomuuttajia, muuttojen suuntautuessa muualle Etelä-Suomeen, erityisesti pääkaupunkiseudulle. Muuttajat ovat korkeasti koulutettuja ja muuton motiivina oli lähinnä paremman, koulutusta vastaavan työpaikan saaminen. Niin ikään *nuoret muuttajat* ovat kaukomuuttajia, joskin muuttoalueena oli tasaisemmin koko Suomi. Yleinen tyytymättömyys ja opiskelun aloittaminen olivat tärkeimmät Turusta muuton motiivit. Tyytymättömyys todennäköisesti liittyy enemmän ikäkauteen eikä niinkään itse Turkuun.

Vanhat työmuuttajat ovat usein ns. juurilleen palaajia. Muuttomotiivit liittyivät erilaisiin viihtymättömyys- ja tyytymättömyystekijöihin, mikä heijastanee tulokuntaan liittyviä tunnesiteitä. *Perbesyistä muuttavat* jakautuvat ominaisuuksiltaan kahteen ryhmään: avioliiton solmineisiin ja eronneisiin. Edellisessä ryhmässä on naisenemmistö ja muutot olivat yleensä hyvin harkittuja. Jälkimmäiset sen sijaan ovat keskimääräistä useammin miehiä, jotka tekivät tai joutuivat tekemään muuttopäätöksen melko nopeasti. Heillä muutot olivat usein samantyyppisiä kuin asuntopakkomuuttajilla eli Turun heikosta vuokra-asuntotilanteesta johtuvaa.

Lähiöt väestökehityksen ongelmana kaupungeissa

Kunnallisilla toimenpiteillä helpommin tavoitettavia ryhmiä ovat asu- mistavoite- ja asuntopakkomuuttajat sekä eronneet. Muihin muuttajaryhmiin vaikuttaminen on jo vaikeampaa, sillä heillä muutot liittyvät lähinnä määrättyihin elinvaiheisiin.

Kaupunkien voimakkaan kasvun aikana rakennetut kerrostalolähiöt ovat muuttoliikkeen kannalta tällä hetkellä ongelmallisimpia; työikäinen, perheellinen väestö muuttaa niistä pois ja tilalle tulee ikääntyneempää väkeä. Lähiöt eivät pysty tyydyttämään ihmisten kohonneita asumisvaatimuksia, joita ei voimakkaan rakentamisen aikana otettu riittävästi huomioon. Tämä näkyy erityisesti asu- mistavoitemuuttajilla, joille suurissa kaupungeissa ei ole ollut tarjolla kohtuuhintaisia, riittävän suuria ja viihtyisiä tontteja ja asuntoja. Sen sijaan kaupunkien ympäristökunnista näitä puuttuvia asumiskierron vaihtoehtoja on löytynyt - hintatasokin on ollut yleensä selvästi alhaisempi kuin suurimmissa kaupungeissa. Niiden etuna on lisäksi useimmiten ollut hyvät yhteydet kaupunkikeskukseen, joten matka-

kaan ei ole esteenä muutolle. Toisaalta sosiaali- ja terveyspalvelujen saata-
vuus ja joustavuus ovat pienemmissä kunnissa paremmat kuin suurissa
kaupungeissa.

Suunnittelussa on kuitenkin otettava huomioon muutkin asumisvaihto-
ehdot kuin omistusasuminen. Vuokra-asuminen on yksi keskeinen asumis-
kierron vaihe. Asuntojen puuttuminen tulee paremmin ilmi kaupungin si-
säistä muuttoa tutkittaessa, mutta myös lähtömuutossa on ryhmiä, asunto-
pakkomuuttajia, jotka eivät ole saaneet asuntoa kaupungista. Heillä on-
gelmana on erityisesti pienten vuokra-asuntojen saamisen vaikeus. Vuokra-
asuntojen suhteellinen osuus asuntokannasta onkin laskenut. Samoin pien-
ten huoneistojen osuus asuinhuoneistoista on vähentynyt.

Ympäristökuntien väestönkasvu tuo mukanaan kasvukipuja

Voimakas muuttoliike ympäristökuntiin ja niiden väestönkasvu ovat
antaneet näille kunnille uusia kehittymisedellytyksiä; verorulot kasvavat,
palvelujen tarjonta mahdollistuu paremmin.

Toisaalta voimakas väestönkasvu tuo mukanaan kasvukipuja. Asunto-
jen kysyntä lisää suunnittelupaineita. Samalla palvelutaso ei pysy väestö-
kehityksen mukana. Yhtenä tekijänä on myös väestön suuri vaihtuvuus,
joka näkyy mm. lisääntyvänä kitkatyöttömyytenä. Mielenkiintoista on
sekin, missä määrin rakennustoiminnan keskittyminen näkyy kunnan
kehittymisessä. Kykenevätkö voimakkaasti kasvavat kunnat hallittuun
kasvuun ja rakentamiseen vai ryöstäytyykö rakentaminen suunnittelijoi-
den käsistä? Seurauksena tästä saattaa olla samantyyppisiä ongelmia kuin
kaupunkien lähiorakentamisen aikoihin (mm. viihtyisyysongelmat ja pal-
velujen jälkeensä jääneisyys).

Kasvuajattelusta kaupunkisuunnittelun osana luovuttava

Kasvuajatteluun perustuvat suunnitelmat eivät ole nykyisessä suurim-
pien kaupunkien väestökehityksessä realistisia. Kaupunkisuunnittelun tu-
lisikin uudistua kehityksen mukana. Sen sijaan, että pyritään jatkuvaan
väestönkasvuun, tulee lähteä korjaamaan vinoutuva väestörakenne. Kehi-
tyksessä tulee ottaa huomioon elinvaiheista riippuvat joustavat väestömuu-
tokset (esim. asumiskierto).

Kaupunkien fyysistä ympäristöä tulee kohentaa; ahtaan kerrostalolä-
hiön siirtäminen järven rannalle ei ole mahdollista, mutta viihtyisyyttä voi-
daan toki nykyisestä lisätä. Yhtenä lähtökohtana voisi olla mm. asukastoim-
innan kehittäminen. Suunnittelussa olisi pyrittävä lisäämään asukkaiden,
alan asiantuntijoiden ja päätöksentekijöiden välistä yhteistyötä. Taloudel-
lisen vallan ohjailemasta rakentamispolitiikasta tulisi päästä irti, mikä on

mahdollista lähinnä vain valtiovallan toimenpitein.

Tarvitaan kaupunkitutkimuksen lisäämistä

Jotta suunnittelun uusia suuntia voidaan hahmotella, tulee koko muuttoliikkeestä saada riittävästi tutkittua tietoa. Lähtömuuton ohella on tunnettava myös kaupungin sisäinen muutto ja tulomuutto. Suurimpien kaupunkien sekä niitä ympäröivien kuntien kehityksen kannalta on mielekäs-tä tutkia myös muuttajien sopeutumista uudelle asuinalueelle ja uudelleenmuuttohalukkuutta (paluuhalukkuutta).

5.7. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 2

Pj. Valt.lis. Pertti Rannikko
Siht. Tutkija Jouni Korkiasaari

Annettu teema herätti ryhmässä useita varsin kriittisiä kysymyksiä, joista keskusteltiin vilkkaasti. Seuraava koonta kuvaa melko vapaamuotoisesti esiintulleita näkökohtia.

Merkitseekö tieto- tai informaatioyhteiskuntaan siirtyminen jotain olennaisesti uutta tai ennennäkemättömän suurta muutosta yhteiskunnassa ja muuttoliikkeissä?

Monet olivat sitä mieltä, että asiasta julkisuudessa käyty keskustelu on ollut historiallisesti melko näköalaton. Asiaa ei myöskään ole riittävästi tutkittu. On arvioitu, että 1900-luvun vaihteen molemmin puolin tehtyjen monien keksintöjen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat itseasiassa saattaneet olla jopa mullistavampia kuin nykyisen tietoteknisen kehityksen vaikutukset (ks. Kultalahden esitelmä).

Onko arvostusten muutoksilla olennaista merkitystä muuttoliikkeen kannalta? Voidaanko niiden muutoksista ylipäättänsä puhua muuttoliikkeen yhteydessä?

Keskustelussa tuli mm. esille näkökulma, jonka mukaan muutossa on pikemminkin kysymys ihmisen tarpeentyydytysmahdollisuuksien muuttumisesta eikä niinkään arvostusten muutoksista. Kysymys olisi yksinkertaisesti vain siitä, että perustarpeiden tultua tyydytetyksi, ihmisen käyttäytyminen alkaa määräytyä sekundääristen tarpeiden mukaan Maslowin esittämän tarvehierarkian mukaisesti. Mikäli mahdollisuudet näiden tarpeiden tyydyttämiseen ovat tietyssä ympäristössä puutteelliset, alkaa ihminen etsiä niitä muualta. Muuton edellytyksenä on kuitenkin se, etteivät perustarpeiden tyydyttämismahdollisuudet olennaisesti heikkene tai vaarannu. Toinen edellytys on se, että muuttajalla on riittävästi resursseja (varallisuutta, koulutusta, ammattitaitoa ym.) kilpailla uuden ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista. Toisaalta, jos näitä resursseja on riittävästi,

ei muutto välttämättä ole lainkaan tarpeellinen, koska tarpeentyydytys saattaa olla mahdollista ilman muuttoakin.

Tuotantoteknisen kehityksen myötä ihmisen perustarpeet ovat tulleet yhä paremmin tyydytetyiksi. Lisääntynyt vapaa-aika ja varallisuus ovat merkinneet lähinnä sitä, että ihmiset ovat aikaisempaa vapaammin voineet toimia omien mielihalujensa mukaan. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että ihmisten arvostukset sinänsä olisivat muuttuneet.

Yleensä lienee niin, että ihminen haluaa elää sellaisessa ympäristössä, jossa hän on syntynyt tai kasvanut. Jos hän on jostain syystä joutunut muuttamaan pois tällaisesta ympäristöstä, todennäköisesti hän pyrkii siihen tilaisuuden tullen palaamaan. Ihmisen arvostukset eivät näin ollen näyttäisi juuri muuttuvan, vaan pysyvän pikemminkin ennallaan. Arvostusten muutokset koskevat ehkä enemmän erilaisessa ympäristössä kasvanneiden sukupolvien välisiä eroja (maaseudulla vs. kaupungissa kasvanneet ikäluokat).

Liittyvätkö arvostukset vain vapaaehtoiseen eli ns. tavoitemuuttoon? Eikö ns. pakkomuuttajalla ole arvostuksia?

Käsitys muuttoliikkeen taustalla olevien arvostusten muuttumisesta perustuu ilmeisesti oletukseen, jonka mukaan vapaaehtoinen ja pääosin muiden kuin taloudellisten tekijöiden vuoksi tapahtuva muutto olisi niilläkin, jotka joutuvat muuttamaan vasten tahtoaan esim. työttömyyden vuoksi. Heidän kohdallaan on tietenkin kysymys siitä, etteivät he voi toimia arvojensa mukaisesti. Tai jos arvot samaistetaan tarpeiksi, voitaisiin ehkä sanoa heidän muuttavan taloudellisten arvojen vuoksi. Mikäli he myöhemmin muuttavat ei-taloudellisista syistä, esim. kerrostalosta omakotitaloon, ei se tietenkään välttämättä merkitse sitä, että heidän arvostuksensa olisivat muuttuneet: Todennäköisesti he ovat jo alun alkaen halunneet asua omakotitalossa. Aikaisemmin he eivät vain ole pystyneet tavoitettaan toteuttamaan. Muuton edellytyksenä on kuitenkin se, ettei perustoimeentulo sen vuoksi vaarannu.

Onko muuttoliikkeessä tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka heijastaisivat arvostusten muutoksia tai muuttoliikkeen syyrakenteen muuttumista?

Muuttoliikkeen syiden (arvostusten) muuttumista voitaisiin perustella mm. sillä, että kaupungista maaseudulle muutto, siirtolaisten paluumuutto, kuntien sisäinen muutto ja ns. lähimuutto on viime vuosina lisääntynyt. Vastaavasti kuntien välinen muutto, maastamuutto ja yleensäkin ns. kaukomuutto on vähentynyt. Heijastavatko nämä muutokset esim. siirtymistä ns. kovista, taloudellisista arvoista ns. pehmeisiin, elämänlaatua korostaviin ("vihreisiin") arvoihin? Vastaus saattaa olla enemmän kielteinen kuin

myönteinen, sillä esimerkiksi kaupungista maaseudulle muutto on pääosin naapurikuntiin suuntautuvaa asunnon vaihtoa, jollaista tapahtuu myös kaupunkien sisällä. Muuton yhteydessä ei yleensä vaihdeta työpaikkaa. Kuntarajan ylityksellä ei sinänsä ole sanottavaa merkitystä. Kysymys on paljolti siitä, että asumistila on käynyt kaupungeissa ahtaammaksi. Asunnon hankkiminen naapurikunnasta on sen vuoksi helpompaa ja edullisempää. Rannikon tutkimuksista käy toisaalta ilmi (ks. luku 5.3.), että osa kaupungista maaseudulle muuttaneista on Etelä-Suomen teollisuudesta "ulosrationalisoituja" henkilöitä, jotka ovat palanneet kotikyläänsä pitkäaikaisyöttömiksi.

Kuten Rannikko esitelmässään toteaa, maassamuuton väheneminen koskee lähinnä henkilöitä, joilta puuttuu ammatillinen koulutus. Tähän on syynä se, ettei työttömiksi joutuneille kouluttamattomille ihmisille ole enää työtä tarjolla siinä määrin kuin aikaisemmin. Nykyisen rakennetyöttömyyden aikana muuttajat kuuluvat yhä useammin ammattitaitoiseen työvoimaan, jonka kohdalla muuttaminen liittyy yleensä uralla etenemiseen. Siirtolaisuuden väheneminen johtuu paljolti samoista syistä, ts. siitä, ettei muissa maissa, lähinnä Ruotsissa, ole enää tarvittu aiemmassa määrin vähän kvalifioitunutta siirtotyövoimaa. Lisääntynyt paluusiirtolaisuus taas selittyy lähtömaiden kiristyneellä taloudellisella tilanteella ja tuotannon rationalisoinnilla sekä Suomen taloudellisen tilanteen suhteellisella parantumisella. Toisaalta useimmat siirtolaiset ovat jo alun alkaen aikoneet jossain vaiheessa palata takaisin. Paluumuutossa onkin ensisijaisesti kysymys siitä, että muuton taloudelliset esteet ovat pienentyneet. Lasten tulo kouluikään on lisäksi usein ollut eräänlaisena muuton laukaisevana tekijänä. Mistään arvostusten muutoksista ei juurikaan ole ollut kysymys.

Onko muuttoliike tulevaisuudessa yhä enemmän ns. tavoitemuuttoa? Ohjaavatko ihmisten omat arvot ja päämäärät yhä enemmän muuttoliikettä?

Eräiden tutkijoiden mukaan (ks. Rannikon esitelmä) taloudelliset ja rakenteelliset pakot ohjaavat edelleen muuttoliikettä. Ne vain välittyvät uudella tavalla: "muuttopakko" kohdistuu uusiin ryhmiin (hyvin koulutuihin) perinteisten pakkomuuttajien ollessa vastaavasti entistä sidotumpia kotipaikkakunnilleen. Toisaalta muuttopakko ilmenee epäsuoremmin muuttajan sisäistämien "arvostusten" kautta. Muutto saattaa olla monille pakonomaista pyrkimystä pysyä mukana elintason ja urakehityksen oravanpyörässä.

Liikkuvuuden väheneminen on ollut paljolti seurausta työmarkkinoilla tapahtuneista rakennemuutoksista. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole pysyvä ilmiö. Maassamuutto onkin itseasiassa 1980-luvun alkupuolella jälleen lisääntynyt. Muutos liittyy lähinnä taloudellisen toiminnan vilkas-

tumiseen ja aktiivisiin pyrkimyksiin lisätä työvoiman alueellista liikkuvuutta. Kehitysalueilla on edelleen runsaasti työtöntä työvoimareserviä, joka on tilaisuuden tullen valmis siirtymään työhön Etelä-Suomeen. Vähän koulutetun, ammattitaidottoman työvoiman kysyntä vähenee kuitenkin jatkuvasti tuotantoteknisen kehityksen myötä. Tulevaisuuden muuttoliike koskee yhä enemmän uraputkessa eteneviä, pitkälle koulutettuja toimihenkilöitä ja ammattitaitoisia työntekijöitä.

Työmarkkinoiden kehitys heijastaa yhteiskunnassa tapahtunutta polarisoitumista ja segregoitumista. Samanlaista kehitystä on havaittavissa myös asuntomarkkinoilla. Kaupunkien asuntoalueet ovat eriytyneet yhä selvemmin asukkaiden sosioekonomisen aseman mukaan matalan ja korkean statuksen alueisiin. Tähän liittyen on arvioitu, että kerrostalolähiöiden ongelmat saattavat lähivuosina purkautua yhä enemmän niistä poismuutona.

Joutuvatko yksityisen ihmisen arvot ja yhteiskunnan kokonaiskehityksen tarpeet yhä enemmän ristiriitaan keskenään?

Yhteiskunnan poliittinen päätöksenteko ja talouselämän toimintaperiaatteet perustuvat pääosin ns. koviin, taloudellisiin arvoihin, joiden on yleensä nähty olevan ristiriidassa ns. pehmeiden arvojen kanssa. Voidaan kysyä, kummat arvot viime kädessä ovat määrääviä ihmisten muuttopäätöksissä ja tuleeko niiden välinen jännite tulevaisuudessa lisääntymään vai väheneemään?

Edellä tarkastellut näkökohdat ovat paljolti spekulatiivisia ja kaipaavat tarkempaa tutkimista. Ryhmälle annettu tehtävä oli ehkä väärin asetettu: Arvostusten muutosten sijasta olisi ollut olennaisempaa kysyä, lisääkö "tietoyhteiskuntaan" siirtyminen ihmisten mahdollisuuksia valita aikaisempaa vapaammin asuinpaikkansa omien päämääriensä tai arvojensa mukaisesti. Ryhmässä käydyn keskustelun perusteella vastaus näyttäisi enemmän kielteiseltä kuin myönteiseltä.

6. ALUERAKENTEN JA YMPÄRISTÖN KEHITYS KUNTATA-SOLLA JA NIIDEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN

6.1. ALUERAKENTEeseen JA YMPÄRISTÖÖN LIITTYVÄ KEHITYS JA MUUTTOLIIKE

Ylijohtaja Sirkka Hautojärvi

Aihetta voidaan lähestyä kahtaalta, tarkastella aluerakenteeseen ja ympäristöön liittyviä tekijöitä muuttoliikkeen aiheuttajina sekä muuttoliikettä aluerakennetta ja ympäristöä muovaavana tekijänä. Käytän molempia tarkastelukulmia.

Ympäristötekijät muuttoliikkeen aiheuttajana

Aluerakenne on eri toimintojen, kuten asumisen, työn ja palvelujen alueellisen sijainnin muodostama fyysinen kokonaisuus.

Muuttoliikkeen syitä tutkittaessa (tilastokeskus) on havaittu, että yli-voimaisesti yleisin muuton syy liittyy työhön - yli 40 %:ssa tapauksista. Seuraavana tulevat asuntoon tai asumiseen liittyvät syyt (23 %), perhesyyt (17 %), opiskelu 5 %, palvelut 3 % ja terveys 3 %. Eli perhesyitä lukuunottamatta tärkeimmät muuton syyt liittyvät tavalla tai toisella aluerakenteeseen tai ympäristöön. Työhön liittyvä muuttoliike on varsin usein ollut luonteeltaan ns. pakkomuuttoa - pakoa työttömyydestä. Usein ja nykyään ehkä enenevässä määrin työhön liittyvä muuttoliike on kuitenkin luonteeltaan ns. tavoitemuuttoa - tähtäimenä uralla eteneminen.

Asumiseen liittyvät syyt olivat em. tutkimuksessa toisella tärkeysjajalla. Jos tutkimus olisi koskenut kaikkea muuttoliikettä (eli myös kunnan sisäistä, jonka määrä on n. kaksinkertainen maassamuuttoon eli kuntien väliseen muuttoon verrattuna), olisivat asumiseen liittyvät syyt varmaan-kin korostuneet huomattavasti enemmän.

Asumiseen liittyvän muuton syynä on pyrkimys tarpeita paremmin vastaavaan asuntoon, koska elämäntilanteen mukaan asumistarve vaihtelee. Samoin muutto paremmin tarpeita vastaavaan asuinympäristöön. Usein halutaan imagoltaan parempaan asuinympäristöön, mikä mekanismi osittain selittää slummiutumista, josta meillä ei vielä kansainvälisessä mitassa voida puhua, mutta merkkejä on olemassa suurilla kaupunkiseuduilla. Kynnelle kykenevät muuttavat pois huonoksi leimautuneilta alueilta. Kolmas asumiseen liittyvä muuton syy on pyrkimys asumiskustannusten alenemiseen. Tähän ryhmään kuuluvat muutot ovat useimmiten paikallisia

- kunnan tai työmarkkina-alueen sisällä tapahtuvia. Poikkeuksena työelämän ulkopuolella oleva väestönosa (eläkeläiset) tai muuten työpaikan/työnantajan fyysisestä sijainnista riippumattomat ihmiset. Heillä ryhmän merkityksen on ennustettu kasvavan. Eläkeläisten Floridaa Suomeen tuskin syntyy; meilläkin esim. Varsinais-Suomen seutukaavaliiton skenaariot lounaissaariston tulevaisuudesta kuitenkin jo viittaavat tämän tyyppiseen kehitykseen.

Vapaa-ajan lisääntyminen lisää asuinympäristön parantamispyrkimykseen liittyvää muuttoa myös työssä olevien ihmisten piirissä.

Voidaanko muuttoliikkeeseen vaikuttaa kaavoituksella ja yhdyskuntasuunnittelulla?

On ensin selvítettävä missä määrin muutto on toivottu tai epätoivottu ilmiö, eli mikä on tavoite. Tämä on yhteiskuntapolitiininen ja yksilöllinen arvonäkökohta.

Muutto lähes kaikissa tapauksissa merkitsee yksilölle henkistä, fyysistä ja taloudellista rasitetta, jonka minimoimiseen tulisi pyrkiä. Mutta muuttolla saattaa olla myös positiivisia vaikutuksia: uusi ympäristö tuo uusia henkisiä virikkeitä ja uusia mahdollisuuksia niiden konkreettisten päämäärien lisäksi, joita muuttolla pyritään toteuttamaan.

Muutosta aiheutuu lisäkustannuksia ja epätoivottuja seurauksia myös yhteiskunnan kannalta, mutta kuten yksilön kohdalla, asialla on tässäkin kääntöpuolensa eli positiiviset piirteensä. Tätä käsitellään tarkemmin kappaleessa Muuttoliike ympäristöä muovaavana tekijänä.

Jos ja kun muuton pakonomaista tarvetta pyritään minimoimaan, se asettaa yhdyskuntasuunnittelulle kieltämättä omat haasteensa.

Ideaali yhdyskunta olisi kai sellainen, jossa yksilön elämän eri vaiheissa suorittamat toiminnot (työ, vapaa-ajanvietto, palvelut, opiskelu, päivähoito jne.) olisivat fyysisesti kohtuullisella etäisyydellä saavutettavissa aina saman asuinpaikan puitteissa. Käytännössä tällaisen ideaalin saavuttaminen on mahdottomuus. Hyvällä suunnittelulla voidaan kuitenkin vähentää pakosta tapahtuvan muuton tarvetta ja luoda edellytyksiä sille, että muutto haluttaessa voisi tapahtua saman kunnan tai yksilön fyysisen elinpiirin puitteissa. Näin vältetään sosiaalisten siteiden katkeaminen mikä usein on johtanut sosiaalisiin ja henkisiin ongelmiin.

Edellytyksenä tälle on, että alueellinen kehitys valtakunnallisessa mitassa on tasapainoista, eli työtilaisuuksia on saatavissa siellä missä ihmiset asuvat. Yhdyskunnista olisi siis kehitettävä riittävän monipuolisia työ- ja asuntomarkkina-alueita, joissa on monipuoliset palvelut ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet. Tämän saavuttaminen vaatii jatkossa uuden rakentamisen suuntaamista tukemaan olemassa olevia yhdyskuntia.

On vaarallista ajatella, että aluerakenteemme olisi nyt itsestään stabiloitumassa. Meillä on edessämme laaja teollisuusrakenteen muutos, vapaa-ajan lisääntyminen ja ikärakenteen vanheneminen. Miten olemme yhdyskuntasuunnittelussa varautuneet tähän? Emme juuri mitenkään. On vaarana, että jälleen parinkymmenen vuoden kuluttua, (kuten viimeksi 70-luvulla), jälkiviisaina päivittelemme käsistä ryöstäytynyttä yhteiskunnallista murrosta. Suunnittelulla ja selkeillä tavoitteilla tätä kehitystä voidaan ohjata haluttuun suuntaan, vaikka kehityksen "hallitseminen" sinänsä olisikin mahdotonta.

Muuttoliike ympäristöä muovaavana tekijänä

Muuttoliike on suhteellisen pieni tekijä jos ajatellaan niitä syitä, jotka ovat aluerakenteessa ja ympäristössä tapahtuvien muutosten takana. Esimerkiksi Uudenmaan läänissä väestömäärä kasvoi 1970-luvulla n. 120 000 hengellä eli n. 12 %:lla. Maassamuuton osuus tästä oli n. 70 000. Maasta muutto oli negatiivista n. - 8 000. Ts. muuttoliikkeen (so. kuntien välinen ja maastamuutto) ansiosta väkiluku kasvoi hieman yli 6 %:lla. Vastaavana aikana asuntokanta kuitenkin lisääntyi yli 30 %:lla ja huoneistoala lähes 50 %:lla. Kun lisäksi otetaan huomioon, että lähes neljännes asuntorakentamisesta oli asuntojen poistumaa korvaavaa tuotantoa, on *muuttoliikkeen vaikutus aluerakenteen* muutoksiin Uudellamaalla ollut 70-luvulla voimakkaasta muuttoliikkeestä huolimatta kuitenkin kohtalaisen pieni (tällä tavalla mitattuna). Huomattavasti merkittävämpiä vaikutuksia on ollut asumisväljyyden kasvulla, asuntokuntien keskikoon pienenemisellä ja vanhan yhdyskuntarakenteen uusintamisella.

Kuva kuitenkin muuttuisi jossain määrin, jos tarkasteltaisiin aluerakenteen ja ympäristön muutoksia Uudenmaan sisällä. Paikallisesti muuttoliikkeellä on ollut huomattavakin merkitys ympäristön muovautumiseen - erityisesti Helsingin ympäristökunnissa. (Jokainen uusi asuntohan merkitsee samalla muuttoa).

Nopean rakentamisen ja tulomuuton seuraukset ympäristön kannalta ovat kaikille jo tuttuja - niistä on niin paljon mm. lähiökeskusteluissa puhuttu: yksitoikkoisuus, irrallinen rakenne, palvelujen jälkeenjääneisyys jne. Vastaavasti lähtömuuttoalueiden ympäristölliset ongelmat ovat tunnetut: palvelujen katoaminen, ikärakenteen yksipuolisuus jne.

Tietoisella muuttoliikkeen ohjaamisella on kuitenkin myös pystytty usein parantamaan ja luomaan uusia viihtyisiä elinympäristöjä. Palveluvarustus kehittyy, väestörakenne tasapainottuu ja syntyy uusia entistä monipuolisempia työtilaisuuksia.

6.2. KOMMENTTI

Prof. Pentti Yli-Jokipi

Ylijohtaja Sirkka Hautojärven esitelmässä on kaksi sellaista käsitettä, aluerakenne ja ympäristö, joiden alkuperäinen merkitys on ollut suppeampi mutta jotka on alettu mieltää yhä avarammin. Aluerakenne on alueellinen suunnittelun tuottama käsite, joka alunperin tarkoitti ensisijaisesti fyysistä ympäristöä eli lähinnä maankäyttöä. Aluerakenne-käsitteeseen on tullut kehityksen myötä aina vain lisää toiminnallisia elementtejä, kuten keskus- ja vaikutusaluejärjestelmät niiden kaikenasteisessa suunnittelussa saaman tärkeän roolin takia samoin kuin esimerkiksi väestön liikkuminen työpaikkojensa ja asumisensa mukaisesti. Ympäristö-käsitteen kohdalla on tapahtunut vieläkin selvemmin tämä laaventuminen. Sekin tarkoitti alunperin fyysistä seutua taikka tienoota; esimerkkinä koti ja sen ympäristö eli kotiseutu. Myöhempi ympäristö-käsitteen käyttö on ollut yhä avarampaa ja avarampaa. Ympäristöllä tarkoitetaan nykyisin yhä useammin ympäröiviä oloja, esimerkkinä käsite kasvuympäristö; joskus taas ympäristöksi käsitetään lähellä elävät, asuvat ja toimivat ihmiset. En pysy tässä käsitelmäarittelyssä pidempään. Halusin vain lyhyesti osoittaa, mitä Sirkka Hautojärvelle annetun otsikon käsitteiden kohdalla on tapahtunut varsin lyhyessä ajassa. Käsitteet ovat laaventuneet, ja sitä kautta tuo otsikko on maailmaa syleilevä ja varsin mahdoton käsitellä yhdessä lyhyessä esitelmässä.

Ihmisen tutustuminen kasvu- ja elinympäristöönsä ei tapahdu sattumanvaraisesti, ilman säännönmukaisuuksia. Siinä on havaittavissa vähitellen laajenevia kehii, jotka ovat selvästi nimettävissä ja joihin ihminen samaistuu.

Lapsen havaintomaailman keskuksena on hänen oma kotinsa. Sen ympärille rakentuu pihapiiri, naapurit omine alueineen ja kotikylä tai kaupunginosa. Maaseudulla tämä piiri laajenee käsittämään lähipellot, vesistöt, mäet ja metsät, kaupungissa taas rakennetut kohteet ja niitä ympäröivät viheralueet. Tämä ensimmäinen piiri on kotiseutu.

Kun laajennamme käsityspiiriämme pitäjänrajojen ulkopuolelle, tulemme kotimaakuntaan. Se on toinen elämänpiirimme. Maakunnat ovat toimineet Suomen kansalle yhtä selkeänä samaistumisen kohteena kuin kotiseutu omalla alueellisella tasollaan.

Maakunnista koostuu maa ja kansa, isänmaa, joka kotiseudun ja kotimaakunnan jälkeen muodostaa seuraavan elämänpiirimme. Suomen maan ja kansakunnan osana on kuulua "larvamaihin" Euroopassa, seuraavassa

elämänpiirissämme. Ylimpänä elämänpiirinämme on koko maapallo, joka on annettu meille kodiksi avaruudessa.

Palaamme ensimmäiseen elämänpiiriin, kotiseutuun, ja otan havaintovälineeksi "pehmeällä tekniikalla" vanhan kansakoululaitoksen oppiaineen, jonka nimenä oli kotiseutuoppi. Siinä opastettiin lapsi omaan ensimmäiseen elämänpiiriinsä, johon sisältyikin paljon opittavia asioita: rikas luonto yksityiskohtineen, maisemat vuodenaikain ja vuorokaudenaikain ja säiden vaihtelussa sekä ihmiset elinkeinoineen ja harrastuksineen ja perinteineen. Tässä oppiaineessa opetettiin lapset rakastamaan asuinpaikkaansa ja leikkittienoitaa, sanalla sanoen kotiseutuun, johon useimmiten myös nuoruuden muistot keskittyivät ja jossa monella oli mahdollisuus elämäntyönsä tehdä.

Nopea muuttoliike velloi suuren osan Suomen väestöstä lyhyessä ajassa 1960- ja 1970-luvuilla uusille asuinsijoille, erityisesti kaupunkeihin. Maa-olosuhteisiin tehdyt kotiseutuopin oppikirjat alkoivat näyttää vanhahavtilta. Kotiseutuopin nimi tuli vaihdetuksi ympäristöopiksi. Kotiseutu, kappale isänmaata, ei enää kelvannut aiheeksi ja sisällöksi oppiaineelle. Ympäristöopin opetuksessa lähdettiin liikkeelle yhteiskunnasta laveassa mielessä, kokonaisvaltaisesti, kuten sanonta kuului. Oppikirjat kirjoitettiin nykyihmiselle, ei lapselle. Ne tulivat lavean ympäristökäsitteen mukaan sisältämään pirstoutunutta tietorihkamaa sen rinnalla, mitä on ihmisen kotiseutu. Kysykääpä ne teistä joilla on siihen mahdollisuus lähipiirissänne pieneltä nykykoululaiselta, mikä on hänen mielestään vaikein kouluaine. Hän vastaa melko suurella todennäköisyydellä: ympäristöoppi. Kaupunkilaislapsille ei ole koskaan kirjoitettu kotiseutuoppia. Kuitenkin myös kaupunkilaisella, varsinkin lapsella, täytyy olla oikeus kotiseutuun. Muuttaneellakin tulisi olla mahdollisuus uuteen kotiseutuun uudella paikakunnalla.

Otan "pehmeällä tekniikalla" toisen esimerkin lähielämänpiiriin muuttamisesta, tällä kertaa aikuisten maailmasta. Havaintovälineeksi tässä otan Heikki Klemetin pienoisesseen "Ranttehella". Heikki Klemetti ei ollut pelkästään kuoromies, vaan monipuolinen kulttuurihenkilö, joka kirjoitti kokemuspiiristään pieniä lastuja. Lastut ovat konkreettisesti kysymyksessä tässä esseessä, "Ranttehella". Rante on ihan suomenkielinen sana, joka tarkoittaa halkojen hakkuupaikkaa. Ranttehella olo tarkoittaa kansankielessä yksinkertaisesti sitä, että ollaan hakkaamassa halkoja rangoista kevätauringossa saunan, riihen tai navetan vieressä. Klemetti kirjoittaa: "Mikäpä tuoksui suloisemmalta kuin tuoreesta rangasta hakattu honkahalko? Ei edes leppä, vaikka sekin on hauska hakata". Hän kuvaa edelleen halkoja hakkaavan miehen kokemia kevään tuoksua ja ajatuksia tulevasta kesästä. Tuomenkukat, juhannus ja Sanna-Liisa olivat siinä miehen mielessä.

Ranttehillä hoidettiin suurin osa energiatarpeestamme silloin kun kan-

samme oli jakaantunut tasaisesti saloille Suomen. Nopea kaupungistuminen merkitsi antautumista tuontienergian varaan. Siinä olemme. Olemmeko loppujen lopuksi ainakaan elämisen laadun suhteen vauraampia kuin ranttehillä ollessamme. Kaupunkikerrostalon ikkunasta tuijotteleva työtön on myös toimeton: Hän ei voi lähteä ranttehelle kivitalon seinustalle.

Sirkka Hautojärvi viittasi esitelmässään jälkiviisauteen ja tähän nähden voidaan kysyä: Täytyikö tämän kaupungistumisen ja muuttoliikkeen myös meillä tapahtua? Vastaus on varmasti perusilmiöiden osalta: Kyllä, niiden täytyi tapahtua. Kaupungistuminen on näet meidän aikamme yhteiskunnan eräs luonteenomainen ilmiö: keskeinen yhteiskunnan perusolottuvuus. Amerikkalainen Jack P. Gibbs on kuvannut kaupungistumista yksinkertaisella sarjalla vaiheita, joita professori Mauri Palomäki on Suomessa kauniilla mallisarjalla havainnollistanut. Ensimmäisessä vaiheessa kaupungit syntyvät, mutta maaseutuväestön suhteellinen kasvu on suurempaa kuin kaupunkien. Toisessa vaiheessa kaupunkiväestön kasvu tulee nopeammaksi kuin maaseutuväestön. Kolmannessa vaiheessa maaseutuväestö alkaa absoluuttisesti vähetä. Neljännessä vaiheessa keskittyminen menee niin pitkälle, että pienten kaupunkienkin väestö alkaa vähetä. Viidennessä vaiheessa urbanisaation haittavaikutukset tulevat niin huomattaviksi, että väestö alkaa siirtyä suurkaupungeista ympäröiville maaseutualueille, eli väentiheyserot konsentraatioalueilla alkavat tasoittua.

Jokaisella tässä luetellulla vaiheella on vaikutustapansa myös perifeerisillä alueilla ja kaupunkeja ympäröivillä maaseutualueilla. Ensimmäisessä vaiheessa, jossa siis maaseutuväestön kasvu on suhteellisesti suurempi kuin kaupunkiväestön, asutuksen rintama vyöryy kohti perifeerisiä alueita. Maaseutu elää ekspansivista kauttaan. Toisessa vaiheessa, jossa kaupunkiväestön suhteellinen kasvu tulee nopeammaksi kuin maaseutuväestön, alkaa väestön muutto maaseudulta kaupunkeihin. Koska maaseudun väestö tässä vaiheessa vielä absoluuttisesti kasvaa, negatiiviset supistumisvaikutukset eivät vielä ilmene. Ne tulevat esiin vasta kolmannessa vaiheessa, jossa maaseutuväestö alkaa absoluuttisesti vähentyä. Maaseudun pikku keskukset, niiden vähittäiskauppa ja palvelukset, alkavat väestönpuutteen takia kärsiä. Kouluja joudutaan lakkauttamaan pienentyneen syntyvyyden takia. Julkinen liikenne käy kannattamattomaksi. Vielä pahemmaksi nämä negatiiviset supistumisilmiöt tulevat, kun pienten kaupunkienkin väestö neljännessä vaiheessa alkaa vähentyä. Niiden teollisuus, joka ei kykene kilpailemaan suurten kaupunkien fuusioituneiden tehtaiden kanssa, ei enää voi tarjota työtä. Kauppa ja palvelukset kärsivät entistä enemmän, koska pienissä kaupungeissa itsessäänkään ei enää ole ostovoimaa, puhumattakaan ympäriövästä maaseudusta. Viidennessä vaiheessa, jossa väentiheyserot konsertraatioalueilla alkavat tasoittua, perifeeristen alueiden tila jatkuu samana tai vain pahenee. Suurkaupunkeja ympäröivä maaseutu sen sijaan

kokee suuria muutoksia. Sekin kaupungistuu ja sen pikku keskukset saavat takaisin toimitojaan, vähittäiskaupan ja palvelujen yrityksiä. Myös kulttuuritoiminta elpyy, mutta ei maaseudun kyläkulttuurin muodossa vaan kaupunkikulttuurina. Vanha voimakas maaseudun kyläkulttuuri on tämän prosessin myötä hävinnyt perifeerisiltä alueilta väestön vähenemisen takia ja suurkaupunkeja ympäröivältä maaseudulta uudenlaisen väestöaineksen tulon takia. Prosessin myötä syntyvät myös kehitysalueet.

Tämän prosessin käyvät kaikki kehittyneet maat läpi. Suomessa tämä prosessi käytiin läpi myöhään ja äkkinäisesti. Pari vuosikymmentä sitten taloudelliset ennusteet lupasivat meille loistavaa tulevaisuutta, herkeämättömyyttä kasvua. Kasvukiihko vallitsi. Uskottiin kasvukeskusideologiaan, jonka mukaan kasvun keskittäminen tietyille paikkakunnille säteilisi hyvinvointia myös ympäröiville alueille, etäällekin. Harva epäili puhtaasti ekonometristen, taloudellisiin laskelmiin perustuvien ennusteiden paikkansapitävyyttä. Vasta 1970-luvun puolivälin energiakriisi havahtutti huomamaan tosiasiat. Edesmennyt akateemikko Ilmari Hustich muistutti useasti, että kasvuideologiaan perustuvat teollistamisen ja kulutuksen mallit aiheuttavat pohjoisissa olosuhteissa, joissa me Suomessa elämme, ankarampia paineita kuin maapallon keskileveyksillä. Täällä pohjoisessa eletään herkemmin luonnon varassa ja luonnon ehdoilla. Keskittämisellä on täällä suhteellisesti vakavammat seuraukset kuin etelämpänä.

Vielä 1950-luvullakin maaseudun haja-asutusalueiden, jopa syrjäisimpien seutujen, elämäntilanne vaikutti varsin suotuisalta. Sodanjälkeinen asutustoiminta, johon oli jouduttu pakkotilanteessa, oli ikäänkuin uudelleen herännyt vaihe suomalaisen asumisperinteeseen kuuluneesta erämaan valloituksesta. 1960-luvun kuluessa ja varsinkin 1960- ja 1970-luvun vaihteessa haja-asutusalueiden kukoistuskauti päättyi. Pyörät pysähtyivät, supistumisvaikutuksia alkoi ilmetä joka alalla, väestökatoa ilmetä. Suuri muutto oli meillä poikkeuksellisen raju ilmiö kansainvälisesti katsoen. Kehityksen nopeus meillä selittyy paljolti pohjoisen sijaintimme harvalla asutuksella. Kasvutilanteessa kykenevät työvoimareservit imettiin äkkinäisesti tyhjiin. Imu oli meidän harvaan asutussa maassamme voimakkaampi kuin kasvukeskusten säteily. Tämä on nimenomaan Ilmari Hustichin tulkinta tapahtuneesta.

Supistumisvaikutukset koskivat laajoja alueita maastamme maaseudun tyhjenemisenä, mutta samalla yhtäkkinen kasvu ja siihen liittyvä kansainvälistyminen satutti koko kansakuntaa: kansallisten ja sivistyksellisten erikoispiirteidemme katoaminen, tietynlainen tapakulttuurin rappio, juuretomuuden lisääntyminen, yhdenmukaistuminen ja massoituminen luonnehtivat näitä muutoksia. Kaupungista ei oikein ole tullut metsäsuomalaiselle kotiseutua. Kaupunkilaisten kotiseutuoppi on vielä kirjoittamatta.

Sirkka Hautojärvi viittasi myös käynnissä olevaan suurkaupunkien väes-

tön levittäytymiseen, kaupungista työssäkäyntialueelle suuntautuvaan muuttoon eli itse asiassa äsken esitellyn Gibbsin sarjan viidennen vaiheen merkkeihin Suomessa. Voimmeko me tähän jotenkin vaikuttaa? Mikä on suunnittelijan ja päättäjän osuus?

Kun kaupunki kasvaa, asutuksen kasvuvyöhyke vyöryy keskustasta ulospäin rintaman tavoin. Ensiksi asuntoalueet sijoittuvat lähelle keskustaa, joka alkaa venyä tähtimäiseksi pääliikenneväylien suunnassa. Kysynnän kasvaessa rakennetaan pääväylien väliset alueet, mutta samanaikaisesti asuntorakentaminen voimistuu ulompana pääväylien varrella. Tuolla etäisyydellä alkaa seuraavaksi välialueiden rakentaminen. Kaupunki levittäytyy vaihteittain. Käynnistävä voima tässä alueellisessa levittäytymisessä on väestönkasvu sekä luonnollisen lisääntymisen että tulomuuton kautta. Kasvuvyöhyke kulkee suurkaupunkialueen muodostuessa ennen pitkää, ja näin käy hyvin usein, yli alkuperäisen hallinnollisen alueyksikön rajojen. Tämän jälkeen tuossa alkuperäisen kaupunkiytimen kunnassa asuntorakentamiseen soveltuvien alueiden etsiminen on yhä työläämpää. Alueet ovat pienempiä, rakentamiseen ehkä huonommin soveltuvia, asukkaita vähemmän houkuttelevia ja varsinkin hinnaltaan kalliimpia kuin reunan kasvuvyöhykkeen rakennusmaa. Tämä kuvaus sisältää pääkehikon, johon tulevat yksityiskohtien mosaiikin aiheuttavat eriaisteiset päätökset. Tietenkin yhteisön päätökset, esimerkiksi liikenneväylien asettaminen ja kaa-voitus, ovat myötäilemässä tuon pääkehikonkin syntyä. Suuri osa alemmanasteisia päätöksiä on yksilöiden tekemiä, esim. tontin ostosta ja rakentamisesta. Isoa kasvutapahtumaa, suurkaupungin kasvuvyöhykkeen etenemistä reunoille päin eriaisteiset määräykset tai päätökset voivat tietenkin jossakin määrin hidastaa tai yksityiskohdissa muutoin jotenkin muuttaa, mutta itse kokonaismekanismille parhainkaan virkamies tai päättäjä ei voi mitään.

Tunnustaudun siis pessimistiksi suurten muuttoliikettä aiheuttavien kehitysmekanismien edessä, niin valtakunnallisten kuin paikallistenkin. Suunnittelijat ja päättäjät vain myötäilevät isoja kehityslinjoja: alueet kehittyvät itsestään. Paljon on turhaa kiivailua ja päätoimista juonittelua. Ehkäpä olisikin syytä suunnittelussa ja päätöksenteossa nykyistä enemmän lähteä ihmisten välittömästä elinympäristöstä, jopa suorastaan lapsen mitakaavasta, lapsen "kotiseutuopista". Ehkäpä silloin löytyisi myös kaupungista kotiseutu tämän kokemamme rajun murrosvaiheen jälkeen. Luulen, että monet lasten, nuorten ja aikuistenkin yhteisöt, varsinkin kaupungeissa, voivat pahoin siitä syystä, että ihmiset joutuvat kohtaamaan yhteiskunnan ja yhteiskuntien maailmanlaajuiset ongelmat ennenkuin käsitykset omista lähimmistä elämänpiireistä ovat heidän mielissään minkäänlaisessa järjestyksessä. Vasta sen jälkeen kun ihminen mieltää kotiseutunsa, kotimaakuntansa ja isänmaansa hän on valmis vastuuseen maailmasta.

6.3. TIETOYHTEISKUNNAN ALUERAKENTEEN KEHITYS KUNTATASOLLA JA SEN VAIKUTUKSET MUUTTOLIIKKEESEEN. TYÖRYHMÄALUSTUS.

FL Erkki Tervämäki

Käsittelen ensiksi laajemmin tietoyhteiskunnan aluerakenteen kehitystä ja sen vaikutuksia muuttoliikkeeseen. Sen jälkeen esitän yhteenvedon muuttoliikkeen keskeisistä piirteistä ja niiden kehityksestä. Lopuksi luonnehdin suuntaviivoja ryhmätyöskentelylle.

Aluerakenteen kehitys ja muuttoliike kuntatasolla

Suomi on yhä voimakkaammin integroitumassa yhtenä jälkiteollisena ydinalueena maailman talousjärjestelmään (Dahmen 1984). Ydinalueille ominainen piirre on alueiden välisten tietoa siirtävien virtojen, joihin myös valtaosa nykyisestä muuttoliikkeestäkin on luettava, voimakas kasvu ja monimutkaisesti integroituva järjestelmärakenne (Masuda 1980, Noyelle & Stanback 1984).

Voimakkaasti integroituvassa tietoyhteiskunnassa tulee ensin tarkastella aluerakenteen kehitysprosessia kokonaisuutena ja mennä vasta sitten taso-kohtaiseen tarkasteluun, tässä yhteydessä kuntatason tarkasteluun. Työryhmän teeman määrittelyyn sisältyvä kuntataso-käsite on ongelmallinen, koska se on moniselitteinen. Se vaatii täsmentämistä. Aluerakennetarkasteluissa kuntatasoksi on nimitetty tiettyä alue- ja keskusluokkaa. Toisaalta itsehallinnolliset kunnat ovat hyvin erisuuruisia ja niistä vain pieni osa on aluerakenteellisesti määriteltävissä juuri kuntatasolle.

Kuntien eritasoisuutta aluerakenteessa ei kuitenkaan tulisi nähdä muuttoliiketarkastelussa vain ongelmana, vaan tosiasiana, joka vaatii kuntien aluerakenteellisen roolin aikaisempaa selkeämpää kuvaamista. Kuvauksen tulisi perustua niihin aluejärjestelmän piirteisiin, joilla on merkitystä muuttoliikkeen ymmärtämisessä ja ennakoinnissa. Kunnan koon ja keskusluokkien merkitys muuttoliikkeeseen vaikuttavana aluerakennepiirteenä on vähenemässä, koska nyt tietoyhteiskunnan kehitysvaiheessa muuttoliikkeen säännönmukaiset kehityspiirteet ja yhteydet aluerakenteeseen eivät enää liitykään niin selkeästi kuin aikaisemmin tiettyyn aluetasoon ja keskusluokkaan. Aikaisemmassa teollistumisvaiheessa Suomen keskusjärjestelmä kasvoi kumulatiivisesti; mitä suurempi keskus sitä suurempi tulomuutto ja sitä nopeampi väkiluvun kasvu. Tällöin myös monet kunnat pyrkivät näennäisesti vahvistamaan keskusrooliaan keskittämällä toimintojaan ja väestöään yhteen pääkeskukseen. Nyt tämä kuntien keino on

menettänyt merkityksensä, koska pelkästään keskusluokan perusteella sijoitettavat yhteiskunnan toiminnot ja niistä aiheutuvat seurausvaikutukset ovat jo voimakkaasti vähentyneet.

Kunnan ulkoisen ja sisäisen muuttoliikkeen ymmärtämiseksi ja tulevaisuuden ennakoimiseksi on pyrittävä tarkastelemaan kuntaa osana laajempaa kehittyvää aluerakennetta. Tällöin sen rooli kiihtyvästi integroituvassa tietoyhteiskunnan aluejärjestelmässä täsmentyy. Keskusverkon lisäksi aluerakennetta on kuvattava monipuolisemmin kehittyvinä aluejärjestelminä. Näistä keskeisin on aina globaalille tasolle ulottuva tuotantojärjestelmä. Muuttoliikkeen kannalta tietointensiivisen tuotantojärjestelmän oleellisin piirre on tuotantoalueiden yhteistyö ja työnjako eikä palvelukeskusten välinen kilpailu asiakkaista. Tämä johtuu siitä, että tärkein tuote on soveltamiskelpoinen tieto, jonka kehittäminen on tehokkainta hajautetuissa järjestelmissä. Tietotuotantoon ja tietointensiiviseen tuotantoon liittyy hyvin läheisesti ihmisten urakierto tiettyyn toimintaan erikoistuneiden alueiden välillä. Eri tuotantoaloille erikoistuneiden yhteistoimintamuotojen kehittyminen johtaa vähitellen myös alueiden nykyistä voimakkaampaan omaleimaisuuteen ja itsenäisyyteen (Garreau 1982). Tämä näkyy samalla paikallisten muuttokenttien voimistumisena erityisesti seutu-, maakunta- ja valtakuntatasoilla jälkiteollisissa maissa (Clout et al 1985, 49-57).

Kuntatasollakin on muistettava myös muuttomotiivien voimakas muuttuminen. Teollistuvassa yhteiskunnassa muutettiin lähinnä vain nuorena. Tavoitteena oli perustoimeentulon ja perusturvallisuuden varmistaminen eläkeikään asti jossakin teollisen yhteiskunnan kasvukeskuksessa. Tietoyhteiskunnassa useimmat ammatit ja työpaikat eivät ole pysyviä. Siten tietoyhteiskunnan muuttokäyttäytymistä ohjaa yhä voimakkaammin ihmisten tavoite kehittää itseään ammatillisesti. Tämä näkyy jo selkeästi muuttosyrakenteista (Söderling 1983). Toisaalta nouseva tulotaso on lisännyt haluja toteuttaa itseään mahdollisimman monivirikkeisessä ympäristössä. Muuttokäyttäytymisen kehittämisessä on muistettava myös ihmisten tietotason nousu ja maailmankuvan monipuolistuminen. Kuntien ominaisuudet tunnetaan yhä laajemmalti. Enää ei muuteta syrjäseuduiltaan vain "Helsinkiin", vaan myös Espooseen tai Keravalle. Erityisen nopeasti ovatkin kasvamassa juuri suurten kaupunkikeskusten esikaupunkikuntien väliset muuttovirrat, mitkä on laskettava mukaan kaupunkiseutujen väliseen muuttoliikkeeseen (Tervamäki 1986).

Monet teollisen yhteiskunnan kasvukeskuksista, joille perustoimeentuloa hakeva muuttoliike keskitti ihmisiä, osoittautuvatkin nyt tietoyhteiskunnan kehitysvaiheessa yksipuolisiksi toimeentulon, itsensäkehittämisen ja itsensä toteuttamisen suhteen. Myös poliittisten asenteiden muuttumattomuus voi kärjistää tietoyhteiskuntaan siirtyvien alueiden ja vanhan teollisen vyöhykkeen välisiä eroja. Teollistumisvaiheeseen lukkiutuneet asen-

teet karkottavat uudet alat kuihtuvilta "savupiippu- ja liituraitavyöhykkeiltä", kuten varsinkin Euroopan ja Yhdysvaltojen teollisista ytimistä voi selkeästi todeta (esim. Garreau 1982).

Muutos teollisesta tietoyhteiskunnaksi näkyy jo selkeästi Suomen kuntienvälisessä muuttoliikkeessä. Kasvukeskusten muuttovoitot ja taantuviin syrjäseutujen muuttotappiot ovat tyrehtymässä. Muuttotase ei enää kuvaakaan kunnan roolia tietoyhteiskunnan aluejärjestelmässä. Sen sijaan muuttoliikkeen vilkkaus ja muuton maantieteellinen suuntaaminen liittyvät kiinteästi kunnan rooliin tietoyhteiskunnassa. Vilkkään muuttoliikkeen kunnat, joiden muutto suuntautuu muihin keskusseutuihin, eroavat yhä enemmän tietoyhteiskunnan tuotannosta vieraantuvista syrjäseuduista, joilla väestö on paikallaanpysyvämpää ja muuttaa pääosin vain lähikeskuksiin (Tervämäki 1986).

Tietoyhteiskunnan tuotannolle näyttää olevan ominaista myös kiinteän työpaikkasuhteen heikkeneminen, mikä johtaa kaupunkiseutujen muuttokenttien laajenemiseen ja maaseudun esikaupungistumiseen. Yhä useammalla yksilöllä ja perheellä työ hajoaa usealle paikkakunnalle. Tällöin kodin sijoittaminen yhä kauemmaksi esikaupungistuviin maalaiskuntiin tai suurten keskusten välisten liikenneakseliin äärelle on ainakin yhtä edullinen vaihtoehto kuin sijoittuminen kaupunkikeskukseen.

Tulevatko myös lännen palveluyhteiskuntien budjettikriisit seurausilmiöineen Suomeen? Jos terveydenhoitoalan yksiköt pannaan kilpailemaan asiakkaistaan, Suomeenkin saattaa syntyä eläkeläisvyöhykkeitä heihin erikoistuneine palvelukeskuksineen. Tulevatko tällöin esim. Lounais-Suomen ja Järvi-Suomen läänien saamat eläkeläisikäluokkien muuttovoitot kymmenkertaitumaan nykyisistä sadoista tuhansiksi vuodessa? Tuleeko Suomenkin parhaille lomailualueille syntymään tietointensiivisten pienyritysten ja nuorten ammattilaisten keskittymiä, kuten Pohjois-Amerikassa? Vai pystytäänkö Suomessakin luomaan Japanin tapaan High Tech-keskuksia maakuntakorkeakoulujen yhteyteen?

Tiivistelmä muuttoliikkeen kehityspiirteistä tietointensiivisessä yhteiskunnassa.

- ei enää suuria tase-eroja läänien välillä
- muuttotase-eroja tulee ilmenemään seutukuntien ja maakuntien sisällä palvelujen keskittymisen seurauksena.
- kuntien erot tulevat olemaan muuton vilkkauksessa, muuttajien sosioekonomisissa ominaisuuksissa ja muuton suunnissa ja etäisyyksissä, mikä johtanee alue-erojen voimistumiseen ja muuttoliikkeen vähentymiseen toisistaan poikkeavien kuntien välillä.
- ainakin seutukunta-, maakunta- ja valtakunnanosien keskusseutujen kunnat vahvistavat asemiaan tietoa käsittelevinä ja alueiden muuttovirtoja yhdistävinä keskuksina.

— tietoyhteiskunnassa tietyn aluekokonaisuuden keskus on usein moniymäinen keskusverkko, jota myös muuttovirrat sitovat kokonaisuudeksi.

— keskusten muuttovirrat monipuolistuvat. Vaikutusalueen lähtö- ja tulovirtojen lisäksi voimakas muutto liittää keskuskeskukset kauempana sijaitseviin samantapaisiin keskuksiin jopa yli kulttuurialuerajojen (Kuopio-Seinäjoki) sekä lähimpään suurempaan keskuskeskukseen. Tämä johtaa keskuksissa erilaisten väestöryhmien sekoittumiseen ja edelleen varsinkin suurissa keskuksissa asunto- ja palvelumuotojen monipuolistamisvaatimuksiin.

— kansainvälisen muuttoliikkeen määrä ja osuus kasvavat voimakkaasti valtakunnanosakeseuduksissa ja niiden esikaupunkikunnissakin (ollen jo nyt Pääkaupunkiseudulla 6000 henkeä vuodessa)

— suurten keskuskeskusten samankaltaisten esikaupunkikuntien välinen kaukokuutto lisääntyy (esim. Espoo-Kaarina-Kangasala-Kempele-Siilinjärvi)

— muuttokäyttäytymisen suhteen muiden maiden syrjäseuduista poikkeavia ovat Suomen harvaan asutut syrjäseudut, joilla korkea koulutustaso ja itsensä kehittämisen halu ovat johtaneet pysyvästi korkeaan muuttovilkkauteen ja pitkiin muuttomatkoihin. Tuleeko niiden muuttoliike säilymään edelleenkin samanlaisena vai tulevatko ne jäämään tietointensiivisen yhteiskuntakehityksen ulkopuolelle kuten yleensä syrjäseudut muissa maissa?

Tietoyhteiskunnan muuttoliikkeen piirteet ja kuntien sisäinen aluerakennepolitiikka:

— keskittyminen vain yhden keskuksen kehittämiseen ei tunnu enää oikealta: se on yleensä johtanut sekä keskuksen että syrjäalueiden yksipuolistumiseen. Esikaupungistuvissakin kunnissa useiden alueiden monipuolistaminen (työn, asumisen, palvelujen ja vapaan luonnonympäristön suhteen) johtaa pysyvämpään väestöön ja pienempiin ikärakenteen ja sosioekonomisen rakenteen alueellisiin ja ajallisiin vaihteluihin.

— maaseudun virkistys- ja kesäasutusalueiden kaupungistuminen on eräissä kunnissa tulevaisuuden suuria ongelmia. Aluerakenteellisesti on erityisen tärkeää huolehtia sekä vakituisten maaseutuasukuntien että vakituiseksi kehittyvän, kaupungistuvan kesäasukuntien intresseistä ja sovitteluristiriitoja.

Ryhmätyöskentelyn suuntaviivoja

1. Edellä olen hahmotellut aluerakenteen muutosprosessin niitä piirteitä, joilla on ollut ja tulee olemaan yleisesti merkittävää vaikutusta kuntatason ulkoisen ja sisäisen muuttoliikkeen kehittymiseen. Käsitelläänkö niitä vielä yleisesti vai siirrytäänkö käsittelemään kuntatason tavoitteita ja keinoja?

2. Kuntatason aluerakenteen ja ympäristön sopeuttaminen tietointensiivisen yhteiskunnan muuttoliikkeen kehittämiseen.

- Onko yksittäisellä kunnalla aktiivisia keinoja vaikuttaa työpaikkojen ja asukkaiden muuttoon, joita ohjaa hyvin nopeasti muuttuva laaja tuotantojärjestelmä
- Mitkä ovat sopivia kunnan kehittämistavoitteita aluerakenteen ja ympäristön suhteen ajatellen sopeutumista nopeasti kehittyvään muuttokäyttäytymiseen?
- Minkälaisia realistisia muuttoliikettä ohjaavia tavoitteita ja menettelytapoja on esitettävissä kaupunki-, esikaupunki- ja maaseutukunnille?

Kunnat ovat aluerakenteeltaan varsin erilaisessa asemassa, joten on aiheellista käsitellä erilaisia ongelmallisia kuntatyyppisiä. Myös kuntien aluerakenteen ja ympäristön kehittämispoliittikka on vaihdellut. Hyvistä ja huonoista ratkaisuista sekä niiden tuottamasta muuttokäyttäytymisestä on jo olemassa tietoa. Ryhmätyössä voitaisiin kuntien aluerakenteellisen sijainnin, sisäisten aluerakenteellisten ratkaisujen ja niiden tuottamien muuttoliikkeen piirteiden avulla luonnehtia sopivia menettelytapoja erilaisille kunnille.

Kirjallisuus:

- Clout, Hugh, Mark Blacksell, Russell King and David Pinder (1985). *Western Europe, geographical perspectives*. Longman, London and New York.
- Dahmen, Erik (1984). *Taloudellinen kehitys ja muutospaineet, kokemuksia Suomesta ja muualta*. Suomen Pankin julkaisuja, Sarja C, 7b.
- Garreau, Joel (1982). *The Nine Nations of North America*. Avon, New York.
- Masuda, Yoneji (1980). *The Information Society*. World Future Society, Washington, D.C. USA.
- Noyelle, Thierry J. and Thomas M. Stanback (1984). *The Economic Transformation of American Cities*. Rowman & Allanheld, Totowa, New Jersey, USA.
- Söderling, Ismo (1983). *Maassamuutto ja muuttovirrat, vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A 11*.
- Tervamäki, Erkki (1986). *The Migration Regions in Finland*, väitöskirjan käsikirjoitus.

6.4. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 3

Pj. Johtaja Juha Talvitie
Siht. Tutkija Matti Simpanen

Työryhmä kiinnitti aluksi huomiota aiheen otsikointiin (Aluerakenteen ja ympäristön kehitys kuntatasolla ja niiden vaikutukset muuttoliikkeen) ja totesi sen hyvin laajaksi ja monitahoiseksi. Keskusteltiin mm. siitä, millä tavoin eri keinot soveltuvat erilaisiin kuntiin lähtien mm. jaosta kehittyvät kunnat - taantuvat kunnat. Tarpeet köyhissä kehitysaluekunnissa ovat usein hyvinkin erilaisia kuin kehittyvissä kunnissa. Näistä eroista huolimatta työryhmä pyrki etsimään tiettyjä kuntien yleisiä kehityspiirteitä sekä keinoja niiden tasapainoiseen alueelliseen kehitykseen tietoyhteiskunnassa.

Työryhmä muotoili aluksi ne tavat, joilla aihetta alettiin käsitellä. Ryhmä päätyi siihen, että ensin määritellään kunnan tehtävät ja tavoitteet, jonka jälkeen tarkastellaan kunnan yleisiä kehitysvirtauksia, erityisesti asumisen, työn ja väestökehityksen suhteen. Lopuksi etsitään erilaisia keinoja kunnan aluerakenteen hallittuun kehitykseen tietoyhteiskunnassa sekä kartoitetaan tutkimustarvetta tällä sektorilla.

Kunnan tehtävät ja tavoitteet

Keskustelussa *kunnan tehtävistä* painotettiin kunnan itsenäistä roolia siten, että kunnilla on oltava mahdollisuus ja velvollisuus kehittää omaoimisesti aluerakennettaan ja ympäristöolojaan. Kunnan yleisenä tavoitteena pidettiin kunnan kaikenlaisten voimavarojen mobilisointia ja yhdenmäämistä sekä kunnan "elämänuskon" vahvistamista. Valtion tehtävänä on lieventää kuntien välisiä valtakunnan alueellisia eroja. Keskustelussa todettiin, että kunnat voisivat kuntien vapaaehtoisen yhteistyön avulla vähentää alueellista liikkuvuutta kehittämällä alueellista tasapainoa monipuolisen asumisen, elinkeino- ja palvelutoimintojen suhteen.

Kunnan kehitysvirtaukset

Toisessa vaiheessa työryhmä pyrki luotaamaan *kunnan kehitysvirtauksia* asumisen, työn ja työpaikan sekä väestökehityksen suhteen. Yleisesti

todettiin asumisen merkityksen muuttoliikkeessä kasvaneen. Asumiseen liittyvät laadulliset vaatimukset ovat lisääntyneet, samanaikaisesti paineet erilaisiin asumismuotoihin (kaksoisasuminen, yhteisöasuminen) ovat lisääntymässä. Myös asukkaiden mielenkiinto asuinaluettaan kohtaan on viime vuosina lisääntynyt, mikä näkyy mm. asukastoiminnan kehittymisenä.

Työn ja työpaikan suhteen oltiin yksimielisiä siitä, että tietoyhteiskuntaan siirtyminen merkitsee nopeita tuotantorakenteen ja työvoiman ammatillisen rakenteen muutoksia, mikä merkitsee ammatillisen liikkuvuuden lisääntymistä. Työryhmässä keskusteltiin myös sekä keskittyneistä suurista yrityksistä että myös siitä, että tapahtuu organisoitumista pieniksi yrityksiksi, jotka pystyvät nopeasti ja joustavasti hyödyntämään korkeaa teknologiaa, infoteknologiaa ja automaatiota.

Keskusteltaessa *väestökehityksestä* voitiin havaita, että nopeat ympäristöarvojen muutokset, jotka ovat erilaisia maamme eri osissa aiheuttavat ongelma-alueita sekä maaseudulla että kaupungeissa. Nykyinen väestökehitys merkitsee ruokakuntien koon pienenemistä, joka puolestaan heijastuu väestön ikärakenteeseen, vanhojen osuus lisääntyy ja lasten osuus vähenee.

Keinot

Työryhmässä vaihdettiin vilkkaasti mielipiteitä niistä *keinoista*, joilla kunnat pystyisivät turvaamaan aluerakenteidensa hallitun kehityksen tietoyhteiskunnan nopeissa muutoksissa. *Yleisinä* keinoina pidettiin kunnan oman roolin löytymistä ja selkeän kehitysstrategian luomista, jolloin kunnan erityiset edellytykset voitaisiin ottaa paremmin huomioon. Kunnan tiedottamisen lisääminen nähtiin sekä jo nykyisessä yhteiskunnassa että tietoyhteiskunnassa erityisen tarpeelliseksi. Yleensäkin kunnan tunnetuksi tekeminen nähtiin yhdeksi keinoksi alueellisesti tasapainoiseen kehitykseen.

Keskustelussa tuli esille yhtenä kehitysedellytyksenä kunnan riittävän joustava kyky mukautua nopeisiin muutoksiin. *Asumisen* suhteen koettiin tärkeäksi kehittää ja toteuttaa kuntaorganisaatiossa erilaisia asukkaiden, asiantuntijoiden ja viranomaisten yhteistoiminta- ja osallistumismuotoja. Asumismuotoja on monipuolistettava vastaamaan erilaisten väestöryhmien kysyntää, jolloin kunnan tasainen väestökehitys olisi asumisen osalta mahdollista.

Työstä ja työpaikoista keskusteltaessa todettiin, että kilpailu työpaikoista on kiristymässä. Tällöin kunnan yleisenä tehtävänä on elinkeinotoiminnan yleisten edellytysten ylläpito. Hyväksyttävänä kilpailukeinoina työryhmässä pidettiin kunnan omaehtoisuuden ja luovuuden kehittämistä,

erikoistumista ja ympäristön laadun kehittämistä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää jo olemassa olevaan elinkeinotoimintaan ja uusiin pienyrityksiin.

Tutkimustarve

Käytetyistä puheenvuoroista ilmeni useitakin tärkeitä tutkimusaiheita, tutkimustarve kunta- ja aluetasolla on ilmeinen. Seuraavassa on kerätty vain muutamia, työryhmän mielestä keskeisiä tutkimusaiheita. Myös tilastointi koettiin usein puutteelliseksi tai riittämättömäksi.

Kahden asunnon järjestelyn lisääntyminen kunnallistaloudellisine ja palveluihin liittyvine seurausvaikutuksineen vaatii uutta tutkimista ja tilastointia. Niin ikään aluerakenne- ja ympäristövetovoimien tutkimusta olisi lisättävä. Yhtenä esimerkkinä puutteellisesta suunnittelusta ja tutkimuksesta aluerakenteen osalta otettiin lähiöt. Yksipuolisten lähiöiden kehittämistarvetta korostettiin eräissä puheenvuoroissa.

Kunnan väestörakenne koettiin tärkeäksi indikaattoriksi aluerakenteen kehityksessä. Väestön alueellisen erilaistumisen ja eriarvoistumisen tutkimista pidettiin tarpeellisena. Todettiin myös että kuntien tulee itsensä panostaa tutkimustoimintaan, mm. kunnan tulo- ja lähtömuuttoa tulisi seurata yksilö- ja perhetasolla.

7. TYÖN JA ASUMISEN KESKINÄINEN SUHDE JA MUUTTOLIIKE

7.1. TYÖ, ASUMINEN JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.

Toimistopäällikkö Kirsti Vepsä

Johdanto

Työ ja asunto ovat ihmisten muuttopäätöksissä keskeisiä tekijöitä usein kuitenkin niin, että edellinen määrittää jälkimmäistä. On asuttava siellä, missä työtä on saatavissa. Erityisesti vuokra-asuntojen niukkuus on asettanut ja yhä edelleen asettaa varsinkin pääkaupunkiseudulla esteitä ihmisten muuttamiselle työn luokse. Asuminen on siis vahvasti kytkyksissä tuotantoelämään. Asuntopolitiikan tavoiteasettelussa tuotantoelämän tarpeiden huomioonottaminen onkin ollut etusijalla.

Asuminen on kuitenkin muutakin. Asunto ja asuinympäristö luovat puitteet ihmisten arkielämälle - sille ajalle, joka jää "vapaaksi" palkkatyöstä. Hyvin suuri joukko ihmisiä on kuitenkin lähes "päätoimisia" asujia. Näitä ovat kotona työtä tekevät (pääasiassa naisia) lapset, nuoret, vanhukset, sairaat, työttömät. On hyvä muistaa, että tämä joukko on jo nyt suurempi kuin palkkatyössä käyvien joukko. Tulevaisuutta arvaillessamme näyttää siltä, että tuotannossa ja työelämässä tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös ihmisten arkielämään, jossa asumisella tulee olemaan yhä tärkeämpi rooli.

Tämän alustuksen aihepiiriä lähestynkin pohtimalla työn ja asumisen välisen suhteen kehittymistä, työn käsitettä, ajankäyttöä sekä työn paikkaa. Kun näissä tapahtuu muutoksia, niin kuka niistä päättää. Lopuksi heitän pohdittavaksi muutamia kysymyksiä.

Työn ja asumisen välisen suhteen kehittämisestä

Ennen teollistumisen alkamista ja kauan vielä sen jälkeenkin työ (tuotanto) ja asuminen olivat sama asia tilallisesti ja ajankäytön kannalta. Teollistuminen siirsi tavaroiden tuotannon tehtaisiin ja vähitellen myös kotona tuotetut palvelut alkoivat siirtyä sieltä pois yhteiskunnan ottaessa yhä enemmän vastuulleen lasten ja vanhusten sekä sairaiden hoidon. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan (Lagergren 1982) epävirallinen hoitotyö on yhä vielä kaksi kertaa niin suuri kuin julkisen sektorin puitteissa tapahtuva hoitotyö sairaanhoito mukaanlukien.

Taloudellisen kasvun ja teollisen tuotannon kiihkeä kasvuvaihe on kautta teollistuneen maailman tuottanut sille sopivat asumisen ratkaisut. Mm. lähiöasuminen on eräs tuotannollisen vaiheen välttämätön ehto ja edellytys. Pieni ydinperhe lähiöasunnossa on tuotantoa palveleva kulutusyksikkö. Asuntokuntien yhä pienenevä koko näyttää tavaroiden kulutuksen kannalta olevan hyvin otollista. Asuntotuotantopolitiikassa yksityisyyden korostaminen (so. asuntokeskeisyys) on ollut etusijalla. Vähemmälle huomiolle on jäänyt ihmisten yhdessä toimimisen ja harrastamisen edellyttämät ratkaisut (esim. yhteistilat). Rahoitusjärjestelmiä (mm. valtion asuntolainoitus) ei ole katsottu (poliittisesti) voitavan käyttää keinona juuri muuhun kuin asuntoneliöiden aikaansaamiseen. On siis ensisijassa korostettu asunnon tarpeen tyydyttämistä. Tulevaisuuden haasteita varten kysymys on mietittävä uudestaan.

Asumisen ja työn eriytyminen ja muiden toimintojen eriytyminen ovat ihmisten arkielämän kannalta johtaneet pirstottuun arkipäivään erityisesti niiden kohdalla, jotka joutuvat jakamaan aikansa kodin ja palkkatyön kesken (lapset hoitoon- työpaikalle- kauppaan- lapset hoidosta - kotitöihin). Toiset taas ovat lähes kokopäiväisesti sidottuja asuinympäristöönsä (kotiäidit, lapset, nuoret, vanhukset, sairaat, työttömät). Asuin- ympäristöt on kuitenkin suunniteltu työssäkävien arvomaailmasta.

Työn käsitteestä

Olemme tottuneet määrittelemään työksi vain sen toiminnan, josta meille maksetaan palkkaa. Yhteiskunnan jatkuvuuden kannalta palkkatyö on vain osa välttämättömästä työstä. Kun yhteiskunnassamme puhutaan taloudesta ja BKT:sta, tarkoitetaan yleensä vain ns. virallista taloutta, palkkatyötä ja sen avulla saatua tuotosta. Tällöin unohtetaan kokonaan ne työtunnit ja tuotoksen arvo, joka syntyy palkattomassa työssä, kotitalouksissa, järjestötoiminnassa, opiskelussa ja muussa virallisen talouden ulkopuolella tehtävässä työssä (ns. musta työ mukaan luettuna). Hilka Pietilä ja Kyösti Pulliainen ovat arvioineet, kuinka paljon vuonna 1980 käytettiin työajasta elinkeinoelämässä, julkisella sektorilla ja epävirallisessa taloudessa ja kuinka suuri oli syntyneen tuotoksen arvo. Markkinataloutta ja julkisia palveluja koskevat tiedot ovat kansantalouden tilinpidosta laskettuja. Kotityöhön käytetty työaika on laskettu kotityötutkimuksen mukaan. Kotityön arvo on mitattu kotiaivustajan vuonna 1980 saaman tuntipalkan mukaan:

Lähde: Yhdyskunta ihmistä varten - yhdyskuntamalli 1990, s. 33-34.

Arvioitaessa työn ja asumisen keskinäistä suhdetta tulevaisuudessa on tärkeää että keskustelussa ja myös toimenpiteiden suunnittelussa otetaan huomioon sekä virallinen että epävirallinen talous ja toimintapiiri. Tällaisen tarkastelutavan merkitys korostuu entisestään, kun näyttää siltä, että virallinen talous "vapauttaa" yhä kasvavan joukon ihmisiä epäviralliseen talouteen ja toimintaan. Peruskysymyksiä ovat, miten asuminen ja työ ja asuminen ja hoito tulevaisuudessa tulisi organisoida, jotta yhteiskunnassa vältyttäisiin hyväosaisten ja huono-osaisten välisen vastakohtaisuuden kärjistymiseltä. Keskeisiä käsitteitä ja ilmiöitä tässä keskustelussa ovat aika ja ajankäyttö sekä työn sisällössä ja organisoinnissa tapahtuvat muutokset.

Aika ja työ

Miten ja missä aikaa tullaan käyttämään, on eräs informaatioyhteiskunnan tärkeimpiä kysymyksiä. Suomalaisten ajankäyttötutkimuksen mukaan (v. -78) ansiotyöhön käytetään n. 24 % ajasta - miehet 27 % naiset 22 %. Kotitöitä tehdään noin 3 tuntia päivässä. Työssä käyvät naiset tekevät kaksi kertaa enemmän kuin työssäkäyvät miehet. Heillä on näin ollen vähiten vapaa-aikaa. Vapaa-ajan viettoista noin neljännes kuluu TV:n katseluun ja loput vapaa-ajasta käytetään lukemisen, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja liikunnan parissa. Ajankäyttö on kotikeskeistä. Lähes aina ovat kotona ko-

tityötä tekevät naiset (21 t vuorokaudessa nukkuminen mukaan lukien). Vähiten aikaa kotona olemiseen on työssäkävällä perheellisellä miehellä (13,5 t nukkuminen mukaan lukien).

Tekniikka, muuttamalla työelämää, vaikuttaa siihen, miten aikaamme käytämme tulevaisuudessa. Tulevaisuuden visiot väittävät, että palkkatyössä käytetty aika tulevaisuudessa tulee pienenemään. Se, miten työtä jaetaan, tulee myös vaikuttamaan ihmisten ajankäyttöön. Monet tutkijat ovat osoittaneet että ns. duaaliyhteiskunta on seurauksena, mikäli osa ihmisistä tekee täyttä päivää palkkatyössä ja toinen puoli yrittää saada toimeentulonsa tilapäistöillä, omaehtoilla (ei kuitenkaan aina vapaaehtoisella) toiminnalla tai selvitä yhteiskunnan tuella.

Työnjakokysymysten lisäksi nousee kysymys työajan lyhentämisestä. Kuinka sen tulisi tapahtua, on kiistelyn kohteena. Vaihtoehtoja on useita; pidennetty vuosiloma, pidennetyt viikonloput ja päivittäisen työajan lyhentäminen. Neljäntenä vaihtoehtona voisi olla se, että osa väestä on tietyn aikaa työmarkkinoiden ulkopuolella (opiskelu, varhaiseläke, lastenhoito, työttömyys).

Arkielämän hoitovastuun (lapset, vanhukset, sairaat) kannalta sekä kulttuurisen vuorovaikutuksen kannalta työajan päivittäisellä lyhentämisellä on monia etuja. Se helpottaisi sitä painetta, joka erityisesti pienten lasten vanhemmilta ja yleensä hoitotyötä tekevillä on. Kun työajan päivittäiseen lyhentämiseen liittyy palkkatyön tasapuolinen jako, se mahdollistaa kaikille sekä naisille että miehille mahdollisuuden osallistua sekä palkkatyöhön että kotityöhön. Lisäksi aikaa riittäisi enemmän lähiympäristön ja oman yhdyskunnan ja koko yhteiskunnan kehittämiseen. Tästä syntyisi myös valmius olla mukana ymmärtämässä ja ohjaamassa tekniikan soveltamista arkielämän vaatimuksista lähtien.

Mikäli kehitys johtaa siihen, että enemmistö ihmisistä joutuu tavallaan virallisen yhteiskunnan ulkopuolelle tarpeettomaksi ajan tappajaksi, tällä täytyy olla syvä vaikutus kulttuuriimme. Ei siis liene samantekevää, käytämmekö aikamme passiivisen viihteen kuluttamiseen vai arkielämän kannalta välttämättömien tehtävien hoitamiseen (apuarvitsevien hoito, fyysisen ympäristömme: rakennuksien, pihojen, puistojen, metsien jne. kunnossapito). Vaihtoehtoinen tulevaisuus ei kuitenkaan synny itsestään. Meidän on sitä myös haluttava. Haluamisen esilletulon edellytyksenä on keskustelun ja mielipiteiden välittyminen päätöksentekijöille. On tärkeää riittävän ajoissa tiedostaa, että tulevaisuutta ei voida rakentaa pelkästään teknistaloudellisesta tehokkuusnäkökulmasta vaan myös arkielämän näkökulmasta.

Missä työtä tehdään

Uuden teknologian kehittymisen seurauksena palkkatyötä voidaan teh-

dä toisin kuin nyt keskitetysti työpaikoilla. Vaihtoehtoina voivat tulla kysymykseen koti tai päätetyö työkeskuksissa.

Työtehtävistä voitaisiin siirtää mm.

- tekstien kirjoitus ja käsittely sekä kääntäminen
- tiedotusten laatiminen ja välittäminen
- tietojen käsittely (etsintä, rekisteröinti)
- tilausten vastaanotto, käsittely ja välitys
- edellisiin liittyvien ohjelmien kehittäminen

Kysymykseen tulee siis ns. informaatiotyöntekijöiden (pääasiassa naisia) tehtävät. Työn siirtymiseen kotiin vaikuttavat tekniikan lisäksi myös muut kysymykset kuten kuka valvoo työntekoa.

Koska työn siirtyminen on ihmisten arkielämän kannalta erittäin oleellinen seikka, tarkastellaan tässä siihen liittyviä etuja ja haittoja työntekijän näkökulmasta.

Etäistyötä kotona, työntekijän näkökulma

Edut:

- yhteys työelämään mikäli vaihtoehtona on työttömyys
- työmatkat jäävät pois
- mahdollisuus yhdistää palkkatyö perhe-elämän vaatimuksiin (lasten sairaus, kotityöt jne.)
- joustava työaika
- enemmän aikaa asuinympäristöön

Haitat:

- yhteys työyhteisöön heikkenee (työtoverit, ammattiyhdistys)
- työturva ja sosiaaliedut heikkenevät (riippuu organisaatiosta)
- ansiotyön ja perhe-elämän erillään pitäminen vaikeutuu
- työ on aina läsnä (stressi)
- työntekijä on sidottu kotiin
- kallis (mikäli työntekijä itse vastaa laitteiden hankinnasta ja huollosta)
- terveydelliset haitat (pätetyö yleensä)

Etäistyötä työkeskuksissa, työntekijän näkökulma

Edut:

- kontakti työelämään säilyy mikäli vaihtoehtona on työttömyys
- työmatkat jäävät pois
- verrattuna päätetyöhön kotona antaa vaihtoehto: työpaikan, työtilan sekä työtovereita
- läheisyys työpaikan ja kodin välillä (perhe-elämän joustavampi organi-

sointi)

- edellyttää pysyvää työsuhdetta (sosiaaliturva)
- työ ei ole aina läsnä, työpaikan oven voi sulkea (vert. päätetyö kotona)
- enemmän aikaa asuinympäristössä

Haitat:

- yhteys työyhteisöön vähenee samoin kuin kotityössä (työtoverit, ammattiyhdistys)
 - asunnon vaihto vaikeutuu (jos työkeskuksia ei ole läheisyydessä)
 - samaan ympäristöön koko päivän sidottu (riippuu työn luonteesta)
- (Cronberg 1985)

Ei ole samantekevää miten ja missä ansiotyön tekeminen tapahtuu tulevaisuudessa. Mikäli työpaikkojen hajauttaminen toteutetaan siten, että työ siirtyy yksityiskoteihin, sillä tulee olemaan ratkaiseva vaikutus sekä kotielämään että työntekoon. Lisäksi on muistettava, että ruokakuntakehitys johtaa todennäköisesti siihen, että yhä useammat ihmiset asuvat yksin tai kaksin. Ydinperhe nykymuodossaan on häviämässä. Lapsia syntyy ennusteiden mukaan nykyistä vähemmän. Useimmissa perheissä tulee olemaan vain yksi lapsi. Sukulaisuussuhteet eivät siis tulevaisuudessa voi muodostaa elämällemme tukiverkkoa. Mistä siis saamme apua ja tukea kun sitä tarvitsemme. Valtio ei meille jokaiselle pysty palkkaamaan terapeuttia ja kone (pääte) taitaa olla siihen kykenemätön. Ihmisten eristyminen toisistaan on myös yhteiskunnallisesti pelottavaa. Yhteiskunnallinen tajunta syntyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Vuorovaikutukseen on myös harjaannuttava arkielämän mallien kautta. Myös poliittinen toiminta edellyttää kykyä yhteistyöhön.

Kuka päättää

Uusi teknologia ja sen sovellutukset koskevat kaikkia elämänalueita. Keskustelun pitäisi siis koskea koko teknistä miljöötä so. työpaikkoja, asumista, liikennettä, kulutusta, vapaa-aikaa ja hoitotyötä. Näyttää siltä, että työelämä on tähän mennessä ollut voimakkaimman mielenkiinnon kohteena. Vähättelettä sitä on kuitenkin todettava, että muu arkielämä on jäänyt pelkästään keskusteluksi siitä, miten ihmiset viettävät vapaa aikansa. Ihmisten arkielämään kuuluu toki paljon muutakin kuten alussa jo totesimme. Voimmeko jättää elämämme markkinavoimien tai tekniikkaan perehtyneen experttiryhmän ratkaistavaksi.

Me tiedämme, että teknisillä järjestelmillä on hyvin syvälinen vaikutus elämisentapaamme. Tekniikka vaikuttaa myös valtasuhteisiin ja ihmiskuvaan. Tämän vuoksi on kaikkien asia pitää huolta, että apuvälineestä ei tule

itseisarvoa. Yhä suurempi osa sosiaalisesta elämästä on järjestettävä tehokkuusvaatimusten mukaan, ja tämä käy elämän kannalta tuhoisaksi. Jokin näkymätön käsi tuntuu ohjailevan meitä. Mutta mihin suuntaan. Nyt kun väestön koulutustaso on korkea, kansalaisia ei voida jättää ulkopuolelle. Miten tämä voidaan välttää. Vain siten, että osallistumis- ja valtakysymykset ratkaistaan. Jos päätöksentekoa voidaan siirtää kansalaisten käsiin siitä huolimatta etteivät politikot ajatuksesta juuri välitä, olisi toivoa myös yhteisen vastuun syntymisestä tulevaisuuden kysymyksissä. Ihmisen käsitys itsestään ja koko yhteiskunnasta syntyy toisten ihmisten ja vuorovaikutuksen kautta. Näin ollen keskustelulla ja ajatusten vaihdolla päätöksenteon elementtinä on yhä edelleen vankka asema. Me emme voi rakentaa demokratiaamme nappidemokratian varaan.

Asuminen, työ ja muuttoliike - kysymyksiä pohdittavaksi

Keskeisin kysymys tulevaisuutta ajatellen on, mitä työelämässä tapahtuvat muutokset tulevat vaikuttamaan asumisen sisältöön. Myös asumiskustannusten kehitys on varteenotettava tekijä varsinkin, jos työaika lyhennetään ja lyhentynyt työaika vaikuttaa myös tulotasoa alentavasti.

Toinen tärkeä kysymys on, kuinka asuntoalueemme pystyvät tarjoamaan mielekästä toimintaa niille, jotka "lähetetään" palkkatyöstä takaisin asumiseen. Siis miten työttömyys ja asuminen kohtaavat toisensa.

Kolmas kysymys nousee siitä, siirtyykö työ takaisin kotiin ja mitä se merkitsee asumisen ja työn tekemisen kannalta. Mitä työyhteisöjen hajominen merkitsee.

Informaation siirtämiseen liittyvien töiden tuominen kotiin tai lähelle asumista voi tarjota myös mahdollisuuden, jolloin työpaikan vaihtaminen ei välttämättä edellytä asunnon vaihtoa, koska voi vain "kytkeä" itsensä toisen työnantajan tietojärjestelmään. Voiko uusi teknologia mahdollistaa asuinympäristöön kiinnittymisen ja sitä kautta myös kiinnostuksen kehittämää omaa lähiympäristöä.

Neljanneksi maan sisäinen muuttoliike riippuu ratkaisevasti siitä, käytetäänkö uutta teknologiaa keskittämiseen vai hajauttamiseen.

Lopuksi hoitotyö on tärkeä työ, joka liittyy asumiseen. Vanhenevat ihmiset tarvitsevat hoitoa ja apua koteihinsa, koska laitokset eivät "vedä". Pystyykö virallinen hoitotoimi vastaamaan tarpeeseen vai onko kehitettävä virallisen (julkisen) ja vapaaehtoisen (yksityisen) auttamisen välille uusia muotoja. Miten verotus kohtelee mm. auttamistyön uusia organisointimuotoja. Tulevaisuutta ajatellen on epävirallinen talous nostettu virallisen talouden rinnalle toimenpiteiden politiikkavaihtoehtojen suunnittelussa.

Lähteet

- Cronberg Tarja, Sangregorio Inga-Lisa: Du sköna nya vardag. Om datateknik och boende. Malmö 1981. Prisma.
- Cronberg Tarja: Työ, aika ja asuminen tulevaisuudessa. Käsikirjoitus 1985. Julk. loka-kuussa 1985.
- Cronberg Tarja, Vepsä Kirsti: Asumisen uusi suunta. Helsinki 1983. Tammi.
- Lagergren M. et.al. Tid för omsorg. Liber förlag, Stockholm 1982.
- SITRA: Tietotekniikka 1990-luvulla. Sarja B, No 78. Helsinki 1984.
- Tekniikka, arvot ja yhteiskunta. Dia-Kunta 4/1985.
- Tiuri Martti: Tulevaisuus alkaa nyt. Keuruu 1984. Otava.
- Niemi Iiris, Kiiski Salme ja Liikanen Marja: Suomalaisten ajankäyttö 1978. Tutkimuksia N:o 65. Tilastokeskus 1981.
- von Wright G. H.; Humanismen som livshållning. Borgå 1978. WSOY.
- Forskargruppen för det nya vardagslivet. Det nya vardagslivet. Köbenhavn-Oslo-Stockholm-Helsinki 1984.

7.2. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 4

Pj. Toimistopäällikkö Kirsti Vepsä
Siht. Osastosiht. Maija-Liisa Kalhama

Työryhmän työskentelyyn osallistui 14 henkilöä. Ryhmässä käyty keskustelu on teemoitettu seuraavasti: Työ; Asuminen; Työn ja asumisen integrointi; Työ, asuminen ja vapaa-aika sekä lopuksi keskustelu siitä, mitä olisi tehtävä.

Työ

Ryhmässä käydyissä keskusteluissa vakiintui käsitys siitä, että palkkatyötä on pyrittävä turvaamaan kaikille. Tämän puolesta on ensisijassa taisteltava eikä antauduttava passiivisesti toteamaan työttömyyden väistämättömyys. Koska työttömyyden uhka on olemassa katsottiin työn tasaisempi jako kaikkien kesken välttämättömäksi. Näin ainakin lievennetään A ja B kansalaisryhmien syntymistä. Palkkatyön katsottiin myöskin tulevaisuuden informaatioyhteiskunnassa luovan perustan ihmisten pysymisellä yhteiskunnassa mukana ja mahdollistavan edes jonkinlaisen "puheoikeuden". Epäileviä kommentteja tosin esitettiin siitä, kuinka paljon työntekijät nyt (esim. tehdastyössä) voivat vaikuttaa työhönsä. Yhä useampien kohdalla työ mekanisoituu ja ihminen muuttuu koneen jatkeeksi. Tämä on tulevaisuudessa yhä useamman kohtalo.

Tulevaisuuden yhteiskunnassa nähtiin tärkeäksi ja välttämättömäksi tunnustaa epävirallinen talouden toimintojen merkittävyys ihmisten arkielämän kannalta että koko yhteiskunnan toimivuuden sujumisen kannalta sekä taloudellisesti että sosiaalisesti. Nykytilanteessa vain "virallinen" tunnustetaan yhteiskunnan kehittämisen lähtökohdaksi. Tulevassa informaatioyhteiskunnassa "epävirallisen" todettiin nousevan tärkeäksi ja sellaiseksi, jota ei esim. verotuksella tulisi ehkäistä.

Asuminen

Harjoitetulla asuntopolitiikalla todettiin olevan selvä yhteys ihmisten muuttamiseen asunnosta toiseen, vaikka tietysti työn perässä muuttaminen on tutkimusten mukaan muuttojen pääasiallinen syy. Suomen Asun-

topolitiikan rahoitusjärjestelmä muihin maihin verrattuna lyhyine laina-aikoinen ja inflaatio-odotuksineen lisää ihmisten asunnon vaihtoa - siis muuttamista. Siihen on myös pakko, koska nuorella perheellä ei ole varaa perheen alkuvaiheessa riittävän suureen asuntoon. On siis muutettava asunnosta toiseen ja kytkettävä itsensä velkaorjuuteen vuosiksi. Vaikka tämä rahavirtojen ja kansantalouden kannalta todetaan välttämättömäksi, ihmisten elämän kannalta se ei pakonomaisena ole mielekästä. Jatkuvalla asunnon vaihtamisella todettiin erityisesti lasten kannalta olevan huonoja vaikutuksia. Työryhmä kuulutti asuntopolitiikan peruseremonttia lainaehdoin liittyen, omistusasumisen myytin romuttamista ja vuokra-asuntotuotannon elvyttämistä.

Tärkeä kysymys tulevaisuuden kannalta on, oletko työttömänä asunnossasi, kuka maksaa velkasi ja asumiskustannuksesi. Mitä ylipäänsä teet ja miten saat aikasi kulumaan. Kysymyksiä voidaan jatkaa. Eriytyvätkö asuntoalueet sijaintinsa, ympäristöominaisuuksiensa ja asuntojen laatu-tason perusteella haluttuihin ja ei haluttuihin alueisiin mm. pääkaupunkiseudulla. Asuvatko A- ja B-luokan kansalaiset tulevaisuudessa erillään toisistaan. Tätä kysyttiin ryhmässä.

Asumisen ja työn integrointi

Peruskysymys keskustelussa oli, ovatko ihmiset valmiita asumisen ja palkkatyön jälleenyhdistämiseen ja miten sen tulisi tapahtua. Tuodaanko työ yksityiseen kotiin vai lähiyhteisöön vai pyritäänkö säilyttämään tilanne nykyisellään. Osoittautui ilmiselväksi, että työelämästä halutaan pitää kiinni. Pelättiin sitä, että asumiseen/yksityisyyteen eristäytyminen heikentää ihmisten yhteiskuntaan ankkuroitumista. Ainakin sellainen vaara on olemassa. Palkkatyössä mukana oleminen todettiin usealla suulla mahdollistavan yhteiskunnallisten valtarakenteiden tajuamisen paremmin kuin vetäytyminen neljän seinän sisälle. Ihmisten vieraantumisen vain kasvaa. Valtaa on helppo käyttää heidän päittänsä yli.

Tulevaisuuden yhteiskunnalta toivottiin joustavuutta työn tekemisen malleilta. Ovet on oltava auki sekä työpaikalla että kotona työskentelyyn. Eri elämäntilanteissa on erilaisia tarpeita. Lasten kasvuaikana paikallaanpysyminen todettiin tärkeäksi. Koska tulevaisuudessa joudutaan ammattia vaihtamaan on panostettava koulutukseen.

Työ, asuminen ja vapaa-aika

Tulevaisuuden yhteiskunnassa liikkuvuuden ja matkustelun todettiin lisääntyvän. Ihmiset eivät - ainakaan ne, joilla on siihen mahdollisuus - halua pysyä paikallaan. Kaikenlainen harrastustoiminta lisääntyy - ei kuitenkaan

välttämättä asumiseen liittyen. Kesämökki-ilmioistä todettiin, että emme vielä tiedä, miten urbanisoituvaa nuorisoa ottaa sen omakseen. Keski-ikäiset ja vanhemmat sitä edelleen haluavat. Liikekannallaolon todettiin vähentävän lähiyhteisöjen muodostumista. Ne kuitenkin nähtiin tärkeiksi, koska on paljon niitä, jotka ovat kuitenkin sidoksissa lähiympäristöönsä. Se on lasten ja nuorten kasvuympäristö ja siinä omaksutut mallit ja elämisen tavat heijastuvat käsityskannoissa ja ajatustavoissa; esim. siinä, kuinka suhtaudutaan toisiin ihmisiin ja myös ympäristön fyysisiin puitteisiin. Pidetäänkö niistä huolta vai ei. Asumisen malleilla ja lähiympäristöllä todettiin tulevaisuuden yhteiskunnassa olevan nykyistä tärkeämpi rooli. Myös epävirallisen talouden toiminnot liittyvät asumiseen ja lähiympäristöön ja ihmisten auttamiseen. Todettiin kuitenkin yksimielisesti että yhteiskunta ei saa vierittää perusvastuutaan sosiaaliturvan antajana lähiyhteisöjen harjoittajille. Nämä voivat olla täydentämässä julkisen vallan toimenpiteitä. On kuitenkin tärkeää kehittää uusia virallisen ja epävirallisen välisiä ratkaisuja.

Mitä pitäisi tehdä

Tärkeintä on nyt käydä keskustelua laajasti. Tulevaisuuden informaatioyhteiskunnan ratkaisut eivät saa jäädä elektroniikkafirmojen päätettäväksi. Kaikki ratkaisut vaikuttavat sekä ihmisten työelämään että arkielämään. On kysyttävä, kenen ehdoilla tietoyhteiskuntaan siirrytään -ihmisen vai kansainvälisen kilpailukykyyn.

On pyrittävä luomaan edellytyksiä asuntoalueiden kehittämiseksi niin, että syntyy vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia yhteisille toiminnolle ja myös vapaa-ajan sisältörikkaalle käytölle (ei pelkästään passiivista viihdettä). Tiloja on osoitettava tekemiselle, harrastuksille ja yhdessäololle.

Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia asumisen ja ympäristön kehittämisessä on lisättävä.

Edelläesitettyyn liittyen tietoisuutta ja asenteita on muutettava. Tutkimustoiminta on avainasemassa, koska se tuo uutta keskusteluun ja asettaa luotuneita käsityksiä kyseenalaiseksi.

8. TALOUDELLINEN KEHITYS, TYÖTTÖMYYS JA MUUTTOLIIKE

8.1. TYÖVOIMAN LIIKKUVUUS JA TIETOYHTEISKUNTA

Toimistopäällikkö Altti Majava

Maamme on yhteiskunnallisessa kehityksessään harpponut pitkän taipa-
leen muutamassa vuosikymmenessä. Suomea voitiin vielä toisen maailman-
sodan jälkeenkin luonnehtia maatalousyhteiskunnaksi. Nyt 1980-luvulla
olemme hyvää vauhtia siirtymässä tietoyhteiskuntaan. Näin raju muutos
on edellyttänyt suurta ja moniulotteista liikkuvuutta: alueellista, ammatil-
lista, sosiaalista, ehkä henkistäkin.

Yhteiskunnallisten kehitysvaiheiden nimitykset heijastelevat taloudel-
lisen toiminnan perustavanlaatuista merkitystä kaikelle yhteiskuntaelä-
mälle. Taloudellisen toiminnan peruselementtejä puolestaan ovat eri tuo-
tannontekijät - luonnonvarat, pääoma ja työvoima. Tähän jo varhain laa-
dittuun luetteloon kansantaloustieteilijät ovat viime vuosikymmeninä li-
sänneet vielä yhden tekijän, taitotiedon (know-how). He ovat sitä paitsi
havainneet taloudellisen kasvun riippuvan varsin ratkaisevasti taitotiedon
kehityksestä.

Eri tuotannontekijät ovat liikkuvuudeltaan sangen erilaisia. Tiukimmin
paikkaan sidottuja ovat luonnonvarat samoin kuin suuri osa jo olemassa
olevasta reaali-pääomasta. Uutta tuotantopääomaa voidaan periaatteessa
sijoittaa sinne, missä työvoimaa on helpoimmin saatavissa - käytännössä
liikkuvuus on silti useinkin toisenlaista. Liikkuvinta on kehittyvän nyky-
tekniikan ansiosta ainakin periaatteessa taitotieto ja varsinkin sen sovelta-
misen peruselementti, informaatio. Työvoiman liikkuvuus on monimuo-
toista ja riippuu suuresti työnsaantimahdollisuuksista eri alueilla ja toimi-
aloilla samoin kuin urallaetenemisen näkymistä. Taloudellis-yhteiskunnal-
lisen kehityksen myötä myös työvoiman liikkuvuuden vilkkaus, muodot
ja suunnat ovat vaihdelleet huomattavasti.

Työvoiman liikkuvuudesta puhuttaessa kohdataan monenlaisia määrit-
tely- ja tilastointiongelmia. Niiden takia työvoiman liikkuvuuden koko-
naiskuvaa on vielä nykyäänkin vaikeata hahmottaa. Eräs työvoiman liik-
kuvuuden perusyksikkö on työsuhteen solmiminen, mutta vuosittain sol-
mittavien työsuhteiden määrää ei tunneta kovinkaan tarkoin. Niinpä työ-
suhteiden solmimista, päättymistä ja kestoja koskeva ensimmäinen kokei-
leva tilastoeselvitys on parhaillaan vasta tekeillä Tilastokeskuksessa. Käytet-
tävissä olevien tilastotietojen mukaan esim. vuonna 1984 työnvälitykseen

ilmoitettiin 248 000 avointa työpaikkaa, joista täyttyi 224 000 paikkaa eli 90 %. Näiden työpaikkojen arvioidaan kuitenkin kattaneen vain suunnitteen neljänneksen kaikista solmituista työsuhteista. Niiden lisäksi huomattava joukko työntekijöitä ja toimihenkilöitä siirtyi yrityksen tms. sisällä työtehtävästä toiseen. Tätä ns. sisäisten työmarkkinoiden liikkuvuutta ei saada selville Tilastokeskuksen em. selvityksessäkään.

Työvoimatutkimuksen perusteella on pääteltävissä, että valtaosa työvoimasta ei ole kovinkaan liikkuvaa: useimmat eivät nuoruusvuotensa ohitettuaan vaihda työpaikkaa vuosikausiin, monet eivät vuosikymmeniinkään. Pieni osa työvoimasta sitä vastoin on lähes jatkuvassa liikkeessä työmarkkinoilla. Eräänlainen yleiskuva työvoiman toimialoittaisesta liikkuvuudesta tarjoaa liitteenä oleva työvoimatutkimuksen taulu, joka osoittaa työikäisen väestön siirtymiä pääryhmittäin ja toimialan mukaan vuosien 1983 ja 1984 ensimmäisten neljännesten välillä.

Työvoiman alueellinen liikkuvuus - eli maassamuutto ja siirtolaisuus - on tarkemmin arvioitavissa, vaikka muuttoliiketilastoissa ei työvoimaan kuuluvia eritellä muista muuttajista. Otaksuen, että maassamuuttajien ikäryhmittäiset työhön osallistuvuusluvut vastaavat koko väestön työhönosallistuvuutta, voidaan arvioida, että noin 59 % maassamuuttajista on viime vuosina kuulunut työvoimaan. Siten vuonna 1984 noin 128 000 työvoimaan kuuluvaa henkilöä vaihtoi asuinkuntaa. Heistä 9 530 eli vain 7,5 % siirtyi paikkakunnalta toiselle työnvälityksen myötävaikutuksella. Liikkuvuusavustuksia sai tuolloin 4 445 henkilöä eli ainoastaan 3,5 % työvoimaan kuuluvista maassamuuttajista. Itse asiassa nämäkin luvut saattavat antaa hieman liioitellun kuvan työnvälityksen merkityksestä maassamuutossa: niihin sisältyy myös henkilöitä, jotka työskentelevät muuttokohteessa vain joitakin kuukausia ja joita ei välttämättä rekisteröidä muuttajiksi väestötilastossa.

Toisaalta voidaan huomauttaa, ettei asuinkunnan vaihtaminenkaan aina edellytä työpaikan vaihtamista eikä se sellaisessa tapauksessa merkitse myöskään työvoiman liikkuvuutta. Melkoinen osa maassamuutoista suuntautuu asuntotuotannon ohjaamina kaupungeista lähikuntiin, ja monet muuttajat jatkavat työntekoa entisissä työpaikoissaan. Tämä heijastuu ns. heiluriliikenteen kasvuna: kun vuonna 1960 asuinkuntansa ulkopuolella kävi työssä 10 % ammatissa toimivasta väestöstä, vastaava osuus vuonna 1980 oli 23 %. Kauemmaksikin suuntautuvissa muutoissa on verraten usein kysymys esim. yrityksen sisäisestä urakierrosta, jolloin työnantaja ei vaihdu, vaikka asuinpaikka ja kenties työtehtävätkin muuttuvat. Joskus uralla etenemiseen liittyvä liikkuvuus ulottuu ulkomaille saakka.

Siirtolaisuus on maassamuuttoa suuremmassa määrin keskittynyt nuoriin työikäisiin ihmisiin, ja työllisyyteen liittyvät seikat näyttävät lisäksi useammin olleen muuton syynä. Maassamuutto on viime vuosina kuitenkin

Taulu 1. Työikäisen väestön siirtymät pääryhmittäin ja toimialan mukaan. 1. neljännes 1983-84, 1000 henkeä.

Työikäiset yhteensä

1. neljännes 1984 1. neljännes 1983	15-75- vuotias väestö	Työ- voima	Työlliset						Työt- tömät	Työvoiman ulkopuoliset					Väestö- pois- tuma
			Yht.	Toimiala (tol)						Yht.	Koul- ja op.	Kotit. työssä	El. ja työkyv.	Asev. muut	
				1	2,3,4	5	6,7,8	9							
14-74-vuotias väestö	3746	2504	2335	277	591	165	647	654	169	1193	380	145	623	45	49
Työvoima	2482	2314	2175	263	564	154	602	590	140	161	54	33	53	21	6
Työlliset yht. - tol.	2312	2173	2114	258	550	144	588	572	59	133	46	26	46	15	5
- maa- ja metsätal. 1	282	262	257	248	2	3	2	1	5	18	4	4	9	1	2
- teollisuus 2,3,4	601	573	551	4	524	5	11	6	22	27	7	3	12	5	1
- rakennustoim. 5	163	155	143	2	4	132	3	2	12	8	2	1	3	2	0
- kauppa, liik. ym. 6,7,8	632	598	587	1	11	3	559	12	11	33	12	8	9	4	2
- palvelukset 9	628	582	573	3	7	1	12	550	9	46	21	11	12	3	1
Työttömät	170	142	61	6	14	10	14	18	80	28	8	7	7	6	0
Työvoiman ulkopuoliset	1190	186	157	13	26	11	44	62	29	962	256	112	570	24	43
- koulul. ja opisk.	381	112	99	6	15	5	28	44	12	269	247	4	0	18	0
- kotital.työtä tekev.	152	36	27	1	4	1	10	11	9	115	4	103	8	0	0
- eläkel. ja työkyv.	617	12	9	3	1	1	2	2	3	563	0	4	559	1	42
- asevelv. ja muut	40	26	21	2	6	3	4	5	5	14	5	1	3	4	0
14-vuotiaat	74	4	4	1	1	0	1	1	0	70	69	1	0	0	0

Taulu 2. Työkäisen väestön siirtymätodennäköisyydet pääryhmittäin ja toimialan mukaan, 1. neljännes 1983-84, (%)

Työkäiset yhteensä

1. neljännes 1984	15-75- vuotias väestö	Työ- voima	Työlliset						Työ- tömät	Työvoiman ulkopuoliset					Väestö- pois- tuma
			Yht.	Toimiala (tol)						Yht.	Koul. ja op.	Kotit. työssä	El. ja työkyv.	Asev. muut	
				1	2,3,4	5	6,7,8	9							
14-74-vuotias väestö	100.0	66.9	62.3	7.4	15.8	4.4	17.3	17.5	4.5	31.8	10.1	3.9	16.6.	1.2	1.3
Työvoima	100.0	93.3	87.6	10.6	22.7	6.2	24.3	23.8	5.6	6.5	2.2	1.3	2.1	0.9	0.2
Työlliset yht. - tol.	100.0	94.0	91.4	11.2	23.8	6.2	25.4	24.8	2.6	5.8	2.0	1.1	2.0	0.7	0.2
- maa- ja metsätal. 1	100.0	92.8	90.9	87.9	.8	1.0	.8	.5	1.9	6.6	1.5	1.3	3.2	.5	.6
- teollisuus 2,3,4	100.0	95.3	91.7	.7	87.3	.8	1.8	1.0	3.6	4.4	1.2	.5	2.0	.8	.2
- rakennustoim. 5	100.0	94.9	87.4	1.0	2.3	80.9	1.8	1.5	7.5	5.1	1.4	.5	1.9	1.4	.0
- kauppa, liik. ym. 6,7,8	100.0	94.5	92.7	.2	1.7	.5	88.3	1.9	1.7	5.3	1.9	1.2	1.5	.6	.3
- palvelukset 9	100.0	92.5	91.2	.4	1.1	.2	2.0	87.4	1.4	7.4	3.3	1.7	1.9	.5	.1
Työttömät	100.0	83.3	35.9	3.3	8.1	5.6	8.4	10.5	47.4	16.5	4.8	3.9	4.4	3.4	.2
Työvoiman ulk.p.	100.0	15.6	13.2	1.1	2.2	.9	3.7	5.2	2.5	80.8	21.5	9.4	47.9	2.0	3.6
- koulul. ja opisk.	100.0	29.3	26.0	1.5	4.0	1.4	7.4	11.6	3.3	70.6	64.8	.9	.1	4.8	.1
- kotital.työtä tekev.	100.0	23.7	18.1	.9	2.7	.6	6.3	7.6	5.6	76.0	2.5	67.8	5.6	.1	.3
- eläkel. ja työkyv.	100.0	2.0	1.5	.5	.1	.2	.3	.3	.5	91.2	.0	.6	90.6	.1	6.8
- asevelv. ja muut	100.0	65.0	52.0	5.8	15.2	8.1	10.8	12.1	13.0	34.4	12.9	3.7	6.9	10.9	.6
14-vuotiaat	100.0	5.2	5.2	.8	1.2	.0	1.6	1.7	.0	94.8	94.0	.8	.0	.0	.0

Lähde: Työvoimatutkimus: Työvoimavirrat 1983-84; Tilastotiedotus TY 1984:24; Tilastokeskus, Helsinki 1984.

kin ollut selvästi vähäisempää kuin 1960- ja 1970-luvuilla. Se on supistunut vieläkin enemmän kuin maassamuutto, joka ei sekään enää näytä ratkaisevasti vaikuttavan minkään läänin väestökehitykseen, Kymen lääninä ehkä lukuun ottamatta.

Työvoiman alueellinen liikkuvuus vaihtelee suuresti mm. ammattiryhmittäin. Tuoreita tietoja tästä ei tosin ole käytettävänä. Liikkuvaisimpia olivat vuonna 1976 teknillistä, luonnon- tai yhteiskuntatieteellistä, humanistista ja taiteellista työtä tekevät henkilöt: lähes 10 % näissä ammateissa toimivista vaihtoi tuolloin asuinkuntaa. Seuraavilla sijoilla (lähes 8 %) olivat yhtäältä hallinnollista, tilinpidollista ja konttoriteknillistä sekä toisaalta sotilastyötä tekevät henkilöt. Jo tuossa vaiheessa - jolloin tietoteknologian leviäminen ei maassamme vielä ollut päässyt mainittavaan vauhtiin - liikkuvaisimpia olivat (sotilashenkilöiden ohella) ns. informaatioammattien harjoittajat. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä suuri liikkuvuus on luonteenomaista uudelle ja dynaamiselle toiminnalle. Lisäksi ammatissa pysyvyys oli em. ammateissa vuosien 1970 ja 1980 välillä keskimääräistä korkeampaa, kuten koulutusta ja ammattitaitoa vaativissa ammateissa yleensäkin.

OECD on luokitellut ns. informaatioammateiksi mm. hallintohenkilöstön, toimisto- ja pankkivirkailijat, opettajat, toimittajat, tieteenharjoittajat ja atk-henkilöstön. Vuoden 1980 väestönlaskennan perusteella informaatioammateissa toimi tuolloin 30,5% maamme ammateissa toimivasta väestöstä. Informaatiosektori on Suomessa kasvamassa erittäin nopeasti, sillä vuonna 1970 sen osuus ammatissa toimivista oli noin 21 %. Informaatiosektori lieneekin jo nyt työvoimaltaan selvästi suurempi kuin teollisuus tai varsinainen palvelusektori. Erään selvityksen mukaan noin 350 000 suomalaista eli 16 % työllisestä työvoimasta oli keväällä 1984 automaattiseen tietojenkäsittelyyn liittyvissä tehtävissä, ts. informaatiosektorin henkilöstöstä lähes puolet on tekemisissä atk:n kanssa.

Tietoyhteiskunnan kehittämisen kannalta voidaan atk-alan ammattilaisia pitää avainryhmänä. Vaikka se on erittäin nopeasti kasvava ammattikunta, se käsitti vuonna 1983 vain noin 24 000 henkilöä eli suunnilleen 1 % työvoimasta. Lisäksi se on alueellisesti poikkeuksellisen keskittynyttä, sillä 80 % toimii pääkaupunkiseudulla. Sen ohella ainoastaan Oulua voidaan pitää maininnan arvoisena tietoteknologian soveltamisen keskuksena.

Tietoteknologian ripeän kehityksen ansiosta tiedon käsittely ja siirto eivät enää ole olennaisesti riippuvaisia työpaikan maantieteellisestä sijainnista. Tiedonvaihdolle välttämätön teleliikenneverkko kattaa koko maan, ja myös lento- ja muu kuljetusverkosto on verraten hyvä. Mikroelektronikan ja atk-laitteiden hintojen halpeneminen ja niiden kapasiteetin kasvu tekevät myös verraten pienille yrityksille ainakin periaatteessa mahdolliseksi ottaa käyttöönsä uutta teknologiaa niin tuotannossa ja tuotekehitte-

lyssä kuin esim. konttoritehtävissä. Uusi teknologia näyttäisi siten tarjoavan mahdollisuuksia tuotantotoiminnan hajauttamiseen maamme eri osaluueille ja siten alueellisen kehityksen tasapainottamiseen. Toisaalta uuden teknologian laajeneva soveltaminen saattaa johtaa yhä suurempaan alueelliseen keskittymiseen Etelä-Suomen ja etenkin pääkaupunkiseudun hyväksi. Todellinen kehitys riippunee enemmän muista tekijöistä kuin teknologiasta sinänsä.

Keskittymiskehityksen puolesta puhuvia seikkoja ovat mm. atk-alan ammattilaisten voimakas keskittyminen pääkaupunkiseudulle, huipputeknologian soveltamisen vaatimat suuret kustannukset sekä se, että innovaatioiden - so. uusien tuotteiden, tuotantomenetelmien yms. - aikaansaaminen edellyttää usein kiinteää vuorovaikutusta ja fyysistä läheisyyttä eri yritysten kesken sekä niiden ja korkeakoulujen välillä. Varsinkin huipputeknologiaa edustavan toiminnan keskittymistä tulee todennäköisesti tapahtumaan - mutta ei välttämättä vain yhteen keskukseseen, jos kehitystä määrätietoisesti ohjataan muutamiin tiettyihin keskuksiin, joilla jo on tarvittavaa taitotiedon infrastruktuuria.

On myös seikkoja, jotka puhuvat uuden teknologian alueellisesti hajaantuvan kehityksen puolesta. Parhaimmat leviämisen edellytykset näyttäisivät olevan toimisto- ja tuotantoautomaatiolla, joka ei työvoimaa säästävänä kuitenkaan luone runsaastikaan uusi työtilaisuuksia esim. kehitysalueille. Monet uuden teknologian sovellutukset - etenkin tuotekehittely-, suunnittelu- ja tutkimustehtävät - edellyttävät joustavaa toimintaa ja sopivat siten hyvin pienille ja keskiuurille yksiköille, joista jo on saatu kehitysalueillakin suotuisia kokemuksia. Tällaisten yksiköiden menestymisen yhtenä edellytyksenä on kuitenkin kiinteä yhteys esim. johonkin suurempaan yrityskokonaisuuteen ja/tai markkinoihin. Kehitysalueilla on lisäksi verraten runsaasti nuoria ihmisiä, joilla on suhteellisen korkea koulutustaso ja kykyä uusien asioiden omaksumiseen. Tällaisen kehityksen toteutumisen esteitä ovat kuitenkin rahoituspääomien niukkuus sekä riittämätön kouluttajakapasiteetti, jota tarvitaan atk-taitojen levittämiseen.

Alueellisen kehityksen tasapainottuminen 1970-luvulla oli paitsi julkisten palvelujen laajentumisen seurausta osaltaan myös harjoitetun kehitysaluepolitiikan ansiota. Tuo kokemus osoittaa, että myös uuden teknologian käyttöönottoon liittyvät rahoitusongelmat ovat ratkaistavissa varsin pitkälle. Otaksuttavasti vaikeampi pulma on riittävän atk-taitotiedon siirtäminen myös kehitysalueille. Koulutusta tuskin pystytään laajentamaan tarpeellisessa määrin, välttämättömästä harjoittelusta puhumattakaan. Sen ohella olisikin harkittava keinoja, joilla atk-alan ammattilaiset saadaan kiinnostumaan sijoittumisesta työskentelemään muuallakin kuin alan keskuspaikoilla. Perusedellytys tietenkin on haasteellisten uusien työpaikkojen luominen. Mikäli sellaisia on tarjolla, monet kehitysalueilta lähteneet

osaavaiset ammattilaiset muuttaisivat mielellään "juurilleen". Muuttoja voitaisiin lisäksi edistää esim. korotetuilla liikkuvuusavustuksilla, jotka muutenkin voisivat olla hyödyllinen keino avainhenkiöiden saamiseksi kehitysalueiden elinkeinoelämää vireyttämään.

Uutta teknologiaa tullaan ottamaan käyttöön varsin nopeassa tahdissa, sillä sitä pidetään välttämättömänä tuotannon kohottamiseksi, kansainvälisen kilpailukyvyn ylläpitämiseksi ja työllisyyden turvaamiseksi. Uuden teknologian työllisyysvaikutuksia ei kuitenkaan tunneta - selvää silti on, että osa nykyisistä työpaikoista häviää rationalisointien takia ja että samaan aikaan syntyy joukko uusia työtilaisuuksia. Uudet työpaikat saattavat sijoittua niin toimialoittain kuin alueellisestikin toisin kuin nykyisin. Työmarkkinoiden huomattava rakennemuutos saattaakin olla uuden teknologian läpimurron näkyvin seurausvaikutus.

Sopeutuminen uuden teknologian leviämiseen vaatii työvoimalta osaa- vuutta ja ammattitaitoa samoin kuin valmiutta ammatilliseen ja alueelliseenkin liikkuvuuteen. Työvoiman liikkuvuus ei todennäköisesti ainakaan vähene nykyisestään, mutta liikkuvuuden luonne ja vaikutukset riippuvat suuresti siitä, onko uusi teknologia voittopuolisesti innovoivaa eli uutta tuotantoa luovaa vai etupäässä nykytuotantoa rationalisoivaa, johtaako se talouden keskittymiseen vai alueellisesti suhteellisen tasapainoiseen kehitykseen. Mikäli keskittymistä ja rationalisointeja merkitsevät kehityspiirteet pääsevät vallitseviksi, reuna-alueiden tuotannollinen toiminta uhkaa näivettyä ja muuttoliike suuntautuu yksipuolisesti kasvaviin keskuksiin. Mikäli teknologiaa sitä vastoin onnistutaan soveltamaan niin, että syntyy runsaasti uutta ja maan eri puolille verraten tasapainoisesti levittäytyvää tuotantoa, työvoiman liikkuvuuskin saattaisi painottua enemmän ammatilliselle ulottuvuudelle. Jälkimmäisessä tapauksessa uuden teknologian vaikutukset tuskin ulottuisivat merkittävässä määrin varsinaiselle maa- seudulle.

Maamme on parin miespolven aikana joutunut kokemaan useita niin yksityisiä ihmisiä kuin yhteiskuntaakin ravistelleita muuttoilmiöitä: siirtoväen evakuoinnit ja asuttaminen, maaltapaon kaupunkiin sekä suuren muuttoaallon Ruotsiin. Osaltaan tämä liikkuvuus on edesauttanut taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä, nykyisen hyvinvointiyhteiskunnan muodostumista - mutta hinta on ollut kallis. Tietoyhteiskunnassa meillä ei ole varaa eikä syytäkään sallia laajojen ja hallitsemattomien muuttovirtojen toistumista: meidän on toki jo osattava ottaa oppia menneisyyden kokemuksista.

8.2. SUORAN TYÖLLISTÄMISTUEN KOKEILU JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.

Johdanto aiheeseen

Toimistopäällikkö Rinne ei työryhmäesitelmässään tarkastele suoraan maassamuuttoa, joten seuraavassa annetaan aiheeseen liittyvää taustatietoa.

Työ on tärkein kuntien välisen maassamuuton motiivi; muuttaneista 44 % muuttaa työn ja 20 % asumisen vuoksi (Söderling 1983, 99). Tärkein työ-motiivi ei liity kuitenkaan työttömyyteen, vaan lähinnä työhön tapahtuvaan uralla etenemiseen tai työelämään tuloon muuton jälkeen. Tämän vuoksi työ-motiivi on yleisin Etelä-Suomessa, jossa uramuutto tapahtuu lähinnä kaupunkikeskusten välisenä muuttona. Kaikista muutoista vain joka kahdeskymmenes (5 %) tapahtuu työttömyyden vuoksi.

Ns. Rinteen mallilla pyritään pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseen. Muuttoliikkeen kannalta kokeilun onnistumiselle ei liene suuria välittömiä vaikutuksia, koska pitkäaikaistyöttömät eivät ns. demografisilta ominaisuuksiltaan tai elinvaiheiltaan ole kovin muuttoaltis ryhmä. Sen sijaan pitkäaikaistyöttömyyden vähentämisellä voi tietysti olla muuttoliikkeeseen liittyviä välillisiä vaikutuksia: jos pitkäaikaistyötön saadaan mallin avulla pysyvän työllistymisen alkuun, kasvaa hänen mahdollisuutensa myöhemmin vaihtaa työpaikkaa. Tällöin työpaikan vaihtoon voi liittyä muutto toisen kunnan alueelle. Tällaiset kytkennät ovat ainakin toistaiseksi tutkimatta ns. Rinteen mallin osalta. Aihe sinänsä olisi mielenkiintoinen selvittämisen kohde.

Ismo Söderling
Tutkimussihteeri
Siirtolaisuusinstituutti

Toimistopäällikkö Heikki Rinne

Aluksi

Suora työllisyysvastuuperusteinen marginaalijärjestelmä lähtee siitä, että palkkatyön vaihtoehtoa hakevalle hankitaan työpaikka kotiseudulta. Maan sisällä tai maiden välillä muutto jää näin ollen vapaaehtoiseksi tapahtumaksi. Pysyvä täystyöllisyys ei ole muuton perimmäinen ja yksinomainen syy.

Yksilöä vakavasti haittaava työttömyys voidaan poistaa

Suora marginaalinen ja vastikkeellinen työllisyystuki on viimeinen menetelmä lopettaa jatkuva työttömyys silloin, kun talouspolitiikan, työllisyyspolitiikan ja koulutuspolitiikan teho ei aikaansaa työpaikkaa ihmiselle, joka haluaa kohdalleen palkkatyön vaihtoehdon tässä ja nyt sitä turhaan ensin haettuaan. Marginaalitukijärjestelmässä maksetaan julkiselle tai yksityiselle työnantajalle niin paljon selvää rahaa, että hän ottaa täydellä palkalla työttömän työhön. Samalla työnantaja sitoutuu siihen, että lisätyöllistäminen ei vaikuta muiden työssäolevien työllisyyteen tai työehtoihin.

Kokeilun tulokset osoittavat kiistatta, että palkkatyön vaihtoehto voidaan tarjota ja pitkäaikaistyöttömyys poistaa. Hallitusmuoto ja nykyinen hallitusohjelma ovat reaalisia ja ne tulee pysyväistää saattamalla marginaalitukijärjestelmä valmisteilla olevaan uuteen työllisyyslakiin HM 6,2 §:n velvoitteen toteuttamiseksi. Rinnalleen se tarvitsee menetelmät nuoria ja työrajoitteisia varten, jolloin syntyy jokaista yksilöä koskeva, kattava työnteon turvajärjestelmä.

Pieni osa työllistettävistä tarvitsee jossain määrin jatkuvaa marginaalitukea, koska työssäolevalle maksetaan sopimuksen mukainen normaali palkka. Työ ei aina parhaalla tahdollakaan vastaa maksettavaa palkkaa. Yhteiskunnalle tulee kuitenkin edullisemmaksi maksaa tukea työllistävälle työnantajalle kuin kustantaa työttömyydestä johtuvat kustannukset.

Nälkä Suomessa

Parhaiten uskurjuutta, jonka juuret ovat pitkään jatkuvassa työttömyydessä, kuvaavat tylyt nettosummat, joilla ei elämän perusvälttämättömyyksiä, ruokaa, asuntoa ja vaatteita saa. Yksinäinen pitkäaikaistyötön saa tänään keskimäärin puhtaana käteen 1 393 markkaa kuukaudessa. Yksinäinen kansaneläkeläinen, jolla ei ole muita tuloja, saa 1 743 markkaa kuukaudessa puhtaana käteen. Eläkeläisen, joka joutuu kituuttamaan matalimman eläkkeen tasolla, on osoitettu elävän nälkäräjällä. Työttömyysturvan uudistus ei korjannut pitkäaikaistyöttömän asemaa.

Tehoa hätään antaa työttömien toimeentuloturvasa oleva viive. Pahimmissa tapauksissa joutuu odottamaan viikkoja ennenkuin toimeentuloruke saa tai yleensä pääsee edes esittämään asiansa sosiaalitoimistoon. Jos ei ole auttavia läheisiä, on eletävä aliravitsemuksessa.

Yleinen valtakunnantason epäonnistuminen työttömyyden torjunnan inhimillisesti kipeimmässä kohdassa korostuu eritoten Suomessa. Työttömyysturvamme onneton tila pitkäaikaistyöttömyyden kohdalla ja perusturvan yleinen retuperä ovat Suomessa poikkeuksellisen surkeat.

Ahti Pekkala 7. budjetti yhdessä 13. budjettia tehneen Juhani Korpelan kanssa on tuottanut eurooppalaisittain ainutlaatuisen tuloksen: elinkeinoelämälle jaetaan vuosittain vastikkeetonta tukea 11 000 000 000 markkaa. Valtion tilintarkastajien puheenjohtajan mukaan 1 000 miljoonaa markkaa häviää vuosittain teille tietymättömille. Samaan aikaan pitkäaikaistyöttömyyden vaivaamissa perheissä joudutaan tinkimään ravitsevasta ravinnosta.

Tieteellistä tietoa nälästä Suomessa ovat tuottaneet mm. Lahelma, Manila, Rostila, Jyrkämä ja Vähätalo. Tutkimukset osoittavat, että monissa perheissä joudutaan tinkimään ravitsevasta ruoasta.

Tosiasiallisen tilanteen paras kuvaaja on kirjailija Kalle Päätalo kirjassaan "Kunnan jauhor". Vielä 1985 hän kertoo kyynelsilmin siitä häpeästä ja nöyryytyksestä, mitä sai lapsena kokea sosiaalihuollon apuun turvautuessaan. 1980-luvulla lapsia, joiden vanhempien on turvauduttava huoltoapuun, on kuin pahimpana pula-aikana. Joka neljännellä työttömällä on alle 18-vuotiaita lapsia. Kysymys on vuosittain kymmenistä tuhansista ihmisistä.

Huoltoapuun, toimeentulotukeen eli kunnan jauhoihin turvaamisen pääsyy tänään on työttömyys. Vuosia itse sosiaalitoimistossa huoltoapua myöntäneenä tiedän käytännöstä, että nöyryytys on samanlainen kuin se oli Kalle Päätalon lapsuudessa.

Vuonna 1985

Työtön saa 1 393 markkaa puhtaana käteen kuukaudessa. Yksinhuoltaja, jolla on huollettavanaan 2 lasta, saa työttömyydenaikaista toimeentuloturva 1 978 markkaa kuukaudessa. Se on jokaista perheenjäsentä kohden 659 markkaa. (Yhtä huollettavaa kohti summa on 236,50 mk/kk.)

Työttömät ovat käytännössä joutuneet tekemään suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kirjanpitotehtävän. Nyt on Sinun vuorosi. Tehtävä on yksinkertainen. Merkitse kuukauden aikana välttämättömät menosi ja vähennä summa työttömän 1 393 markan kuukausittaisesta nettotulosta.

Älä sorru selittelyyn, kuten että työnantaja tai yhteiskunnan instituutio tarjoaa sinulle ilmaisen päivällisen. Työtön ei näitä ilmaisia kestitöitä saa. Hän joutuu maksamaan ne 1 393 markastaan kuukaudessa.

Ratkaiseva muutos marginaalituella

Suoran työllistämistuen avulla on aikaansaatu ratkaiseva muutos. Työllistetyn nettotulot ovat huonoimmillaankin kasvaneet yli 100 % olotilasta työtön. Käytännössä tämä on merkinnyt työllistetyn ja hänen läheistensä toimeentulon ratkaisemista. Henkisen puolen lisäksi on korjattu myös talous. Rahaa puhtaana käteen arvokkaalla tavalla tässä ja nyt. Työttömyys-

uhka ja toimeentuloturvan menetyksen pelko on hävitetty työttömän ja hänen läheistensä kohdalla.

Tulokset

Marginaalituki (Rinteen malli) loi pysyviä työpaikkoja viisinkertaisesti verrattuna kokeilemattomaan alueeseen.

Työsuhteiden kesto muodostui pitemmäksi kuin kokeilemattomalla alueella.

Pitkäaikaistyöttömyys on pitkällä aikavälillä vähentynyt kokeilualueella kymmenesosaan siitä kuin vertailualueella. Myös muu työllisyyskehitys on ollut suotuisampaa kokeilualueella kuin kokeilemattomalla alueella.

"Kortistoon" takaisinpaluu on suorassa työllistämistussa kaikkien vähaisin.

Marginaalituki loi eniten pysyviä työsuhteita pitkäaikaistyöttömille. Pysyviä työpaikkoja viisinkertaisesti enemmän kuin ilman kokeilua.¹

Yli vuoden jatkuneita pysyviä työsuhteita luotiin kokeilualueella 14.9 prosentille kaikista pitkäaikaistyöttömistä.

Kokeilemattomalla Tampereen työvoimatoimiston alueella yli vuoden jatkuneita pysyviä työsuhteita kyettiin luomaan työvoimahallinnon perinteisin keinoin vain 2.7 prosentille pitkäaikaistyöttömistä.

Yli vuoden työsuhteita on aikaansaatu Porin seudulle 152 kappaletta, mutta Tampereen alueella vain 42 kappaletta.

Tampereella ovat olleet äärimmäisessä tehokäytössä kaikki työvoimahallinnon perinteiset keinot. Tulos aiheutuu marginaalituesta.

Työntekijät pitävät työsuhteen pysyvyyttä ja työsuhdeturvan parantamista hyvin tärkeänä asiana. Myös palkkoja on kokeilulla kyetty vetämään ylöspäin.

¹ Tutkimus on tehty vertailemalla Porin kokeilualuetta (Merikarvia, Harjavalta ja Pori) ja Tampereen työvoimatoimiston aluetta, jossa ei ole kokeilua. Molemmat toimistot ovat vaikeaa työttömyysaluetta ja toimistot hyvin korkeatasoisia. Ainoa ero on, että Porin alueella on kokeilu, mutta Tampereen alueella ei kokeilua ole. Perusjoukkona on kaikki 15.8.1983 yhtäjaksoisesti yli vuoden työttömänä olleet. Heidän työhistoriansa on seurattu kaksi vuotta. Tässä selvityksessä tarkastellaan 15.8.1984 mennessä työllistyneiden työsuhteiden kestoja 16.8.1985 saakka. Pitkäaikaistyöttömien määrä Tampereen toimistossa oli 1535 ja kokeilualueella 1019 henkilöä.

Kokeilun tulosta heikentää se, että 1.4.1985 - 31.7.1985 välillä ei ole suora työllistämistuki ollut toiminnassa varojen loppumisen vuoksi. Sensijaan työvoimahallinnon muilla toimenpiteillä oli rahaa yli tarpeen.

Työtä sai useampi

Kokeilualue:

Työtä sai 15.8.1985 mennessä 546 henkilöä 53,4 %.

Tampereen työvoimatoimisto:

Työtä sai 15.8.1985 mennessä 610 henkilöä 39,7 %.

Pitkäaikaistyöttömyys päättyi kokeilualueella useammin työsaantiin kuin ns. "muihin ratkaisuihin" ilman työtä tai koulutuspaikkaa.

Työsuhteiden kesto piteni

1. Itse työtä löytäneiden pitkäaikaistyöttömien työsuhteiden kesto:
 - Päättyneiden työsuhteiden kesto Tampereella 3,8 kk
 - Päättyneiden työsuhteiden kesto kokeilualueella 3,8 kk
2. Työhönvälitettyjen pitkäaikaistyöttömien työsuhteiden kesto:
 - Tampereen työvoimatoimistossa 3,0 kk
 - Kokeilualueella 3,8 kk
3. Suoralla työllistämistuella työllistettyjen työsuhteiden kesto oli 7,25 kuukautta

Paluu "kortistoon" on kokeilualueella pienempi kuin kokeilemattomalla alueella

Vuoden kuluessa palasi takaisin työttömäksi työnhakijaksi:

Kokeilualueella 64,7 %

Tampereen työvoimatoimistossa 87,0 %

(Kortistoon palasi suorassa työllistämistuessa vuoden kuluessa vain 58,6 %, kun kortistoon paluuprosentti muissa toimenpiteissä oli peräti 95,5 %.)

Pitkäaikaistyöttömyys on pitkällä aikavälillä vähentynyt kokeilualueella kymmenesosaan siitä kuin vertailualueella¹

	Heinäkuu 1983	Maaliskuu 1985	Muutos	Muutos %
Kokeilualue	1 093	874	- 219	- 20
Vertailualue	568	556	- 12	- 2

¹ Vertailu ajalla heinäkuu 1983 maaliskuu 1985. Vertailun on valinnut kokeilua seuraava ulkopuolinen työryhmä, jossa on edustettuna sekä työvoimaministeriön että valtiovarainministeriön korkein asiantuntemus. Vertailualueen valinta ei ole kokeilu-projektin vaan ulkopuolisen ja puolueettoman asiantuntijaelimen tekemä. 1.4.1985 loppuivat rahat ja jouduttiin palaamaan työvoimahallinnon "tavanomaisiin" tehotomiin menetelmiin.

Samanaikaisesti on myös muu työttömyys lisääntynyt 3 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vertailualueella. Kokeilu on näinollen parantunut myös muuta työllisyyttä ja luonut enemmän tuettomia työpaikkoja työnvälityksen käyttöön kuin kokeilun ulkopuolisella alueella. Marginaalituki ei siirrä työttömyyttä toisaalle. (Ks. Lars-Erik Öllerin asiantuntija-artikkeli Hufvudstadsbladetissa 10.6.1985. Öller on valtiovarainministeriön kansantalousosaston vanhempi rahoitussihteeri sekä Helsingin Yliopiston ja Åbo Akademin kansantaloustieteen dosentti.)

Kokonaistaloudellinen nettovoitto yksilön lähtökohdista

Suora työllisyysvastuuperusteinen marginaalitukijärjestelmä sovellettuina uutta työllisyyttä luovaan menestyvään pk-yritystoimintaan on aiheuttanut jokaista työllistettyä kohden 164 markan kuukausittaisen nettovoiton yhteiskunnalle. Työllistettyjen nettotulot ovat kasvaneet yli 100 prosenttia, mikä merkitsee köyhyyden loppua työllistetyltä ja hänen läheisiltään. Tuki jakaa kansantuloa oikeudenmukaiseen suuntaan estäen jaon A- ja B-ihmisiin konkreettisesti tässä ja nyt.

Tiivistelmä

1. Pitkäaikaistyöttömyys on kokeilualueella vähentynyt ratkaisevasti enemmän kuin kokeilemattomalla alueella
2. Kokonaistyöttömyys on vähentynyt kokeilualueella enemmän kuin vertailualueella
3. Työttömyysaste on laskenut enemmän kokeilualueella kuin kokeilemattomilla alueilla
4. Työttömyyden henkilökesto on kokeilualueella lyhentynyt peräti puolet enemmän kuin kokeilemattomilla alueilla
5. Työpaikkojen pysyvyys on tukioikeuskauden jälkeen suorassa työllistämistuksessa ratkaisevasti parempi kuin muissa työllistämiskeinoissa
6. Pitkäaikaistyöttömyys päättyy kokeilualueella työn tai koulutuksen saantiin enemmän kuin vertailualueella
7. Työsuhteiden kesto kokeilussa on pitempi kuin millään muulla keinolla, omatoimisella työnhaulla tai työnvälityksen kautta saadussa työpaikassa. Takaisin työttömäksi paluu kortistoon on kokeilussa myös kaikkein vähäisin
8. Vammautuneiden työttömien työnsaanti on ratkaisevalla tavalla parantunut enemmän kuin kokeilemattomalla alueella
9. Työllistetyn pitkäaikaistyöttömän nettotulot ovat lähes kolminkertaiset, mikä on merkinnyt asianomaiselle ja hänen läheiselleen usköyhyyden välitöntä loppua tässä ja nyt

10. Lisätyöpaikat on luotu poikkeuksellisin pienin nettokustannuksin
11. Pahin työttömyyden uhka (ikuinen pysyväistästyöttömyys) poistuu
12. Ei aiheuta kilpailuvääristymiä, koska kaikilla yrityksillä on mahdollisuus samoin ehdoin palkata pitkäaikaistyötön
13. Ei aiheuta inflaatiota
mm. Markku Talonen: Marginaalisen palkkatuen taloudellisista vaikutuksista. Täystyöllisyys ilman inflaatiota? Maaliskuu 1985. Haaparanta P. - Tuomala M. - Vehviläinen J.: Työllisyystuella täystyöllisyyteen? Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Katsaus 1/1984.
Rehn, Haveman, Deakin, Pratten, Layard, Nickell, Perloff, Wachter

8.3. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 5

Pj. Tutkija Kaisu Aalto

Siht. Tutkija Kimmo Koiranen

Maassamme olisi vuonna 2000 noin 100 000 työtöntä, jos Suomen vuositainen talouskasvu olisi kolme prosenttia. Yhden prosentin talouskasvulla työttömiä olisi vastaavasti noin 250 000. Mikäli otamme huomioon työttömien perheenjäsenetkin, niin työttömyys koettelisi silloin 500 000 suomalaista.

Muuttoliike ja työttömyys

Suuriin ikäluokkiin kuuluvia nuoria muutti 1960- ja 1970-luvuilla kaupunkeihin, Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. Tällä hetkellä osa heistä haluaisi palata takaisin kotiseudulle, mikäli toimeentulo järjestyisi. Osa on toiveensa voinut toteuttaa ja tällaisen paluumuuton ennakoidaan jatkuvan lähitulevaisuudessa.

Suomessa siirtolaisuustase on ollut koko 1980-luvun alun positiivinen. Tilanne on samansuuntainen kaikkien läänien kohdalla. Muuttotaseen voidaan ennustaa tasapainottuvan vuosikymmenen loppuun mennessä.

Kostamus-projektin ansiosta Kainuun kehitys on ollut poikkeava. Projektin suunnitteluvaihe hillitsi muuttoa, odottaessa töiden alkamista. Työmaa veti ihmisiä lähialueilta sekä maatalouden piiristä, samoin maatalousväestön muuttohalukkuus on kasvanut palkkatyöläistymisen vuoksi. Tällä hetkellä alueella lisääntyvät väliaikaisuudet; käytäessä "työkeikoilta" Etelä-Suomessa. Myöhemmin on odotettavissa Kainuun huonosta työllisyystilanteesta johtuvaa pysyvää lähtömuuttoa.

Tutkimusten mukaan vain pieni osa maassamuutosta selittyy suoranaisesti työttömyydellä. Tilastokeskuksen maassamuuton syitä kartoittaneen tutkimuksen mukaan 44 prosentilla tärkeimmät muuttosyyt liittyivät työhön. Työttömyys oli muuton syynä kuitenkin vain 7 prosentilla muuttaneista. Tavallisia syitä olivat työpaikan vaihto, muutto helpompien liikenneyhteyksien päähän ja tulo työelämään koulutuksen päätyttyä. Tutkimus koski vuonna 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneita. Tuolloin vallitsi korkea työttömyys.

Siirtolaisuuteen työttömyys tai huono työllisyystilanne vaikuttaa enem-

män. Useat tutkimukset osoittavat, että yli kolmasosalla maasta muuttaneista lähdön syynä on ollut työttömyys tai sen uhka. Alueellista tietoa työttömyyden vaikutuksesta lähtömuuttoon ei ole saatavissa. Todennäköistä on, että alueelliset erot ovat suuret.

Taloudellisen kasvun ja elinkeinorakenteen muutosvauhdin hidastuminen vähentää myös muuttoliikettä. Muuton todennäköinen väheneminen tulevaisuudessa saattaa vaikeuttaa työttömien työllistämistä. Työttömyyttä ei ratkaista muuttoliikkeellä vaan lähinnä koulutuksen järjestämisellä.

Työmarkkinat jäykistyvät

Työmarkkinat ovat jäykistymässä ja todennäköisesti jäykistyminen myös jatkuu. Työvoima jakaantuu selvemmin kahteen ryhmään. Ensinnäkin hyvin koulutettujen ryhmä, jolta ei töitä puutu. Etenkin tietotekniikan asiantuntijoista on puutetta. Toisaalta työmarkkinoiden ulkopuolelle joutuvien pitkäaikaistyöttömien määrä kasvaa. 'Kelkasta putoamiseen' vaikuttaa lähinnä työmarkkinoille sopimaton ammattitaito tai vähäinen perus- ja ammattikoulutus.

Pitkäaikaistyöttömyyttä ei kuitenkaan saisi olla. Työvoimaministeriö on esittänyt työllisyyslakiehdotuksen, jonka mukaan luotaisiin sellainen työttömyysjärjestelmä, ettei kukaan jäisi pitkäaikaistyöttömäksi. Työntekijä on siis tehtävä "markkinakelpoiseksi", tarpeen vaatiessa yhteiskunnan tuella, jotta kukaan ei joutuisi yhteiskunnan ulkopuolelle.

On ilmeistä, että tulevaisuudessa suuri murros kohdistuu voimakkaimmin muutoksiin ammateissa ja työtehtävien sisällöissä. Tällöin koulutuksen merkitys korostuu.

Työn käsitettä on laajennettava

Olisi myönnettävä myös muun kuin varsinaisen ansiotyön arvo. Tulisi tunnustaa esim. kotona omaisistaan hoitavien henkilöiden työn merkitys. Työn käsitettä tulisi siten laajentaa. Jos yhteiskunta tunnustaisi tällaisen työn merkityksen, siitä aiheutuisi lisääntyviä sosiaaliturvakustannuksia. Ongelmana on se, kuka maksaisi palkan ja sosiaaliturvamaksut.

Työttömyys ei johdu tekemättömän työn puutteesta vaan siitä, etteivät kaikki halukkaat saa palkkatyötä.

Joustavat työajat ovat nousseet keskustelun kohteeksi. Suomessa osa-aikatyöntekijöitä on suhteellisesti paljon enemmän kuin monissa muissa teollisuusmaissa. Osa-aikatyöhön on suhtauduttu varauksellisesti, koska se vähentää ansiotuloja. Toisaalta osa-aikatyöhön on myös halukkaita, mutta heille sitä ei aina voida järjestää. Suurin osa osa-aikatyöntekijöistä on naisia, joilla on pieniä lapsia.

Tulevaisuudessa osa-aikatyö tulee Suomessa yleistymään, erityisesti liikealalla.

Taloudellisen kehityksen ja työttömyyden yhteydet muuttoliikkeeseen - tutkimustarve

Tällä hetkellä tunnetaan varsin vähän osa-aikatyön merkitystä työmarkkinoilla. Olisi selvitettävä, mikä rooli työvoiman muuttoliikkeessä on tällaisissa työsuhteissa olevilla. Samoin olisi tutkittava, miten osa-aikatyötä tekevien muuttojen motiivit ja suuntautumiset poikkeavat täyspäiväisesti työllistettyjen vastaavista.

Samoin olisi tutkittava vapaaehtoistyön ja toisaalta kotona tehdyn työn merkitys ja asema työmarkkinoilla. Tällöin olisi myös selvitettävä, mitkä ovat näiden yhteydet lähtömuuttoalttiuteen.

9. UUSI TEKNOLOGIA JA SEN YHTEYDET MUUTTOLIHKKEESEEN

9.1. UUSI TEKNOLOGIA JA SEN SOVELTAMISEN ALUEELLISET JA TYÖMARKKINAPOLIITTISET LÄHTÖKOHDAT

Toimitusjohtaja Timo Patja

Elinkeinorakenteen muuttuminen pakottaa alueelliseen aktiivisuuteen

Voimakas rakentaminen kehitti teollisuutta 60- ja 70-luvuilla ja vaati työvoimaa, jota saatiin maaseudulta. Välillä puhuttiin jopa työvoimapulasta ja jo 70-luvun alussa todettiin työvoiman saannin muodostavan alueellisen voimatekijän estettäessä maaltapakoa ja kehitettäessä maa- ja metsätaloutta korvaavia työpaikkoja.

Avuksi saatiin alueelliset kehityslait, jotka muodostivat "porkkanan" muualta etsittyjen yleensä isompien yritysten tuomiseksi paikkakunnalle.

Kysyntävaihetta kesti viidestä kymmeneen vuoteen, jonka jälkeen alkoi kilpailu kiristyä ja muualla pääpaikkaansa pitävät yritykset aloittivat saneerauksensa juuri näistä satelliiteistaan, jotka useinkin muodostivat pienelle paikkakunnalle hyvinkin merkittävän työllistäjän.

Tänä aikana kuitenkin paikkakunnan teollinen pohja oli vahvistunut ja joillakin kunnilla oli ollut jopa monia paluumuuttajia Ruotsista ja kaupungeista.

Teknologia kehittyy, mutta koulutus ei pysy perässä

-70 luvun lopulla ja -80 luvun alussa syntyi useita korkean teknologian yritysalkuja ympäri maakuntaa. Perustamispaikan valintakriteerinä olivat milloin tyhjä koulu, edullinen hallivuokra, milloin kotipaikka, ja usein myötävaikuttajana oli alueen korkea investointiavustusprosentti. Alussa riitti innostusta ja talkoohenkeäkin, mutta pian huomattiin, että toiminnan kehittäminen vaatii lisää koulutettua henkilökuntaa, jota ei paikkakunnalta löytynyt, ei varsinkaan avainhenkilöitä.

Toimintaa häittäsi myös alihankintayritysten puute. Varsinkin elektroniikkatuotteen valmistaminen vaatii useita pieniä ja joustavia "protosarja"-valmistushaluisia yhteistyöyrityksiä.

Myös huomattiin, että investointi- ja käynnistysavustuksilla ei tämän tyyppisessä toiminnassa ollut merkitystä, vaatiihan tuotekehitystyö ni-

menomaan suurta henkilötyöpanosta ja itse laiteinvestoinnit ovat pieniä tai niitä ei kannata tehdä pientä sarjaa varten.

Siis ratkaisevaa oli löytää alihankkijoita ja saada avainhenkilöitä muuttamaan paikkakunnalle.

Tilanne kuitenkin näyttää seuraavalta

Osaaminen on alueellista ja riippuvaista

- a) oppilaitoksista,
- b) alueen teollisuudesta,
- c) mahdollisista tutkimuslaitoksista,
- d) alueen sijainnista edellisiin nähden.

Toisaalta muuttohalukkuus työpaikan saamiseksi on riippuvainen

- a) nykypaikan työllisyydestä ja asuntotilanteesta,
- b) henkilön tai puolison "juurista" seuraavasti: onko kysymyksessä meno omalle tai puolison kotipaikalle tai entiselle koulunkäyntipaikalle,
- c) onko tulevalla muuttopaikkakunnalla muita työpaikkavaihtoehtoja, saako puoliso työtä, mikä on asunnon saantimahdollisuus.

Elämisen laatuun vaikuttavilla seikoilla voidaan tietyllä säteellä aikaansaadat muuttoliikettä esim. naapurikunnasta toiseen.

On aktivoitunut sekä yksilö- että kunta- (kaupunki) tasolla

Kuten otsikossa jo totesin, elinkeinorakenteen muuttuminen teollisuusyhteiskunnasta enemmän ja enemmän palvelu- ja tietoyhteiskunnaksi toisaalta pakottaa alueelliseen aktiivisuuteen, mutta toisaalta antaa uusia mahdollisuuksia tehostamalla ja ohjaamalla koulutusta alueellisesti sekä tasapainoisemmaksi että alueen omat erityispiirteet enemmän huomioivaksi.

Reunaehto 1

on kuitenkin kaikilla sama: kasvava työttömyys on selviö, jos ei aktivoituta. Kukaan ulkopuolinen Helsingissä ei huolehdi Oulun työllisyydestä. Siitä on itse huolehdittava.

Reunaehto 2

Ihmiset eivät mielellään muuta. Päinvastoin koulutettua potentiaalia ovat joskus paikkakunnalta muuttaneet, joille työtilanteen parantuminen voisi olla paluumuuttomahdollisuus.

Reunaehto 3

Ellei uskota omiin mahdollisuuksiin ja luoda myönteistä yrittämiselle otollista ilmapiiriä, ei ole mahdollista lisätä työpaikkoja.

Reunaehto 4

Sama malli ei sovi kaikille: kunkin paikkakunnan on kehitettävä yritys- ja elinkeinotoimiaan alueen omista lähtökohdista (koulutus ja ihmiset) lähtien. Pääasia on toimeentulo, ei pelkkä tekniikka.

Reunaehto, joka on voitava muuttaa:

Avainasemaan tulee muuttumisen myötä koulutus. Nykyinen malli, johon kuuluu insinöörien koulutus Oulussa ja ekonomien Helsingissä, ei ratkaise Oulun tarpeita, koska jokaisella alueella tarvitaan teknikoita, kauppiaita, johtajia ja kaiken koulutustason työntekijöitä.

Opetusta suunnittelevien virkamiesten on lopultakin tajuttava ja toimittava yhteistyössä alueellisten ihmisten kanssa.

Esimerkiksi tuotannollisista yrittäjistä valtaosa tulee vielä teknillisistä oppilaitoksista. Kuitenkin näiden oppilaitosten opetussuunnitelmat eivät millään lailla kouluta ihmisiä itsenäiseen yrittämiseen. Itse asiassa monien laboratoriot muistuttavat historiallisia museoita.

Kokemuksia - Oulun malli

Oulun alue on ollut vuosikymmeniä muutamien suurten työnantajien leimaama. Elinkeinorakenteen muuttuessa on osa näistä lopettanut (sahoja, Toppilan sellutehdas, konepajoja, Oulu Oy on vielä saneerauksen edessä). Teollisuus sanan vanhassa merkityksessä on vähentynyt, palvelutoiminnot ovat lisääntyneet ja on syntynyt uusia korkean teknologian yrityksiä.

Vuonna -83 aloitettiin ensimmäinen aktiivointiprojekti, Oulun Teknologia kylä Oy, jossa on nyt kaikkiaan 39 yritystä ja yli 250 uuden teknologian työpaikkaa.

Henkilöstöhaussa on havaittu halukkuus paluumuuttoon takaisin kotitai koulupaikkakunnalle. Lähes joka toinen hakija on tällainen.

Lähikuntien sisällä muuttoa tapahtuu asuntotilanteen mukaisesti. Etsitään parempaa elämisen tasoa.

Oulu-teknologiakaupunki

Yleistä Oulusta

- perustettu v. 1605		
- v. 1900	14 000 asukasta	
- v. 1950	37 000 „	
- v. 1970	86 000 „	
- v. 1984	96 000 „	
- v. 1990	100 000 „	(suunnite)
- v. 2010	116 000 „	„

- kaupungin vaikutusalueella asukkaita
 - Oulun lääni 450 000
 - Pohjois-Suomi 650 000

Elinkeinorakenne

	1976	1981	1983	1986	1990
Maa- ja metsätalous	467	403	370	350	350
Teollisuus	10 320	10 517	10 600	10 600	11 000
Rakennustoiminta	4 888	3 178	3 100	3 000	2 900
Kauppa	8 255	7 841	7 750	7 800	7 800
Liikenne	3 162	3 140	3 050	3 000	3 000
Palvelut	16 308	20 572	21 830	23 250	24 950
Työpaikat yhteensä	43 400	45 722	46 700	48 000	50 000
Nettosukkulointi	4 666	6 226	6 200	6 500	6 500
Työttömät	1 251	3 037	3 500	4 000	3 500

Ongelmia

- suuri työttömyysaste (8-9 %), mikä on 3-4 % yksikköä valtakunnan keskitason yläpuolella
- "vanhat" teollisuuslaitokset vähentävät työpaikkoja: rationalisointi, automatisointi
- sähköteknillisen teollisuuden työpaikkakehityksen pysähtyminen 1970-luvun lopulla (sähkö- ja elektroniikkateollisuuden rakennemuutos)
- palveluelinkeinojen automatisoinnin vaikutukset: olemassa olevat laitokset eivät lisää työvoimaa
- jokaista eläkkeelle siirtyvää työntekijää kohden 2.2 - 2.4. työkään tulevaa nuorta

Johtopäätöksiä

- uusia työpaikkoja uuden yritystoiminnan kautta
- olemassa olevan toimintaympäristön hyödyntäminen elinkeinojen kehittämistyössä: panostukset taitotietoon
 - yliopisto
 - VTT
 - muut palvelukset
 - Oulun Teknologia kylä Oy
- yhteistyöllä tuloksia

Suurimmat työnantajat

Oulun kaupunki	6 500 henkeä
OYKS	3 000 "
Oulun yliopisto	1 700 "
Oulu Oy	1 600 "
VR	1 300 "
PTL	1 200 "
Nokia Oy	1 200 "
Kemira Oy	700 "

Suurimmat teollisuuslaitokset

Oulu Oy	1 600 "
Nokia Oy	1 200 "
Kemira Oy	700 "
Farmos Oy - Merdipolar Lihakunta Kapeliteolli- suus Oy Valio	} 200 - 300 henkeä

Oulu - Teknologiakaupunki - projekti

Lähtökohdat

- yliopisto
- VTT
- Oulun Teknologia kylä Oy
- muut palvelukset
- sähkö- ja elektroniikka ja muu korkean teknologian yritystoiminta Oulun seudulla

Projektin tavoitteet

- luoda (Pohjois-Suomen tuella ja sitä palvelemaan) kaupungista kansallisesti merkittävä ja kansainvälisesti tunnettu teknologian keskus - Teknologiakaupunki Oulu
- n. 2000 korkean teknologian uutta työpaikkaa 1990-luvun alkuun mennessä

Keinot

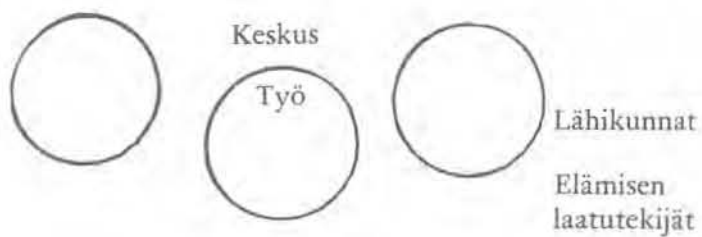
- elinkeinojen kehittämis- ja viestintäprojekti ja sen painopisteet:
1. Nykyisen yritystoiminnan kehittäminen
 - yritysneuvonnan kehittäminen
 - toimitilapolitiikan aktivointi
 - viestintä tuloksista
 2. Teknologiayritysten toimintaympäristön kehittäminen (Teknologiakaupunki - Oulu)
 - Oulun Teknologia kylä Oy
 - Tietokonemaa Oy
 - tuote-kehitys- ja tutkimustoiminnan kehittäminen esim. teknologiakylän yhteydessä
 - uuden yritystoiminnan hakemisen ja uusperustannan vauhdittaminen
 - yrittäjä- ja johtajakoulutuksen kehittäminen
 - tietotekniikan koulutuksen kehittäminen
 - VTT:n lab. toiminnan laajentamisen ja kehittämisen tukeminen
 - elinkeinoelämän ja yliopiston yhteistyön kehittäminen/tutkimus-asiamies Oulun yliopistoon
 3. Teknologiakaupunki Oulun viestintä
 - tiedotukseen perustuva aktiivinen viestintä Oulun tarjoamista mahdollisuuksista:
 - lehdistöinformaatio
 - kohderyhmäinformaatio
 - sisäinen markkinointi
 4. Matkailun kehittäminen
 - Oulun markkinointi kokous- ja kongressikaupunkina
 - uudet matkailukohteet:
 - tietokonemaa
 - huvipuisto

Mitä alueellinen politiikka voisi olla

Työmahdollisuuksien tarjoaminen alueellisesti

- kehittämällä alueellisia vahvuuksia
- tehostamalla ja tasapainottamalla koulutusta ottamalla huomioon alueen tarpeet (tässä opistotasoinen koulutus on ratkaisevassa asemassa)

- alueen sisällä voidaan ihmisiä siirtää asunto- ja tonttipolitiikalla kunnasta toiseen
- kuitenkin tarvitaan ja syntyy kasvukeskuksia myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelle

9.2. UUDEN TEKNOLOGIAN SOVELLUTUKSET JA MUUTTOLIIKE

Tutkimusasiantuntija Risto Sinkko

Tietoyhteiskunnan määritelmästä

Ainakin arkipäiväisen keskustelun tasolla alamme olla yhtä mieltä siitä, mikä "tietoyhteiskunta" on. Sosiologiselta tai kansantaloudelliselta kannalta määritelmä ei kuitenkaan ole läheskään yksikäsitteisesti hyväksytty.

Nyt esillä olevan teeman kannalta ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista mennä pitkällisiin määrittelypohdiskeluihin. Riittänee kun totean, että määritelmää on lähestytty kahdella tyypillisellä tavalla:

- on tarkasteltu informaatioammattien osuutta työvoimasta tai informaatioalojen osuutta bruttokansantuotteesta, tai
- tarkasteltu sitä, onko yhteiskunnalla/kansantaloudella käytettävissäan tietyt resurssit viestinnän, tietojenkäsittelyn ja tietoliikenteen alalla, jotta se täyttäisi tietoyhteiskunnan kriteerit.

Jälkimmäistä tapaa on noudattanut mm. Masuda, ja tässä yhteydessä tämä tarkastelutapa lienee käyttökelpoisempi ainakin siinä mielessä, että sen perusteella on nähtävissä Suomenkin siirtyminen tietoyhteiskunnaksi lähivuosien aikana. Informaatioalan infrastruktuurimme on jo nyt hyvin kehittynyt, vaikka tieteenkin olemmekin jäljessä johtavista teollisuusmaista; esim. puhelintiheytemme on maailman kärkipäästä, puhelinverkkoa digitalisoidaan; videotex-alalla toimivia järjestelmiä on jo kaupallisessa käytössä; joukkoviestinnän alalla olemme Euroopan johtavia maita mm. kaapelitelevisiojärjestelmien levinneisyydessä, ja satelliittivalmius sekä kohde- että joukkoviestinnän alueilla on hyvä; tietokoneiden käytössä ja myös mikrotietokoneiden kehittälyssä olemme kohtuullisesti mukana, ja tietoliikenteen kytkeminen ns. pakettiverkkoon on hyvällä alulla.

"Telecommuting" - viestinnän yhteys muuttamiseen

Viestinnän tutkimuksen puolelta tarkasteltaessa muuttamista ja erilaisia muuttoliikkeitä tarjoutuu käytettäväksi käsitteeksi "telecommuting", jolla tässä yhteydessä voidaan ymmärtää kaikkea sellaista elektronista toimintaa, joka korvaa fyysisistä muuttamista tai erilaisten tavaroiden siirtämistä paikasta toiseen. Näin ihmisten muuttamisen lisäksi tulevat käsitteilyn piiriin myös palveluiden siirtäminen paikasta toiseen.

Aloitin tarkastelun kuitenkin ihmisten muuttamisesta ja siitä, miten telecommuting sitä mahdollisesti voisi korvata. Söderlingin tutkimuksen (1983) mukaan muuton syyt ovat seuraavat: työ 44 %:lla vastaajista, asuminen 23 %, perhesyyt 17 % ja muut syyt 16 %.

Tarkastelutapani on hieman yksioikoinen, mutta mielestäni kuitenkin kuvaavuudessaan perusteltu: Jotta työntekijä voisi välttää muuttamisen työtä tehdäkseen (tai saadakseen), pitäisi työn olla sellaista, että se voidaan tehdä elektronisesti eli siis siirtää työn ainekset sähköisessä muodossa työnantajan ja työntekijän välillä. On helppo huomata, että useimmiten tämä ei ole mahdollista. Toki olemme kuulleet esim. tekstinkäsittelijöistä tai tietokoneohjelmoijista, jotka tekevät työtään kotoaan käsin, mutta tällaiset työntekijät tulevat vielä hyvin pitkään olemaan lukumääräisesti pieni vähemmistö.

Tällaista kehitystä tukee tietenkin yhteiskuntamme siirtyminen entistä palveluvaltaisemmaksi, mutta kuitenkin vain osa palveluammateista on nimenomaan tiedon ja/tai viihteen palveluammatteja, jotka voitaisiin hoitaa "päätekäytteisesti". Itse asiassa siirtyminen palveluyhteiskuntaan lisää painetta fyysiseen muuttamiseen, voidaanhän palvelu useimmiten antaa vain fyysisesti lähellä olevalle asiakkaalle.

Työn tekemisen muuttuminen tietoyhteiskunnassa ei tietenkään ole noin yksioikoinen kuin edellä kuvasin. Onhan puhuttu esimerkiksi siitä, että suurten yhtiöiden pääkonttorit voitaisiin aivan hyvin hajoittaa pienemmiksi yksiköiksi, jotka sijaitisivat pienemmillä paikkakunnilla. Näin työntekijöiden ei tarvitsisi siirtyä suurkaupunkeihin, vaan työ tulisi tavallaan puolitiehen vastaan. Tämäkään malli ei kuitenkaan tunnu Suomessa kovin todennäköiseltä, meillä todella suuria konttoriyksiköitä ei edellä tarkoitettussa mittakaavassa ole olemassakaan.

Palveluiden alalla sen sijaan saattaa olla joitakin mahdollisuuksia, joilla telecommuting voisi korvata asumisen vuoksi muuttamista. Tässä on kuitenkin heti sanottava, että sähköisten palveluiden antaminen esimerkiksi valtakunnallisten televisioverkkojen muodossa ei ole sellaista palvelua kuin tässä tarkoitan. Palvelutaso maaseudulla tietenkin nousee silloin kun televisio-ohjelmien katselu tulee mahdolliseksi, mutta tällainen kaikkialla maassa saatava palvelu - joka siis on samanlaista maalla ja kaupungissa, ei poista eroja maaseudun ja kaupunkien välillä, joten siis tällaisen palvelun kehittyminen ei muuta minkään alueen suhteellista palvelutasoa toisiinsa nähden.

Tarkoitan tässä enemmänkin palveluita, joilla esim. voidaan tilata tai hankkia tuotteita ja muita hyödykkeitä. Ulkomaisissa kokeiluissa on selvitty esim. lainakirjojen tilaamista päätekäytteisesti. Tällaiset kokeilut eivät kuitenkaan ole johtaneet pysyviin toimintamalleihin, ja monesti lähes samanlaiseen palveluun pystytään jo tavallisen puhelimen avulla.

Elektronisesta viihdestä

Viihdepalveluita voidaan periaatteessa lisätä kaapelitelevision tyyppisellä ratkaisulla. Selvää on että esim. elokuvien katselua teatterissa korvaa kaapelitelevio, jossa sama elokuva toistetaan lyhyen ajan sisällä esim. kolme kertaa, jotta katsoja voisi valita itselleen parhaiten sopivan katseluajan. Tunnetusti kaapeliteleviot ovat kuitenkin käytettävissä vain kaupungeissa ja niissäkin yleensä keskusta-alueilla tai muuten tiheästi asutuilla alueilla.

Itse asiassa näyttää siltä, että ei olisi kovin paljon eroa sillä, puhutaanko tässä varsinaisesta muuttamisesta paikkakunnalta toiselle, tai päivittäisestä työmatkaliikenteestä. Nähdäkseni telecommuting vaikuttaa molempiin samalla tavoin - ainakin lähitulevaisuudessa siis yhtä vähän: joitakin työtehtäviä voidaan hoitaa elektronisesti, ja jonkin verran asumis- ja viihtymispalveluja voidaan ajatella hoidettavan elektronisesti. Tässä yhteydessä on ehkä syytä todeta vielä sellainen seikka, että 1970-luvulla "joka kodin tietokonepäätteeksi" ajateltu videotex- eli Telset-vastaanotin on sittenkin jäänyt vain yrityskäyttöön. Järjestelmän kotimaassa Iso-Britanniassa Prestel on ollut suurimpia informaatioteollisuuden pettymyksiä.

Kaiken sähköisen viihteen ei tietenkään tarvitse olla kuluttajaa palvelukseen "reaaliaikaista", yhteydessä olemiseen perustuvaa. Tämän hetken tietojen mukaan videolaitteita lienee maassamme jo noin 20 %:lla talouksista. Laitteet näyttävät keskittyvän hyvätuloiisiin työntekijäperheisiin ja -kaupunkeihin. Vuokrasettitarjontakin vaatii toimiakseen tietynkokoisen yhteisön, ja ilmeisesti kasettivuokraaminen tapahtuu useimmiten kuitenkin lähietäisyydellä. Toistaiseksi ei ole näyttänyt syntyvän järjestelmiä, jonka puitteissa videokasetteja esim. välitettäisiin postitse vuokrattavaksi. Videotkin lisäävät viihdepalveluja siis lähinnä siellä, missä näitä palveluja muutenkin on tarjolla.

Rakennemuutos kohti tietoyhteiskuntaa

Näyttää siis siltä, että kehittyvässä yhteiskunnassa tietotekniikalla ja muuttoliikkeellä on vain vähän tekemistä toistensa kanssa. Itse asiassa kehittyneessä tietotekniikan maassa USA:ssa tietotekniikan tuotanto on antanut muuttamiselle aivan oman piirteen: Nimenomaan tietotekniikan piirissä työskentelevät ovat korostuneesti muuttaneet asumisen kannalta mukavimmille alueille eli ns. aurinkovyöhykkeelle. Hyvä ammattitaito uudella alalla on lisännyt mahdollisuuksia asuinpaikan valintaan.

Meillä Suomessa tällaista tuskin tulee tapahtumaan, mutta meilläkin on lähdeittävä siitä, että vaikutukset ovat enemmän rakenteellisia ja välil-

lisiä kuin edellä etsittyjen kaltaisia suoria vaikutuksia. Tätä asiaa on tarkasteltava työvoiman jakautumisen kautta. Tietoyhteiskunnassa 2-3 % työvoimasta tuottaa tarvittavan ravinnon ja hoitaa muun alkutuotannon, ja kenties 10-15 % työvoimasta vastaa teollisuustuotannosta. Lopulle työvoimalle tehtäväksi jäävät kaupan ja palveluiden sekä julkisen hallinnon tehtävät.

Uusi teknologia siis vääjäämättä lisää kaiken työn tuottavuutta alkutuotannosta alkaen. Olennaista tässä näyttää olevan se, kuinka tämä työn tuottavuuden lisääminen toteutetaan. Tässä näyttäisi olevan kaksi suuntaa: pystymme kehittämään omaa ja omaperäistä tietotekniikkaa ja muuta uutta tekniikkaa ja näin itse teemme oman tuotantomme kehittämistyötä, tai sitten toimenpiteillämme aiheutamme sen, että uudet tuotantovälineet ja niihin liittyvät ohjelmistot tai vastaavat tulevatkin lähes kokonaan ulkomailta. Tällöin olemme siirtäneet osan maassamme mahdollisesti tehtävästä työstä itse asiassa ulkomaille tehtäväksi, ja vaarana on tuolloin muutoksen kielteisten puolten eli esim. työttömyyden kasvun korostuminen.

Lähteet

Oneji Masuda: *The Information Society*. 1980.

Ismo Söderling: *Maassamuutto ja muuttovirrat*. Vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. 1983.

9.3. TEKNOLOGIA, ALUERAKENNE JA MUUTTOLIIKE

Prof. Martti Tiuri

Tietoyhteiskunta

Ihmiskunta on parhaillaan elämässä kehityksensä kolmatta nopeata muutosvaihetta. Ensimmäinen oli yli 40 000 vuotta sitten, kun ihmiset levisivät lähes kaikkialle maapallolle. Toinen kehitysvaihe tapahtui maanviljelyn keksimisen jälkeen noin 10 000 vuotta sitten. Maanviljelyn ansiosta ihmisten määrä nousi 5 miljoonasta 250 miljoonaan. 1700-luvulla alkoi uusin vaihe, tieteellistekninen kulttuuri, joka johti ensin teollisuusyhteiskuntaan ja nyt tietoyhteiskuntaan. Tämän kehityskauden päätyttyä maapallolla asuu 8 miljardia ihmistä.

Tietoyhteiskunnassa yli puolet ihmisistä on tietotehtävissä eli tiedon tuottamisessa, tiedon käsittelyssä, tiedon jakamisessa ja tietoyhteiskunnan infrastruktuurista huolehtimassa. Tietoyhteiskunta voidaan määritellä myös yhteiskunnaksi, joka perustuu järjestelmälliseen tiedon hyväksikäyttöön ja uuden tiedon hankintaan.

Suomi on suhteellisen myöhään vain hieman yli 30 vuotta sitten muuttanut maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi ja muuttuu lähimmän kymmenen vuoden kuluessa tietoyhteiskunnaksi. Tietotehtävissä työskentelee jo kolmasosa suomalaisista.

Tietoyhteiskunnan ominaisuuksia

Tietoyhteiskunnan tyypillisimpiä lähiajan piirteitä on automaation eteneminen. Automaatio on jo vähentänyt ja vähentää tulevaisuudessa työpaikkoja tavanomaisessa teollisuudessa eli savupiipputeollisuudessa ja toimistoissa. Automaatio on välttämätöntä. Sen avulla päästään tasaiseen ja parempaan tavaroiden ja palveluiden laatuun. Robotit valmistavat tuotteet aina samalla tavalla, saadaan aina samanlaisia hyvänlaatuisia tuotteita. Luonnonvarojen säästyminen onkin tärkein tulos automatisoinnista.

Monet uudet tuotteet ja yhteiskunnan palvelut ovat mahdollisia vain automaation avulla. Puhelinkeskukset ovat olleet automaation uranuurtajia. Jos puhelinkeskukset olisivat käsivälitteisiä, tarvittaisiin puolet suomalaisista niitä hoitamaan.

Automaatio on myös välttämätöntä monissa sellaisissa tehtävissä, joissa ympäristö on ihmiselle inhottava tai työ liian rasittavaa ja vaarallista. Maan-

alaisissa hiilikaivoksissa työskentely on ollut sellaista. Autojen valmistus oli vielä kymmenen vuotta sitten pakkotahtista työtä liukuhihnan ääressä.

Uusia työpaikkoja syntyy tietoyhteiskunnassa tietotehtävissä. Huipputekniikan soveltamiseen tarvitaan lisää ihmisiä. Työtehtäviä syntyy lisää erikoisesti tutkimuksen ja tuotekehityksen piirissä. Myös tietotekniikan soveltaminen tavanomaisessa teollisuudessa ja toimistoissa luo tietotehtäviä. Monenlaiset uudet palvelut tarjoavat uusia työtilaisuuksia. Englannissa videoteollisuus tarjoaa jo enemmän työpaikkoja kuin autoteollisuus. Suomessa paikallisradiotoiminta on lisääntynyt kymmeniä uusia työpaikkoja. Tietoyhteiskunnassa työaika lyhenee ja vapaa-aika lisääntyy. Se merkitsee vapaa-ajan viettoon liittyvien tuotteiden ja palvelujen lisäkysyntää. Matkailu- ja kulttuuripalveluiden tarve kasvaa.

Uusien työtehtävien lisääntymisnopeus riippuu noudatetusta teknologia- ja elinkeinopolitiikasta. Koulutus, tutkimus ja uusi yritystoiminta ovat avainasemassa. Myös nopeat tietoyhteydet ovat tietoyhteiskunnan perusedellytys. Tiedon on oltava helposti saatavissa siellä, missä sitä tarvitaan ja sen on siirryttävä nopeasti maapallon eri puolille. Siihen tarjoavat apuaan uudet tietoliikenneyhteydet kuten tietoliikenne- ja yleisradiosatelliitit sekä automaattinen radiopuhelinverkko. Myös kaapelitelevisio, paikallisradio ja paikallistelevisio edustavat välttämättömiä toimintoja tietoyhteiskunnassa. Kaksituhatluvulla yhteydet koteihin ja toimistoihin tehdään lasikuitukaapelilla. Se pystyy välittämään koteihin kaiken niiden tarvitseman informaation.

Tietoyhteiskunnassa yhdyskunnan rakenne muuttuu ihmisläheisemmäksi. Suuret virastot voidaan hajauttaa, koska kussakin alayksikössä kaikki tarpeelliset tiedot ovat helposti saatavissa. Ihmiset voivat siten saada tarvitsemansa virastopalvelut kotitaajamassaan. Jotkut tietotehtävät voidaan hoitaa kotoa käsin. Ihmiset voivat halutessaan työskennellä kotonaan.

Pääosa tietoyhteiskunnan tehtävistä edellyttää ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta, sillä tehtävät liittyvät palveluihin. Tietoyhteiskunta suosii siten ihmisten keskittymistä taajamiin ja kohtuullisen kokoiisiin kaupunkeihin. Jättiläiskaupungit, joita teollisuusyhteiskunta loi, eivät enää ole edullisia tietoyhteiskunnassa.

Suomalaiset tietoyhteiskunnassa

Suomi on maailman pohjoisin maa. Yli puolet 60 leveysasteen pohjoispuolella asuvista on suomalaisia. Suomi ei oikeastaan olekaan tarkoitettu asuttavaksi, mutta sen on tehnyt mahdolliseksi Golf-virta, joka tuo lämmintä vettä Pohjoiselle jäämerelle.

Suomen väestön tähänastinen alueellinen jakautuma on luonnollisen kehityksen tulos. Se on seurausta siitä, että Suomi on ollut maatalousyh-

teiskunta lähes tähän päivään saakka. Kun ilmaston viime vuosisatoina lämmitessä väenmäärä kasvoi, ei etelässä enää riittänyt toimeentuloa kaikille. Silloin aktiiviset ja tarmokkaat ihmiset muuttivat kohti pohjoista ja raivasivat itselleen uudet pelлот sieltä.

Kun asutus Suomessa levisi pohjoista kohti, siellä kuten melkein koko Suomessa elettiin omavaraistaloudessa ja lähes riippumattomina muista ihmisistä ja yhteiskunnasta. Eläminen kaukana muista ei aiheuttanut sannonnasti lisäkustannuksia eikä luonnonvarojen lisäkulutusta. Lämmitysenergia saatiin ympäröivästä metsästä. Ei juuri tarvittu teitä, ei puhelinjohtoja, ei sähköä eikä kauppojakaan. Haja-asutus ja kaukana muista asuminen oli siis yhteiskunnan kehityksen ja maapallon luonnonvarojen käytön kannalta perusteltua ja järkevää.

Nykyään on tilanne kokonaan toinen. Jokainen suomalainen edellyttää nyt, että hänellä on käytettävissään sähkö, hyvät tieyhteydet, terveydenhoito, tietoliikenneyhteydet, kauppa ja koulu lähellä sekä monenlaisia muita palveluita, jotka kaikki vaativat rahaa ja luonnonvaroja.

Nykyajan uudet palvelut tulevat yleensä sitä kalliimmiksi mitä enemmän hajallaan ihmiset asuvat. Esimerkiksi Helsingissä riittää kilo kuparia henkeä kohti puhelinyhteyksiin kaikkien asukkaiden kesken. Pohjoisessa samalla määrällä kuparia asukasta kohti saa vain lyhyen puhelinjohdon pätkän ja johdon ulottaminen keskukseen asti maksaa ja vie moninverroin enemmän kuparia.

Harvaanasutuilla seuduilla myös teiden rakentaminen ja ylläpito tulee kalliiksi asukasta kohti. Tienrakennusmäärärahat ovat olleet Lapin läänissä lähes nelinkertaiset Uudenmaan läänin määrärahoihin verrattuna.

Suomessa harvaanasutuilla seuduilla on pieniä kouluja, kun ei ole haluttu lakkauttaa kyläkouluja. Niiden ylläpito maksaa koululaista kohti kaksi kolme kertaa niin paljon kuin taajamissa. Opetuksen taso ei silti ole parempi pikemminkin päinvastoin.

Väestön sijoittuminen ja hajallaan asuminen, joka on ollut perusteltua luonnonvarojen käytön ja ihmisten toimeentulon kannalta maatalousyhteiskunnassa, ei ole sitä tietoyhteiskunnassa. Tämän tosiasian hyväksyminen ei merkitse sitä, että Suomi tyhjennettäisiin itä- ja pohjoisosiltaan. Siellä tarvitaan edelleen suomalaisia, mutta se mitä ihmiset siellä tekevät ja kuinka hajallaan asuvat, tulee ratkaista luonnonvarojen kohtuulliseen kulutukseen ja kohtuullisiin kustannuksiin pyrkien ja olla verrattavissa sieltä saatavaan aineelliseen ja aineettomaan hyötyyn.

Aluerakenteen muutokset

Suomen nykyinen aluepolitiikka on tähdännyt väestön pitämiseen entisillä asuinalueillaan, vaikka tietoyhteiskunnan tulo edellyttää uudenslais-

ta väestön sijoittumista, jotta kaikille suomalaisille voitaisiin tarjota järkevää työtä ja kunnollinen toimeentulo.

Nykyisen aluepolitiikan tärkein osa on maatalouspolitiikka. Suurten tukimaksujen avulla maatalousväestön osuus on pidetty liian suurena, ja maataloutta harjoitetaan alueilla, joilla ei siihen ole riittäviä edellytyksiä. Eläminen kehitysalueilla yritetään perustaa maatalouteen, vaikka se merkitsee jatkuvaa elämistä muiden maksaman tuen varassa tuottaen kohtuuttomilla kustannuksilla ja luonnonvarojen tuhlauksella elintarvikkeita, joita ei ylituotannon vuoksi lainkaan tarvita.

Lapin läänissä keskikokoisen maitotilan tuloista jo kolme neljäsosaa on veronmaksajien kustantamaa tukea ja vain neljäsosa itse ansaittua. Oulun läänin tiloilla tukien osuus on keskimäärin puolet. Suurista tukimaksuista huolimatta tilan tulot työntekijää kohti ovat alle puolet teollisuustyöntekijän tuloista. Päämäärä, tilojen lukumäärän pysyttäminen ennallaan, ei ole lainkaan toteutunut. Raskaasta työstä ja alhaisista tuloista johtuen maitotilojen lukumäärä Suomessa on tukipolitiikasta huolimatta jatkuvasti tasaisesti pudonnut aina puoleen kymmenessä vuodessa. Lapin läänissä on jäljellä enää 3000 maitotilaa ja kymmenen vuoden kuluttua 1500. Ne eivät läänin runkoasutusta turvaa.

Suomessa on nyt tunnustettava tosiasiat. Maatalouteen liittyvät tuet ylittävät ensi vuonna jo 8 miljardia markkaa. Tähänastisen maatalouspolitiikan jatkaminen johtaa umpikujaan ja suuriin vaikeuksiin koko maan kannalta, sillä tukia pitäisi jatkuvasti huomattavasti korottaa ja luonnonvarojen haaskausta kiihdyttää, jotta liian suuren maatalousväestön tulotaso ja palvelut säilyisivät edes nykyisellä vaatimattomalla tasolla. Se ei enää ole mahdollista. Itä- ja Pohjois-Suomessa nykyinen maatalouspolitiikka johtaa autioitumiseen kun väärälle perustalle rakennetut luonnonvastaiset suunnitelmat romahtavat.

Maataloudessa päämääränä tulee olla omavaraisuus. Se on toteutettava perheviljelmillä, joilla tulotaso on muun väestön tulotason mukainen. Suomessa maatilojen keskikokoa on huomattavasti suurennettava, ja tilojen on sijaittava alueilla, joissa suomalaisten tarvitsemat elintarvikkeet voidaan tuottaa edullisimmin.

Maatalouden ongelmien ratkaiseminen on vaikeata, koska se edellyttää monen suomalaisen muuttoa pois kotiseudultaan. Se on kuitenkin välttämätöntä, koska muuten koko Suomen tulevaisuus on vaarassa.

Aluepolitiikan toinen osa on ollut teollisten työpaikkojen luominen kehitysalueilla. Teollisuus- ja palveluelinkeinot vaativat riittävän väestöpohjan voidakseen toimia. Suomen varsinaisilta kehitysalueilta Itä- ja Pohjois-Suomessa väestöpohjaedellytykset puuttuvat useimmiten. Tulevaisuudessa siellä on elinkelpoisia ja elinkykyisiä taajamia, mutta vain sillä edellytyksellä, että haja-asutusta supistetaan ja valitaan riittävän suuret paikka-

kunnat, joissa teollisuutta ja palveluyrityksiä pyritään kehittämään. Jos tällaista muun maailman oloissa vaatimatonta keskittymistä ei haluta hyväksyä, ei tulevaisuudessa kehitysalueiden väestökeskuksillakaan ole toimeentuloedellytyksiä.

Muutot välttämättömiä Suomessa

Suomessa tarvitaan nyt asenteiden muutosta. On tunnustettava, ettei työtä tule koskaan olemaan useimmille Pohjois- ja Itä-Suomen työttömille heidän kotipaikkakunnallaan. Vaatii kovia ponnisteluja saada työtä Etelä-Suomen vanhojen teollisuuskeskustenkin automaation johdosta ilman työtä jääville ja siellä on sentään pitkä teollinen traditio, ja yhdyskuntien perusrakenne voidaan pitää yllä normaalilla luonnonvarojen kuluksella. Nyt ihaillaan kehitysalueen työtöntä, joka sitkeästi mökissään odottaa työn tuleamista. Tästä lähtien ansaitsee kaiken kunnioituksen vain se, joka rohkeasti lähtee työhön sinne, missä työtä on. Hänen muuttoaan on kaikin tavoin helpotettava. Muutto on maksettava ja asuntoasiat järjestettävä kuntoon uudella kotipaikkakunnalla.

Muutto Suomessa ei ole paha asia. Yli puolet suomalaisista on muuttanut tämän hetkiseen kotikuntaansa. Uudellamaalla vain joka kolmas on syntynyt nykyisessä kotikunnassaan. Suomalaiset ovatkin järkevempiä kuin virallinen aluepolitiikka myöntää. Muuttoa keskuksiin tapahtuu jatkuvasti. Oulun seudulla asui 30 vuotta sitten vain 12 prosenttia läänin asukkaista. Nyt siellä asuu jo yli 25 prosenttia ja kasvu on edelleen yli prosenttisyksikön viidessä vuodessa. Rovaniemellä asui 30 vuotta sitten 8 prosenttia Lapin läänin asukkaista, nyt siellä asuu yli 15 prosenttia ja kasvu on prosenttisyksikön verran viidessä vuodessa.

Oulun seutua ja Rovaniemeä huomattavasti hitaammin kasvaa pääkaupunkiseutu. Pääkaupunkiseudulla asui 30 vuotta sitten hieman yli 8 prosenttia suomalaisista. Nyt siellä asuu 16 prosenttia, mutta kasvu on vain puoli prosenttisyksikköä kymmenessä vuodessa. Tästä huolimatta vanhan aluepolitiikan ajajat ovat alkaneet kiinnittää erikoista huomiota pääkaupunkiseudun kasvun rajoittamiseen. Jos kehitysalueilla haluttaisiin todella hillitä maaseudun autioitumista olisi rajoitustoimenpiteet suunnattava Itä- ja Pohjois-Suomen kasvukeskusten kasvun pysäyttämiseen!

Pääkaupunkiseudun kasvun rajoitustoimenpiteet vaarantavat koko Suomen tulevaisuuden. Vain pääkaupunkiseudulla on Suomessa edellytyksiä kehittää todella merkittävästi uutta huipputekniikkaan perustuvaa yritystoimintaa. Kansainvälinen kokemus osoittaa selvästi, että huipputekniikan yrityksiä syntyy ja kehittyy huomattavassa määrin vain yritysten keskittymissä, "piilaaksoissa". Jos Suomessa ei hyväksytä piilaakson syntymistä pääkaupunkiseudulle, eivät "säestyneet" työpaikat suinkaan mene Suo-

men kehitysalueille vaan ne jäävät ulkomaille. Seurauksena on Suomen jääminen jälkeen tietoyhteiskuntakehityksessä ja suuria vaikeuksia erityisesti kehitysalueille, kun tukivaroja ei enää riitä.

9.4. TIETOTEKNIikka, KOULUTUS JA MUUTTOLIIKE

Tietokonepäällikkö Auvo Sarmanto

A-, B- ja C-ihmiset

Suomessa on tänään suhteellisen helppoa panostaa tietotekniikkaan perustuviin välineisiin ja systeemeihin. Tietoyhteiskunnan profeetat lupaaavat kaikenlaista hyvää. Elämä muuttuu helpoksi, uusi tekniikka sallii luovuuden työelämässä. Motivaatio aktiiviseen toimintaan lisääntyy. Väestön enemmistö on sopulilauman tavoin siirtymässä jännittävän ja tehokkaasti toimivan tietoyhteiskunnan kynnyksen yli.

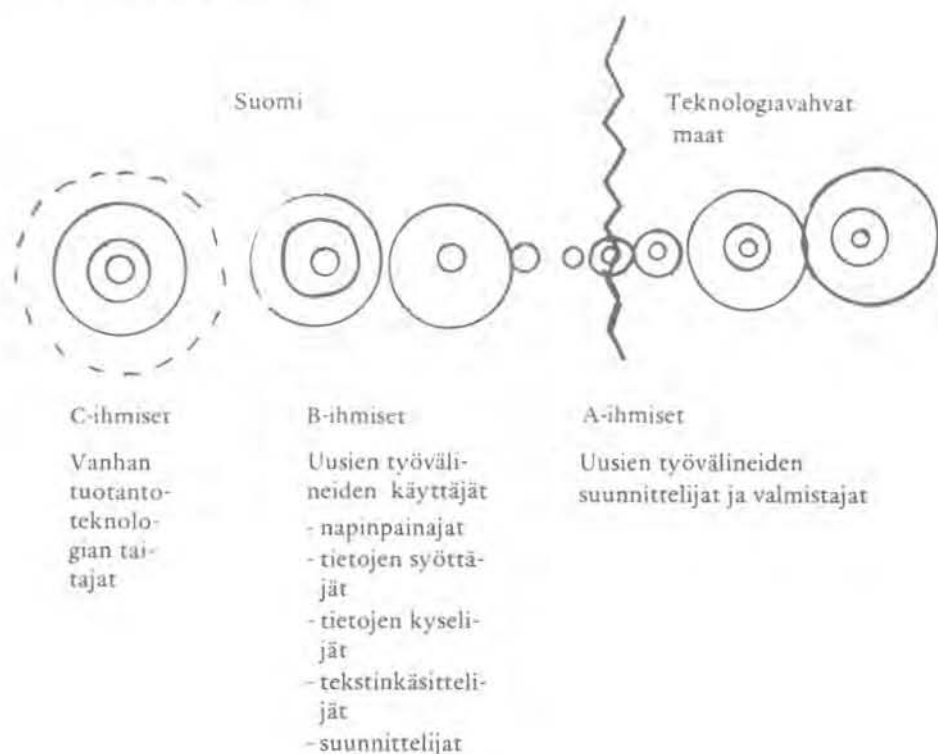
Mutta työikäisen väestön suhtautuminen teknologian muutokseen on ristiriitaista. Eräillä ammattialoilla koetaan uusi tuotantotekniikka uhaksi työllisyydelle. Vanha, uupunut työntekijä tuntee ylivoimaisen vaikean oppimistehtävän edessä olevansa väliinputoajan asemassa. Nuoret aikuiset hyväksyvät kuitenkin uudet työympäristöt ja yrittävät sopeutua niihin. Työikäisen väestön enemmistö ennakoii valitettavan heikosti teknologia-yhteiskunnan riskit ja vaarat. Uusi yhteiskuntamuoto näyttää istuvan liiankin hyvin turboihmisen arvomaailmaan.

Kuvassa 1 on luonnehdittu tietotekniikan varaan rakentuvaa teknologia-yhteiskuntaa. Siinä työvälineiden kehittäjät ja tekijät kuuluvat A-kategoriaan, välineiden käyttäjät B-kategoriaan ja "teknologia-yhteiskunnan" ulkopuolella olevat C-kategoriaan. Ongelma syntyy, kun B-kategorian napinpainajat putoavat rationalisointitoimenpiteiden vuoksi C-kategoriaan ja C-ihmiset yrittävät kiivetä B- tai A-kategoriaan. Kansallisten intressiemme mukaista on, että A-ihmisten lukumäärän ja kilpailukyvyn tulisi olla niin suuri, että jonkinasteinen omavaraisuus kyetään takaamaan uusien työvälineiden tuotannossa ja ylläpidossa.

Tietotekniikan alan yritykset sijaitsevat pääsääntöisesti taajamissa tai niiden välittömässä läheisyydessä. Eräs pulmallisimmista kysymyksistä onkin tietoteknisten välineiden tuotannon ja osaamisen keskittyminen muutamiiin harvalukuisiin suomalaisiin "piilaaksoihin". On kuitenkin muistettava, että suurin osa meille tärkeistä todellisista "piilaaksoista" sijaitsee maamme rajojen ulkopuolella, USA:ssa ja Japanissa.

Pessimistinä olen sitä mieltä, että Suomi on korkean teknologian osaamisessa köhtyvä kansakunta. Väestöpohja on liian kapea, teollisuus ja tuotekehittely pelaavat meillä liiaksi varman päälle. Olemme alistuneet B-kategorian valtioksi, jonka itsetuntoa yritetään kohentaa muinaisen Ka-

Kuva 1. A-, B- ja C-ihmiset

levalan ylivoimaisten tietäjien avulla. Eräänlaisessa teknologian nousuhumalassa olemme kuitenkin hanakoita hyödyntämään keskeneräistäkin tietotekniikkaa. Uuden tuotantoteknologian avulla vahvistetaan meillä suruttomasti keskittymistä täysin tietoisina siitä, että tietokoneet otettiin alun perin käyttöön työvoimakulujen säästämiseksi.

Kouluviranomaisten ponnistelut B-kategorian kansalaisten kasvattamiseksi vain kiihdyttävät keskittymiskehitystä. Yritykset sijoittavat A-kategorian työpaikat paikkakunnille, missä yrityksiä on jo muutenkin runsaasti. "Tietotekniikkakunnan" nuoret muuttavat sinne, missä he saavat koulutustaan vastaavaa työtä ja pitkälle kehitettyjä yhteiskunnan palveluita.

Liikkumaan tottunutta, kansainvälistynyttä nuorisoamme tämä ei kuitenkaan hätkähdytä. Toteaahan tarramainoskin, että "Auto - sillä kulkee kaikki".

Mitä tämä merkitsee työmarkkinoiden kannalta? Miten rekrytoidaan ja sosiaalistetaan työntekijät sellaisessa yhteiskunnassa, jonka pienin yksikkö ei enää ole perhe, vaan pyörien päällä elävä työvoimaansa myyvä yksilö, jonka todellinen ammattitaito valuu pintapuolisesti omaksutun ja nopeasti

muuttuvan tietotekniikkakoulutuksen vuoksi yhä useammin sormien loimitse kuin juoksuhiikka ja jonka arvomaailmassa ei ole enää sijaa perinteiselle viisaudelle. Nykyajan nuori aikuinen, joka on onnistunut sijoittumaan B-kategorian yläpäähän, ottaa rahat pois tänään sieltä, mistä ne helpoimmin irtoavat, eikä murehdi huomista.

Viranomaisten avuttomuus

On mielenkiintoista todeta, miten työsuojeluviranomaiset myötäilevät ja ymmärtävät uuden tietotekniikan tulemistä työpaikoille. Parin vuoden takaisesta työsuojeluvuikon esitteestä löytyvät seuraavat sitaatit. Olen liittänyt niihin omat kriittiset peräkaneettini.

„... Elinkeinorakenteen muutos maassamme on ollut nopeinta Euroopassa. Tuotantotavoissa tapahtuu myös suuria muutoksia automaation ja uuden tekniikan tullessa käyttöön lähes kaikilla aloilla. Tuotantoyksiköiden koko ja työn ohjaus- ja johtojärjestelmät muuttuvat. Ammatinvaihto useita kertoja työuran aikana yleistyy.”

Tämä merkitsee tietotekniikasta kiinnostuneiden nuorten muuttoa sellaisilta paikkakunnilta, joissa ei ole kehittyntä teollisuutta.

”Työskentelemme pian tilanteessa, jossa uuden tekniikan käyttöönotto on laaja-alaisesti tapahtunut. Tätä tekniikkaa käyttää tuolloin nykyistä huomattavasti vanhempi työvoima. Se on kuitenkin tehtäviinsä paremmin koulutettu kuin tällä hetkellä.”

Tämä tarkoittaa sitä, että vastuu työvoiman laadusta sysätään vielä muotoutumisvaiheessa olevan aikuiskoulutusjärjestelmän harteille. Samalla oletetaan, että yhteiskunnan taloudellinen säätelymekanismi huolehtii ihmisten työhönsijoittumisesta.

”Automaation lisääntymisestä huolimatta ihminen on tuotantoelämän ja samalla koko yhteiskunnan kehittämisen avaintekijä. Siksi meidän on kaikissa odotettavissa olevissa muutoksissa pidettävä huoli siitä, että uudistukset tapahtuvat ihmisen ehdoilla.”

Voi vain kysyä, miten hyvin tähänkään asti on otettu huomioon ”ihmisen ehdot”. Maailmahan näyttää muuttuvan kaiken lisäksi jatkuvasti huonompaan suuntaan.

”Työntekijöille psyykkisesti mahdollisimman edullisen työympäristön varmistavien tekijöiden kuvaaminen on vielä kesken. Samanaikaisesti tekniikka ja tuotantoelämä muuttuvat erittäin nopeasti. Siksi uuden tekniikan käyttöönoton ensimmäinen vaihe saattaakin toteutua ilman rähänastisten tutkimustulosten laajempaa hyväksikäyttöä.”

Tässä siis siunataan keskeneräisen tekniikan tuominen työpaikoille. Kenen selkänahasta oppirahat nyljetään? Todennäköisesti nuorten, vasta opintojensa päättäneiden. Ollaanko kouluttamassa uuden sukupolven vai-

hetyöläisiä, joita käsitellään jo kotimaan työmarkkinoilla siirtotyöläisten tapaan?

Koululaitoksen antamat eväät

Tietoyhteiskunnan kasvatusta ja koulutuskäsitys tukee B- ja C- ihmisiä. Sen hyväksymiä selkeitä ammattikuvia ovat oikeastaan vain valmisohjelmistojen tai idioottivarmojen tuotantovälineiden kimpussa puuhailevat napinpainajat sekä näiden vastakohtina korkeasti koulutetut tietotekniikan asiantuntijat. Välimaasto on täynnä harmaata massaa, uuden teknologian todellisia tai oletettuja hyväksikäyttäjiä, B- tai todennäköisimmin C-kategorian ihmisiä, joiden nykyisyyden tai tulevaisuuden pohdintaan ei ole juuri-kaan paneuduttu.

Teknologiayhteiskuntaan valmentavissa opetussuunnitelmissa ensimmäisenä tavoitteena mainitaan oppilaiden perehdyttäminen tietokonepäätteiden ja mikrotietokoneiden tekniseen käsittelyyn ja eräisiin valmisohjelmistoihin, joiden nerokkuus piilee siinä, että joku on ennakkoon miettinyt, mitkä vaihtoehdot ovat käyttäjän kannalta tarpeelliset. Uusiin välineisiin perehtymisen tarkoituksena on ennalta ehkäistä sekä napin painamisen pelko, mikä voi aiheuttaa (psykykkisiä) ongelmia työelämässä, että auttaa ratkaisemaan joitain aikaisemmin hankaliksi koettuja ongelmia eli välttämään tarpeettomat henkiset ponnistelut.

Mutta mitä muita ammattikuvia napinpainajan ja valmisohjelman nautiskelijan ohella? Tästä on vallalla ristiriitaisia käsityksiä. Teknologia muuttaa tänään voimakkaasti pitempiäaikaista koulutusta edellyttäviä ammatteja. Viidennen sukupolven tietokonetekniikkaa viittaa siihen, että enemmistöstä valmistetaan loppujen lopuksi eriasteisia napinpainajia. Työelämä kätkee tuotantoprosessien älykkyyden mieluummin koneiden sisään.

Mutta mitä tapahtuu Homo Sapiensille? Älyllisten haasteiden puutteessa hänen henkinen kapasiteettinsa surkastuu ja häneltä katoaa suhteellisuuden taju. Hänestä tulee arvoinvalidi, joka sekä yli- että aliarvioi omat mahdollisuutensa. Eikä ole odottamatonta, että ehkä jo huomenna kysymme neuvoa tietokoneelta. Emme huota enää silloin ihmisen ongelmanratkaisukykyyn.

Kuka kantaa vastuun henkisestä kasvustamme? Kuka vastaa yhteisistä asioistamme?

Oireellista on, että teollisuus tuntuu näinä päivinä etsivän tiheällä kammalla tietotekniikan virtuooseja. Jopa koululaiset kelpaavat. Huolestuttavaa on, että julkinen mielipide näyttää olevan innoissaan, kun kouluikäisten piiristä löytyy tietotekniikan ihmelapsia. Mutta kukaan ei tunnu olevan huolissaan heidän henkisestä kasvustaan. Joutuessaan tietotekniikan

imuun he juuttuvat samalla todelliseen koulutusputkeen, joka vieraan-
nuttaa heidät entisestäänkin reaali maailmasta.

Aikuisikäisen väestön kouluttaminen - eräs yritys alueellisen tietämystasa- painon saavuttamiseksi

Opetusministeriö asetti keväällä 1985 työryhmän tekemään ehdotusta
aikuisväestölle tarkoitetuiksi tietotekniikan peruskursseiksi. Ensimmäinen
kursseista on harrastepohjainen ja toinen ammatillisiin opintoihin johtava.

Koska kurssien toteutusmahdollisuudet ja kursseihin kohdistuvat odo-
tukset vaihtelevat paikkakunnasta riippuen suuresti, tulee työryhmä esittä-
mään, että kurssit kootaan osittain vaihtoehtoisista jaksoista, joiden ope-
tustavoitteita, oppisisältöjä, toteuttamisessa tarvittavaa oppimateriaalia ja
opetusvälineitä sekä opetus/-opiskelutapaa voidaan luonnehtia riittävän
tarkasti. Jaksoista kootaan harrastepohjaisten ja ammattiinjohtavien tieto-
tekniikan kurssien kokonaisuudet.

Jaksoperiaate suo mahdollisuuden painottaa kurssien sisältöjä ja toteu-
tustapoja paikkakunnittain, oppilaitoksittain ja kohderyhmittäin. Kurssien
toteuttamista tulee kuitenkin vaikeuttamaan pätevien opettajien puute
sekä opetusvälineiden ja korkeatasoisen oppimateriaalin niukkuus.

Työryhmän on pystyttävä ratkomaan joukko kovia pähkinöitä, ennen-
kuin aikuisväestön tietotekniikan peruskursseille on riittävän yleiset to-
teuttamisedellytykset.

Seuraavassa muutama keskeinen aikuisväestön kouluttamiseen liittyvä
kysymys:

- Mitä määrällisiä ja laadullisia tavoitteita voidaan asettaa ko. kurs-
seille?
- Miten voidaan pelkistetyissä kurssisuunnitelmissa ottaa huomioon
epähomogeenisen aikuisväestön tarpeet ja intressit?
- Miten eri tyyppisten aikuiskoulutuslaitosten materiaaliset mahdolli-
suudet tulisi ottaa huomioon?
- Minkälaisuista yhteiskunnan tukea olisi pystyttävä tarjoamaan kurs-
sien järjestämiseksi?
- Olisiko kurssien toteuttamista ohjattava siten, että kurssilaisille voi-
daan tietyillä edellytyksillä antaa opetusviranomaisen hyväksymä
todistus?
- Miten järjestetään kurssien ohjaajien/opettajien koulutus?
- Olisiko tuettava erikseen ko. kursseja palvelevaa oppimateriaalituo-
tanta mm. järjestämällä seminaareja oppimateriaalin rekijöille?
- Miten paikkakuntien elinkeinorakenne voidaan ottaa huomioon
kurseja järjestettäessä?

Aikuisväestön kurssittamisen ohella tarjotaan muitakin keino- ja tieto-

tekniikan hyväksikäytön kiihdyttämiseksi. Eräistä ammatillisista oppilaitoksista ollaan kehittämässä tietotekniikan kehittämiskeskustoja. Toivotaan, että yritykset lähtisivät tukemaan viranomaisten toimenpiteitä ja perustaisivat tietotekniikkaa hyödyntäviä työpaikkoja em. kehittämiskeskusten ympärille.

Pessimistinen tulevaisuudenkuva

Edellä olevasta havaitaan, että kehä on kiertynyt umpeen ja huomaamekin olevamme perinteisen alue- ja elinkeinopoliittisen kysymyksen äärellä: miten on teknologiayhteiskunnan tulokakku jaettava etelän ja pohjoisen, taajamien ja harvaan asuttujen seutujen välillä? Kysymys voidaan muotoilla myös seuraavasti viitaten A-, B- ja C-kategorioihin: miten olisi A-, B- ja C-ihmisten sijaittava rakkaassa isänmaassamme, jotta voisimme täällä asua ja viihtyä vast'edeskin?

Pessimistinä arvioin, että uusi tuotantoteknologia ja erityisesti tietotekniikka kärjistävät aluepoliittista vastakkainasettelua. Nykyinen matalan profiilin koulupolitiikka, joka satsaa voimavaroja pääasiassa B-ihmisten kouluttamiseen, vain pahentaa tilannetta.

Muuttokuormien liike jatkuu sekä maan rajojen sisällä että rajojen yli. Kuormat näyttävät tosin tulevan kevyemmiksi uuden sukupolven astuessa esiin.

Pelkällä tietotekniikan hyväksikäytöllä emme selviä hengissä.

9.5. KOMMENTTI

Projektipäällikkö Anssi Paasivirta

Tietoyhteiskunnan kehitysvaihe voi johtaa joko alueellisesti hajautuvaan tai keskittyvään kehitysmekanismiin riippuen siitä, millä tavoin sen tarjoamia mahdollisuuksia sovelletaan. Suomessa kehitys on ainakin toistaiseksi ollut keskittyvää ja se näyttää johtavan uuteen alueelliseen eriarvoistumiseen.

Uutta eriarvoistumista kuvaa, että

- Helsingin seudun osuus koko maan atk-alan henkilökunnasta on lähes 80 % ja atk-alan yrityksistä lähes 70 %, kun alueen väestö, työvoima ja tuotanto-osuudet ovat noin 25 %,
- Uudenmaan läänin osuus yrityssektorin tutkimus- ja kehittämistoimen menoista on yli 50 % ja
- Uudenmaan läänissä informaatioammateissa toimii yli 50 % työvoimasta, kun koko maassa vastaava osuus on runsaat 30 %.

Eriarvoistuminen näyttää olevan sitä voimakkaampaa, mitä erikoistuneemmasta toiminnasta on kyse. Eriarvoistuminen näkyy tuotantorakenteen ohella muuttoliikkeessä ja vähitellen myös väestön elintasossa.

Uutta kehitysvaihetta on analysoitu sekä keskus- että aluehallinnossa. Virastomme on tästä aihepiiristä tehty ja on tekeillä useampiakin selvityksiä. Parhailaan työskentelee aluepolitiikkatoimikunta, joka on valinnut työnsä painopistealueeksi alueellisen tietotaitotason kehittämisen. Lääninhallitukset ovat tulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkia puntaroituaan keskittyneet tavoitesuunnitelmissaan erityisesti tähän kysymykseen.

Läänien tavoitesuunnitelmat

Tavoitesuunnitelmissaan lääninhallitukset ovat määritelleet 4-10 kehittämisen painopistettä ja laatineet kullekin painopisteelle kehittämissuunnitelmat. Painopisteet ovat varsin vaihtelevia ja kuvastavat näin sitä, että eri puolilla maata tarvitaan hyvinkin erilaista kehittämissuunnitelmia. Kuitenkin kaikkien läänien kehittämisen painopisteasetannassa tietoyhteiskunnan edellyttämien valmiuksien parantaminen on "ykköspainopiste". Kukin lääni on esittänyt luonnoksen aluekohtaiseksi strategiaksi, jonka avulla tietoyhteiskunnan hajautettu kehitys olisi mahdollinen. Tämän painopistealueen ohjelmat ovat peruslinjaltaan samankaltaisia. Yksityiskohtissa oh-

jelmat ovat kuitenkin erilaisia riippuen kunkin alueen tuotantorakenteesta, koulutusjärjestelmästä, työvoiman rakenteesta ja yleensäkin alueen olosuhteista.

Peruslähtökohdat hajautetulle kehitykselle ovat hyvät. Koko maa on teollistettu ja myös yksityiset palvelut ovat kohtuullisen hyvät eri puolilla maata. Yhteiskunnan perusrakenne (koulutus, liikenneyhteydet, televerkko, muut palvelut) on alueellisesti kattava. Merkittävä kilpailutekijä on työvoiman nuorekas rakenne.

Perusajatuksena suunnitelmissa on osaamisen monipuolinen kehittäminen. Ei ole viisasta jättäytyä vain jonkin suppean kärkialan, esim. elektroniikkateollisuuden varaan. On rakennettava jo olevan tuotannon pohjalle. Usein tuotantoelämässä ei niinkään tarvita huipputeknologiaa vaan parempaa osaamista monissa arkisissa asioissa.

Osaamisen kasvattaminen ja levittäminen voitaisiin lääninhallitusten mukaan rakentaa paljolti jo olemassa olevien yksiköiden varaan. Korkeakoulut, muut oppilaitokset ja tutkimuslaitokset sekä yritykset muodostavat itse asiassa jo nyt alueellisesti varsin kattavan potentiaalisten tietokeskusten verkoston. Näiden toimintaa tulisi kuitenkin monipuolistaa: esim. tekniset ja kaupalliset oppilaitokset voisivat opetustoiminnan ohella toimia tekniskaupallisina yrityspalveluyksikköinä.

Suunnitelmissa esitetään erityisesti

- panostamista yritystasolla tutkimus- ja kehittämistoimintaan ja julkisen sektorin yritystuen uudelleen suuntaamista tästä lähtökohdasta,
- julkisella sektorilla tietoyhteiskunnan perusrakenteen kehittämistä ja
- tietotekniikan koulutuksen edistämistä.

Koulutetun työvoiman puute on osoittautunut pullonkaulaksi otettaessa käyttöön uutta teknologiaa. Samoin pätevien opettajien puute on ilmeinen. Lääninhallitukset korostavat erityisesti keskiasteen tietotekniikkakoulutuksen kehittämistä. Myös työvoiman jatko- ja uudelleenkoulutus tulee tärkeäksi.

Läänien tavoitesuunnitelmissa ei sinänsä ole esitetty kantaa tavoiteltavaan tietokeskusten verkkoon. Lähtökohdana on luonnollisesti jo oleva asutusrakenne ja sen säilyttäminen. On ilmeistä, että uusi rakennemuutos suosii keskusten kehitystä ja suurempia keskuksia suhteellisesti pieniä keskuksia enemmän. Vastaavasti läänien tavoitesuunnitelmissa on syrjäisten maaseutualueiden kehityskuva nähty uhkaavaksi. Aluepolitiikassa tulisikin erityisesti kiinnittää huomiota mm. maaseudun monitoimisuuteen perustuvan pienimuotoisen yritystoiminnan edistämiseen ja maaseudun palvelujen turvaamiseen.

Aluepolitiikan toimintalinjojen uudistaminen

Aluepolitiikan toimintalinjoja on Suomessa järjestelmällisesti kehitelty 1960-luvun puolivälistä lähtien. Liitteessä on esitetty toimintalinjojen kehitys vuodesta 1965 vuoteen 1989, jonka loppuun asti nykyinen aluepoliittinen lainsäädäntö on voimassa.

Jo edellä mainituissa läänien tavoitesuunnitelmissa on esitetty merkittäviä muutoksia aluepolitiikan toimintalinjoihin. Hyvin karkeasti voidaan toimintalinjojen uudistamisesta käytävää keskustelua tässä vaiheessa vetää yhteen seuraavasti:

- maatalouden aluepolitiikassa, jonka merkitys alueellisen kehityksen tasapainottamisessa on ollut merkittävä, ovat kehittämismahdollisuudet tuotantopoliittisesta tilanteesta johtuen erittäin rajalliset
- teollistuvassa aluepolitiikassa ei investointeihin kohdistuvilla tuilla ole mahdollista saavuttaa enää nykyistä merkittävämpiä tuloksia, ilmeisesti kymmenen viime vuoden jakso on kehitysalueiden teollistumisen kannalta ollut poikkeuksellisen edullinen, tämän toimintalinjan jatkaminen on välttämätöntä etenkin alueilla, joiden teollistumisaste on alhainen
- yritysten kehittämistoiminnan tukeminen tulee entistään tärkeämmäksi aluepolitiikan toimintalinjaksi, aluepoliittista tukea tulisi suunnata nykyistä laajemmin yritysten kehittämishankkeisiin tavanomaisten laajennushankkeiden sijasta
- sijainninhjaus ei ole Suomessa osoittautunut merkittäväksi aluepolitiikan toimintalinjaksi, työllisyystilanteen vaikeutuessa sijainninhjausjärjestelmiä on kevennetty niissä maissa (esim. Norja), jossa sen merkitys on ollut suuri
- julkisten palvelujen kehittämisohjelmat ovat työpaikkavaikutuksiltaan olleet merkittävin toimintalinja alueellisen kehityksen tasapainottamisessa viimeisten 10 vuoden aikana, nyt suuret palvelu-uudistukset on varsin pitkälle toteutettu, tietoyhteiskunnan perusrakenteen (mm. koulutus, tutkimus- ja telepolitiikka) kehittäminen tulee aluepolitiikan painopistealueeksi, sillä ei kuitenkaan ole samantarraista välitöntä työllistävää vaikutusta kuin suurilla palvelu-uudistuksilla on ollut
- alueellista kehittämissuunnittelua on tarpeen uudistaa
- maaseutupolitiikassa korostuu pienimuotoisen eri alojen yritystoiminnan kehittäminen
- projektialueoiminta pyritään korvaamaan normaaleilla suunnittelumenettelyillä
- erityisaluepolitiikkaa pyritään kehittämään yleisen tuen sijasta taupauskohtaisesti eriytetyksi projektitoiminnaksi

Liite
 Aluepolitiikan toimintalinjojen kehitys

MAATALOUDEN ALUEPOLITIikka

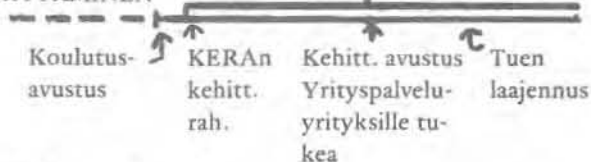
- alueellinen hintapoliittinen tuki
- rakennepolitiikan alueellinen kohdentaminen

TEOLLISTAVA ALUEPOLITIikka

YRITYSTEN KEHITTÄMINEN

SIJAINNIOHJAUSSOPIMUS

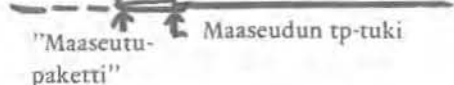
JULKISTEN PALVELUJEN KEHITTÄMINEN, PERUSRAKENTEEN RAKENTAMINEN

- korkeakoulut
- peruskoulu
- keskiaste
- terv. ja sosiaalitoimi
- muu perusrakenne
- Viranomaisy vastuun täsmentäminen

ALUEELLISET KEHITTÄMISSUUNNITELMAT

MAASEUTUPOLITIikka

ALUEPROJEKTIT

ERITYISALUEET

LÄÄNINKEHITTÄMISRAHA

1965 1970 1975 1980 1985 1989

- läänin kehittämisrahamenettely laajennetaan koko maahan, menettely on esimerkki uudesta päätösvallan delegointia korostavasta hallintotavasta

Jo karkeakin tilannearviointi osoittaa, että aluepolitiikan toimintalinjoja on tarpeen uudistaa melkoisesti. Uudistaminen lienee kuitenkin ensisijassa nykyisen aluepolitiikan täydentämistä ja asteittaista nykyisten toimintalinjojen uudelleen arviointia.

Eräitä huomioita Tiurin ja Patjan alustusten pohjalta

Arvioitavana on kaksi lähes täydellisesti toisistaan poikkeavaa tulevaisuuden kuvaa. Patja suosittelee "Oulun mallia": alueiden uskoa omiin mahdollisuuksiin, koulutusta ja työvoiman paluuta juurilleen.

Tiuri puolestaan suosittelee etelään muuton nopeuttamista, joskin hän pitää mahdollisena, että joukko "kohtuullisen" kokoisia kaupunkeja eri puolilta maata voitaisiin ottaa kehittämiskohteiksi.

Edellä on jo todettu, että aluepolitiikassa tavoitteena on edelleenkin edistää tasapainoista alueellista kehitystä.

Ns. yhdyskuntakustannuksilla perustellaan sekä alueellista keskittämistä että hajauttamista. Eräs aluepolitiikan tavoite on hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti olemassa olevaa perusrakennetta. Pyrkimys on erityisen ajankohtainen nyt, kun koko maassa on varsin pitkälle valmiiksi rakennettuna erittäin nykyaikainen koulu-, terveys- ja sosiaalitoimen peruspalvelujärjestelmä. Julkisen toiminnan bruttopääomakannan arvo em. alojen osalta oli vuonna 1980 puolitoistakertainen vuoteen 1970 verrattuna. Eniten palveluverkosto laajeni kehitysalueilla, joissa lähtötaso 1960-luvun lopulla oli suhteellisen alhainen. Perusrakenteen bruttopääomakannan arvo asukasta kohti onkin tällä hetkellä suurinpiirtein sama koko maassa. Modernin perusrakenteen tehoton hyväksikäyttö olisi yhteiskuntataloudellista tuhlausta.

Työmarkkinoiden toiminnasta ja työvoiman alueellisesta liikkuvuudesta esitetään usein ristiriitaisia näkemyksiä. Aluepolitiikan ensisijaisena tavoitteena on ollut luoda työpaikkoja lähinnä kehitysalueiden nopeasti kasvaneelle työvoiman tarjonnalle. Työvoiman kysyntä on suuntautunut lähinnä paikallisiin työvoimavarantoihin. Esimerkiksi vuosina 1979-80 Kehitysalue-rahaston rahoittamien hankkeiden työvoimasta oli 87 prosenttia peräisin paikallisilta työvoimamarkkinoilta. Rakennetta kuvaa seuraava jaottelu: 52 % tuli muusta ansiotyöstä, 23 % oli työttömiä, 16 % tuli koulusta tai opiskelemasta ja 8 % työvoimamarkkinoiden ulkopuolelta. Kehitysalueiden nopeasti kasvaneelle työvoiman tarjonnalle on ollut ominaista naisten työvoimaosuuden merkittävä kohoaminen.

Työvoimakapeikat ovat lähinnä toimialoitteinen ja valtakunnallinen on-

gelma. Nopeasti kasvavilla aloilla on esiintynyt työvoimapulaa niin Helsingin seudulla kuin kehitysalueillakin. Työvoiman alueellinen liikkuvuus on sinänsä pysynyt varsin korkealla tasolla.

Patja totesi alustuksessaan uuden mielenkiintoisen työvoimamarkkinoiden kehityspirteen. Lähes puolet korkean teknologian alojen työpaikkojen hakijoista Oulun seudulla on ollut paluumuuttajia, samantyyppisiä havaintoja on tehty myös muualla maassa. Ilmiö liittyy sekä yleisemmin ihmisten asumispreferensseihin että mahdollisuuteen "mitata ulos" Helsingin seudun korkeat elinkustannukset. Paluumuuttomekanismi saattaisi olla merkittävä uusia mahdollisuuksia antava tekijä kehitysalueilla. Ilmiö olisi ainakin tutkimisen arvoinen.

9.6. UUSI TEKNOLOGIA JA MUUTTOLIIKE. TYÖRYHMÄALUSTUS.

Erikoistutkija Pekka Lahti

Esitelmä pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten uusi teknologia on aiemmin vaikuttanut muuttoliikkeeseen?
2. Mikä on vaikutussuhteen olemus, yleiset lainmukaisuudet?
3. Mitä on uusi teknologia nyt ja tulevaisuudessa?
4. Miten uusi teknologia vaikuttaa lähitulevaisuudessa muuttoliikkeeseen?
5. Uusia kehityspiirteitä näkyvässä?

1. Historiallinen näkökulma on yleensäkin välttämätöntä muutoksen mekanismien ymmärtämiselle, mutta tässä tapauksessa erityisen hyödyllinen. Teknologinen kehitys oli nimittäin ehkä se ratkaisevin tekijä, joka laukaisi viime vuosisadan ja tämän vuosisadan alun suuren muuttoliikkeen eli ihmisten siirtymisen maaseudulta kaupunkeihin /1/. Uudet *voimallat* (höyrykone, polttomoottori, sähkömoottori) ja uudet *mekanisoidut laitteet* säästivät työtä, käsityö muuttui mekaaniseksi työksi. Hidas yksilöllinen yksin kappalein tapahtuva tuotanto muuttui nopeasti anonyymiksi massatuotannoksi. *Maataloudessa* ei saman tuotannon aikaansaamiseksi tarvittu enää samaa työmäärää, tuottavuus parani ja työvoimaa vapautui. Vaikka väkiluku kasvoikin, tuottavuus kasvoi vielä nopeammin. Tehdasteollisuus sen sijaan tarvitsi yhä enemmän uutta työvoimaa laajenevan *teollisuustuotannon* tarpeisiin.

Tehdasteollisuus hakeutui paikkoihin, missä sille oli edullisimmat olosuhteet, alhaisimmat tuotantokustannukset ja helpoin pääsy markkinoille. Käsityön ja kaupan varassa toimivat vanhat *kaupungit* olivat luonnollisia markkinapaikkoja. Niissä oli myös kokoontuneena paljon ihmisiä, yhä enemmän maaseudulta tulleita köyhiä työttömiä - potentiaalista halpaa työvoimaa. Tästä syystä teollisuus hakeutui kaupunkeihin. Halpa *energia* ohjasi osan tehtaista myös energialähteiden äärelle. Näin syntyivät monet kaivoskaupungit tai "koskikaupungit". *Vanhat kaupungit* (tai osa niistä) kasvoivat ja *uusia* syntyi teknologisen kehityksen synnyttämän työntö- ja vetovoiman ansiosta. Se, että teknologia sai aikaan näin valtavan muutoksen, oli tietysti mahdollista vain koska koko muu yhteiskuntataloudellinen tilanne sen salli (tai "ei pystynyt sitä estämään"!).

2. Miten sitten on mahdollista, että teknologia, joka mahdollistaa ihmistyön korvaamisen mekaanisella työllä eli säästää työtä, aiheuttaa saman-

aikaisesti valtavan työvoimatarpeen kasvun, tehtaat ja kaupungit imivät koko ajan lisää työvoimaa? Tämän *paradoksin* ratkaiseminen on tärkeää, koska sen avulla näyttää olevan mahdollista ymmärtää ainakin joidakin nykypäivän ja tulevaisuuden uuden teknologian kehityspiirteistä tai seurausvaikutuksista. Olisi voinut kuvitella, että kun uusi teknologia helpotti maataloustyötä, ihmiset olisivat saaneet entiseen tapaan ravintonsa, mutta viettäneet lisääntyneen vapaa-ajan leväten, lukien, opiskellen ja nautiskellen maaseudun rauhasta ja hevosella ajelusta!

Samalla kun uusi teknologia vapautti työstä se synnytti uusia ongelmia ja tarpeita, uutta työtä. Kaupunki ei tule toimeen pelkillä tehtailla. Tarvitaan asuntoja, katuja, viemäreitä, palveluja, hallintoa jne. Tarvitaan teknistä ja sosiaalista infrastruktuuria /2/. Ne on rakennettava, niitä on ylläpidettävä ja korjattava. Monimutkaistuva yhteiskunta- ja yhdyskuntarakenne edellytti yhä useampia ja monipuolisempia teknisiä järjestelmiä. Hyviä esimerkkejä näistä ovat liikenne-, energia ja tietoliikennejärjestelmät, autot, junat, raitiovaunut, kaasuvälöt, sähköhellat ja puhelimet. Näistä teknisistä "välitysjärjestelmistä" tuli aikaa myöten uuden teollisuusyhteiskunnan välittömiä edellytyksiä ja teollisuushaaroja. Esim. liikennejärjestelmät (autot, junat, laivat ja lentokoneet) muodostuivat niin tärkeiksi, että kuljetusverkon tärkeimpiin solmupisteisiin syntyi uusia toimintakeskuksia, kaupunkeja.

Uusi teknologia synnytti siis jälleen uutta työtä ja väki siirtyi työn perässä. Uuden teknologian oleellisin vaikutus ei siten olekaan työn väheneminen vanhoissa töissä, vaan uusien töiden luominen. Vaikutukset eivät ehkä näy suoraan vaan välillisesti. Uutta työtä syntyy paitsi siitä, että tarvitaan uudentyyppisiä tuotteita myös siitä, että halutaan entistä parempia tuotteita, työn laatua (esim. tarkkuutta, luotettavuutta) halutaan nostaa. Hevoskärriksen lisäksi on tuotettava autoja ja auton on oltava yhä suorituskykyisempi, kestävämpi ja saasteettomampi.

Kaikille elämäneläimille tunkeva tekniikka muodostaa yhä monimutkaisemmin toisiinsa kytkettyjen järjestelmien kokonaisuuden; teknosfäärin, jonka hallittavuudesta monet ovat huolissaan. Mm. Georg Henrik von Wright pitää mahdollisena, ettemme kykene hallitsemaan teknisen sfäärin kehitystä kokonaisuutena, vaan se etenee omien suhteellisen autonomisten kehityslakiensa mukaan /3/.

3. Edellä kuvattu *uusi teknologia* on nyt *vanhaa teknologiaa*. Uusi teknologia on ajan ja sovellutuskohteen suhteen suhteellinen käsite. Uusi teknologia käyttää hyväkseen aikansa viimeisimpiä ja lupaavimpia teknisiä keksintöjä. Viime vuosille tyypillisiä ovat tietokoneet, ydinvoima, robotiikka, aurinkoenergia, laser, avaruustekniikka, holografia, biotekniikka, optiset kuidut ja levyt jne. Tulevaisuudessa nämä ovat vuorostaan

vanhaa teknologiaa. Avaruustekniikassa vanha voi rakennusalalla olla uutta teknologiaa.

Se miltä alalta tai minkä tyyppisiä uudet keksinnöt tulevat olemaan, on äärimmäisen vaikea ennustaa. Monien jo nyt tiedossa olevien teknisten keksintöjen merkitystä on vaikea arvioida, koska soveltuvuus käytäntöön, toimivaksi teknologiaksi, on tuntematon ja riippuu siitä, miten "valmis" yhteiskunta on muilta osin vastaanottamaan sen. Esm. holografia on vasta viime vuosina saavuttanut jonkinlaisen teknologisen kypsyyden, vaikka se keksintönä on jo lähes 40 vuotta vanha.

Uuden teknologian rinnalla puhutaan usein myös *huipputekniikasta*, joka on käännös sanasta high-tech. Huipputekniikalle on tyypillistä sellaisen tekniikan hyväksikäyttö, joka edustaa omalla alueellaan aikansa äärimmäistä suorituskäyttöä (esim. tarkkuutta, puhtautta, nopeutta, luotettavuutta, lujuuksia jne.) Uuteen teknologiaan voi sisältyä myös matalaa teknologiaa (low-tech.), mikäli sitä on käytetty hyväksi uudella, luovalla tavalla. Monet ydin- ja avaruustekniikan tai elektroniikan alueista ovat varmaankin edelleen huipputekniikkaa, mutta eivät kohtaan enää niinkään uutta teknologiaa.

4. Voivatko nyt näköpiirissä olevan uuden teknologian sovellutukset vaikuttaa tulevaisuudessa ihmisten muuttamiseen paikasta toiseen? Siirtyykö työ ja jos siirtyy, niin muuttavatko ihmiset perässä?

Fyysinen etäisyys ihmisen ja työn välillä on teknologian vaikutuksesta kasvanut: omin kourin kaivamisesta on siirrytty lapion varteen ja siitä kaivinkoneen ohjaamoon. Myöhemmin katselemme vierestä kun kaivajarobotit myllertävät maisemaa. Kuinka pitkälle fyysinen etäisyys voi tässä työssä kasvaa, on vaikea sanoa. Sen sijaan monissa ns. informaatioammateissa on mahdollista ainakin osa työstä hoitaa tietokonepäätein lähes mistä ja kuinka kaukaa tahansa.

Informaatioammattaja ovat kaikki ne, joiden työ koostuu tiedon kokoamisesta, siirrosta, säilyttämisestä jne. Tämä työ on perinteisesti vaatinut paperin ja kynän käyttöä sekä postin kuljetuspalveluja. Nyt riittää usein näppäily tietokoneen muistiin, näyttöpäätteen katselu ja sähköinen tiedonsiirto /2/. Tällaisten töiden perässä ei tarvitse muuttaa. Jos ammatinkuvaan kuitenkin kuuluu edes osa-aikainen fyysinen läsnäolon tarve työpaikalla muiden työtovereiden tapaamiseksi, on asuin- ja työpaikan välinen etäisyys merkittävä tekijä. Kotona tapahtuva etätö on mahdollista ja todennäköisesti yleistyvää, mutta se ei voi olla yksinomainen työtapa monessakaan työtehtävässä, ei työn eikä henkilön kannalta katsottuna /2/. Niille, jotka muista syistä "joutuvat" olemaan paljon kotona (esim. vammaiset tai pientä lasta hoitavat vanhemmat), on etätö sopiva työtapa.

Informaatiotekniikan kehitys *sallii* siis työpaikan ja asuinpaikan välisen

etäisyyden kasvun. Se kuinka paljon etäisyys todella kasvaa, riippuu muista kuin tekniikan omista mahdollisuuksista. Sama koskee kodin ja työpaikan suhteita palveluihin (teleshopping, telebanking jne. /7/). Uusi teknologia tekee mahdolliseksi yhä laajemmalle alueelle levittäytyvän ja hajoavan kaupunkirakenteen /2/. Informaatiotekniikan ohella tätä tukee liikenneteknologian kehitys: yhä nopeammat, mukavammat, taloudellisemmat jne. autot. Kaikki tämä näyttäisi tukevan ajatusta, että ihmiset muuttavat esikaupunkialueilla yhä kauemmaksi keskustasta, osa jopa maaseudun rauhaan - nyt ei niinkään työpaikan vuoksi, vaan siitä riippumatta, mutta uuden teknologian avustamana.

Hajoavaa yhdyskuntarakennetta tukevat edelleen eräät uudet *energia-buoltoon* liittyvät teknologiat. Passiivisen aurinkoenergian hyväksikäyttöön kiinnitetään kasvavaa huomiota. Kyse on lähinnä rakennusteknologian, rakennus- ja yhdyskuntasuunnittelun mahdollisuuksien hyväksikäytöstä. Aktiiviset aurinkoenergiaratkaisut (aurinkopanelit) jäänevät Suomen olosuhteissa melko harvinaisiksi pääasiallisina energialähteinä. Sama koskee tuulienergiaa. Lämpöpumput tulevat jonkin verran yleistymään. Teknologian luotettavuus ja hinta ratkaisevat em. vaihtoehtojen tulevan yleistymisen. Mikäli ne yleistyvät, merkitsee se edelleen hajautettua energiantuotantoa ja riippumattomampaa asuinpaikan valintaa. Mikäli taas keskitetyt energiajärjestelmät, erityisesti kaukolämpö, edelleen pysyvät edullisina, on voimassa yhdyskuntarakennetta keskittävä ja koossapitävä voima. Arviot pätevät parhaiten kriisittömänä aikana. Kriisiskenaario, joka perustuu esim. energian hinnan rajuun nousuun, raaka-aineiden saatavuuden oleelliseen heikkenemiseen, poliittiseen tai sotilaalliseen konfliktiin, luonnonkatastrofiin tms. tuottaa aivan toisenlaisia kehitysnäkymiä. Niihin ei tässä ole tarkoitus puuttua, muuten kuin toteamalla, että tietoisuus kriisien mahdollisuudesta synnyttäneen omaa teknologiaansa ja suuntaa teknologian kehitystä niin, että riskimahdollisuudet pienenevät. Tämäkin näyttäisi puoltavan hajautettua, mahdollisimman omavaraista ja monipuolista energiahuoltojärjestelmää.

5. Uuden teknologian mukanaan tuomista uusista kehityspiirteistä koskien asumista ja työpaikkaa, ovat esmerkkinä teknologiaakylät. Teknologiaakylä tai vastaavia on USA:ssa ollut jo 1950-luvulla. Viime vuosina ne ovat vauhdilla yleistyneet mm. Euroopassa ja Japanissa. Viime mainitulla on oma kansallinen teknopolis-hankkeensa /4/, jossa valtion toimesta kontrolloidaan ja avustetaan ao. statuksen saaneita yhdyskuntia (n. 20 kpl). Meillä on teknologiaakylä Oulun jälkeen syntymässä tai suunnitteilla monille paikkakunnille.

Ulkomaiset kokemukset /4, 5/ viittaavat siihen, että onnistumisen edellytyksenä ovat mm. korkeakoulu- tai muun tiedeyhteisön läheisyys, houkutteleva sijainti myös asuinpaikkana, lentokentän läheisyys, riittä-

vä alkupääoma ja pätevä organisaatio. Monet uuden teknologian yrityksistä ja tuotantolaitoksista edellyttävät samantapaisia olosuhteita, esim. *biotekniikan* alalla /6/. Tällaisten ilmiöiden aiheuttama lähinnä korkeasti koulutetun työvoiman muuttoliike on kuitenkin suhteellisen vähäistä.

Lähteet

- /1/ Lahti, P., Tolsa, H., Suomen yhdyskuntarakenteen kehitys. Esitutkimus. SITRA. Helsinki 1979. 38 s.
- /2/ Lahti, P. et.al., Yhdyskuntarakenteen tulevat kehityspiirteet - erityisesti yhdyskuntatekniikan näkökulmasta (luonnos tutkimusraportiksi). VTT, maankäytön laboratorio. Espoo 1985. 229 s.
- /3/ Vahtera, A., Wrightiläinen tulevaisuus (haastatteluun pohjautuva artikkeli). Helsingin Sanomat 9.10.1983.
- /4/ Heinonen, S., Tulevaisuuden tutkimus Japanissa. Esitelmä Tulevaisuuden tutkimuksen seuran seminaarissa. Maarianhamina 7.8.1985. 17 s.
- /5/ Teräs, J., Teknologiakylien menestymiseen vaikuttavat tekijät (dipl. työ) TKK, Teknillisen fysiikan osasto. Espoo 10.6.1985. 88 s. + liitt. 46 s.
- /6/ Feldman, M., Patterns of Biotechnology Development (kirjassa *The Future of Urban Form* /7/ s. 93 - 107).
- /7/ Brotchie, J. et.al. (ed.), *The Future of Urban Form. The Impact of New Technology*. Croom Helm. London 1985. 374 s.

9.7. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 6

Pj. Erikoistutkija Pekka Lahti
Siht. Kunnanjohtaja Sakari Sivula

1. Muuttoliikkeen ja uuden teknologian yhteydet epäselviä
 - historiaa tunnetaan
 - teknologia tulee halusimme tai emme
 - polarisaatio on mahdollinen
 - valmistautuminen tärkeää
2. Taustatekijät ja keinot, joilla teknologian soveltamista voidaan edistää ja lieventää mahd. haittavaikutuksia
 - rajua mullistavaa muuttoa ei kukaan toivo
 - koulutus, amm.valinta, työnvälitys
 - yritysten palv.toiminta
 - uusien tuotannonalojen kehittäminen
 - asuminen ja peruspalvelut kuntoon
3. Muuttoliikkeen luonne
 - korkeasti koulutetut ja erityiskoulutetut liikkuvia
 - keskittävä vaikutus
 - kehittäjät / soveltajat
4. Tutkimustarve
 - Suomelle sopiva UT
 - maaseudulle sopiva UT
 - ne, jotka eivät halua muuttaa
 - isojen yritysten tms. hajauttamismahdollisuudet
 - asuin- ja työympäristön kehitys
 - työvoimansaannin kapeikot
 - pakoitteet / mahdollisuudet
 - omatoimisuuden lisäämismahdollisuudet
 - tukitoimintojen rooli ja muoto yrityksille

- UT vanhoilla aloilla
- millainen yhdyskuntarakenne sopii Suomelle
- alueellisten erityispiirt. huom.otto
- ammatillinen liikkuvuus
- tietotuotanto, tilastointi vastaamaan uutta tarvetta

10. PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE

10.1. KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE

10.1.1. Suomen Kunnallisliiton näkökulma

Rehtori Simo Hakamäki

Otsikossa esitetty käsitteiden yhdistelmä antaa viestin tulevaisuuteen tähtäävästä muuttoliikkeen tarkastelusta. Tulevaisuuden näkökulma on ollut vahvasti esillä seminaarin koko ohjelmassa. Omassa esityksessäni pyrin säilyttämään saman aikajänteen.

Otsikon perusteella on syytä kysyä, sisältääkö tulevaisuuden tietoyhteiskunta sellaisia rakenteita tai ominaisuuksia, jotka väestön asuinpaikan vaihtamisen kannalta ovat olennaisia ja muodostavat ehkä uusia tai yllätyksellisiä muuttamisen ehtoja, motiiveja tai pakotteita tai muuttamisen seurausvaikutuksia.

Olellaiseen asiaan otsikko viittaa myös siinä, kun se selvästi yhdistää kunnallisen päätöksenteon ja muuttoliikkeen. Muuttoliikkeen siis nähdään säätelevän päätöksentekoa. Muutokset väestömäärissä vaikuttavat tämän mukaan päätösten sisältöön, kunnallisten palvelujen kehittämistarpeisiin sekä joskus ehkä koko kunnallispolitiikan palvelutuotannon painopisteisiinkin. Riippuvuussuhde on nähtävä kuitenkin myös päinvastaisena. Tällöin uskotaan, että kunnallisella päätöksenteolla välillisesti tai välittömästi vaikutetaan muuttovirtoihin, asuinpaikan vaihdoksiin, väestön keskittymiseen tai hajauttamiseen, alueiden ruuhkautumiseen tai autioitumiseen.

Kummankin vaikutussuhteen tarkastelu on olennaista ajateltakoon sitten vaikka koko muuttoliikeilmion tutkimusta tai yhteiskunnan kehityksen suunnittelua. Tietoyhteiskunta käsitteenä voi tarkoittaa määritelmällisesti, jos niin halutaan sitä, että yhteiskunnan väestöstä esimerkiksi vähintään 50 % saa toimeentulonsa tietoammateista, joissa työn sisältö liittyy tiedon tuottamiseen, välittämiseen, käsittelemiseen tai muokkaamiseen. Olellaisempaa tietoyhteiskunnan käsitteestä kuitenkin on ymmärtää se muutos, joka yhteiskunnassa koko ajan tapahtuu ammatti- ja elinkeinorakenteen, yhdyskuntarakenteen, informaatioteknologian, sosiaalisten järjestelmien, kasvatusinstituutioiden, inhimillisten luovuustekijöiden tai käyttäytymistä ohjaavien arvojärjestelmien tasolla. Nimitettä-

köön tätä yhteiskunnallisen kehityksen tilaa sitten vaikkapa tietoyhteiskunnaksi.

Mikä siis on kunnallisen päätöksenteon suhde muuttoliikkeeseen edellä kuvatussa yhteiskunnallisessa kehityksessä. Kuinka voimakkaasti muuttaminen ja muuttoalueiden taloudelliset tekijät liittyvät yhteen. Säädeläänkö kuntien taloudellista kehitystä päätöksenteolla. Onko elinkeinoilla ja ammatinharjoittamisella kiinteä yhteys edelleen työntekijän asuinpaikkaan. Kysymykset ovat olennaisia siksi, että ainakin tähän asti työhön ja toimeentuloon sekä taloudellisiin seikkoihin liittyvät asiat ovat olleet kiinteässä yhteydessä muuttamiseen. Työ, ammatti ja elinkeinonharjoittaminen ovat puolestaan varsin aluesidonnaisia. Lisäksi edellytykset työn tekemiseen vaihtelevat voimakkaasti. Säätelemällä taloudellisia tekijöitä tai alueellisia toimeentuloedellytyksiä on näin säädelty myös muuttamista.

Kunnallisessa päätöksenteossa usein etsitään sellaisia mahdollisuuksia, jotka lisäisivät taloudellista aktiviteettiä, uusia elinkeinoja ja työpaikkoja ja loisivat edellytyksiä työllisyyden parantamiselle. Kunnallisen päätöksenteon yksi tavoite on aktiivisen elinkeinotoiminnan edistäminen, jonka nähdään puolestaan antavan mahdollisuuksia kunnan palvelutarjonnan kehittämiseksi.

Jos tulevaisuudessa työn tekeminen, toimeentulo tai elämisen aineellisten mahdollisuuksien turvaaminen ovat entistä vähemmän riippuvaisia alueellisista, asuinpaikkaan liittyvistä tekijöistä, sitä enemmän tulevaisuudessa ihmisen muuttamista säätelevät muut kuin ammatinharjoittamiseen liittyvät tekijät. Merkkejähän tästä on olemassa. Mitä enemmän toimeentulo hankitaan tietoa käsittelemällä, sitä vähemmän on ilmeisesti väliä sillä mikä on alueellisten etäisyyksien suhde tietotuotannon eri osaprosessien välillä. Jo nyt monet tietotuotannossa mukana olevat voivat työskennellä esim. kotonaan. Työn tulos on helppo välittää sinne, missä sitä edelleen hyödynnetään - pitkienkin etäisyyksien päähän. Käykö näin laajemmin, ja millä aikavälillä. Siinä on mielestäni muuttoliikkeen aktiivisen ohjauksen olennainen kysymys.

Kunnallinen päätöksenteko syntyy kunnan itsehallinnon oikeudesta, jonka mukaan kunnalla on oikeus itse päättää asioistaan, palvelujen tuottamisesta ja kunnan kehittämisestä. Kunnallista päätöksentekoa säätelee luonnollisesti myös koko yhteiskuntapoliittinen päätöksenteko. Se luo puitteet kuntien omalle päätöksenteolle. Nämä yleisen yhteiskuntapoliitiikan päätökset luovat mahdollisuuksia ja toisaalta rajoituksia kuntien omalle päätöksenteolle. Muuttoliikkeeseen, siis ihmisten asuinpaikan valintaan ja ihmisten sijoittumiseen asumaan eri alueille, vaikuttaa esimerkiksi koko yhteiskunnassa rahavirtoja säätelevä budjettipoliittikka eli taloudellisten resurssien jakamiseen liittyvä päätöksenteko, samoin valtion eri hallinnonalojen suunnittelujärjestelmä, jolla ohjataan esimerkiksi asu-

misen, terveyden tai sosiaalipalvelujen kehittämistä. Tällä suunnittelulla ja päätöksenteolla ohjataan myös kunnallishallinnon mahdollisuuksia selviytyä omista velvollisuuksistaan tai toimintatavoitteistaan. Kunnan kykyä kehitystekijöiden säätelyyn ohjataan siis keskeisesti valtionhallinnon ohjaustoimenpitein.

Taloussmittarein ilmaistuna kunnat ovat erittäin voimakkaasti eriarvoisessa asemassa. Niinpä esimerkiksi kuntien taloudellisten erojen tasausjärjestelmä valtionohjauksella ei ole tuottanut toivottuja tuloksia. Näin monien kuntien mahdollisuudet omalla päätöksenteolla ohjata asumisen edellytyksiä ovat vähäiset. Siellä, missä muuttoliikkeen nettotappion pysäyttäminen edellyttäisi voimakasta kehittämisspolitiikkaa, edellytykset tähän kehittämiseen taloudellisesti ovat niukat. Valtion taloudellisia eroja kaventava ohjausyritys toteutuukin vain osittain.

Kuntien erilaista kehityksen ohjauksen kykyä osoittaa mm. se, että kunnallisverorasitus on pahimmillaan 18,75 penniä ja parhaimmillaan 13,50 penniä. Niillä kunnilla, joilla äyrihintana on matala usein rahoitusasema on hyvä ja toisaalta niillä kunnilla, joissa rahoitusasema on heikko näyttävät pikemminkin kasvavan kuin kaventuvan, vaikka yleinen oikeudenmukaisuus toista toivoisikin.

Kuntien taloudellinen eriarvoisuus tulee esille myös tarkasteltaessa asukaskohtaisia veroäyrimääriä. Vuonna 1983 1. kantokyläluokan kunnissa eli köyhimmässä kunnissa keskimääräinen veroäyrimäärä asukasta kohti oli n. 20.000 veroäyriä ja 10. kantokyläluokan kunnissa vastaavasti lähes 44.000. Veropohja 10. kantokyläluokan kunnissa on näin ollen noin 2.2 kertainen 1. kantokyläluokan kuntiin verrattuna.

Selvää on, että muuttamisen seurauksia ja edellytyksiä säädellään taloudellisia resursseja edellyttävillä päätöksillä. Kunnallisen päätöksenteon mahdollisuuksiin vaikuttaa selvästi myös valtion päätöksenteko. Kuntien kohtalonkysymys näyttää olevan, mikä on koko yhteiskuntapolitiikan päätöksenteon kyky kunnallistaloudellisten erojen tasoittamiseen. Tämä päätöksenteko määrittelee myös väestön muuttoa ja asumisen valintoja.

Onko kunnallisella päätöksenteolla sitten sijaa lainkaan muuttoliikkeen edellytysten tai seurausten säätelyyn jos kerran valtion ohjauksen merkitys nähdään näin tärkeänä. Olisi kunnallisen itsehallinnon aliarviointia ellen uskoisi, että myös kunnan omalla, itsenäisellä päätöksenteolla voidaan vaikuttaa oman kunnan kehitykseen, sen palvelutarjontaan ja niiden edellytysten luomiseen, jotka ovat tärkeitä väestön muuttoliikkeen ja asuinpaikan valinnan kannalta.

Kunnissa on viime vuosina alettu korostaa tavoitetietoista toimintapolitiikkaa ja tulos pohjaista kunnan johtamisajattelua sekä kunnan tavoitteellista kokonaiskehittämisen politiikkaa. Käytännössä tämä on merkinnyt sitä, että kunnallisesta päätöksenteosta vastuussa olevat luottamushenkilöt

ja viranhaltijat asettavat kunnissaan selviä kehittämistavoitteita sekä määrittelevät kunnallispolitiikalta odotettavia tuloksia. Samalla pyritään selvittämään kuntalaisten palvelutarpeita. Niihin liittyvien elämisen arvostuksen tunteminen on tullut myös tärkeäksi. Koska tavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen, on välttämätöntä ymmärtää hyvinvoinnin sisältö ja sen taustalla oleva arvomaailma. Arvot liittyvätkin kunnallispolitiikan sisältöön entistä kiinteämmin.

Kunnan kokonaiskehittäminen edellyttää selkeitä tavoitteita palvelujen tasosta, tulos pohjaista johtamisnäkemystä ja kykyä erottaa tärkeät asiat toisarvoisista. Kokonaiskehittäminen sisältää selvän näkemyksen palvelujen ja niiden käyttäjien välisestä suhteesta. Kunnan kokonaiskehittäminen voi näin ollen sisältää määrätietoista vaikuttamista esimerkiksi elinkeinotoiminnan aktivoimiseksi ja työllisyyden elvyttämiseksi. Se voi myös sisältää aktiivisia toimenpiteitä väestön kuntaan siirtymisen edistämiseksi. Tämä väestön ohjailu ehkä nähdään olevan välttämätön ehto, jotta palvelutasoa ylipäättäen voitaisiin ylläpitää väestölle. Kokonaiskehittäminen voi sisältää myös toimenpiteitä väestön kuntaan muuttamisen ehkäisemiseksi jos kasvavan väestömäärän ei katsota palvelevan kunnan kokonaiskehittämisen tavoitteita.

Käytäntöön sovellettuna kokonaiskehittäminen, jätävän ja ohjaavan kuntasuunnittelun sisäistäminen ja tulos pohjaisen johtamisnäkemysten soveltaminen ja määrätietoinen tavoitteellisuus ovat tuottaneet tuloksia monissa kunnissa. Tällaisella kunnallisella päätöksenteolla on voitu hillitä tai estää poismuuttoa. Kunnan omalla aktiiviteetilla on usein voitu saada aikaan myönteistä kehitystä, joka on näkynyt kunnallisten palvelujen monipuolisuutena, elinkeinotoiminnan elpymisenä ja lisääntyvänä kiinnostuksena asuinpaikkana ja muuttokohteena.

Viime vuosina ja vuosikymmeninä on eletty hallitsemattoman muuttoliikkeen aikakautta. Siitä selvinä merkkeinä ovat näkyvissä liiallinen keskittyminen, jolloin kunnalliset palvelut eivät aina ole pysyneet kehityksessä mukana tai liiallinen autoituminen jolloin välttämättömiä palveluja ei ole enää voitu järjestää kuntalaisille.

Esitetty kuvaus on nykyajasta ja lähihistoriasta. Tämän päivän kehityksen valossa näyttää, että nopeita muutoksia muuttoliikkeen ohjailun perusteissa ei tule tapahtumaan. Muuttoliikkeen ehdot tulevat nähdäkseni vielä varsin pitkään liittymään hyvinkin korostetusti taloudellisiin tekijöihin. Näin varsinkin jos ajatellaan koko maan muuttovirtojen ja niiden nettotaseita.

Muuttaako tietoyhteiskunta kunnallisen päätöksenteon merkitystä väestän asuinpaikan valinnoissa? Ensiksikin uskon, että tietoyhteiskunnassa jonkalaisena sen alussa kuvasin, uuden vuosituhannen alkaessa, muuttaminen on tosiasia. Muuttamisen perusteet muuttuvat koko ajan ja näin

ollen myös muuttovilkkaus voi huomattavastikin muuttua. Muuttamista ei tulevaisuudessa säätele enää se, missä työstä saadun korvauksen maksaja sijaitsee ja missä tuloksellinen työ tehdään. Näin työn tekemisen fyysiset asuinpaikkaan sidotut ehdot käyvät löyhemmiksi. Uusien työpaikkojen sijoittelu ei näin ollen ilmeisesti ole muuttoliikkeen keskeinen kysymys.

Näin voisikin päätellä, että asuinpaikan valintaa tulevat enemmän määräämään sosiaaliset ja henkiset ehdot. Silloin joudutaan kysymään, millä tavalla kunnallisessa päätöksenteossa näitä ehtoja säädellään ja kenen arvomaailmaa taustana pitäen näistä asioista päätöksiä tehdään. Kunnallinen päätöksenteko säilyttää, niin uskoisin, entistäkin hallitsevamman roolin asuinpaikan valinnan säätelijänä. Mitä paremmaksi ihmisten lähiympäristön sosiaalinen ja henkinen miellyttävyyden pystytään rakentamaan, sitä suurempi vetovoima tällaisilla alueilla tulee olemaan asuinpaikkaa valittaessa. Tulevaisuudessakin muuttoliikkeen ohjauksessa olennaista on se, onko sääntely jälkikäteistä, hallitsematonta vai tavoitteellista, hallitusti ohjattua. Se missä määrin päätöksenteolla pystytään muuttovirtoja ohjaamaan riippuu siitä, kuinka hyvin päätöksentekijät tuntevat ihmisten hyvinvoinnin edellytykset. Ihmisten hyvinvointi rakentuu eri aikoina erilaisista asioista. Tietoyhteiskunnassa nykyistä enemmän sosiaalisista ja henkisistä tekijöistä.

10.1.2. Suomen Kaupunkiliiton näkökulma

Apulaisosastopäällikkö Veikko Tattari

Taustaa

Tietoyhteiskunta on likimain samaa kuin uuden teknologian yhteiskunta. Uusi teknologia voi toisaalta kehittyä ja syntyä vain uudesta tiedosta ja tehokkaasta tiedonvaihdosta. Näin ollen tieto on avainasemassa. Välttämättömiä liitännäisiä tietoon ovat: ketkä tietoa tuottavat ja ketkä sitä käyttävät. Tieto on hyödyllinen vain silloin, kun se liittyy kulloinkin esillä olevaan ongelmaan kuten uuden tuotteen kehittämiseen.

Tietoa on toisaalta aina tarvittu, jopa silloin kun yhteiskunnan toiminta perustui pääosin omavaraistalouteen. Tieto siirtyi tuolloin useimmiten perintönä uusille sukupolville. Tietoyhteiskunnan nimitys nyky-yhteiskunnallekin on vaativa. Suurin osa esim. yli 40-vuotiaista työntekijöistä ja

toimihenkilöistä 'tiedostaa', että nyt ollaan siirrytty tietoyhteiskuntaan. Tietoyhteiskuntaa vakavassa mielessä on syytä tarkastella ajanjaksona, joka on ehkä juuri alkanut, mutta johon siirtyminen kiihtyy lähimpien vuosien aikana.

Uusi teknologia, joka siis on seuraus uusista tiedoista ja niiden yhteensovittamisista, on vaikuttanut Euroopan maissa tuhoisasti. Eurooppalaisissa OECD-maissa on tällä hetkellä n. 20 miljoonaa työtöntä. Määrän pelätään kasvavan nopeasti. Eurooppalaisille maille tässä on vakava haaste: jos Eurooppa ei pysy kilpailukykyisenä informaatioteknologiassa, Euroopan teollisuus samoin kuin Euroopan kehitys yhtenäiseksi sosiaaliseksi ja taloudelliseksi yksiköksi on vakavasti uhattuna.¹⁾

Tietoyhteiskunta ja toimintojen sijainti

Uusi informaatioteknologia mahdollistaa monien toimintojen hajajoittamisen. Teollinen tuotanto ja tuotannon edellyttämä hallinto voivat sijaita missä tahansa yrityksen johdosta ja sen sijaintipaikasta riippumatta. Teknologiaaltaan kehittyneemmän tuotannon sijottumisessa tärkeiksi on arvioitu mm. seuraavia tekijöitä:

- työvoiman koulutusaste ja ammattitaito
- alueen kommunikaatio- ja informaatiopotentiaali
- saatavilla oleva koulutus-, tutkimus- ja suunnittelukapasiteetti kuten korkeakoulut ja erilaiset tutkimuslaitokset.

Suomen olosuhteita ajatellen alueellinen keskittäminen erityisesti korkean teknologian alueella on perusteltua. Suomen väkiluku on keskisuuren metropolin suuruusluokkaa. Eri maissa on havaittu, että innovatiivinen, uusimpaan teknologiaan perustuva tuotanto pyrkii keskittymään alueellisesti erittäin voimakkaasti. Teknologiaintensiivinen ja innovatiivinen tuotanto vaatii aivan erityisiä toimintaedellytyksiä. Tärkein niistä on australialaisen tutkijan, prof. Stuart MacDonaldin mielestä informaatio. Se on paljon tärkeämpi tekijä kuin yliopistojen läheisyys tai hyvät liikenneyhteydet. Kun yritykset palkkaavat korkean tason henkilöstöä ne itse asiassa MacDonaldin mukaan hankkivat käyttöönsä informaatiota ja sen yhdistelemiseen sekä analysointiin pystyvää henkilöstöä.²⁾

Tietoyhteiskunnan ja muuttoliikkeen yhteyksiä ei näytä olevan juuri nimeksikään tutkimuksia. Eräissä yhteyksissä on esitetty, että tietoyhteiskunnassa rutiinitehtävät voivat olla maantieteellisesti hyvinkin hajautettu-

1) The Fast Report, Eurofutures. The Commission of the European Communities, Publication No EUR 8396 En. London 1984.

2) Stuart MacDonald: Introducing High Technology. OECD/Italy Seminar on "Opportunities for Urban Economic Development", June 1985.

ja, mutta luovat henkilöt, suunnittelijat jne. hakeutuvat "kehittämiskeskukseen",¹⁾ Muuttoliikkeeseen suhteutettuna edellä esitetty saattaa merkitä ei määrällistä, vaan laadullista eroa, ts. parhaiten tietoyhteiskunnan tehtäviin koulutetut muuttavat asuinpaikkakuntaansa hakeutuen tietotaitokeskuksiin. Mitä nämä keskuksat ovat laadultaan ja missä ne sijaitsevat, on vielä avointa. Suomessa ei niiden määrä voine kuitenkaan olla kuin muutama. Huipputeknologian tutkimuksen ja kehittämistoimintojen ja niihin liittyen informaation vaihdon sekä hyväksikäytön täytyy rajoittua siten muutamaaan pisteeseen. Säteilyvaikutukset voivat ja niiden tulisi olla koko maan kattavia.

Kaupungit ja tietoyhteiskunta

Tietoyhteiskunnan vaikutukset tullaan todennäköisesti kokemaan voimakkaana esim. arkielämässä, kotona, vapaa-aikana, työpaikalla, autossa jne. Vaikutukset voivat pääjohtaja Pekka Jauhon mukaan olla voimakkaita myös "ylätasolla", esim. kaupunkirakenteessa. Kaupunkirakenne jatkaa hidasta hajauttamistaan. Tietotekniikan kehitys näyttää tukevan hajoumiskehitystä. Paras ympäristö tietoyhteiskunnalle olisi kuitenkin suhteellisen tiivis kaupunkiyhteisö, missä eri ammatteja edustavat ihmiset ovat päivittäisessä kanssakäymisessä keskenään. Tietoyhteiskunnan tuottavuuden kannalta kaupunkirakenteen hajauttaminen on siis haitallinen ilmiö. Teknillisten palvelumahdollisuuksien tarjoaminen ei välttämättä ole riittävä kehityksen tae, vaan on myös huolehdittava kaupunkirakenteen säilymisestä innovatiivisuutta tukevana.²⁾ Tätä tukee professori Stuart MacDonaldin tekemä kansainvälinen tutkimus korkean teknologian yritysten menestymiseen vaikuttavista tekijöistä.

Suomessa on valtakunnallisella tasolla jo ryhdytty toimenpiteisiin teknologiapolitiikan sisällön ja tavoitteiden määrittelemiseksi. Kuitenkin kunnallishallinnon panos valtakunnallisessa teknologiapolitiikassa ei ole tullut riittävästi näkyviin. Tämä johtuu paljolti siitä, että uuden tietotekniikan käyttöönotto kunnissa on tapahtunut enemmän spontaanisti kuin tietoisien ohjaustoimenpiteiden johdosta. Kunnilla ei ole ollut riittävästi kokemusperäistä tietoa teknologisten toimenpiteiden seurauksista kunnallishallinnossa.

Kunnallishallinnon piirissä on luonnollisesti seurattu ja tutkittu tietotekniikan kehitystä ja sen sovellutusmahdollisuuksia. Kaupunkiliiton osal-

1) Lise Drewes-Nielsen: Teknologi, arbejde og lokale netvaerker: Teknologi och utveckling, Nordrefo, Oslo 1985.

2) Pekka Jauho: Teknologian vaikutukset kaupunkien tulevaisuuteen. Alustus XXIV kaupunkipäivillä Espoossa 1985.

ta on mm. todettava, että liitto käynnisti vuonna 1983 tietotekniikan käyttömahdollisuuksia kunnallishallinnossa tutkivan projektin. Sen piiriin sisältyivät toimistoautomaatio, videotex, teletex, telekopiointi sekä kaapeli ja paikallisteleviointi. Projektissa joka päättyi kuluvan vuoden alussa olivat yhteistyökumppaneita mm. eräät kaupungit, posti- ja telehallitus ja Yleisradio.

Kaupunkiliitto ja Kunnallishallinnon atk-neuvottelukunta ovat antaneet kunnille suosituksia uuden tietotekniikan käyttöönoton tehostamisesta. Tässä yhteydessä on kuitenkin samalla korostettu, että uuden tietotekniikan käyttöönoton tulee tapahtua hallitusti ja suunnitelmallisesti ja että siihen liitetään riittävän koulutuksen antaminen niin luottamushenkilöille kuin toimihenkilöille.

Kaupunkiliiton korkein päättävä elin, kaupunkipäivät, hyväksyi elokuussa 1985 pidetyillä XXIV kaupunkipäivillä ponnet kaupunkien osallistumisesta teknologiapolitiikkaan ja teknologian soveltamisesta kaupunkien hallinnossa. Kaupunkipäivien mielestä kaupunkien tulee osallistua aloitteellisesti ja määrätietoisesti yhteiskunnassa tapahtuvaan teknologiapoliittiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä kehittää johdonmukaisesti teknologiaa koskevia tavoitteitaan ja valmiuksiaan. Teknologian soveltamisessa kaupunkien tulisi ennakkoluulottomasti käyttää hyväkseen teknologian ja automaation tarjoamat mahdollisuudet hallinnon tuottavuuden, toimivuuden ja palvelukyvyn kehittämiseksi.

10.2. POLIITTINEN PÄÄTÖKSENTEKO, TIETOYHTEISKUNTA JA MUUTTOLIIKE

10.2.1. Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen näkökulma

Neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen

Oikeus muuttamiseen ja kotiseutuun

Muuttoliikettä tulee esiintymään kaikissa olosuhteissa. Tässä suhteessa Suomella ei ole varaa täydelliseen jähmettymiseen. Muuttoliikkeen volyyymiin voidaan yhteiskunnallisella päätöksenteolla kuitenkin vaikuttaa. Koska muuttoliikkeen tulisi perustua kansalaisen vapaaseen tahtoon, yhteiskuntapolitiikan eri lohkojen toimintojen tulee pyrkiä siihen, että kenekään ei tulisi pakosta muuttaa maasta tai työssäkäyntialueen ulkopuolelle kotimaassa.

Kansalaisten liikkuvuuden tulee tapahtua muuttoturvan puitteissa. Muuttoturvan alueella onkin paljon tehtävissä. Tutkimusten perusteella huomattava osa muuttamisesta on kytköksissä työhön. Täystyöllisyystavoitteen toteuttaminen on keskeinen toimenpide, joka tulee toteuttaa eri politiikan lohkojen yhteistyöllä. Pelkästään työmarkkinapoliittisin keinoin tavoite ei ole toteutettavissa. Keskeisellä sijalla on talous- ja koulutuspolitiikka ja aluepolitiikka.

Suomi on osallisena pohjoismaisen yhteistyön kautta vapailla pohjoismaisilla työmarkkinoilla. Työvoiman vapaa liikkuvuus Pohjolassa on kaikkien Suomen eduskuntapuolueiden hyväksymä. Pohjoismainen liikkuvuus on Suomelle haitallista, mikäli se saavuttaa ylisuuret mittasuhteet kuten 60-70-lukujen taitteessa. Tällä hetkellä pohjoismainen muuttoliike on hyvässä hallinnassa, eikä näköpiirissä ole sellaisia Suomen ulkopuolisia tekijöitä, joiden perusteella olisi näkyvissä yli suuria muuttoaaltoja. Muuttopainetta saattaa sen sijaan kohdistua valikoivasti uuden teknologian edellyttämiin erikoisryhmiin. Ajoittaista työvoimapulaa tulee Ruotsin työmarkkinoilla kuitenkin esiintymään myös metalliteollisuudessa ja sairaanhoitoalalla. Palkka- ja elintasoerojen kaventuminen pienentää maastamuuttopainetta ns. tavoitemuuttajien kohdalla.

Asuntopolitiikka

Sekä maastamuuttoon että maan sisäiseen muuttoon voidaan tuntuvasti

vaikuttaa asuntopoliittisin keinoin. Varsin monet muuttavat asuntosyistä. Asuntojen laina-aikojen tuntuvalta pidentämisellä, johon Suomella on tänään kansantaloudellisesti mahdollisuudet, tilannetta voidaan nopeasti korjata. Asuntolainojen keskimääräiset maksuajat ovat Suomessa kolme kertaa lyhyemmät kuin Ruotsissa ja Norjassa. Tämä merkitsee sitä, että kansalaisilla on yleensä elämänsa aika väärään aikaan oikean kokoinen asunto.

Työelämän laatutekijät

Työelämän laatutekijöillä on myös tärkeä sijansa elämässämme. Työelämän kokemukset vaikuttavat kaikkeen käyttäytymiseemme. Työpaikkademokratian ja työsuhdeturvan kehittäminen on jo nopealla aikavälillä mahdollista. Työpaikkademokratian lisääminen ei sitäpaitsi maksaisi mitään, mutta antaisi takaisin paljon. Tuotantolaitoksen päättäessä toimintansa työvoima joutuu elämään todellisessa epävarmuudessa ja hädässä. Maassamme olisi nopeasti toteutettava kollektiivinen irtisanomissuoja. Käytännössä tämä merkitsisi sitä, että esim. nyt ajankohtaisessa Lievestuoreen tapauksessa ennakoivat toimenpiteet vaihtoehtoisten työpaikkojen luomiseksi ja tarvittavien koulutustoimenpiteiden käynnistämiseksi olisi käynnistetty siinä vaiheessa jolloin yrityksen vaikeudet tulivat sen johdon tietoon.

Ammatillinen liikkuvuus

Mikäli tavoitteena on vähäinen alueellinen työvoiman liikkuvuus, toimenpiteiden tulee tähdätä ammatillisen liikkuvuuden hyväksymiseen ja sitä edistävään politiikkaan. Ammatillisessa liikkuvuudessa tulee työsuhdeturvalla ja erilaisilla tukijärjestelmillä olla keskeinen asema. Muussa tapauksessa ihmiset pelkäävät ammatista toiseen siirtymistä ja yhteiskunta joutuu sitomaan voimavarojaan työttömyyteen. Ammatillinen liikkuvuus toimii kuitenkin hyvin ainoastaan silloin kun koulutuksen ja työmarkkinoiden keskinäissuhde toimii hyvin. Tänäpäin koulun ja työelämän välillä vallitsee liian syvä kuilu. Epäkohtana todettakoon, että maassamme koulutetaan vieläkin ammattiryhmiä, joilla ei tule olemaan työmarkkinoillamme käyttöä.

Maakunta- ja kasvukeskukset

Uudessa kehitysvaiheessa tullaan tarvitsemaan elinkelpoisia kasvukeskuksia, joiden toimivuudella taataan myös ympäröivän maaseudun kehittymien. Keskustan tulee tarjota ainakin seuraavat palvelukset ja valmiudet:

oppilaitokset, tietokeskusverkostot, telepolitiikan ja työelämän tutkimuksen. Tässä kehikossa on myös siirtyminen maatalouden ylituotannosta ratkaistavissa siten, että kaikille löytyvät toimeentulomahdollisuudet kotimaakunnassaan. Uusi teknologia mahdollistaa toimintojen hajauttamisen siten, että toimiva alueellinen tasapaino saavutetaan.

Pienten ja keskisuurten yritysten asema

Pienten ja keskisuurten yritysten etuna on niiden joustavuus. Ne pystyvät suuryrityksiä helpommin sopeutumaan markkina- ja tuotemuutoksiin. Samalla on todettava pienyritysten olevan riippuvaiset suuryritysten toimivuudesta varsinkin silloin kun ne toimivat alihankkija-asemassa. Pienyritykset voivat korvata suurten yritysten työvoiman supistuksia, mutta todellinen eteenpäin meno edellyttää ns. innovatiivisten yritysten lukumäärän kasvua.

Eri muodoissa lisääntyvä vapaa-aika luo mahdollisuudet matkailu- ja kulttuurielinkeinojen alueella uusiin työtilaisuuksiin. Maallamme on kaikki edellytykset kilpailla ulkomaisista turisteista. Hoivatyön alueella esiintyy myös tarpeita ja tilaa työpanoksille. Kaiken kaikkiaan me näemme ympärillämme jatkuvasti tekemättömiä töitä. Ongelmana on "maksumiehen" löytäminen ja vastuunjako.

Pienyritysten toimivuutta voidaan edistää monella tavalla. Yksi merkittävä ja yhteiskunnalle taloudellinen ratkaisu on ns. alihankkijapanokin tai pörssin perustaminen. Pienyritykset ja niiden palvelut rekisteröityvät ja ovat suuryritysten tiedossa rekisterin kautta. Tämä merkitsee pienyrityksille kustannussäästöä ja suoraa kanavaa mahdollisten tilaajien luokse. Uudistus tulisi toteuttaa sekä kansallisella että pohjoismaisella tasolla.

Pienyritykset voivat korvata pienuutta myös muulla tavalla. Ne voivat käyttää yhteisiä tili- ja käännöstoimistoja sekä vientikanavia. Tämä markkinarako antaa tilaa uudelle yrittäjyydelle.

Kielivähemmistö

Suomenruotsalainen väestö tulee erilaisia ratkaisuja tehtäessä ottaa aina huomioon. Maamme kielivähemmistö on maastamuuttoalttiimpaa kuin suomenkielinen väestö. On tärkeätä että kaksi- ja ruotsinkielisellä rannikkoseudulla työpaikkakielenä on sekä suomi että ruotsi.

Kansainvälisen kehityksen haasteet

Kansalliset kotimarkkinat laajenevat yhä selvemmin pohjoismaisiksi.

Menestyäkseen vientiyritysten tulee olla läsnä kansainvälisessä kilpailussa yhä useammin myös ”fyysisesti”. Tämä näkyy tällä hetkellä suomalaisten yritysostoina ja etablointeinä Ruotsissa ja Norjassa. Meidän on myös totuttava siihen, että vastavuoroisuusperiaate tuo Suomeen yrittäjiä tai yrityksiä näistä maista. Suomalaiset yritykset kilpailevat maailmalla projektitoista. Useat suomalaiset tulevat työskentelemään projektin puitteissa ulkomailla määräajan. Tämä johtaa uudentyypiseen liikkumiseen ja työssäkäyntialueen muutoksiin. Samalla tämä kehitysvaihe merkitsee sitä, että projekteissa mukana oleva työvoima ei vaihda varsinaista kotipaikkakuntaa.

Erikoistuminen lisää tarvetta kansainväliseen harjoittelijavaihtoon ja pätevoitymiseen ulkomailla. Vastavuoroisuusperiaate taas edellyttää myös meiltä valmiuksia.

Suomi ei voi olla itsenäinen saareke maailmassa. Tästä syystä maasamme tulee olemaan pitkällä tähtäyksellä määräajan tai pysyvästi ulkomaalaisia ja ulkomaista työvoimaa erityistehtävissä. Tämä taas edellyttää suvaitsevaisuuden rajan muuttumista liberaalimmaksi ulkomaalaisia koskevassa lainsäädännössä. Suomella on nyt mahdollisuus välttää esim. Ruotsin aikanaan tekemät virheet ja keskittyä ainoastaan muutamalta kielialueelta tuleviin ryhmiin.

Oman kohderyhmän muodostavat entiset Suomen kansalaiset tai ulkomaan kansalaisiksi syntyneet suomalaiset. He eivät voi tällä hetkellä hakea valtion eikä kuntien virkoja (muutamia virkanimikkeitä lukuunottamatta). Tältä osin kansalaisuuden asettamia esteitä tulee maasamme voida lieventää.

10.2.2. Kansallisen Kokoomuksen näkökulma

Kansanedustaja Sakari Valli

Poliittisen päätöksentekijän on ensin ratkaistava, asennoituuko hän muuttoliikkeeseen myönteisesti vai kielteisesti sen tiedon varassa, mikä hänellä on. Kokoomus hyväksyy muuttoliikkeen ilmiönä joka on aina kuulunut kansakuntamme historiaan. Ihmistä ei saa sitoa turpeeseen, vaan hänen on päästävä kehittämään kykyjään ja taitojaan siellä, missä se hänen mielestään onnistuu parhaiten. Se on yksilöllisyyden lisäämistä ja vahvistamista tasapäistämisen vastakohtana.

Niin kauan kuin muuttoliike on yksilön oman vapaan harkinnan tulos,

ei sitä ole syytä jarruttaa. Esim. opiskelupaikan vaihto voi olla myöhemmän ammatin kannalta mitä suositeltavin ratkaisu. Keski-Euroopan opiskelijat noudattavat tätä vanhaa mallia hyvin yleisesti mutta meillä se on lähes tuntematon. Eipä ihme, jos maan eri osien välillä on kovin kirjavia näkemyksiä toistensa elinolosuhteista. Tietämättömyys ja luonnollisen kokemuksen puute ennakoivat vastakkainasettelua.

Jos taas muuttoliike johtuu elinolosuhteiden kurjuudesta tai kehittämättömyydestä, vaikka menestymisen mahdollisuuksia olisi, on poliittisen päättäjän poistettava nämä salvat.

Kokoomuksen mielestä on kaikilla kansalaisilla oltava tasapuoliset mahdollisuudet yksilöllisyytensä laajentamiseen niin sivistyksellisesti kuin taloudellisestikin. Tähän tarvitaan aluepolitiikkaa, jossa on otettava huomioon alueelliset erityispiirteet ja voimavarat. Valtakunnallisen ja maakunnallisen päätöksenteon on kuljettava käsi kädessä.

Alueellinen lainsäädäntö on ollut tuloksellista. Kuitenkaan se ei ole hävittänyt muuttoliikkeen painavinta syytä, työttömyyttä, mikä esim. Kainuussa oli v. 1972 7.6 % ja v. 1983 11.7 %. Pohjois-Suomessa tulee työmarkkinoille vuosittain 12000 nuorta. Siksi nettotyöpaikkoja tarvitaan vähintään 5000. Aluepolitiikan riittämättömyyttä kuvatkoon Kainuun luvut: Lähtijöitä oli vv. 1975-81 15824 (keskimäärin 2260 vuosittain) ja palaajia 13076 (keskimäärin 1868 vuodessa). Pahinta oli nuorten lähteminen. Heillä ei silloin ollut riittäviä mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen.

Kunnat ja seutukaavaliitot ovat pyrkineet asettamaan väestöennusteiden sijasta väestötavoitteita. Niiden poliittiset päättäjät ovat yrittäneet tällä nimenmuutoksella luoda realistisia päämääriä, joilla kehitystä voitaisiin suunnitelmallisesti hallita. Silloin yhteiskunnallisten palvelujen määrää ja laatua olisi helpompi suunnitella. Tässä onkin nähtävissä tietynlaista sokeutumista. Kunnalliset luottamushenkilöt ovat liian usein katsoneet vain palvelujen määrään. Kuitenkaan hyvät palvelut eivät ole pystyneet pysäyttämään parhaan väestöaineksen poismuuttoa, kun työpaikkojen tai niiden edellytysten luominen on unohtunut kunnallisilta päättäjiltä. Valtiota on huudettu apuun, mutta senkin osuus on jäänyt lähinnä tilapäiseksi. Kun tähän samalla liittyy kehitysalueiden vankimman työllistäjän, puunjalostusteollisuuden rakenneuudistus rationalisointineen, niin keskustapuolueen ja Skdl:n hallitsemisissa kunnissa on neuvottomuuden sormi mennyt ihmetyksen suuhun. Samalla on kunnan sisäinen muuttoliike, haja-alueilta taajamiin, kasvanut voimakkaasti ja aiheuttanut merkittäviä kunnallistaloudellisia investointeja. Nyt ilmenee jo paluumuuttoa taajamista haja-alueille lähinnä asumisen takia. Luonto viehättää.

Yksityiset yritykset siirtyivät takavuosina kehitysalueille työvoiman saatavuuden takia. Se hillitsi selvästi poismuuttoa. Nyt tämä peruste ei

enää vedä, kun taantuvilla teollisuuspaikkakunnilla on tarpeeksi teollisuustyöhön tottunutta väkeä. Lainsäädännön verohelpotukset ovat menettämässä houkutusvoimaansa. Siksi paikkakunnan elinkeinoelämän monipuolistaminen on vaikeutunut. Kuitenkin se olisi yhteydessä koulutuksen kanssa voimakkain kielteisen muuttoliikkeen hillitsijä. Elinkeinorakenteen nopean muuttumisen takia ei kenenkään omasta tulevaisuudestaan piittaavan kannata jäädä paikkakunnalle, jossa ei ole vaihtoehtoja, jos jokin tuotannonmuoto kuolee. Monta pienempää yritystä on parempi kuin yksi ainokainen, vaikka sillä olisi kokoakin. Nyt ennen täysin omavaraiseksi kehittynyt suurteollisuus haluaisi monin paikoin keskittyä vain olennaisimpaan tuotantoonsa, mutta ei voi, kun kunnasta ei löydy tarpeeksi pystyvää alan yritystä, jolta se voisi ostaa tarvitsemansa palvelut. Sama koskee kuntiakin, jotka haluavat tehdä kaiken itse, vaikka se olisi taloudellisesti huompi ratkaisu. Siksi kokoomus on puhunut yksityistämisen puolesta. Kunnassa säilyy yrittäjäainesta, jos poliittiset päättäjät antavat heille mahdollisuuden toimia.

Poliittiset päättäjät ovat joutuneet myös maksamaan laskun toimintansa tuloksena. Olen verrannut vv. 1972 ja 1983 eduskuntavaalien tuloksia Kainuussa puolueiden samanaikaiseen valtakunnalliseen kehitykseen. SDP:n kannatuksen kasvu oli tuona aikana Kainuussa 35.9 % (valtakunnallisesti 19.7 %), kokoomuksen 51.8 % (45.3 %), keskustapuolueen ja liberaalien 13.3 % (-5.6 %). Skdl menetti samansuuntaisesti niin Kainuussa kuin valtakunnallisesti (-8.8 % ja 9.0 %). Vuosina 1972 ja 1984 pidetyissä kunnallisvaaleissa oli kehitys hieman toisenlainen. Menettäjiä olivat SDP (-0.6 %) ja Skdl (-13.3 %). Voittaja kokoomus (+42 %) ja keskusta (+5 %).

Muuttoliikkeellä on siten poliittista merkitystä. Kainuussa tapahtui selvä siirtymä ei-sosialistien hyväksi. Se oli edellämaituissa eduskuntavaaleissa 3.5 %-yksikköä, mutta saman ajan kunnallisvaaleissa lähes kaksinkertainen (6.3 %-yksikköä). Kainuun korkea työttömyys on rangaissut vasemmistoa, kun taas yhteiskunnan toimihenkilöistyminen on ollut porvareiden etu. Heidän työpaikkansa eivät ole olleet niinkään vaarassa. Hyvä koulutus on taannut leivän paremmin kuin kouluttamattomuus. Tulevaisuudessa tämä piirre korostunee entisestäänkin.

Koulutus on siten muuttoliikkeeseen vaikuttamisen avainsana. Poismuutolle alttiit paikkakunnat tarvitsevat kipeästi hyvin koulutettua väkeä yrityselämänsä vetäjiksi. Toisaalta ajanmukainen työvoiman koulutustason nosto takaa varmemmin työpaikan. Kuitenkin ammattikoulutuksen jäykkyys, joka johtuu ylhäältä keskushallinnosta harjoitetusta politiikasta on usein estänyt paikkakunnan jo olemassaolevan elinkeinorakenteen kehittämistä. Oy Wärtsilä Ab on kyllä saanut kehitysalueilta levyseppähitsaajia, mutta alueiden oman pääelinkeinoon, puunjalostukseen, tarpeet on laiminlyöty. Vasta ammattikurssitoiminta on pelastanut tilanteen. Näin kävi

esim. Kuusamossa, jossa valtion ammattikouluviranomaisten vuosikausia jatkuneen jarrutuksen jälkeen paikalliset ja menestyvät keloveistämöt saivat vihdoin kurssinsa alkuun. Tällaisia esimerkkejä löytyisi vaikka kuinka paljon.

Siten tsaarinaikainen keskushallinto voidaan laskea kielteisen muutosliikkeen syyksi. Se ei pysty ottamaan tarpeeksi hyvin huomioon paikallisia tai alueellisia tarpeita, jotka muuttoa harkitsevalle ihmiselle ovat läheisiä, vaan pelaa kaavamaisten keskiarvojen mukaan. Nykypäivän kehittynyt tietotekniikka antaisi kyllä mahdollisuuksia hienojakoisempaankin järjestelmään. Siksi kokoomuksen mielestä on yhteiskunnallista päätösvaltaa siirrettävä alaspäin. Tästä olkoon esimerkkinä eduskuntaryhmän kannanotto keskiasteen koulutuksen uudistamisesta, jossa ehdotettiin mm. koulu-, ammattikasvatushallitusten lakkauttamista.

Tähän saakka on yleensä vaikerettu poismuuton seurauksia. Nyt tulisi nähdäkseni toimia toisin. Mitä enemmän hyvinkoulutettuja paluumuuttajia on, sitä vähemmän tarvitsee muiden lähteä. Kehitysalueiden palvelurakenne on hyvä, mutta tuotannollisia työpaikkoja puuttuu. Valtiolliset ja kunnalliset työpaikat ovat lähinnä palveluja. Siksi poliittisten päättäjien olisi lakattava nyreksimästä näitä "isokenkäisiä" ja kalastettava kuntaansa nimenomaan heitä. Siteeraan Haapajärven entistä kaupunginjohtajaa: "Olosuhteiden on oltava sellaiset, että valkoinen mies viihtyy paikkakunnalla. Vaikka joka kulmalla ei tarvitsekaan olla oopperaa ja teatteria, on oltava ainakin kunnan liikuntatilat, terveystilat ja liikenneyhteydet. Ei suurten firmojen paikallisojohtajat tule tänne, jos joka askeleella napakengälle kura roiskuu ja katuvalot puuttuvat". Jos kunnalliset päättäjät näkevät tehtäväkseen asioitten hitaan päättämisen, kaiken muutoksen vastustamisen ja yritystoiminnan kamppailun, voi muuttajien marssilaulu alkaa kaikkua. Tietysti yleisellä talouspolitiikalla ja kansainvälisillä suhdanteilla on vielä oma selkeä sepittäjän rooli tässä "matkamiehen virressä".

Siksi ei ole ollenkaan yhdentekevää, millainen imago jollakin alueella tai paikkakunnalla on. Kainuu on saanut kärsiä Ilmari Kiannon luomasta "nälkämaasta". Sen loitontavaa vaikutusta eivät hyvät tilastonumerot kumo, vaan sinne lähtevää säälitellään ja sieltä tulevaa onnitellaan pelastumisesta. Jos Ristijärven kunta häätää ainoan teollisuushallinsa yrittäjän hyvin näyttävällä tavalla, saataneen uutta uskalikkoa odottaa kepulaiselle paikkakunnalle rovin aikaa. Huono maine on aina kerkeämpi kuin hyvä. Peltojen paketoimisen aikaan kärsi Pohjois-Karjala ns. tulevaisuushokista, joka aiheutti valtavan muuttoliikkeen. Siten maakunnasta saatu kuva vääristyi yleisessä mielipiteessä, vaikka monet tosiasiat puhuivat toista. Asiat-han ovat sitä, miltä ne näyttävät eivätkä niinkuin ne ovat. Tätä voitaneen pitää myös tietoyhteiskunnan mustana surmana.

Tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa on hyväksyttävä moninkertainen

muuttoliike. Mitä monipuolisempi koulutus- ja kokemustaso jollakin ihmisellä on, sitä enemmän hänestä on hyötyä niin valtakunnallisesti kuin alueellisestikin. Siksi muuttotappiosta kärsivien olisi voitettava myös poliittiset ennakkoluulonsa näitä kehityksen käynnistäjiä saalistaessaan. Ilmeisesti vasta tietoyhteiskunnassa voi alueellinen tasa-arvo toteutua, jos tietoyhteyksien hinnat muodostuvat postimerkkiperiaatteella. Pelkkä kylmä tieto ei riitä, vaan samalla tarvitaan useita samanmielisiä, jotka viihtyvät yhdessä. Ihmisten mielissä tapahtunut arvomuutos saattaa omalta osaltaan johtaa paluumuuttoon, jota ilman ei muilla, jotka eivät ole päässeet maailmaa ja kouluja kiertämään, ole valinnan mahdollisuuksia. Poliittisen päätöksenteon on luotava konkreetteja edellytyksiä maan eri osien tasapuoliseen kehittämiseen. Haaste on sekä valtakunnallinen että paikallinen. Lainaan vielä Paavo M. Petäjää: ”Hiihdossa tuhat voi olla laduilla ja harjoitella, mutta se yksi, se uusi lupaus on parempi ja menee ohi - latua pyytämättä. Samoin on laita yhteiskunnan rakentamisessa, hyvät yritykset jäävät henkiin”. Tuottavin investointi kohdistuu aivoihin - ei jalkoihin.

10.2.3. Keskustapuolueen näkökulma

Kansanedustaja Esko Aho

Muuttoliike on sidoksissa talouden ja teknologian muutoksiin. Onko sen suuntaan ja voimaan mahdollista yhteiskunnallisin päätöksin vaikuttaa, vai onko talouden ja tekniikan annettava edetä omien lakiansa mukaisesti? Jos yhteiskunnalliset päätökset ovat tarpeen, pitäisikö muuttoliikettä edistää vai hidastaa?

Viisikymmentä- ja kuusikymmentälukujen kokemus osoittaa, että poliittinen päätöksentekokoneisto reagoi hitaasti muuttoliikkeeseen ja sen seurauksiin. Kun rakennemuutoksen haitat vihdoin riittävän laajasti tiedostettiin ja löydettiin tarpeellinen yhteisymmärrys muuton hidastamiseksi käytettävistä keinoista, oli jo myöhäistä toimia. Arvoitukseksi jää, olisiko alueellisesti tasapainoisempaan tulokseen päästy, jos tehokkaiisiin vastatoimiin olisi ryhdytty heti maaltapaon alettua.

Viisikymmentäluvun alussa kiihtynyt väestön uudelleensijoittuminen oli seurausta työikäisen väestön nopeasta kasvusta sekä alkutuotannon työvoimatarpeen jyrkästä vähentymisestä etenkin Keski- ja Pohjois-Suomessa. Alueen teollisuus ja palveluelinkeinot eivät kyenneet antamaan työtä kuin pienelle osalle lisääntyneestä tarjonnasta. Esimerkiksi Poh-

jois-Karjalassa työikäinen väestö olisi ilman muuttoliikettä kasvanut 1960-luvulla 28 000:lla. Samanaikaisesti alkutuotannosta vapautui 24 000 ihmistä. Läänin teollisuus ja palvelut pystyivät tuosta joukosta työllistämään noin 10 000. Vastaavasti Uudenmaan läänissä työikäisten lisäys oli 41 000 ja alkutuotannon vapauttama työvoima 17 000 henkeä, mutta teollisuuden ja palvelujen lisäys peräti 116 000 työpaikkaa. Vajaus täytyi lähinnä idän ja pohjoisen muuttajilla. Uudenmaanlääni sai vuosina 1951-75 muuttovoittoa 313 000 henkeä eli 28,7 prosenttia vuoden 1975 koko väkiluvustaan. Kuusikymmentäluvun puolivälissä alkuun pannut aluepoliittiset tukitoimet tulivat auttamattomasti myöhästyneinä. Niiden teho alkoi tuntua vasta, kun muuttoaallon huippu oli jo ohitettu. Silloin ne tosin osoittautuivat varsin tehokkaiksi.

Aluepoliittista lainsäädäntöä enemmän väestön muuton hidastumiseen vaikutti työikäisten kasvun nopea hidastuminen 1970-luvulla sekä alkutuotannon "työvoimareservien" hupeneminen. Samalla teollisuuden voimakkain laajentumisvaihe etelässä alkoi mennä ohitse ja imu vähentyi.

Muuttoliikkeen perinteiset käyttövoimat: työikäisen väestön kasvu sekä alkutuotannosta vapautuva työvoima, on kulutettu Suomessa loppuun. Työikäisen väestön kasvu on parhaillaan taittumassa, joskin työvoiman tarjonnan lisäys jatkuu vielä muutaman vuoden lähinnä naisten työhönsallistuvuuden kasvun ansiosta. Maa- ja metsätaloudesta ei minkäänlaisella kehittämislinjalla saada irti suuria väkimääriä. Elinkeinon jättävät ovat etupäässä ikääntyneitä viljelijöitä. Nykyisen tilarakenteen säilyessä alkutuotannossa odottaa varsin pian työvoimapula, joka on osaksi täytettävä elinkeinon ulkopuolelta.

Uuden teknologian vauhdittama rakennemuutos koskettaakin erityisesti teollisuutta. Muutoksen voimasta ja suunnasta vallitsee erilaisia käsityksiä, mutta perustellusti teollisuuden uudistumista voi verrata maatalouden rakennemuutokseen 1950- ja 1960-luvulla. Yksipuolisesti suurteollisuuden kainalossa eläneiden teollisuuspaikkakuntien ongelmat ovat tämän muroksen alkusoittoa.

Miten yhteiskunnallisten päättäjien tulisi suhtautua uuden teknologian läpimurtoon ja seurauksiin? Onko jäätävä sivustakatsojaksi, asetettava jarrumieheksi vaiko pantava muutokselle vauhtia?

Talouden ja teollisuuden edunvalvojat puhuvat työvoiman vapaamman liikkuvuuden puolesta. Teollisuuden kilpailukyvyn väitetään vaativan työvoiman siirtoja, jotta ihmistyötä olisi riittävästi tarjolla siellä missä teollisuus sitä haluaa.

Myös työvoiman laatuvaatimukset ovat muuttuneet. Kuusikymmentäluvun tyypillinen muuttaja oli ammattitaidoton ja huonosti koulutettu. Nopeasti laajentuvan teollisuuden tarpeisiin muuttajat kuitenkin soveltuvat hyvin: työtehtävät olivat yksinkertaisia ja väkeä tarvittiin paljon. Nyt

ja tulevaisuudessa muutto kohdistuu valikoidummin hyvin koulutettuun ja ammattitaitoiseen väkeen. Niiden, joiden koulutus ja ammattitaito ovat jääneet puutteellisiksi, on tulevaisuudessa hankala muuttaa minnekään: työtä on niukasti tarjolla.

Meilläkin toistuvasti esitetyt vaatimukset uuden tekniikan kehittämisen ja soveltamisen keskittämisestä ovat turhia. Suomessa keskitys on jo toteutunut. Esimerkiksi ATK-alan työpaikoista, laitekapasiteetista ja koulutuspaikoista kolme neljänestä on sijoittunut Uudellemaalle, lähinnä pääkaupunkiseudulle. Tutkimus- ja kehityspanoksen suhteen tilanne on hassunkurinen. Tavallisestihan on totuttu siihen, että julkisin varoin tasoitetaan yksityisen sektorin synnyttämää alueellista epätasaisuutta. Julkiset tutkimus- ja kehitysvarat ovat kuitenkin kohdistuneet alueellisesti yksityistä sektoria keskittyneemmin.

Jos uuden tekniikan kehittämisen ja soveltamisen keskittymää ei saada puretuksi, tulee Suomen alueellinen tasapaino pahasti järkkymään. Tuotanto ja palvelut sijoittuvat sinne, missä on tarjolla korkeasti koulutettua ja ammattitaitoista työvoimaa, hyvät ja edulliset tietoliikenneyhteydet sekä korkeatasoiset koulutus-, tutkimus- ja kehityspalvelut.

Toinenkin tulevaisuudenkuva on mahdollinen. Uutta teknologiaa voidaan käyttää tuotannon ja työpaikkojen hajauttamiseksi. Tietoyhteiskunnan mallimaa Japani on ryhtynyt laajamittaisiin toimiin tekniikan kehittämisen ja soveltamisen hajauttamiseksi maan eri osiin. Japaniin on perustettu teknologiakaupunkeja, teknopoliksia, joihin on tarkoitus ohjata tutkimus- ja kehitystyön voimavaroja sekä uuteen tekniikkaan perustuvaa tuotantoa. Jos Suomessa halutaan päästä alueellisesti tasapainoiseen kehitykseen ja välttää valikoivan muuttoliikkeen kiihtyminen, aluepolitiikan menetelmät ja keinot on kyettävä nopeasti uudistamaan.

Viime vuosikymmenellä ja kuluvan vuosikymmenen alussa saavutetut tulokset teollisten työpaikkojen luomisessa kehitysalueille perustuivat siihen, että Keski- ja Pohjois-Suomessa oli raaka-aineiden ja työvoiman ohella tarjolla julkista rahoitusta investointeihin. Nyt nuo konstit eivät enää tepsä. Henkisen pääoman, hyvien ja edullisten tietoliikenneyhteyksien sekä tutkimus- ja kehityspalvelujen tarjonnasta huoiehtiminen on tulevan aluepolitiikan päätehtävä. Jos uuden teknologian hajautetussa soveltamisessa onnistutaan, työpaikat ja toimeentulomahdollisuudet eivät enää entiseen tapaan määrää ihmisten asumista ja elinympäristöä.

Muuttoliikkeen työntövoimana on kautta aikojen ollut ihmisten halu parempaan. Milloin parempia elinoloja on etsitty valtameren takaa, milloin Ruotsista, milloin etelän asutuskeskuksista. Tähän asti odotukset paremmasta ovat liittyneet lähinnä työpaikkaan ja palveluihin. Ihmiset ovat tavoitelleet aineellisesti turvatumppaa ja vauraampaa elämää.

Arvot ovat muuttumassa. Elinympäristön viihtyvyys, yhteys luontoon

sekä turvallisuus ovat arvoja, joiden hyväksi ihmiset ovat valmiit tekemään myös taloudellisia uhrauksia. Siihen on nyt varaa. On mahdollista, että uudet arvot alkavat entistä enemmän näkyä myös muuttoliikkeen suunnassa, varsinkin kun uusi teknologia sovellutuksineen antaa hajautettuun asumiseen entistä paremmat käytännön mahdollisuudet.

Jos ja kun - niin kuin itse uskon - halukkuus päästä maaseutumaiseen elinympäristöön yhä kasvaa, on entistä tärkeämpää, että maaseudun runkoasutus kyetään kaikkialla säilyttämään. Nyky-yhteiskunnalla pitää olla varaa ja keinot säilyttää suomalaisen maaseudun elinvoima.

10.2.4 Suomen Kansan Demokraattisen Liiton näkökulma

Tutkimuspäällikkö Tuomo Molander

Suomalaisessa muuttoliiketutkimuksessa tärkeimpien muuttoliikettä selittävien tekijöiden on katsottu liittyvän työpaikkaan. Muutetaan sen takia, että halutaan parempaan työpaikkaan, paremmin palkattua työtä, hakeudutaan opiskelun päätyttyä työmarkkinoille, muutetaan työn mukana, tai sen takia, että ylipäänsä saataisiin työtä.

Toinen tärkeä muuttoliikettä selittävä tekijäryhmä on tutkimusten mukaan ollut varsinkin viimeaikoina asumiseen ja asuinympäristöön liittyvät tekijät. Muutetaan kaupunkikeskusten lähiympäristöön, koska asunnot siellä ovat halvempia kuin keskuksissa, koska siellä on tarjolla enemmän pientaloasuntoja ja koska halutaan ympäristöön, missä alkuperäinen luonto on lähempänä. Maaseutukunnissa puolestaan muutetaan keskuksiin, koska siellä on paremmat palvelut ja asuntojen varustetaso korkeampi kuin haja-asutusalueilla.

Molemmat edellä mainitut muuttoliikkeeseen vaikuttavat syyryhmät ovat kytkeytyneet yhteiskunnan kehitykseen ja poliittiseen päätöksentekoon. Ensiksi mainittuun syyryhmään vaikuttaa ennen muuta harjoitettava talous- ja aluepolitiikka ja viimeksimainittuun asuntopolitiikka. Tarkastelen seuraavassa hieman sitä tapaa, jolla näitä asioita on lähestytty kansandemokraattisen liikkeen piirissä ja niitä tavoitteita, joita Suomen Kansan Demokraattinen Liitto on näille asettanut.

Suomen yhdentyminen kansainväliseen työnjakoon on nopeuttanut maamme elinkeinorakenteen rajua muutosta. Siirtyminen perinteisestä maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta kaupungistuneeseen teollisuusvaltioon on tapahtunut erittäin lyhyen ajan kuluessa. Nopean teollistamisen ja

kansallisen vaurauden lisääntymisen sekä näiden mahdollistaman kansalaisten aineellisen elintason kohoamisen käänköpuolena on tapahtunut maan alueellisten erojen kärjistyminen, maaseutu- ja kaupunkielämän köyhtymistä, vakiintuneiden ja turvallisiksi koettujen yhteisöjen pirstoutumista, muuttoliikettä ja näiden synnyttämää henkistä juurettomuutta ja sosiaalisia vaikeuksia.

Taloudellisten ongelmien kärjistyessä on talouspoliittiselle päätöksenteolle maassamme ollut tyypillistä neuvottomuus ja turvautuminen vanhoihin ajatustottumuksiin. SKDL:n mielestä kaippa perusteellista uudelleenarviointia suomalaiselle talouspoliittiselle ajattelulle tyypillinen usko vientiteollisuuden kilpailuedellytyksiin taloudellista kehitystä yksinomaisesti säätelevänä tekijänä. Mikäli talouspolitiikassa pidetään jatkuvasti tärkeimpänä tavoitteena yritysten kansainvälisen kilpailukyvyyn parantamista, merkitsee se politiikan tuloksena jatkuvien muuttopaineiden syntymistä kehitysalueilta pääkaupunkiseudulle.

Teollisuus keskittyy omistuksellisesti ja organisoituu valtaosin monitoimipaikkaisiin suuryrityksiin, jotka toimivat kansainvälisellä markkinoilla. Suomen kansantaloudessa tapahtuu kaiken aikaa alueellisen työnjaon uudelleenmuotoutumista. Suuryritykset alistavat ulkoiseen ohjaukseen ja sisäiseen työnjakoonsa yhä suuremman osan työvoimasta ja kehitysalueiden työpaikoista. Kehitysalueille syntyvä tieto-taito siirtyy tämän seurauksena hyvin nopeasti pääkaupunkiseudulle. Alueiden, kuntien ja yritysten asema kansallisessa työnjaossa muuttuu. Samalla syntyy myös turhaa muuttoliikettä.

Tähän kehitykseen on pyritty vastaamaan aluepolitiikalla, jonka pääsiltönä on ollut uusien yritysten luominen ja niiden taloudellinen tukeminen. Kuitenkin valtaosalta kansaa huomattavasti tärkeämpi kuin tällä tavalla ahtaasti ymmärretty aluepolitiikka, on tasa-arvoon pyrkivä sosiaalipolitiikka, asuntopolitiikka ja työvoimapolitiikka. Alueellisesti tasapainoinen kehitys, missä mm. muuttoliike on mahdollisimman vähäistä, toteutuukin hyvin pitkälle muiden yhteiskuntapolitiikan lohkojen kuin aluepolitiikan kautta. Tästä johtuen aluepolitiikan suhde muihin yhteiskuntapolitiikan lohkoihin tulisikin pohtia perusteellisesti uudestaan.

Ihmisten ja alueyhteisöjen kehitystä tukeva aluepolitiikka edellyttää toisaalta maaseudun kokonaisvaltaiseen kehittämiseen suunnattua maaseutupolitiikkaa ja toisaalta teollistuneiden yhdyskuntien ja keskustan kokonaisvaltaiseen kehittämiseen ja elvyttämiseen suunnattua kaupunkipolitiikkaa.

Kokonaisvaltainen maaseutupolitiikka edellyttää maatalouden, metsätalouden, kalastuksen ja muiden maaseudun peruselinkeinojen kehittämisen yhdistämistä maaseutukeskusten kehittämiseen, maaseudun muiden teollisten ja palvelualojen työpaikkojen kehittämiseen. Maaseutupolitiikka

kan yhteiskunnallisena tavoitteena tulee olla maaseudun ja kaupungin sosiaalisten erojen poistaminen, vaikka sekä maaseudun että kaupungin erikoispiirteet säilyvätkin eroavista tuotantoehdoista johtuen yhteiskuntaa rikastuttavina aineksina. Tällainen johdonmukainen maaseutupolitiikka vähentäisi myös muuttoliikkeen tarvetta, mutta toistaiseksi sellaista ei Suomessa ole pystytty luomaan.

Tuotantolaitosten uudelleenorganisointi ja vanhentuminen ovat merkinneet ja tulevat merkitsemään monen teollisuuspaikkakunnan tuotantorakenteen huomattavaa muuttumista. Ne saattavat merkitä myös huomattavaa muuttoliikkeen syntymistä. Rakennemuutokset ovat vaikeita ja edellyttävät valtion tukea. Myös kunnallishallinto joutuu ottamaan huomattavasti entistä aktiivisemman roolin kuntansa kehittämisessä. Rakennemuutoksiin vastaava uusi kaupunkipolitiikka ei voi tuudittautua suur-yritysvetoiseen kehitysoptimismiin. Sen tulee antaa kunnalle uusi kehitysmalli, jonka toimijoina ovat alueen asukkaat.

Tiedon merkitys alueellisen kehityksen voimavarana, ihmisten ja yhteisöjen resurssien käytön ja kohtalonhallinnan välineenä tulee entistä tärkeämmäksi. Tiedon merkityksen korostaminen ei merkitse vain liiketaloudellista tietoa ja yrittäjäkoulutusta, kuten porvarit tällä hetkellä ajattelevat, vaan teknistä ja yhteiskuntaa koskevaa tietoa, jonka tulee auttaa alueyhteisöjä ja kansalaisia valitsemaan oman kehitysmallinsa.

Yhteiskunnan rakennemuutos jatkuu - nyt vain toisenlaisena kuin esim. 1960-luvulla. Ja edelleenkin muuttoliike on sidoksissa yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tämän rakennemuutoksen kannalta on tärkeää, etteivät poliittiset päätöksentekijät ole vain pääoman ehdoilla tapahtuvan muutoksen perässähiittäjiä ja kynkittäjiä, kuten 1960-luvun lopulla.

Muuttoliikettä minivoivan, alueellisesti tasaisen kehityksen lähtökohdana kaikessa kehittämisessä pitää olla ihminen, eikä yritystoiminnan lisääminen ja sen kansainvälisestä kilpailukyvyystä kaikin mahdollisin keinoin huolehtiminen, kuten tällä hetkellä näyttää olevan. Esimerkiksi työvoiman alueelliseen liikkumiseen on viime aikoina esitetty keinoja täysin piittaamatta työttömien elämäntilanteesta.

Kuitenkin tavoitteena on oltava, että kaikilla on edellytykset jäädä kotipaikkakunnalle turvaamalla pysyvä työpaikka, riittävä toimeentulo ja tarpeelliset palvelut. Mutta samanaikaisesti kansalaisilla tulee olla oikeus siirtyä haluamiinsa oloihin. Pakkomuutosta vain on päästävä erilleen uudella ihmisläheisellä politiikalla.

10.2.5. Suomen Maaseudun Puolueen näkökulma

Kansanedustaja Liisa Arranz

Tarkastelen aluksi hieman historian pohjalta suomalaista maassamuuttoa sotien jälkeen, koska puolueemme "grand old man" Veikko Vennamo oli ratkaisevassa asemassa karjalaisen siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisessa ja sitomisessa turpeeseen Karjalan alueluovutuksiin liittyen.

Kysymyksessä oli historiallisesti mittava työ, sillä joutuihan lähes puoli miljoonaa ihmistä siirtymään uusille kotikonnuille vaikeissa olosuhteissa. Kysymyksessä oli myös rajuin väestön pakkosiirtyminen maamme historiassa. Ja kysymyksessä oli - jälkikäteen arvioiden - onnistunein lopputulos muuttoliikkeitä eurooppalaisesti tarkastellen, ehkäpä menestyksellisin koko maailmassa.

Suomi säästyí onnistuneella siirtolaisten uudelleen asuttamisella pakolaisleireiltä, maattoman irrallisen väestön radikalismista vakavine yhteiskunnallisine rauhattomuuksineen ja koko kansantaloutemme niiltä suurilta taloudellisilta raskuuksilta, joita Karjalan siirtolaisten suuri työttömyys olisi aiheuttanut.

Poliittisen päätöksenteon osalta tämä pakollinen muuttoliike oli selkeä ja hallittu. Eduskunta oli säätänyt lait ja asetukset ja maatalousministeriön asutusasiainosaston eli ASO:n tarmokas ylijohtaja pani tuulemaan. Lahjomattomuudestaan ja oikeudenmukaisuudestaan hän sai tosin suurmaanomistajien ja puutarvarayhtiöiden vihat päälleen.

Presidentti Mannerheim pahoitti mielensä maan pakkolunastuksen kohdistuessa myös hänen maihinsa. "Vennamo tekee minusta rumpalin", kerrottiin Mannerheimin sanoneen ASO:n ylijohtajalle.

Suomalaisen yhteiskunnan raju rakennemuutos maatalousvaltaisesta valtiosta kehittyväksi teollistuneeksi OECD:n tilastojen hyvinvointivaltioksi vauhditti 1950-luvun lopulta 1970-luvun alkuun kuntien välisen muuttoliikkeen ennätysmäiseksi. Maaseudun syrjäkylät autioituivat väestön siirtyessä työn perässä kaupunkeihin ja etelän ruuhkakeskuksiin, osa lähti siirtolaisiksi Ruotsiin tai kauemmaksi. SMP varoitti yhteiskunta- ja talouspoliittisesti vaarallisesta maaseudun autioitumisesta silloin vallassa olleita puolueita ja päätöksentekijöitä. "Autioitunut laaja maaseutumme on tulevaisuudessa syöpä kansakuntamme elämässä. Elävä ja hyvinvoipa maaseutu, jossa maatalouden seassa on pienempiä ja suurempia teollisuusyrityksiä, on kansakuntamme voima ja tulevaisuus", huomautti Veikko Vennamo vuonna 1963.

Yli kaksikymmentä vuotta myöhemmin maaseudun autioitumisongelma on edelleen vakava. Perhe- ja pienviljelmien tuhoutuminen teollisuuden suurmaatalouden puristuksessa jatkuu edelleen. Maatalouden ylituotannon

rajoittamisessa on takavuosien pakettipelloista tosin siirrytty uusiin tuotannon rajoitusmenetelmiin, mutta ongelmana on se, että rajoitukset kohdistuvat ankarammin pientiloihin kuin ylituotannon todellisuudessa aiheuttaviin suurtiloihin. Maataloudesta vapautunut väestö on jatkanut muuttoaan asutuskeskuksiin. Mutta suomalainen yhteiskunta ei olekaan enää sama yhteiskunta kuin vuosikymmen tai pari sitten. Tänäpäin työnhakijoilta vaaditaan ennen kaikkea koulutusta, tietoa ja taitoa. Ammattitaidon jää koulutettujen puristukseen, yhteiskunnan väliinputoajaksi ja helposti pitkäaikaistyöttömäksi.

Ja kuinka poliittiset päätöksentekijät ovat hoitaneet tämän muuttoliikkeen synnyttämiä ongelmia? Mielestäni suunnittelemattomasti, hajanaisesti ja poukkoillen, ainakin pääkaupunkiseudun kohdalla. On vapaita työpaikkoja, mutta ei ole kohtuuhintaisia omistusta- tai vuokra-asuntoja. Ei monikaan Helsinkiin muuttava pysty maksamaan puolensadan neliön omistusasunnosta kaupungin laidalla 250.000 - 300.000 markkaa. Vuokra-asuntoja ei taas ole saatavilla, ei ainakaan järjelliseen hintaan pieni- ja keskituloisille. Myös pääkaupunkiseudun sosiaalisissa palveluissa on paljon puutteita, mikä varmasti arveluttaa esimerkiksi lapsiperheiden muutto- etelän keskuksiin.

Tilanne on siis aika paradoksaalinen. Etelässä monilla aloilla on huutava työvoimapula samaan aikaan, kun valtakunnalliset työttömyysluvut ovat jatkuvasti korkealla. Valtiolla ja etelän kunnilla on rahaa, mutta muuttoliikkeen ja työllisyyspolitiikan pullonkauloja ei saada katkaistuksi. Kysymys ei ole yksin asunnoista ja sosiaalipalveluista. Kysymys on myös tietoyhteiskunnan tuomista uusista haasteista työvoimalle. Tietokoneet ja uusin automatiikka eivät muodosta haasteita yksin opiskelevalle nuorisolle. Tietoyhteiskunta tuo paineita myös vanhemmalle työssäkäyvälle väestölle. Uudelleen- ja jatkokoulutuskysymykset tulevat entistä ajankohtaisemmiksi. Kaikki eivät voi siirtyä 55 vuotta täytettyään varhaiseläkkeelle.

Poliittisen päätöksenteon ja muuttoliikkeen välisiä suhteita tarkasteltaessa ei voida unohtaa aluepolitiikkaa. Se heijastuu muuttoliikkeeseen - niin sisäiseen muuttoliikkeeseen kuin myös siirtolaisuuteen - kuten myös muuttoliike vaikuttaa osaltaan aluepoliittisiin päätöksiin. Heijastusvaikutukset ovat molemminpuolisia. Onhan tutkimuksissa mm. voitu havaita, että aluepolitiikan tehostuminen on selvästi erinä vuosina hiljentänyt muuttoliikkeen voimistumista. Poliittisten puolueiden ja päätöksentekijöiden kohdalla perinteinen ongelma on ollut, minkä suuntaiset aluepoliittiset toimenpiteet tukisivat parhaiten kehitysaluekuntien elinolosuhteiden kohentamista.

En ryhdy tässä lukemaan otteita puolueeni viimeisimmästä aluepoliittisesta julkilausumasta Hyvinkään puoluekokouksessa, vaan korostan lyhyesti sitä SMP:n näkökantaa, että aluepolitiikan korjaukset on aloitettava

sieltä, missä avuntarve on suurin. Haluan myös muistuttaa siitä SMP:n läh-
tökohdasta, että valtakunnan kaikkia alueita on kohdeltava tasapuolisesti.
Myös syrjäalueilla asuu täysivaltaisia Suomen kansalaisia, joilla myös on
perustuslaillinen oikeus saada nauttia kansantalouden kasvusta ja sitä kaut-
ta yleisestä hyvinvoinnin lisääntymisestä.

Ihmisarvoiseen elämään kuuluu myös oikeus saada halutessaan elää ko-
tiseudullaan. Pakkomuutot ja pakkosiirrot työpaikan varjolla sopivat hu-
nosti demokratiaan, mutta valitettavasti varsinkin työttömien kohdalla on
käytännössä tänään jouduttu kaventamaan mahdollisuuksia nauttia koti-
kunnan tutusta ja turvallisesta ympäristöstä kehdestä hautaan.

10.26. Ruotsalaisen kansanpuolueen näkökulma

Kansanedustaja Håkan Nordman

Muuttoliike maassamme on minimoitava. Mahdollisimman monille on
järjestettävä mahdollisuus jäädä asumaan kotiseudulleen. Tämä on Ruotsa-
laisen kansanpuolueen perusnäkemys. Maamme aluepolitiikka tulee perus-
tua siihen, että mahdollisuuksia luodaan alityöllistetyille ja alikehitetyille
alueille, eikä ihmisten siirtämiseen. Tämä on suomenruotsalaisille kunnille
sekä muuttotappiokunnille yhteinen tavoite ja sopii hyvin jokaiselle Suo-
men kansalaiselle. En kuitenkaan väitä, ettei tietty liikkuvuus ole tarpeen,
jotta yhteiskunta toimisi ja jotta yksityinen ihminen voisi löytää hänelle
sopivan ja hänen koulutustaan vastaavan työpaikan ja toimeentulon. Jo-
kaisella on oltava valinnanvapaus.

On miellyttävää todeta ja myöntää, että tehostettu aluepolitiikka on
myötävaikuttanut parempaan alueelliseen tasapainoon. 1960-luvun suuri
muuttoliike ja sitä seurannut keskittämispolitiikka on voitu pysähdyttää.
Maastamuutto on jopa kääntynyt suurempaan paluumuuttoon, mikä on
erityisen tärkeätä ruotsin- ja kaksikielisille kunnille. Mutta entiset ten-
denssit ovat uhkaamassa: voimistuva muuttoliike haja-asutusalueilta taaja-
miin ja uudelleen alkava maastamuutto. Alueelliset työttömyyserot ovat
suuret samoin kuin erot kuntien taloudessa. Kilpailu maamme kehitysalu-
eiden ja ruuhka-Suomen välillä on kiristynyt. Uusi tekniikka tuntuu val-
taavan sijaan nopeammin suurissa väestökeskuksissa. Tällaiset tekijät vai-
kuttavat muuttoliikkeeseen. Miten, tämä riippuu paljolti eri tasoilla har-
joitetusta politiikasta.

Huolestuttavaa on, etteivät alueelliset työttömyyserot pienene, koska

työllisyystilanne ja toimeentulomahdollisuudet ovat ratkaisevan tärkeitä yleistä kehitystä ajatellen. Ruotsalainen kansanpuolue ei hyväksy työvoiman liikkuvuuden lisäämistä työllistämisiongelmiin poistamiseksi. Tämä ei sovi meidän aluepolitiikkaamme eikä meidän huolenpitoomme yksityisestä ihmisestä. Sen osoitimme työttömyysturvauudistuksen yhteydessä. Joustavaa suhtautumista ammattiryhmien liikkumiseen on pidettävä lievässä muodossa - vähemmän pahana. Kun elinkeinoelämä puhuu tehostetun työvoiman liikkuvuuden puolesta, se lähtee siitä, että yhteiskunta ja yksityiset henkilöt saavat vastata tehtaiden porttien ulkopuolella syntyvistä kustannuksista. Samalla unohdetaan kuinka Etelä-Suomi edelleen kärsii 1960- ja 1970-lukujen muuttoaalosta. Asunto- ja päivähoitopaikkajonot kuten myös jonot terveydenhuoltoalalla osoittavat miten vähän huolta kannetaan pääkaupunkiseudulle muuttaneista ihmisistä ja myös sen kanta-asukkaista. Kunnat pihistävät pitämällä veroäyrien hintaa alhaisena eivätkä käytä varojaan.

Eroavuuksia tulee pienentää luomalla työttömyysalueille uusia tuotannollisia työpaikkoja. Näitä pulmia ei voida hoitaa pelkästään työvoimahalinnon toimenpitein, vaan painopisteen tulee olla alue- ja elinkeinopoliittisilla toimenpiteillä. Kehitysalueet tarvitsevat ennenkaikkea tuotannollisia työpaikkoja, kun taas Etelä-Suomi tarvitsee julkisen sektorin palveluitomia. Tätä silmälläpitäen Tiurin lihotussuunnitelma ruuhka-Suomea varten vain pahentaisi tilannetta. Mutta ei myöskään perinteinen vaihtoehto, että valtion tulee investoimaan hoitaa työllisyysongelmat, ole mikään kestävä ratkaisu.

Kehitysalueilla 1970-luvulla harjoitetun menestyksellisen elinkeinopoliitiikan pitää jatkua, muutoin täällä esitettyjä tavoitteita ei saavuteta. Tänä löytyy horjumisen merkkejä. Kiristynyt, tiukka talouspolitiikka johtaa helposti keskittämisyrittämiin ja kehitysaluepolitiikan vesittämiseen. Uusyrittäminen tuntuu perustuvan yhä enemmän tiedon ja taidon olemiseen. Pääoman niukkuus ei hidasta kehitysalueiden elinkeinoelämän kehittämistä samalla tavoin kuin koulutuksen, tuotekehittelyn ja tällaisten tekijöiden puutteet. Tilapäiset vaikeudet eivät kuitenkaan saa johtaa periksiantavaan asenteeseen. Vanhentuneet tuotantoalat ja vanhentunut tekniikka on korvattava. Tarvitaan siis runsaasti toimenpiteitä - valtion, kuntien ja rahalaitosten taholta, jotka rohkaisevat yrittämistä. Mahdollista on hajottaa työmahdollisuuksia tiedotusyhteiskunnassa kun vain poliittista tahtoa löytyy tällaisen yhteiskunnan rakentamiseksi.

Aluepoliittisen tukipoliitiikan ja valtion tulo- ja menoarvion sisältämien alueellisten toimenpiteiden johdosta ärtyneiden tulee miettiä, kuinka suuria voimavaroja on muissa yhteyksissä siirretty - ja siirretään kehitysalueilta ruuhka-Suomeen ja harvaan asutuilta alueilta taajamiin. Ei ole liikaa vaadittu, että suurempi osa tästä palautuu valtion budjettivarojen jakopoli-

tiikan kautta tasapainoisen väestökehityksen edistämiseksi. Mielestäni tulisi hallituksen - tulo- ja menoarvioon liittyen - tarkastella alueellista kehitystä ja tehdä selkoa tulo- ja menoarvion seurauksista. Voimme olettaa, että suuri osa voimakkaasti korotetusta tutkimuksen, tietotekniikan, tuotekehittelyn jne. määrärahoista joutuu maamme suurille korkeakoulu- ja teollisuuspaikkakunnille ja tulee harvaanasuttujen alueiden elinkeinoelämän hyödyksi vain erityisin korjaustoimenpitein.

Tietoyhteiskunnassa tiedon siirtämiskustannukset tulevat yhä tärkeämmiksi. Ilman erityistoimenpiteitä aiheuttavat kasvavat etäisyydet lisäkustannuksia. Telelaitos ei saa hintapolitiikallaan rangaista kehitysalueiden ihmisiä, elinkeinoelämää ja hallintoa. Hallitus on äskettäin myötävaikuttanut lievään kaukopuhelujen maksujen alentamiseen. Koulutus, korkeakoulut ja tutkimustyöt tulevat yhä tärkeämmiksi alueellisina kehittämiskäytännöinä. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten sekä kuntien, järjestöjen ja elinkeinoelämän yhteistyöllä voidaan kehittää maakuntien omia oloja ja resursseja. Tällaiseen, omaan profiiliin pitää pyrkiä koulutuksessa ja elinkeinoelämässä.

Lisäämällä alemman asteen elinten ja viranomaisten päätöksentekomahdollisuuksia voidaan kannustaa paikallista aloitteellisuuskäytäntöä. Aktiivinen kunnallinen elinkeinopolitiikka on avainasemassa pienyrityselämyksen rohkaisemisessa.

Hallituksen lupaus työnantajan sosiaalimaksujen muuttamisesta työvoimavaltuutettujen työnantajien eduksi sopii hyvin esittämäni työllisyyspolitiikkaan. Yrittäjäkoulutuksen kehittäminen ja työpaikkakokeilun laajentaminen maaseudulla ovat nekin esimerkkejä siitä, miten voidaan edistää työpaikkojen aikaansaamista eniten tarvitsevilla alueilla. Taloudellisesti vahvojen ja heikkojen kuntien välisten erojen kaventamiseen tähtäävät toimenpiteet edistävät samalla tasapainoista väestökehitystä. Nyt kunnat toimivat varsin vaihtelevissa oloissa. Paljon parantamisen varaa on tässä tarkoituksessa.

Ei ole samantekevää kuinka kunnat asettavat tavoitteitaan ja laativat suunnitelmiaan. Tänäpäivänä luotetaan liikaa väestönkasvuun kehittämiskäytännöinä. Suomen väestön kasvaessa vain vähän kunnat itse asiassa yrittävät siirtää asukkaita keskenään kuin pelinappuloita. Tällainen pelaaminen maksaa usein enemmän kuin miltä se maistuu kuntien kanta-asukkaille. Materiaalinen hyvinvointi ei voi korvata ihmisen tarvetta ankkurointiin ja viihtyvyyteen lähiympäristössään, kaupunginosassa, kylässä, kunnassa ja kotiseudullaan. Tämä on erityisen tärkeää lapsiperheille. Tutkimukset osoittavat, että Ruotsiin muuttaneet ihmiset ovat sitä ennen vaihtaneet asuinpaikkaa usean kerran kotimaassaan koettuaan sopeutumisvaikeuksia. Takaisinmuutto tapahtuu mieluiten synnyinseudulle, mikä sekään osoittaa juurten tärkeyden viihtyvyyteen.

Yllämainitut näkökohdat - rinnan huonon suomenkielen taidon - selittävät hyvin miksi suomenruotsalaisten muuttohalukkuus omassa maassa on alhaisempi kuin suomenkielisten. Oman maan sisällä tapahtuvien pitkien matkojen sijaan monet ruotsinkieliset valitsevat muuton Ruotsiin. Kie-liympäristöllä on luonnollisesti suuri vaikutus. Ruotsinkieliset kohtaavat suuria vaikeuksia joutuessaan suomenkieliseen ympäristöön samoin kuin suomenkieliset joutuessaan ruotsinkieliseen ympäristöön, jos kielitaito on huono ja paikkakunta puhtaasti toisenkielinen. Tämä koskee yhtä hyvin rakennustyömiestä Maksamaasta tai Kainuusta kuin toisen ammattialan ihmisiä.

Väestökysymys on keskeinen suomenruotsalaisille - niin kuin mille vähemmistölle tahansa. Ei ole kysymys ainoastaan kokonaismäärästä, vaan myös asemasta yksittäisissä lähiyhteisöissä, joissa tulee tulla toimeen omalla kielellä niin työssä kuin vapaa-aikana. Tämä antaa leimaa myös meidän käsityksemme muuttoliikkeestä. Tämä on humaani näkemys - inhimillisten yhteiskuntien puolesta. Tavoitteeksi tietoyhteiskunnassa pitää asettaa ihmisten työllistäminen kotiseuduilla, eikä niiden keräämistä suuriin yksiköihin.

10.3. TYÖRYHMÄRAPORTTI

Työryhmä n:o 7

Pj. Johtaja Olavi Koivukangas

Siht. Tutkimussihteeri Stig Granfors

- poliittisella päätöksenteolla tulee voida vaikuttaa muuttoliikkeisiin
- kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tulisi nähdä mahdolliset vaikutukset maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen mm. asuntopoliitikassa (laina-ajat) ja sosiaali- ja terveyspalveluissa
- poliittisen päätöksenteon olisi reagoitava nykyistä nopeammin muuttoliikkeisiin ja niiden seurauksiin; on pyrittävä ennalta ehkäisemään hallitsematon maassamuutto ja siirtolaisuus
- on edistettävä yhteiskunnalliselle suunnittelulle ja päätöksenteolle tärkeitä muuttoliiketutkimusta, esim. henkikirjoituksen yhteyteen kysymys mahdollisista muuttoaikeista
- päätöksentekoa ja resursseja on siirrettävä alue- ja paikallistasolle
- yhteiskunnan on luotava jokaiselle jäsenelleen mahdollisuudet jäädä kotipaikkakunnalleen turvaamalla pysyvä työpaikka, kohtuuhintainen asunto sekä tarpeelliset palvelut
- tietoyhteiskunnan rakennetta on hajautettava; teknologiakeskuksia maan eri osiin
- tehokkaalla aluepolitiikalla tulee pyrkiä maan tasapainoiseen kehittämiseen; työvoiman alueellista liikkuvuutta ei tule edistää työttömyysongelmien poistamiseksi
- koulutusta ja tutkimusta olisi kehitettävä vastaamaan yhteiskunnan ja työelämän muuttuvia tarpeita
- ennakoivat toimenpiteet mm. työpaikkarationalisoinnissa ja työsuhdeturvan kehittäminen
- paluumuuttoa on edistettävä; myös maassamuutossa olisi informaation avulla lisättävä muuttoturvaa
- suomenruotsalaisten erityisasema otettava huomioon muuttoliikkeissä

11. YHTEENVETO SYMPOSIUMIN TEEMA-ALUEISTA

Rakennusneuvos Raimo Narjus

Aikaisemmissa symposiumeissa 1975 ja 1980 jo uumoiltiin niitä asenne-muutoksia, jotka ovat nousseissa ihmisten asuinpaikan valinnassa keskeisimmiksi. Uusi teknologia antaa ihmiselle aikaisempaa paremmat mahdollisuudet toteuttaa tavoitteitaan. Vaikka uusi teknologia ei siten ole välttämättä itse esim. aluerakennetta muuttava tekijä, se antaa muille aluerakenteeseen muutoksia luoville tekijöille aikaisempaa paremmat toteutumisedellytykset. On kuitenkin huomattava, että teknologian hyväksikäyttö asettaa omat ehtonsa - silläkin on myös alueelliset rajoituksensa - tai ainakin teknologian hyväksikäyttö onnistuu ehkä toisissa aluerakennemalleissa luontevammin kuin toisissa.

Mutta millaisissa? Kun eri liikennemuotojen luomilla liikenneverkoilla on eri aikakausina ollut keskeinen vaikutus myös aluerakenteen muutoksiin ja kehitykseen, syntyy jälleen joukko uusia kysymyksiä. Millainen on tietoliikenteen varsin abstraktisen tietoliikenneverkon luoma aluerakenne? Metropolikeskukset vai hajautunut kylärakenne? Eikö kumpikaan vai molemmat? Ylätasolla keskitys - alatasoilla hajautuneempi - mutta ympäristön vetovoima-alueisiin keskittynyt rakenne? Ovatko tietoliikenne ja uusi teknologia aluerakennetta keskittäviä vai hajoittavia tekijöitä? Runsaasti kysymyksiä, joihin symposium eri työryhmissä paneutui.

Tietoyhteiskunta on myös luovuuden yhteiskunta. Se vaatii jäseniltään tässä suhteessa entistä aktiivisempaa panosta. Jälleen voidaan kysyä, aktivoiko metropoli - tai meidän oloissamme valtakunnanosatasen keskus asukkaitaan tuloksekkaampaan luovuuteen kuin vetovoimaiseen ympäristöön sijoittunut, pienemmistä yksiköistä - ja niissä ehkä intensiivisemmästä yhteenkuuluvuudesta - koostunut aluerakenne. Minusta Yhdysvaltojen "piilaakson" sijainti viittaisi pikemminkin viime mainittuun.

Tietoyhteiskunnan aluerakenteen suunnan hahmottelu, sen erityispiirteiden ja muuttoliikevaikutuksen analysointi ja jälleen uuden tietotarpeen kartoitus olivatkin tämänkertaisen muuttoliikesymposiumin keskeiset keskusteluaiheet.

Symposiumin vastaukset tai uusien tutkimusten tarpeet on aikaisempaan tapaan koottavissa vasta laajan ja perusteellisen raportin yhteydessä. Eri työryhmien raporteista on kuitenkin alustavat näkökohdat koottavissa.

Väestönkehitys ja muuttoliike

Väestön osalta symposium arvioi viisivuotisjakson kehityksenä kokonaisuudessaan jonkin verran alentuneen ja muuttovoittojen ja -tappioiden tasaantuneen. Seuraavalla jaksolla symposiumin arvion mukaan Uudenmaan muuttovoitto lähes häviäisi ja Väli-suomen muuttotappio kääntyisi voitoksi.

Onko kysymyksessä välivaihe, ennen kuin tietoyhteiskunnan muuttopaineet täysitehoisesti alkavat vaikuttaa, on tutkittava. Toisaalta vielä ei ole nähtävissä, mitkä ovat yhteiskunnan reaktiot väestön kasvun pysähtymiseen. Mahdolliset elvytystoimet tuovat väestönkehityksessä siksi hitaasti konkreettisia tuloksia, että muuttovirroissa uusien ikäluokkien suppeus vähentää joka tapauksessa pitkään muuttajien kokonaismäärää.

Tiedon kasvun ja arvostusten muutosten vaikutus muuttoliikkeeseen

Arvostusten muutosten osalta symposium totesi mahdollisuuksien tarpeiden tyydyttämiseen ja arvojen toteuttamiseen muuttuneen. Yhteiskunnan ja yksilön omien resurssien riittävyys ympäristön mahdollisuuksien hyödyntämiseen muodostui kysymykseksi, johon vastaamiseen on etsittävä lisää tietoa.

Auerakenteen ja ympäristön kehityksen vaikutus muuttoliikkeeseen

Auerakenteen ja ympäristön kehittämisessä symposium asetti päävastuun kunnalliselle itsehallinnolle. Kunnilla on oltava oikeus ja myös velvollisuus omatoimisesti kehittää ja hyödyntää ympäristönsä erityispiirteitä. Niiden on myös koottava alueensa voimavarat ja luotava se henki, jolla nämä saadaan tehokkaimmin toimimaan asettamiensa päämäärien saavuttamiseksi. Tällaisia ovat mm. asumiseen ja asumisympäristöön liittyvien laadullisten vaatimusten lisääntyminen sekä niihin kohdistuvien toiminnallisten tarpeiden monipuolistuminen. Tämä puolestaan johtaa rakenteiden muutospainneiden nopeutumiseen, jolloin pienet yksikkökoot pystyvät joustavammin hyödyntämään korkean teknologian kulloisenkin kehitysvaiheen luomat mahdollisuudet.

Näitten päämäärien saavuttamiseksi kuntien olisi entistä selkeämmin luotava itselleen oma, erityisedellytyksiinsä perustuva kehitysstrategia ja tehtävä se tunnetuksi. Sen on huolehdittava asunto- ja asumisympäristön monipuolisesta tarjonnasta näitten väestöryhmien kysyntää vastaavaksi. Kiristyvässä työpaikkakilpailussa kuntien on syytä kiinnittää huomiota ympäristön laatuun myös uuden yritystoiminnan vetovoimatekijänä sekä luovuutta ja innovaatiota lisäävänä tekijänä.

Edellä oleva kehitystyö vaatii runsaasti uutta tietoa. Alierakenteen ja ympäristön vetovoiman analysointia koskevaa, samoin kuin väestön alueellisen erilaistumisen eri asuntoalueisiin kohdistuvan muuttuvan tietotarpeen tutkimusta on lisättävä. On myös tutkittava uutta, eri sukupolvien välisen kanssakäymisen mahdollistavaa kahden asunnon järjestelmää pientaloasumisessa. Tällä saattaa olla myös huomattavia heijastusvaikutuksia kunnan palvelurakenteisiin ja -tarpeisiin.

Työn ja asumisen keskinäinen suhde ja muuttoliike

Työn ja asumisen suhteista symposium korosti tavoitetta työn tasaisemmasta jakautumisesta tarvittavan ihmistyöpanoksen vähetessä. On selvitettävä, onko henkisen työn kasvava osuus tasapainoisesti tyydytettävissä uudelleen koulutuksella ja koulutusrakenteen muutoksella. Ovatko koulutusrakenteen tämänhetkiset muutospyrkimykset (lukio- paikkojen vähentäminen) myöhäsyntyisiä ja tietoyhteiskunnan koulutus- tarpeeseen nähden takaperoisia?

Väheneekö erillisten teollisuusalueitten merkitys lähinnä häiriötä tuottavan teollisuuden alueeksi ja sekoittuuko muu tuotantotoiminta asunto- alueisiin tai siirtyy osaksi asuntoihin? Millaiseksi muuttuu teollisuustyö- paikkojen työympäristö teknologian korvatessa ehkä suurimman osan ihmistyövoimasta? Ovatko kontaktit silloin suuremmat kotiympäristössä kuin erillisillä työpaikoilla? Ovatko ihmiset valmiita asumisen ja työn lähentämiseen ja millä voidaan sopeutumisongelmia mahdollisimman paljon välttää? Ihmisten omatoimisuus ja harrastustoiminta ovat elpymässä, mutta ei välttämättä asuntoalueilla, ellei siihen myös niitten suunnitel- lussa varauduta.

Asuntoalueiden suunnittelussa on varauduttava uusiin sekä lisääntyvän vapaa-ajan vieton, omatoimisuuden että kotityön tilatarpeisiin. Olisi tutkittava asumisen ja työn osalta juurettumisen myytti. Minkälaisia töitä voidaan teknologian kehityksen myötä siirtää kotiolosuhteisiin, mikä on niitten osuus silloisten työpaikkojen kokonaismäärästä ja miten niihin on asuntoalueiden suunnittelussa varauduttava? Entä asuntoalueiden asutta- vusehdot?

Taloudellinen kehitys, työttömyys ja muuttoliike

Työn tasapuoliseksi jakamiseksi on selvitettävä mahdollisuudet osa- aikatyön (työpari) sekä joustavan työajan käyttöön. Samoin tulee sel- vittää, miten lisääntyvän vapaa-ajan tarjonta (vuorokausi-, viikko- vai vuosivapaa) olisi tarkoituksenmukaisinta järjestää. Vaihtelisiko esim. viikonvaihdevapaa perjantaista tiistaihin siten, että sunnuntai olisi kaikille

yhteinen vapaapäivä, mutta palvelut ja työkoneet olisivat muina päivinä käynnissä. Mitkä ovat tietoyhteiskunnan työpaikkojen alueelliset sijoittumistekijät ja niitten aiheuttamat potentiaaliset muuttovirrat? Koulutustarpeen kokonaiskartoitus olisi tehtävä.

Uusi teknologia ja sen yhteydet muuttoliikkeeseen

Korkean teknologian tulemiseen, halusimmepa sitä tai ei, on symposiumissa vallinneen käsityksen mukaan varauduttava ja valmistauduttava. Sopeutumista uuteen teknologiaan voidaan edistää: suosimalla vähittäistä muuttoa (mullistavat muutot voidaan tällöin välttää). Kehittämällä koulutusta, ammatinvalinnanohjausta, työnvälitystä sekä yritysten palvelutoimintaa. Ympäristönlaadun nostamisella ja uusien (myös palvelevien) tuotannon alojen kehittämällä voidaan myös alueen kilpailukykyä parantaa.

Muuttajan muotokuva on jälleen muuttumassa. Nyt siihen kuuluu korkea- tai erityiskoulutus. Työnlaatu on jakautumassa kahteen ryhmään: kehittäjät ja soveltajat. Tutkimustarpeet teknologian osalla: Suomelle ja maaseudulle ja vanhoille aloille soveltuva uusi teknologia? -isojen yritysten hajautusmahdollisuudet ja -ehdot? -asuin- ja työympäristön laatuvaatimukset, omatoimisuuden lisäämis- ja halukkuusmahdollisuudet? Oleellisten erityispiirteiden kartoitus ja huomioon otto, tietotuotannon tarveharkinta.

Poliittinen päätöksenteko ja muuttoliike

Poliittisella päätöksenteolla on voitava nykyistä joustavammin ja nopeammin vaikuttaa aluerakenteen kehitykseen ja muuttoliikkeeseen. Tämän saavuttamiseksi on omaehtoista päätösvaltaa ja voimavaroja siirrettävä alue- ja paikallistasolle. Tässä ohjauksessa on otettava huomioon toisaalta asukkaiden muutto- ja paikallaan pysymishalukkuus, toisaalta tietoyhteiskunnan aluerakenteen muutostarpeet sekä valtakunnan eri osien kehittämismahdollisuuksien hyödyntäminen. On edelleen painotettava, että muuttoliikettä on verrattava myös sen yksilövaikutusten kannalta, esimerkkinä suomenruotsalaisten kielellinen asema.

Lopuksi

Symposium osoitti, että runsaasti myös aluerakenteeseen ja muuttoliikkeeseen vaikuttavia uusia tekijöitä on tulossa. Uutta tietoa tarvitaan paljon, jotta osaisimme oikein varustautua tietoyhteiskunnan tulemiseen ja jotta pystyisimme luomaan siitä yhteiskunnan, jossa jokaisen ihmisen on entistä parempi elää.

12. RAVENSTEIN—SESSIO: MUUTTOLIIKETUTKIMUKSEN MENNEISYYS, NYKYISYYS JA TULEVAISUUS

12.1. E.G. RAVENSTEIN JA HISTORIALLINEN MUUTTOLIIKETUTKIMUS

Vs. professori Keijo Virtanen

Siirtolaisuusinstituutin tutkimussihteeri, lis. *Ismo Söderling* tiedusteli minulta viime keväänä, olisinko valmis pitämään alustuksen *E. G. Ravensteinin* merkityksestä historialliselle muuttoliiketutkimukselle vuoden 1985 muuttoliikesymposiumissa. Kun Ravensteinin nimi oli minulle jossain määrin tuttu, päätin suostua esitettyyn pyyntöön. Ryhtyessäni perehtymään tehtävääni jouduin kuitenkin heti kahden kysymyksen eteen: Miksi erityinen Ravenstein-sessio muuttoliikesymposiumissa? Miksi session historiallista alustusta pyydettiin juuri minulta?

Jälkimmäisen kysymyksen vastauksesi arvioin, että valtamertentakaisista maista tapahtunutta paluusiirtolaisuutta koskevan väitöskirjani ensimmäinen lause sisältää yhden Ravensteinin "laeista": jokainen muuttovirta aiheuttaa kompensoivaa takaisin- tai vastamuuttoa.¹ Kysymys Ravenstein-session relevanssista tässä symposiumissa juontui historioitsijan mieleen taas siksi, että historiallisessa muuttoliiketutkimuksessa häneen ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota. Esimerkiksi *Antti Rosenbergin* väitöskirjassa, joka käsittelee maassamuuttoa esi-industrialistisen kauden loppupuolella Uudenmaan läänissä, ei Ravensteinia lähdeluettelossa mainita.² Aiemmassa *Reino Lennon* väitöskirjassa,³ joka kohdistuu maassamuuttoon koko maan tasolla vuosien 1878-1939 välisenä aikana, on lyhyt viittaus Ravensteiniin. Sen sijaan *Max Engman* on vuonna 1983 ilmestyneessä väitöskirjassaan "S:t. Petersburg och Finland. Migration och Influens 1703-1917" ottanut Ravensteinin näkyvämmiin huomioon, vaikkei hänkään tämän "lakeja" nosta tutkimuksensa kysymyksenasettelun perustaksi.⁴

Perehdyttyäni tätä esitystä varten sekä session päähenkilön omiin kirjoituksiin että muuhun Ravenstein-tutkimukseen havaitsin hänen olleen huomattavasti konkreettisemmin esillä esim. maantieteellisessä ja sosiologisessa kuin historiallisessa muuttoliiketutkimuksessa. *Everett S. Leen* mukaan hän on ollut inspiraation lähteenä ja häntä on analysoitu tuhansissa tutkimuksissa.⁵ Näin Ravenstein-session tarkoitus alkoi selvitä minulle. On myös syytä todeta, että hyvin monissa suomalaisissakin muuttoliikkeiden historiaa käsittelevissä tutkimuksissa on käsitelty niitä kysymyksiä, joihin Ravensteinin "lait" kohdistuvat - ilman, että tekijät ovat olleet asiasta tietoisia. Ravensteinin ideat ovat olleet niissä implisiittisesti, jopa

automaattisesti mukana. Se taas johtuu tutkittavan ilmiön kvantifioitavuudesta; Ravensteinin ”lakien” esiinnostamat kysymykset tulevat aineistosta luonnostaan.

Seuraavassa pyrin esittelemään Ravensteinin tapaa kiteyttää muuttoliikkeiden piirteitä nimenomaan historian tutkimuksen kannalta. Vertailuaineeksena on muiden tieteenalojen piirissä tehty tutkimus. Sen sijaan en aio käsitellä Suomen maassamuuton historiaa sinänsä, koska siitä on esitetty katsaukset kummassakin aiemmassa symposiumissa (akat. *Eino Jutikkala* vuonna 1975⁶ ja maist. *Esa Vainio* vuonna 1980⁷).

Ernst Georg Ravenstein syntyi Frankfurt am Mainissa vuonna 1834, mutta siirtyi Englantiin alle 20-vuotiaana ja suoritti siellä varsinaisen elämäntyönsä, vaikkakin kuoli Saksassa vuonna 1913. Ne kirjoitukset, joista hänet muuttoliiketutkijoiden keskuudessa tunnetaan, ilmestyivät laajoina artikkeleina vuosina 1876, 1885 ja 1889 (ensimmäinen *The Geographical Magazine*'ssa ja kaksi jälkimmäistä *Journal of the Statistical Society* -aika-lehdessä). Kahden jälkimmäisen kirjoituksen otsikkona oli nimenomaisesti ”The Laws of Migration”.⁸ Juuri tänä vuonna on siis kulunut 100 vuotta hänen keskimmäisen ja ehkä tärkeimmän kirjoituksensa synnystä.

Ravensteinin kaksi ensimmäistä artikkelia perustuivat Brittein saarten väestönlaskennasta vuosina 1871 ja 1881 saatuihin syntymäpaikkatietoihin ja käsitelivät saarten sisäistä muuttoa. Kolmannessa, vuonna 1889 ilmestyneessä artikkelissaan hän sisällytti mukaan census-materiaalia myös muualta Euroopasta sekä Pohjois-Amerikasta ja analysoi lisäksi valtioiden ulkopuolelle suuntautuvaa siirtolaisuutta. Tällöin hän esitti suppeat havainnot (10 rivin mittaiset) myös Suomesta, sen väestökehityksestä vuosien 1870 ja 1880 välisenä aikana; varsinaisiin muuttoihin hän ei kiinnittänyt huomiota.⁹

Siinä vaiheessa, kun Ravenstein artikkelinsa kirjoitti, maan sisäinen muuttoliike oli Suomessa ollut hyvin vilkasta vuosikymmenien ajan niin kuin Eino Jutikkala ja Esa Vainio ovat esittäneet aiemmissa muuttoliikesymposiumeissa. Virallisen tilastoinnin puuttumisen ja puutteellisuuden vuoksi Ravensteinilla ei tosin olisi ollut mahdollisuuksia saada muuton volyymista tietoja. Itse asiassa olemme vasta parinkymmenen vuoden ajan itsekkin tienneet siitä. Vielä 1960-luvun lopulla *Heikki Waris* katsoi, että vasta alkava teollistumiskehitys 1870-luvun tienoilla päästi muuttovirrat liikkeelle ja että siihen asti suomalainen yhteiskunta oli liikkuvuudella mitattuna hyvin stabiili.¹⁰ Antti Rosenbergin väitöskirjan ja eräiden sen jälkeisten selvitysten perusteella tiedämme, että 1800-luvun ensi puoliskolla eritoten lyhyen välimatkan muutot olivat Suomessa erittäin yleisiä. Kun ne olivat luonteeltaan edestakaisia muuttoja, ne eivät aiheuttaneet maaseudulla huomattavia muuttovoittoja tai -tappioita.

Vuosisadan lopulle tultaessa muuttomatkat alkoivat maan sisälläkin pidentyä ja laajeta, mikä aiheutui juuri teollistumisesta ja kaupungistumisesta. Maatalouden koneellistuessa ei tarvittu enää pitäjän sisäistä muuttoa samassa määrin kuin ennen. Teollisuus keskittyi tietyille paikkakunnille, joten ammattimiehen oli työpaikkaa vaihtaessaan muutettava melko pitkälle, jos aikoi pysyä saman elinkeinon piirissä. Kulkuyhteyksien paraneminen edesauttoi tätä kehitystä, muuttoalueen laajenemista.¹¹ Samalla muuttoliike alkoi tulla etappiluonteiseksi - vaihe vaiheelta, askel askeleelta eteneväksi: muuttaja siirtyi monissa tapauksissa ensin suhteellisen lähellä sijaitsevaan kohteeseen, siitä ehkä kaupunkiin ja vuosisadan lopulla ja uuden vuosisadan alussa useasti myös maan rajojen yli aina Amerikkaan asti. Teollistumisella, jota pidetään Euroopan sisäisten muuttojen ja työvoiman siirtymisten ratkaisevimpana katalysaattorina 1700-luvun lopulta alkaen,¹² oli siis Suomessakin merkitystä, mutta vasta muuttoliikkeen maantieteellisen leviämisen ja keskittymisen kannalta; se ei suinkaan aloittanut maan sisäistä mobiliteettia.

Täsmällisten johtopäätösten tekeminen etenkin 1900-luvun, mutta myös 1800-luvun kehityksestä on vaikeata, sillä tutkimustilanne on jatkuvasti puutteellinen ja kaipaisi panostusta tulevina vuosina historiantutkimuksen piirissä. Silloin myös Ravensteinin "laeilla" olisi varmasti kokonaisuutta jäsentävää merkitystä; ovathan esim. maantieteilijät ja sosiologit katsoeet, että ne ovat hämmästyttävän hyvin pysyneet ajan tasalla muuttoliikkeiden luonteen muuttumisesta ja laajenemisesta huolimatta.

Mitä Ravenstein sitten esitti? En näe tehtävänäni lähteä analysoimaan hänen lakiensa pätevyyttä historiallisen kehityksen valossa - ehkä kuulemme niistä tämän istunnon kahdessa muussa alustuksessa. Sen sijaan luettelen ne lyhyesti. Huomaatte samalla, että ne muutamat rivit, jotka esitin äsken suomalaisten muutoista 1800-luvun kuluessa, liittyvät moniin Ravensteinin "lakeihin". Niitä on kaikkiaan 11 kappaletta:

1. Pääosa muutoista tapahtuu lyhyellä etäisyydellä.
2. Muuttoliike etenee vaiheittain, askel askeleelta.
3. Pitkän matkan muuttajat suosivat kohdealueena mahdollisimman huomattavaa kaupan tai teollisuuden keskusta.
4. Jokainen muuttovirta aiheuttaa kompensoivaa takaisin muuttoa.
5. Kaupunkilaiset muuttavat vähemmän kuin maaseudun asukkaat.
6. Naiset ovat muuttoalttiimpia kuin miehet, mutta miehet siirtyvät useammin maan rajojen ulkopuolelle.
7. Useimmat muuttajat ovat aikuisia, mutta perheet muuttavat harvoin kotimaastaan pois.
8. Suuret kaupungit kasvavat enemmän muuttoliikkeen kuin luonnollisen väestönlisäyksen ansiosta.
9. Muuttoliikkeen volyyymi kohoaa teollisuuden ja kaupan kehittyessä

ja kulkuyhteyksien parantuessa.

10. Muuttojen pääsuunta on maatalousalueilta teollisuuden ja kaupan keskuksiin.

11. Muuttoliikkeiden keskeiset syyt ovat taloudellisia.

Ravensteinin "lait" perustuvat laajaan tilasto-aineistoon, ja itse asiassa hän laati ne saadakseen otteen tästä suuresta ja hajanaisesta materiaalista. Hänen toinen vaikuttimensa löytyy vuoden 1885 artikkelin ensimmäisestä lauseesta, jossa hän kertoo tri *William Farrin* esittäneen kantanaan, ettei muuttoliikkeillä ole lajeja tai säännönmukaisuutta. Ravensteinkin toteaa, ettei hänen esityksensä tähtää "lopulliseen" totuuteen; hän ei pyrikään samanlaiseen eksaktiuteen kuin esim. fysiikan laeissa on asian laita.¹³ Tämä on mielestäni hyvin merkittävä toteamus, koska joissakin myöhemmissä Ravenstein-arvioissa "lait" näyttävät otetun liian kirjaimellisesti analysoitaessa yksittäistapauksia, esim. jonkin maan, suppeamman alueen tai tietyn kronologisen vaiheen muuttoliikettä. *D. B. Griggin* mukaan tällainen kiinnostus alkoi vuoden 1943 paikkeilla; sitä ennen Ravensteiniin ei juurikaan ollut kiinnitetty mielenkiintoa.¹⁴

Toisen maailmansodan jälkeen hänen ideoitaan on pyritty kehittämään edelleen; niitä on testattu erilaisiin alueellisiin kokonaisuuksiin; niitä on analysoitu monelaisen aineiston avulla monenlaisin tilastollisin menetelmin. Grigg esimerkiksi käy vuonna 1977 ilmestyneessä artikkelissaan Ravensteinin "lait" kohta kohdalta läpi ja arvioi niiden toteutumista myöhempien muuttoliikkeiden valossa. Kirjoituksen jonkinmoisesta keinoitekoisuudesta olkoon esimerkkinä 11. "laki" (=muuttoliikkeiden keskeiset syyt ovat taloudellisia). Grigg myöntää, että näin ilmeisesti on, mutta että muuttoliikettä aiheuttaa kohdealueen (=kaupungin) korkeiden palkkojen lisäksi (pull-tekijä) maaseudun köyhyys (push-tekijä).¹⁵ Jostain syystä jälkimmäinen ei siis ole taloudellinen syy Griggin mielestä. Vastaavasti esim. *Philip E. Ogden* vertailee Ravensteinin "lakeja" oman aikansa länsimaisen yhteiskunnan muuttoliikkeisiin vuonna 1984 ilmestyneessä kirjassaan.¹⁶

Näinkin Ravensteinin teesejä on tietenkin mahdollista ja syytäkin hyödyntää. Näin on tehty esim. maantieteellisessä tutkimuksessa. Historiantutkijana korostaisin kuitenkin sitä, että lakien todenmukaisuus ei sinänsä ole keskeistä. Ne ovat syntyneet tietystä historiallisesta tilanteesta tietyn alueellisen tutkimusaineiston pohjalta. Niiden ei tarvitsekaan päteä kaikkeen. Tärkeämpää on nähdä ne periaatteina ja hypoteeseina, jotka osoittavat, minkälaisia rakenteellisia tekijöitä muuttoliikkeisiin liittyy. Ne antavat tutkijalle hyvät kehykset hahmottaa aineistoaan, jäsentää sitä loogisiin osiin ja toimivaksi kokonaisuudeksi. Ne antavat myös viitteitä ja ideoita muuttoliiketutkimuksen teorianmuodostuksen, mallien ja typologioiden kehittämiseksi. Tunnetuimpiin Ravensteinin ideoiden kehittäjiin kuu-

luu Everett S. Lee, joka vuonna 1966 laati oman mallinsa yksittäisen henkilön muuttopäätökseen vaikuttavista tekijöistä: sekä lähtö- että kohdealueella on muuttamispäätöksen kannalta positiivisia ja negatiivisia faktoreita, ja lisäksi niiden välissä on esteitä kuten etäisyys sinänsä, kulkuyhteydet, lainsäädäntö jne. Myös persoonakohtaiset motiivit vaikuttavat ja modifioivat lähtöpäätöstä omalta osaltaan.¹⁷ Yksilö on siis Leen mallissa keskeisessä asemassa; Ravensteinin "lait" taas perustuivat muutto-
liikkeiden laajoihin rakenteellisiin tekijöihin.

Historiantutkimuksen kannalta on syytä korostaa kolmea tekijää muuttoliikkeitä tutkittaessa. Ensinnäkin historialle ominaisen aikatekijän huomioonottaminen vaikuttaa siihen, miten suhtaudumme esim. Ravensteinin "lakeihin". Historia on dynaaminen prosessi, jolloin eri aikoina vaikuttavat erilaiset tekijät ja jolloin sinänsä hyödylliset yleistykset tai "lait" saavat lähinnä hypoteesin tai tutkimuskohteen jäsentämistä helpottavan arvon. Sama pätee toiseen tekijään, paikkaan. Ravensteinin analyysin pääosa kohdistui sittenkin Brittein saarille, vaikka hän viimeisessä kirjoituksessaan suoritti vertailua myös muualle. Kolmas tekijä on yksilö. Muuttopäätös on tärkeä nimenomaan yksilön kannalta. Se muuttaa hänen elämäntilanteensa usein täydellisesti. Hän joutuu punnitsemaan monia muitakin kuin vain taloudellisia seikkoja. Hän joutuu tekemään sekä fyysisen että henkisen pesäeron aikaisempaan elinympäristöönsä, toisinaan lähimpiä omaisiaan myöten. Hän myös viime kädessä suodattaa itselleen sen informaation, jonka hän muuttokohteestaan saa; hän joutuu punnitsemaan mahdollisen muuttonsa kokonaisuutta hänen oman itsensä kannalta. Huolimatta siitä, että joukkoliikkeissä voidaan löytää aina myös kollektiivisia ja yleistettävissä olevia käyttäytymismalleja, yksilö kuitenkin ratkaisee, miten hän ympärillään olevaan informaatioon, innovaatioihin suhtautuu: ts. lähteekö hän vai ei.¹⁸ Kun hän sitten on muuttokohteeseensa saapunut, hänen sopeutumisen ja integroitumisen uuteen yhteisöön riippuu muiden olosuhteiden lisäksi hänestä itsestään. Sillä on taas merkitystä takaisinmuuton kannalta.

Ravenstein liikkuu "lakiensa" ja aineistonsa kanssa makrotasolla, mikä sinänsä on hyödyllistä, mutta ei siis yksinään riittävää. Näistä syistä Ravensteinin "lakeja" ei olekaan syytä pitää muuttoliikkeen varsinaisina tai ainakaan yksinomaisina selityksinä, vaikka esim. sosiologit *Daniel Kubat* ja *Hans-Joachim Hoffman-Nowotny* niin näyttävät tekevän.¹⁹ Sen sijaan Ravensteinin lait ovat ajan testin hyvin kestäneitä muuttoilmion keskeisten piirteiden osatekijöitä.

Niin kuin alussa totesin, Ravenstein ei ole ollut mitenkään näkyvä hahmo historiallisessa muuttoliiketutkimuksessa. Toisaalta - ikään kuin hänestä tietämättä - useat maassamuuttoa ja kaukosiirtolaisuutta käsittelevät tutkimukset ovat paljolti rakentuneet samantyyppisten teesien varaan

kuin hän esitti 100 vuotta sitten. On myönnettävä, että eksplisiittisemmin hänen panoksensa olisi tullut ja tulisi näkyä alan tutkimuksessa. Sen lisäksi on syytä korostaa, että maassamuuton kohdalla historiatieteellistä tutkimustarvetta on huomattavan paljon esim. 1900-luvun osalla; päättyyhän Reino Lennon tutkimus vuoteen 1939. Ajallisen laajentamisen lisäksi tulisi tutkimusta kehittää makrotason analyysin rinnalla yksilön suuntaan siltä ajatusperustalta, jota yllä yritin hahmottaa. Menneisyyden todentaminen niin kuin kaikki tieteellinen dokumentointi riippuvat tietenkin olennaisesti lähdeaineistosta, johon tässä yhteydessä en ole voinut puuttua.

Tutkittavia ongelmia riittää myös useille eri tieteenaloille. Ei ole syytä ottaa yhtä kategorista kantaa kuin maantieteilijä Philip E. Ogden, jonka mielestä muuttoliike on olennaisesti maantieteellinen ilmiö.²⁰ Yhtä hyvin se on historiallinen, taloudellinen, sosiologinen, psykologinen jne. ilmiö. Siksi Ravensteinin aloittama kvantitatiivisperäinen rakenneanalyysi on vain yksi, vaikkakin tärkeä näkökulma ja lähtökohta. Hänen perintönsä velvoittaa eri alojen tutkijoita mahdollisimman monilta eri lähestymistavoilta selvittämään kaikkia niitä prosesseja ja dynamiikkoja, jotka erityyppisiin muuttoliikkeisiin sisältyvät.

Lähdeviitteet

1. Keijo Virtanen, *Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860-1930) in the International Overseas Return Migration Movement*. Helsinki 1979, s. 11.
2. Antti Rosenberg, *Muuttoliike Uudenmaan läänissä esi-industrialistisen kauden lopulla (1821-1880)*. Helsinki 1966, passim.
3. Reino Lento, *Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939*. Turku 1951, passim.
4. Helsingfors 1983, passim.
5. Ks. Everett S. Lee, *A Theory of Migration* (Migration. Edited by J.A. Jackson). Cambridge 1969, s. 284.
6. Eino Jutikkala, *Maassamuuton historiaa* (Muuttoliikesymposium 1975. Ruissalon kongressihotelli, Turku 20.-21.11.1975. Toim. Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula). Turku 1976, s. 15-20.
7. Esa Vainio, *Esiteollisen ja teollistuvan Suomen maassamuutosta 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa* (Muuttoliikesymposium 1980. Hotelli Rantasipi Turku, 19.-21.11.1980. Toimittaneet Olavi Koivukangas, Kai Lindström, Raimo Narjus). Turku 1982, s. 65-68.
8. E.G. Ravenstein, *Census of the British Isles, 1871. Birthplaces and Migration* (The Geographical Magazine, July, 1876); E.G. Ravenstein, *The Laws of Migration* (Journal of the Statistical Society, June, 1885); E.G. Ravenstein, *The Laws of Migration* (Journal of the Statistical Society, June 1889). - Viittaukset Ravensteiniin ja hänen "lakeihinsa" perustuvat jatkossa näihin kirjoituksiin, ellei erikseen toisin mainita.

9. Ravenstein 1889, s. 267.
10. Ks. Jutikkala 1975, s. 18.
11. Ks. Vainio 1980, s. 67-68.
12. Maurice Allefresde, Maassamuutto Euroopassa (Muuttoliikesymposium 1975. Ruissalon kongressihotelli, Turku 20.-21.11.1975. Toim. Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula). Turku 1976, s. 20-28.
13. Ravenstein 1885, s. 167; Ravenstein 1889, s. 241.
14. D.B. Grigg, E.G. Ravenstein and the "Laws of Migration" (Journal of Historical Geography. Vol. 3, No. 1, 1977), s. 41.
15. Grigg 1977, s. 41-54, erit. 53-54.
16. Philip E. Ogden, Migration and Geographical Change. Cambridge 1984, s. 13-18.
17. Lee 1969, s. 282-297.
18. Vrt. Ogden 1984, s. 30-31.
19. Daniel Kubat and Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny, Migration: towards a New Paradigm (International Social Science Journal. Vol. XXXIII, No. 2, 1981), s. 309.
20. Ogden 1984, s. 2.

12.2. E.G. RAVENSTEIN MUUTTOLIIKETUTKIJANA - YHTEISKUNTATIETEELLINEN NÄKÖKULMA

Tutkimussihteeri Ismo Söderling

Muuttoliiketutkimusten yhteydessä puhutaan usein teorioista, malleista ja laeista tekemättä kuitenkaan selvää eroa käsitteiden välille. Usein termit esitetään synonyymeinä tai ainakin toisiaan niin lähellä olevina, että sekaannuksen vaara on ilmeinen (vrt. Margolis 1977, 139). Niiniluodon mukaan malli muistuttaa teoriaa, mutta sen status ja päämäärä ovat vaatimattomammat kuin teorialla: mallin lauseet yleensä tiedetään epätosiksi, epätarkoiksi ja rajoitetusti sovellettaviksi. (Niiniluoto 1975, 80-81) Teoriaan perustuvasta tutkimuksesta on olemassa kaksi näkemystä. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan teoria on yhtä kuin tieteen tulokset systemaattisesti järjestettynä kokonaisuutena ja teorianmuodostus tutkimuksen varsinainen ja lopullinen päämäärä. Toisen näkemyksen mukaan teoria on vain apuväline, eräänlainen tutkimusta ohjaava looginen instrumentti, jota voidaan käyttää hyväksi tutkimuksessa (Nagel 1961, 102-151). Jos tieteellisen tutkimuksen tulokset esitetään 'sääntöinä' tai 'lakeina', niiden olisi perustuttava lähinnä Nagelin esittämään ensimmäiseen vaihtoehtoon. Ravensteinin muuttoliikettä koskevat 'lait' eivät täytä tällaista teoreettista kriteeriä, ja hänen 'lakinsa' (väittämänsä) ovat yksittäisen tutkijan näkemys maassamuuton mekanismeista sekä niiden taustalla vallitsevista ilmiöistä. Ravensteinin kunniaksi on kuitenkin todettava, että hän on Ison-Britannian vuosien 1870 ja 1880 väestölaskennoista saamansa havainnot pystynyt kiteyttämään muotoon, joka on hyödyttänyt muuttoliiketutkimusta viimeisimmät sata vuotta.

Ennen kuin tarkastelemme lähemmin Ravensteinin lakeja yksityiskohdaisemmin, on syytä suhteuttaa hänen kirjoituksensa alan muuhun tutkimuskirjallisuuteen. Tällainen yleistarkastelu edesauttaa ymmärtämään Ravensteinin muuttoliikkeeseen liittyvien havaintojen monipuolisuus ja syvyys.

Muuttoliikkeeseen liittyy kolme tarkastelutasoa; muutot ovat viime kädessä yksilön suorittamaa rationaalista päätöksentekoa vaihdettaessa asuntoa *paikkakunnalta toiselle*. Riippuen yhteisön tai *yhteiskunnan* kulloisestakin kehitysvaiheesta, yksilön päätöksentekoprosessissa ja siten myös alueellisessa siirtymisessä on havaittavissa tiettyjä säännönmukaisuuksia. Maassamuuttoon liittyy siten aina yksilöllinen, alueellinen ja yhteiskunnallinen näkökulma.

Muuttotapahtuman lähtökohtana on *yksilön* suorittama alueellinen

asuipaikan vaihdos. Yksilötason muuttoliiketarkastelussa selvitetään muuttoa/muuttajia erillisten demografisten taustavariaabeleiden mukaan, so. iän, sukupuolen, siviilisäädyn jne. perusteella. Syvällisempänä muuttoliikkeen selityspäätökseen liittyvät subjektiiviset motiivit. Tarkastelun jäsentämiseksi yhdistetään muuttomotiiveja ja sitä kautta itse muuttajia erilaisiin ryhmiin. Tunnetuin tällainen ryhmitteily on sangen yksipuolinen työntö-veto -näkökulma, jonka lähtökohtana on alueiden välinen epätasapaino yksilön tarpeentyydytykseen tai hyvinvointiresurssien hallintaan liittyvissä asioissa. Yksilöllistä työntö-veto -tarkastelua voidaan kritisoida siitä, että se yksinkertaistaa liikaa muuttotapahtumaa. Samoin itse muuttoon johtavat taustatekijät esitetään usein ulkoapäin tulleina, tällöin yksilön oman muuttoprosessin tarkastelu jää helposti taka-alalle (esim. Lewis 1982, 101).

Useissa yksilötason muuttoliiketutkimuksissa *alueellinen* näkökulma on varsin vahva: esim. Leen työntö-veto -mallissa jonkin alueen puutteelliset elinolot "työntävät" yksilöitä siirtymään parempien elinolosuhteiden alueille. Tällaisissa yksilötason muuttotarkasteluissa alue ei ole kuitenkaan varsinainen objekti, koska alueelliset ominaisuudet toimivat siinä vain yksilöön perustuvan tarkastelun staattisena ja abstraktina lähtökohtana. Siten em. tyyppisessä tutkimuksessa ei aluekäsitteeseen ja sen sisältöön kiinnitetä syvällistä huomiota. Sen sijaan varsinaisissa alueellisissa tutkimuksissa huomio kohdistuu yhteiskunnan eri osa-alueiden kehityseroihin ja niihin vaikuttaneisiin tekijöihin. Ensisijaisena mielenkiinnon kohteena ovat tällöin tuotannon alueelliseen sijoittumiseen ja työvoiman liikkuvuuteen vaikuttavat tekijät. Muuton syihin vaikuttavat lähinnä alueiden väliset kehityserot. Alueellisen tarkastelun perinteiset teoriat ovat luonteeltaan usein taloustieteellisiä ja teoriat voidaan jakaa neljään ryhmään: 1) alueellisiin kasvuteorioihin, 2) keskusjärjestelmäteorioihin ja 3) sijaintiteorioihin. Näiden lisäksi ovat neljänneksi tarkastelunäkökulmaksi tulleet alueelliset hyvinvointiteoriat, joiden kehittäminen on tapahtunut yksilötaolisten hyvinvointiteorioiden yhteydessä (alueellisista hyvinvointiteorioista kts. esimerkiksi Kuitunen 1983).

Yhteiskunnallisella muuttoliikkeen tarkastelutasolla tutkitaan yhteiskunnan muutoksen (so. kehityksen ja muuttoliikkeen välisiä suhteita). Tällöin muuttoliike nähdään usein yhteiskunnan tuotantojärjestelmän luonnollisena mukautumiskeinona ja toimintamekanismina:

"Migration frequently is a major symptom of basic social change. Every region and every nation that has undergone extensive industrial development has simultaneously undergone a redistribution of its population." (Hauser & Duncan 1959, 486)

Yhteiskunnan kehityksen ja taloudellisen kasvun kannalta muuttoliike esitetään välttämättömänä ja osittain tarpeellisenakin ilmiönä. Lähtökohta-

na yhteiskuntatason tarkastelussa on, että se on primaarinen suhteessa yksilö- ja aluetasoon: maassamuuton yksilö- ja aluetasoon yhteydet ovat erilaiset eri yhteiskuntakehityksen vaiheissa (täältä osin voidaan puhua kontekstuaalivaikutuksesta: kontekstuaalianalyysissä yksilömuuttaja on riippuva ja yhteisömuuttaja riippumaton (selittävä) muuttaja (vrt. Valkoinen 1971, 126). Tyypillinen tällainen muuttoliikkeen ja yhteiskunnallisen muutoksen välistä yhteyttä mittaava ajatusrakennelma on Zelinskyn "mobility transition" -malli, jossa tarkastellaan demografisessa prosessissa (sisältää muuttoliikkeen) tapahtuneita muutoksia ajan funktiona. Zelinskyn mukaan yksilön muutossa on havaittavissa historian kuluessa säännönmukaisuuksia, jotka ovat olennainen osa yhteiskunnan modernisoitumisprosessia (Zelinsky 1971, 221-222). Mallissa on erotettavissa seuraavat vaiheet:

1. *Modernia yhteiskuntaa edeltävä traditionaalinen yhteiskunta.* Vaiheelle on tunnusomaista korkea syntyvyys ja kuolevuus, heikko taloudellinen kasvu ja vähäinen liikkuvuus.
2. *Varhaisen muutoksen yhteiskunta.* Kuolevuuden huomattava aleneminen aiheuttaa voimakkaan väestönkasvun ja massiivisen muuton maaseudulta kaupunkiin. Samalla muutto lisääntyy jonkin verran maaseudun syrjäisiin osiin ('to rural frontiers') ja ulkomaille.
3. *Myöhäisen muutoksen yhteiskunta.* Syntyvyys alenee huomattavasti, muutto kaupunkeihin heikkenee, samoin siirtolaisuus. Sen sijaan väestön yleinen liikkuvuus (lähinnä maassamuuttona) kasvaa.
4. *Kebittynyt yhteiskunta.* Vaiheelle on tunnusomaista alhainen kuolevuus ja syntyvyys. Maaseudulta kaupunkiin muutto jatkuu (joskin vähentyneenä), vaikkakin voimakas muutto kaupunkien sisällä ja välillä on tunnusomaista. Syrjäalueet elävät stagnaatiovaihetta. Zelinskyn mukaan tässä vaiheessa voi olla huomattavaa siirtolaisuuden ylijäämää.
5. *Tulevaisuuden kehitetty yhteiskunta.* Muuton luonne tässä vaiheessa on varsin selkiintymätön, mutta tutkija ennakoii maassamuuton tapahtuvan lähinnä kaupunkien sisäisenä tai välisenä muuttoliikkeenä. (Zelinsky 1971, 219-249).

Zelinsky tarkastelee maassamuuttoa hyvin kokonaisvaltaisesti ja sitoo sen taloudellisen kehityksen ja yhteiskunnan nykyaikaistumisen pitkäaikaisiin taustaprosesseihin. Kritiikkinä voidaan esittää, että 'mobility transition' -malli painottaa länsimaisen yhteiskunnan kehitystä ja muuttoliikettä. Kuitenkin sen avulla on helppo 'ankkuroida' Ravensteinin sekä toisaalta tämän symposiumin aikaiset yhteiskuntakehityksen vaiheet.

Ravensteinin 'lait' ja niiden yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu

Ravenstein muodosti 'lakinsa' selvittääkseen itselleen ja kuninkaallisen

tilastoseuran jäsenille vuosien 1870 ja 1880 väestölaskennan tuloksia. Hänen tärkeimpänä julkaisunaan on pidettävä vuosina 1885 ja 1889 'Journal of the Statistical Society' -aikakauslehdissä ilmestyneitä artikkeleita. 'Lakaina' pidetyt kaksi väittämää esiintyvät hajautettuina em. julkaisuihin.

Ravensteinin aikainen Iso-Britannia sijoittuu Zelinskyn mallin toiseen vaiheeseen, so. 'varhaisen muutoksen yhteiskuntaan'. Maa oli tuolloin voimakkaasti teollistunut ja teollistumiskehitys jatkui edelleen voimakkaana. Siten on luonnollista, että Ravensteinin kirjoituksissa tarkastellaan voimakkaasti maaseutu-kaupunki -muuttoa. Kirjoittaja oli hyvin selvillä siitä, että maan eri osat olivat toisistaan poikkeavissa taloudellisissa kehitysvaiheissa, joilla oli vaikutusta alueellisiin muuttovirtoihin. Yleistäen voidaan sanoa, että laeista neljäs, kahdeksas, yhdeksäs ja kymmenes sisälsivät alueellisen aspektin, muissa oli lähinnä yksilöllinen tarkastelunäkökulma.

Maamme nykyinen yhteiskuntakehityksen vaihe sijoittunee Zelinskyn mallissa neljännen vaiheen loppuun. Muutot maaseudulta kaupunkiin ovat vähentyneet, mutta sen sijaan kaupunkien välinen muutto on suhteellisesti tarkasteltuna kasvanut. Toisaalta maassamme on siirtolaisuustase ollut koko 1980-luvun positiivinen.

Seuraavassa tarkastellaan kutakin Ravensteinin 'lakia' erikseen ja samalla selvitetään niiden relevanssi tämän päivän muuttoliikkeeseen.

1. *Pääosa muutoista tapahtuu lyhyellä etäisyydellä*

Näkemyksellä pitää edelleen paikkansa, sillä maamme 600 000 maassamuuttotapahtumasta 2/3 tapahtuu nykyisin kunnan sisällä. Tulevaisuudessa (Zelinskyn 'kehittynyt yhteiskunta') lyhyiden muuttojen osuus kuitenkin vähenee, sillä kuntien välisessä muutossa painopiste siirtyy yhä enemmän maaseudulta kaupunkiin muutosta kaupunkien väliseen muuttoon. Kuntien välisistä muutoista kaupunkien välinen on pisin muuttovirta; Söderlingin maassamuuttotutkimuksen mukaan keskimääräinen muuttomatka kaupunkien välisessä muutossa oli 169 km, kun taas maaseudulta kaupunkiin muutossa vain 95 km. (Söderling 1983, 42).

2. *Muuttoliike etenee vaiheittain, askel askeleelta*

Maassamuuton osalta ei tätä väittämää ole tutkittu riittävästi. Jansenin mukaan 50 % Bristolin muuttaneista ei ollut tullut kaupunkiin suoraan (Jansen 1971, 2-21). Griggin mukaan ne harvat tutkijat, jotka ovat asiaa tutkineet suhtautuvat skeptisesti 'lain' paikkansapitävyyteen edes nykyisessä muuttotilanteessa (Grigg 1977, 47).

3. *Pitkän matkan muuttajat suosivat kohdealueena mahdollisimman huomattavaa kaupan tai teollisuuden keskusta*

'Laki' pitää paikkansa edelleen, sillä yleistyvään urakiertomuuttoon liittyen muutto tapahtuu nykyisin pienemmistä talouskeskuksista isompiin keskuksiin. (vrt. Simpanen 1985, 69) Ensimmäisen 'lain' kohdalla

todettiin, että kaupunkien välinen muutto on pisin kuntien välinen muuttovirta.

4. *Jokainen muuttovirta aiheuttaa kompensoivaa takaisinmuuttoa*
Tätä 'lakia' voidaan pitää varsin heikosti perusteltuna, eikä sitä ole pystytty myöhäisemmissäkään tutkimuksissa verifioimaan. Suomessa lisääntyivät muutot kaupungeista maaseudulle huomattavasti 1970-luvulla. Virta ei ollut kuitenkaan korvaavaa muuttoa, sillä päinvastaisen muuton (maaseudulta kaupunkiin) huippukausiin verrattuna (1950-luku) viive on liian pitkä.
5. *Kaupunkilaiset muuttavat vähemmän kuin maaseudun asukkaat*
Tältä osin Ravensteinin 'laki' ei pitänyt paikkansa edes 1880-luvun Isossa-Britanniassa, saati nykyisessä yhteiskuntakehityksessä. Yleistäen voidaan sanoa, että kaupunkiväestö on maaseudun asukkaita muuttoalttiimpaa.
6. *Naiset ovat muuttoalttiimpia kuin miehet*
Ero oli varsin huomattava naisten hyväksi Ravensteinin aikaan, saman havainnon on tehnyt myöhemmin Suomessa Lento tutkiessaan toista maailmansotaa edeltänyttä maassamuuttoa (Lento 1951, 71). Naiset muuttavat edelleen miehiä enemmän, joskin ero on supistunut huomattavasti. Nykyisin naisia on muuttajista 52 %.
7. *Useimmat muuttajat ovat aikuisia, mutta perheet muuttavat harvoin kotimaastaan pois*
'Laki' pitää edellen paikkansa, sillä Suomessa vuonna 1978 muuttaneista n. kolmasosa oli alle 20-vuotiaita. Lasten ja nuorten osuus muuttoliikkeessä on vähentynyt selvästi vuosien aikana; vuosina 1962-65 alle 15-vuotiaista oli maassamuuttaneista 27 % mutta vuonna 1978 vain 21 %. Kehitys jatkuu samansuuntaisena myös tulevaisuudessa. (vrt. Söderling 1981, 55).
8. *Suuret kaupungit kasvavat enemmän muuttoliikkeen kuin luonnollisen väestönkasvun ansiosta*
Ravenstein ei tarjonnut minkäänlaista todistetta väitteelleen, ehkä siksi että tulos oli yleistettävissä vain muutamiin englantilaisiin kaupunkeihin. 'Laki' ei ole myöskään nykyisin pätevä selvittämään suurten kaupunkien kasvua. Sen sijaan hallintorajat ylittävien keskusten kohdalla väite pitää paremmin paikkansa (vrt. Pääkaupunkiseudun kasvuun vaikuttaneet tekijät).
9. *Muuttoliikkeen volyyymi kasvaa teollisuuden ja kaupan kehittyessä ja kulkuyhteyksien parantuessa*
Väite on vaikeasti todennettavissa. Suomessa esimerkiksi muuttoliikkeen volyymin kehitys vuosien 1950-1984 välisenä aikana on ollut varsin epäjohdonmukainen, sillä vuonna 1973 alkaneen taloudellisen laman seurauksena muuton volyyymi aleni huomattavasti. Vasta-argu-

menttina voidaan kuitenkin esittää, että Ruotsissa tapahtuu vuosittain enemmän maassamuuttoja kuin Suomessa (vrt. Söderling 1984, 34-35). Ruotsi on maattamme yhteiskuntarakenteeltaan edellä n. 10 vuotta. Tämä antaa aiheen olettaa, että informaatioyhteiskuntaan siirtyminen vaikuttaa Suomessa muuton volyyymiin lisäävästi.

10. *Muuttojen pääsuunta on maatalousalueilta teollisuuden ja kaupankeskuksiin*

Väite on varsin vahvasti sidoksissa Ravensteinin aikaiseen yhteiskunnalliseen kehitysvaiheeseen. Nykyisin tärkein muuttovirta suuntautuu kaupungista toiseen ja tulevaisuudessa tämä muuton suunta tulee vahvistumaan.

11. *Muuttoliikkeen keskeiset syyt ovat taloudellisia*

Väite pitää edelleen paikkansa. Ravensteinin aikana n. 100 vuotta sitten syntyivät suuret teollisuuskeskukset ja muuton yksilötason motiivit liittyivät lähinnä maaseudulta kaupunkeihin tulleen työväestön työllistämiseen. Nykyisin työmotiivi on tärkein muuttosyy (44 %) asumisen ollessa toiseksi tärkein (23 %; Söderling 1983, 99). Tulevaisuudessa työn merkitys muutossa lienee edelleen huomattava, joskin motiiviin liittyyneenä yhä enemmän urakiertoa ja siten veto-tekijöistä aiheutuvaa muuttoliikettä.

Ravenstein pyrki selventämään ja jäsentämään 'laeillaan' muuttoliikkeestä saatua tilastollista informaatiota. Hänen menetelmiään voidaan nykyisten tieteellisten mittapuiden mukaan pitää varsin heikkoina, jopa virheellisinä. Kuitenkin hänen ansiostaan muuttoliikkeen todellisuus on jäsentynyt selväksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi. Ravensteinin merkitystä korostaa sekin, että monet nykyaikaiset ja uusina pidetyt teoriat tai mallit ovat vain modifiointeja hänen 'laeistaan'; esimerkiksi Leen (1966) esittämällä 'työntö-veto' -mallilla on selvät teoreettiset yhteytensä Ravensteinin 1880-luvulla esittämiin näkemyksiin. Onkin oletettavaa, että myös informaatioyhteiskunnassa tutkimustyötä harjoittavat saavat tunnustaa hänet oppimestarikseen.

Lähteet:

GRIGG, D. B.: E. G. Ravenstein and the "Laws of Migration". *Journal of Historical Geography*, 3,1 (1977) 41-54.

HAUSER, Philip and DUNCAN, Otis: *The Nature of Demography*, Chicago 1959.

KUITUNEN, Jorma: *Hyvinvoinnin alueellinen erilaistumisprosessi ja alueellinen kehittäminen*. Tampereen yliopisto. Aluetiede. Tutkimuksia Sarja B. 30/83. Tampere 1983.

LEE, Everett: *A Theory of Migration*. *Demography*, 3, 1966, pp. 47-57.

- LENTO, Reino: Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878-1939. Helsinki 1951.
- LEWIS, G.J.: Human Migration. New York 1982.
- MARGOLIN, Julius: International Migration: Measurement and Models In: Brown and Neuberger (eds.): International Migration. New York 1977, pp. 135-144.
- NAGEL, E.: The Structure of Science. London 1961.
- NIINILUOTO, Ilkka: Tieteellisen käsitteen- ja teorianmuodostuksen perusteita. Helsingin yliopisto, filosofian laitoksen julkaisuja No 2 1975.
- RAVENSTEIN, E.G.: The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society 48 (1885), 167-227.
- RAVENSTEIN, E.G.: The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society 52 (1889), 241-301.
- SIMPANEN, Matti: Turun lähtömuuttotutkimus. Turusta vuonna 1984 muualle Suomeen muuttaneet. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia No 4, Turku 1985.
- SÖDERLING, Ismo: The Main Characteristics of Migrants. Yearbook of Population Research in Finland, XIX 1981, pp. 47-61.
- SÖDERLING, Ismo: Maassamuutto ja muuttovirrat. Siirtolaisuustutkimuksia A 11. Turku 1983.
- SÖDERLING, Ismo: Internal Migration - Migration Flows. Scandinavian Population Studies 6:1, pp. 35-50. Stockholm 1984.
- VALKONEN, Tapani: Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. Helsinki 1978.
- ZELINSKY, Wilhem: The Hypothesis of the Mobility Transition. Geographical Review 61. 1971, pp. 219-249.

12.3. KOTISEUDUN MERKITYS MUUTTOVIRTOJEN SUUNTAUTUMISESSA. E.G. RAVENSTEIN JA 1980-LUVUN VÄESTÖMUUTOKSIA SUOMESSA.

Apul.prof. Olli Kultalahti

Ravensteinia voidaan pitää yhtenä ensimmäisistä alueiden epätasaista kehitystä tutkineista tiedemiehistä. Hänen muuttovirtojen suuntautumista koskevat tulkintansa perustuivat huomattavalta osalta toisaalta kaupunkiyhdyskuntien rakenteellisiin eroihin ja toisaalta maaseutualueiden kehitysongelmiin. Hänellä ei ollut tilastoja muuttotapahtumista sinänsä, vaan hän perusti analyysinsä nykyisen asuinpaikkakunnan ja syntymäpaikkakunnan sijaintiin. Hän tarkasteli myös laajempien kotiseutujen (piirikuntien) yhteyttä muuttovirtoihin. Syntymäpaikkakunnan ja kotiseudun merkitys Ravensteinin töissä korostui luultavasti juuri tilastointiperiaatteiden vuoksi.

On mielenkiintoista havaita, että nyt sata vuotta myöhemmin kotiseutu on jälleen noussut korostetusti esille. Puhutaan juurista, etsitään juuria. Muuttoliiketutkimuksessa on kuitenkin varsin vähän kiinnitetty asiaan huomiota. Tämä puute on varmasti syytä poistaa, sillä synnyinseutu muodostaa muiden seikkojen ohella yhden tärkeän vetovoimatekijän. Asialla on sekä muuttoliiketeoreettinen että laajempi yhteiskuntapoliittinen, erityisesti aluepoliittinen, merkityksensä. On syytä katsoa missä oloissa ihmisen juurilla on muuttamista ohjaavaa vaikutusta. Voisivatko juuret esimerkiksi houkutella kaupunkikeskusten ulkopuolelle muuttajia, jotka kykenevät edistämään alueen sosiaalista ja taloudellista kehitystä?

Ravensteinin muuttoliikeanalyysija tunnetaan jo vuodelta 1876, jolloin tuli julkisuuteen hänen artikkelinsa "Census of the British Isles, 1871. Birthplaces and Migration" (The Geographical Magazine, July, August and September 1876). Ravenstein toteaa artikkelissaan, että laajaa tilastomateriaalia (Census Returns) vuodelta 1871 ei ole tutkittu siinä määrin kuin sen sisältämä arvokas informaatio edellyttäisi. Etsimättä tulee mieleen sama ajatus 1980-luvun Suomesta.

Ravenstein jatkoi analyysijaan kymmenen vuotta myöhäisemmällä tilastoilla (Census of the British Isles, 1881). Laaja artikkeli julkaistiin kahtena osana nimellä "The Laws of Migration" (Journal of the Statistical Society Vol. XLVIII, June 1885 ja Journal of the Statistical Society, Vol. LII, June 1889).

Ravenstein analysoi muuttoliikettä alueellisen muutoksen osoittimena eri tasoilla. Hän puhuu erilaisista elementeistä, jotka sisältyvät muuttoliikkeeseen. Laajimpina aluetasoina hän tarkastelee ulkomaalaisten ja siirto-
maavallan vaikutusta väestömuutoksiin (ks. erityisesti artikkelia vuodelta

1889). Eri kansallisuudet, kuten esim. irlantilaiset ja skotlantilaiset muodostavat seuraavan aluetason. Kansallinen, piirikunnallinen ja kaupunki-kohtainen analyysi tulevat seuraavina. Erityisenä mielenkiinnon kohteena hänellä on myös ns. 'rajavaikutus' eli eri laajuisten hallinnollisten rajojen aiheuttamat virheet tuloksissa. Jos alue on kovin laaja, rajojen ylitse ulottuvaa muuttoliikettä on vähemmän kuin pienillä alueilla. Toisaalta 'rajanalyysi' antaa myös yhden mahdollisuuden muuttojen pituuden tarkasteluun.

Varsin tärkeä alueellisen muutoksen kannalta on Ravensteinin käsitepari 'counties of absorption and counties of dispersion' (1885, 184). Edelliset ovat piirikuntia, jotka kasvattavat väestöään muuttoliikkeen avulla, jälkimmäiset puolestaan menettävät sitä. Kysymyksessä on siis itse asiassa epätasaista alueellista kehitystä kuvaava keskeinen käsitepari. Ravensteinin analyysi ei jää yksinomaan väestömuutokseen. Hän kytkee nämä muutokset alueiden ja yhdyskuntien elinkeinorakenteeseen ja taloudelliseen toimintaan. Monipuoliset kaupan ja teollisuuden alueet antavat ihmisille paremmat mahdollisuudet kohtuulliseen elintasoon — ja siis houkuttelevat muuttamaan.

Kuten tunnettua Ravenstein kehitti tutkimustulostensa pohjalta niin sanotut 'muuttoliikelait':

1. Pääosa muutoista tapahtuu lyhyellä etäisyydellä.
2. Muuttoliike etenee vaiheittain askel askeleelta.
3. Pitkänmatkan muuttajat suosivat kohdealueina mahdollisimman huomattavaa kaupan tai teollisuuden keskusta.
4. Jokainen muuttovirta aiheuttaa kompensoivaa takaisinmuuttoa.
5. Kaupunkilaiset muuttavat vähemmän kuin maaseutuasukkaat.
6. Naiset ovat muuttoalttiimpia kuin miehet, mutta miehet siirtyvät useammin maan rajojen ulkopuolelle.
7. Useimmat muuttajat ovat aikuisia, mutta perheet muuttavat harvoin kotimaastaan pois.
8. Suuret kaupungit kasvavat enemmän muuttoliikkeen kuin luonnollisen väestönlisäyksen vuoksi.

Muuttoliikelait syntyivät voimakkaasti teollistuvan yhteiskunnan alueellisten muutosten pohjalta. Niillä on vielä paljon sanottavaa 1900-luvun loppupuolen yhteiskunnissa. Niitä voidaan luonnollisesti kritisoida, eivätkä läheskään kaikki lait pidä sellaisenaan paikkaansa nykyajan palvelu- ja tietoyhteiskunnassa. Mutta ensimmäisinä järjestelmällisinä alueellisina, taloudellisina ja väestöanalyyseinä ne muodostavat pohjan, jolta aivan ilmeisesti monet myöhemmät teoriat ovat saaneet voimakkaita vaikutteita. Ajatellaanpa vain esim. Stoufferin 'väliintulevien mahdollisuuksien' teoriaa muuttoliikkeestä tai miksejäpä myös Myrdalin kasautuvan kasvun teoriaa — ja monia muita epätasaista alueellista kehitystä kuvaavia selitysmalleja.

Seuraavassa esittelen eräitä tilastotietoja 1900-luvun jälkipuolen Suomesta. Analyysit ovat Ravensteinin innoittamia, ja niissä pohditaan kotiseudun merkitystä modernissa yhteiskunnassa. 'Kotiseutu' samaistetaan syntymäkuntaan. Tarkoituksenmukaista olisi tutkia myös laajemman kotiseudun, esim. läänin, merkitystä, mutta siihen ei ole tässä yhteydessä mahdollisuutta.

Nykyisellä asuinpaikkakunnallaan syntyneet

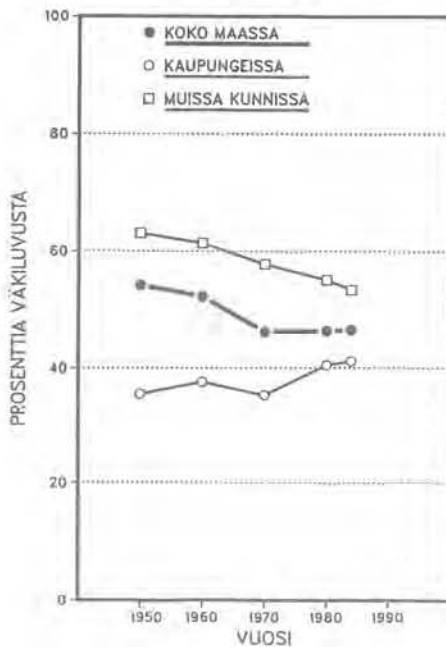
'Paljasjalkaisten' kuntalaisten eli nykyisellä asuinpaikkakunnallaan syntyneiden osuuteen vaikuttavat monet tekijät: 1) koko elämänsä samalla paikkakunnalla asuneiden määrä, 2) takaisin syntymäpaikkakunnalleen muualta palaavien määrä, 3) vieraspaikkakuntalaisten tulo- ja lähtömuutto sekä 4) luonnollinen väestönkasvu eli syntyneiden ja kuolleiden määrän suhde.

Seuraavassa esitetään eräitä tietoja edellä mainituista tekijöistä lääneittäin ja kuntamuodottain. Tarkastelu ulottuu ajallisesti vuodesta 1950 vuoteen 1984.

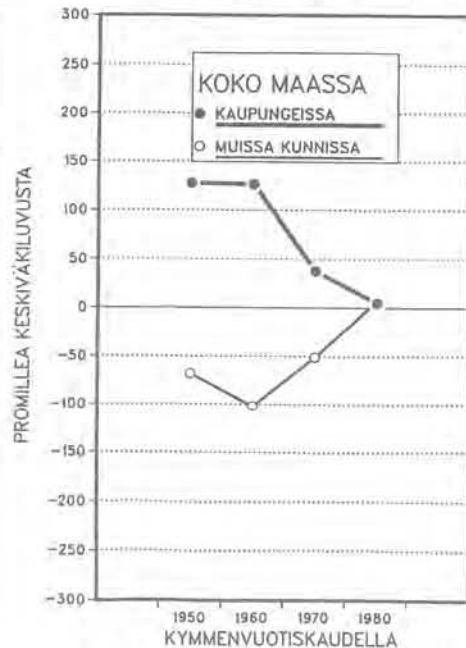
Kuvassa 1 esitetään tiedot koko maasta. Syntymäkunnassaan asuvien

Kuva 1.

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

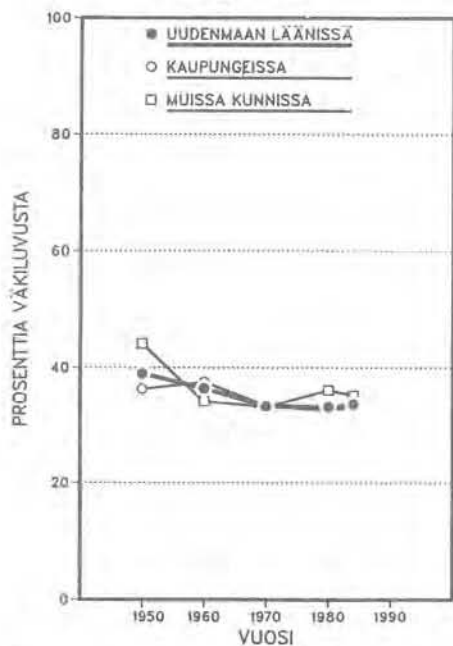
osuus 50- ja 60-luvuilla putosi noin 55 prosentista alle 50 prosenttiin. 70-luvulla ja 80-luvun alkupuolella osuus ei laskenut, vaan pysyi jokseenkin samana. Käyrä noudattelee karkeasti muuttoliikkeen vaihteluita kyseisinä aikoina. Muuttoliike oli erittäin vilkasta aina 70-luvun alkupuolelle saakka, mutta väheni sen jälkeen huomattavasti.

Kuntamuodottain löytyy kuitenkin huomattavia eroja. Maaseudulla — kuntamuodolla mitattuna — syntymäpaikkakunnalla asuvien osuus on tasaaisesti laskenut, kaupunkikunnissa heidän osuutensa on sen sijaan 70-luvulta alkaen varsin nopeasti noussut. Muuttoliikkeen osalta tätä kasvua on voinut voimistaa lähinnä kaksi seikkaa: kaupunkien tulomuuttajat ovat olleet huomattavalta osin juurilleen palaavia paluumuuttajia ja/tai muualla syntyneet ovat muuttaneet pois. Kaupunkien ja muiden kuntien väliset erot luonnollisessa väestönkasvussa eivät yksin riitä selitykseksi. Esimerkiksi Majava (1968, 90) toteaa, että kaupunkien ja kauppaloiden nopeaan väestönkasvuun vuosina 1951–1960 myötävaikuttivat tasaveroisesti sekä luonnollinen lisäys että muuttovoitto. Nämä kaksi väestönmuutoksen osatekijää ilmeisesti eliminoivat toistensa vaikutuksia, sillä edellinen lisää ja jälkimmäinen vähentää syntymäpaikkakunnallaan asuvien suhteellista osuutta. 70-luvulla syntyneiden enemmisyys vaihtelee kaupungeissa vuosittain 4.9–6.8 promillen välillä ja muissa kunnissa vastaavasti 0.2–2.1 promillen välillä. Vuosikymmenen ensimmäisellä puoliskolla nettomuuttaneisuutta osoittavat luvut olivat kaupunkien osalta korkeammat kuin syntyneisyyden enemmyyttä osoittavat luvut. Vuosikymmenen jälkipuolella ne puolestaan olivat täysin päinvastaisia. Tänä aikana luonnollinen väestönlisäys ilmeisesti selitti huomattavan osan syntymäpaikkakunnalla asuvien kasvusta. Samaan suuntaan on luonnollinen väestönlisäys vaikuttanut myös 80-luvulla. Esimerkiksi 1981–83 syntyneisyyden enemmisyys oli kaupungeissa vuosittain keskimäärin 5.4 promillea ja muissa kunnissa 2.7 promillea. Kaupungit kärsivät tällöin muuttotappiota ja muut kunnat saivat vastaavasti muuttovoittoa.

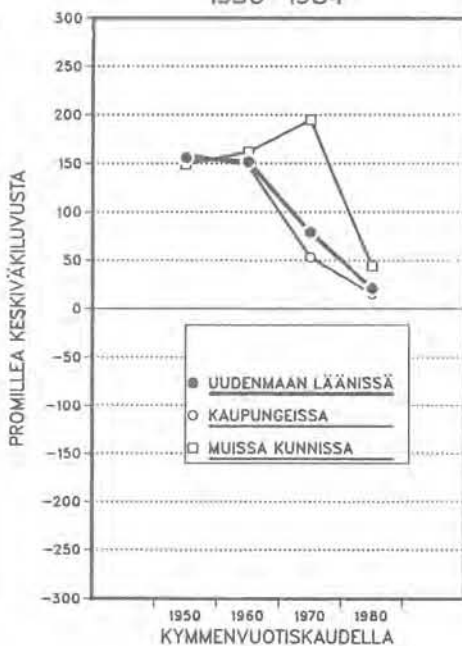
Kunnittaista nettomuuttaneisuutta osoittavasta kuvasta 2 nähdään, että 50-luvulla, jolloin syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuus laski lievästi kaupungeissa ja nousi jonkin verran maalaiskunnissa, muuttotase oli maalaiskunnille epäedullinen. Kaupunkien saadessa lisäväestöä maaseudun kunnat menettivät vuosittain noin 0,7 % väestöstään. Seuraavalla vuosikymmenellä prosenttiluku nousi yhteen prosenttiin. Vaikka siis maalaiskunnat menettivät kiihtyvällä vauhdilla väestöä, myös syntymäkunnassa asuvien osuus pieneni. *Voidaan siis sanoa, että 60-luku irroitti nimenomaan maaseudun väestöä juuriltaan.* 70-luku ja 80-luvun alkupuoli merkitsivät muuttotaseiden erojen pienentymistä niin, että kuluvalle vuosikymmenellä nettomuuttaneisuus on kummassakin kuntaryhmässä lähellä nollaa.

Kuva 2.

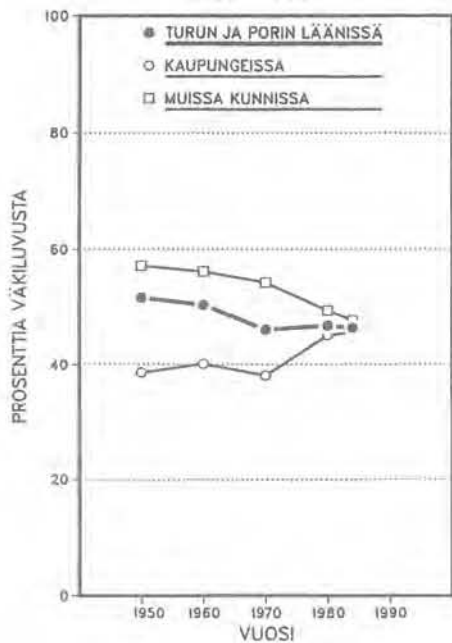
Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

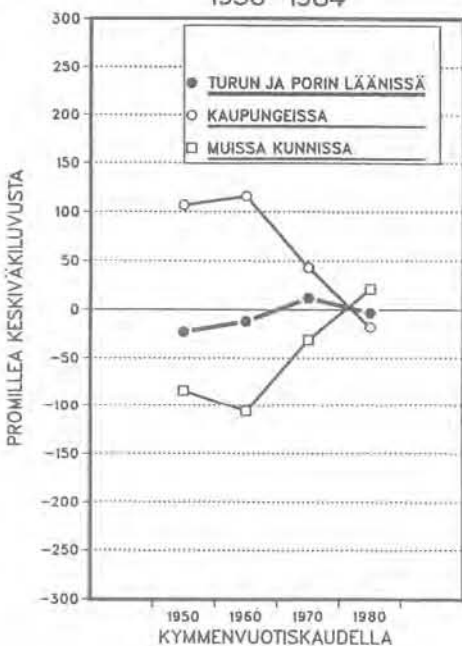
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

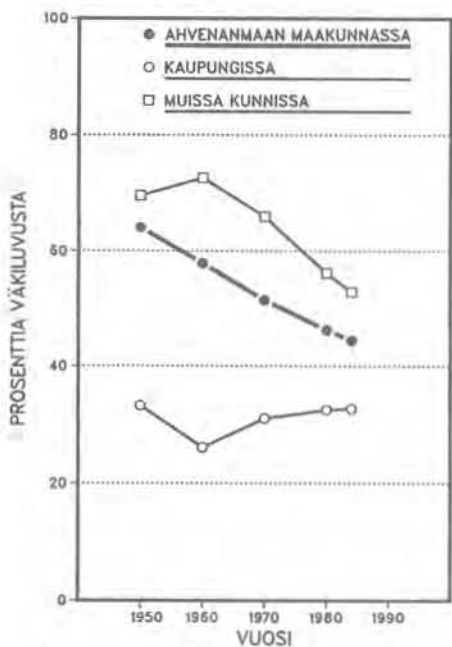

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

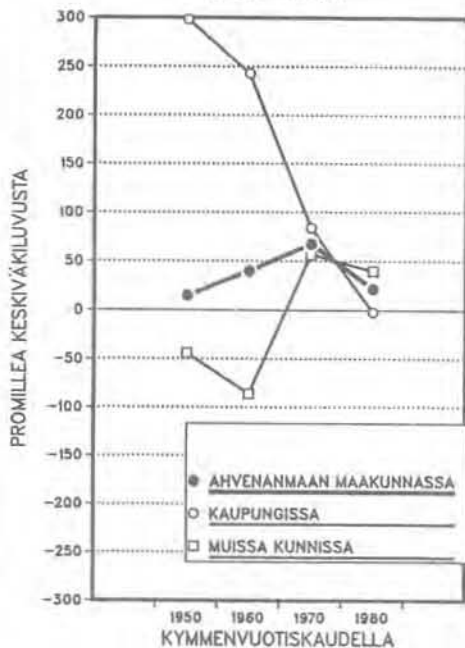

Kuva 2 (jatk.)

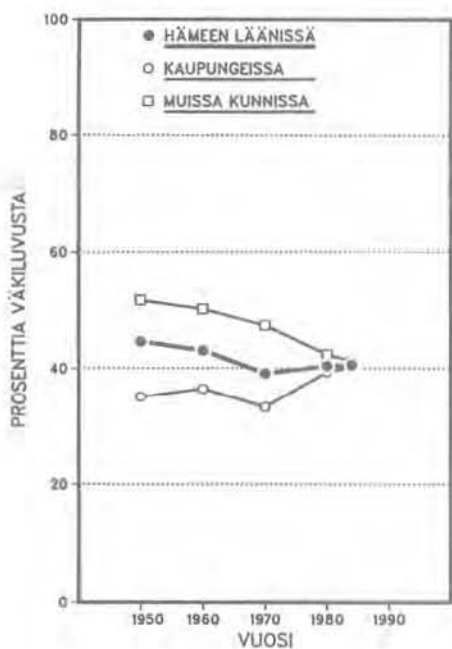
Syntymäkunnassa asuvien osuus
1950–1984

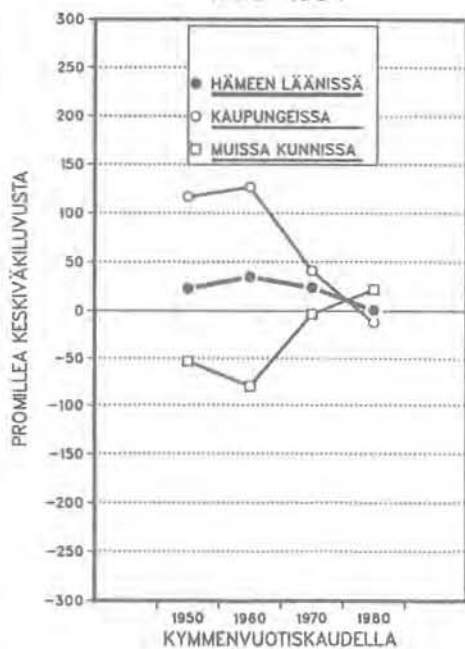
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassa asuvien osuus
1950–1984

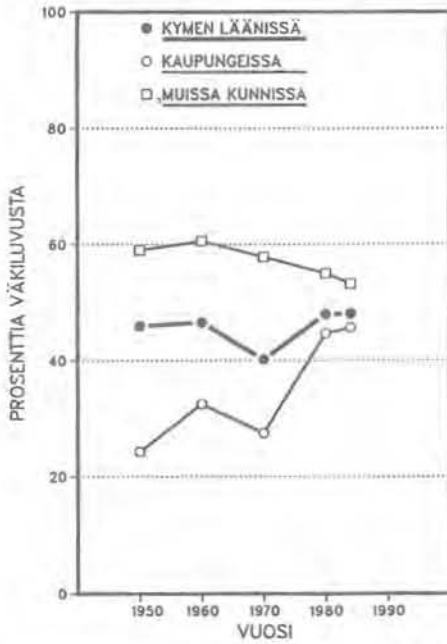

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

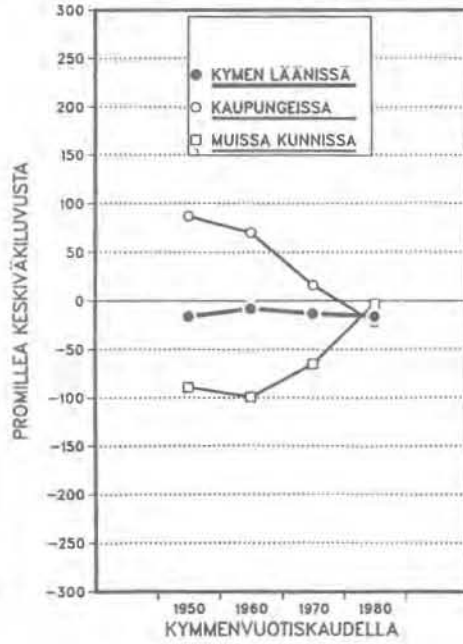

Kuva 2 (jatk.)

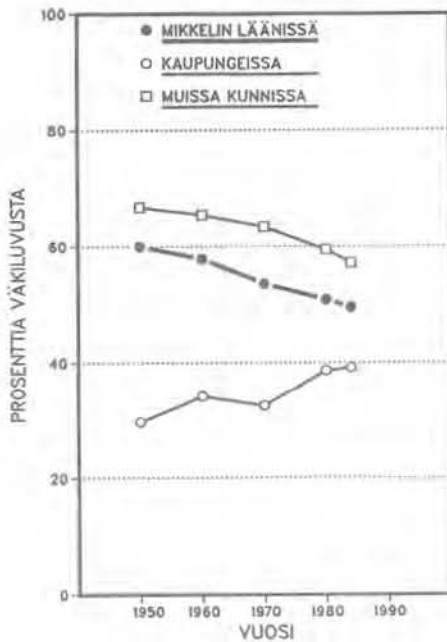
Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

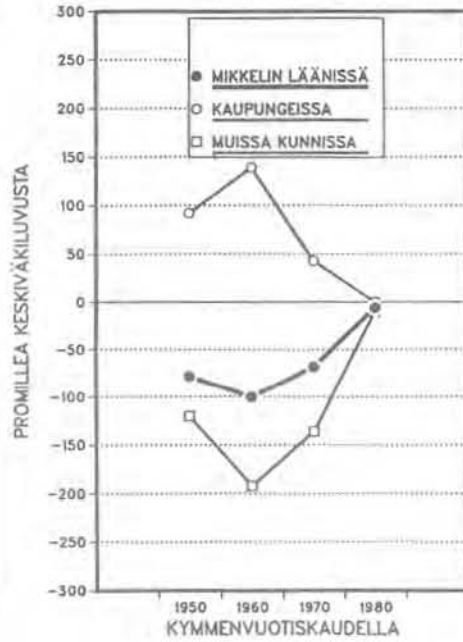
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

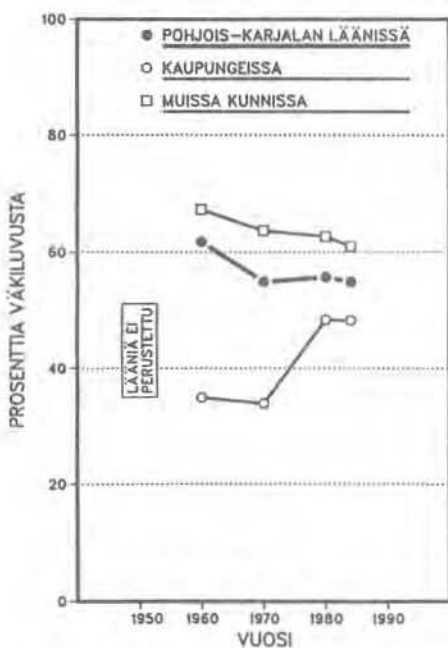

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

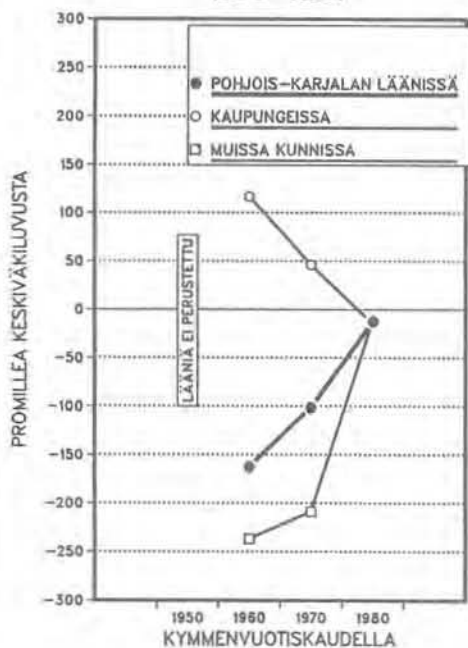

Kuva 2 (jatk.)

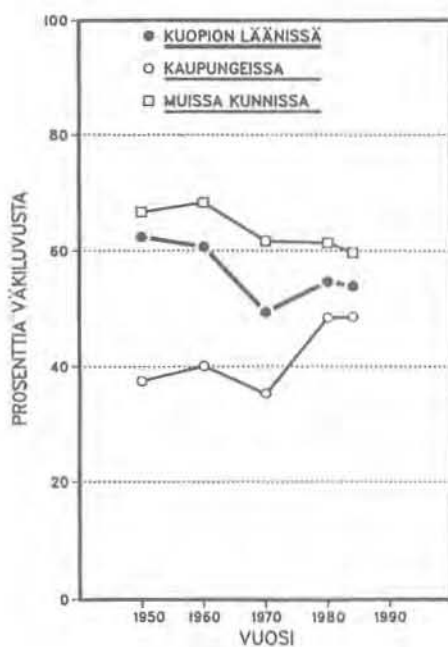
Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

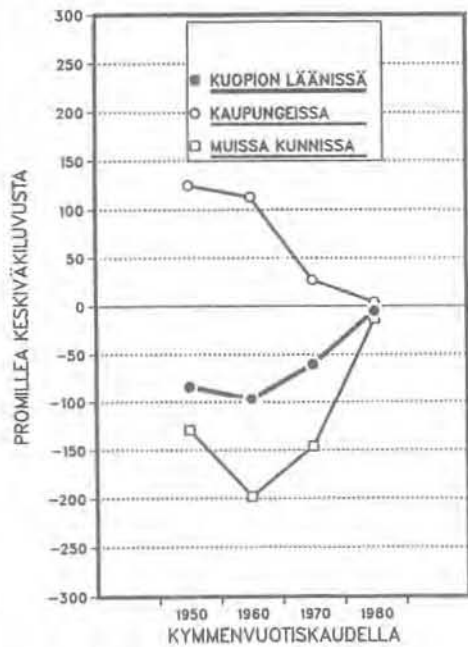
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

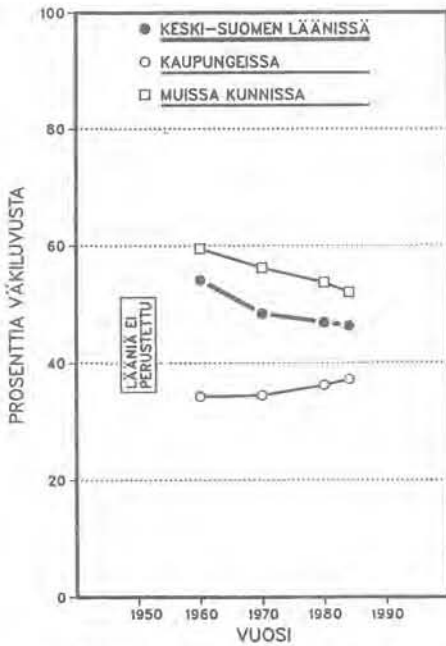

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

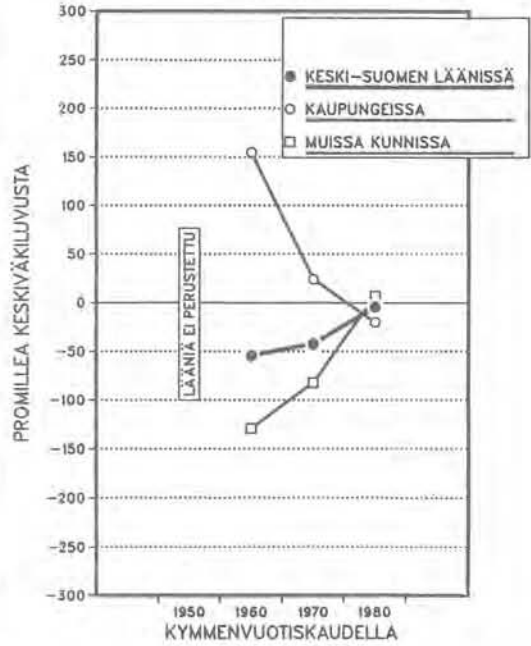

Kuva 2 (jatk.)

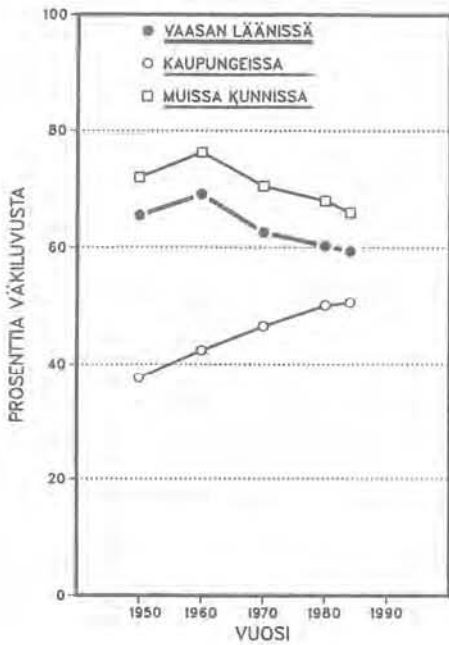
Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

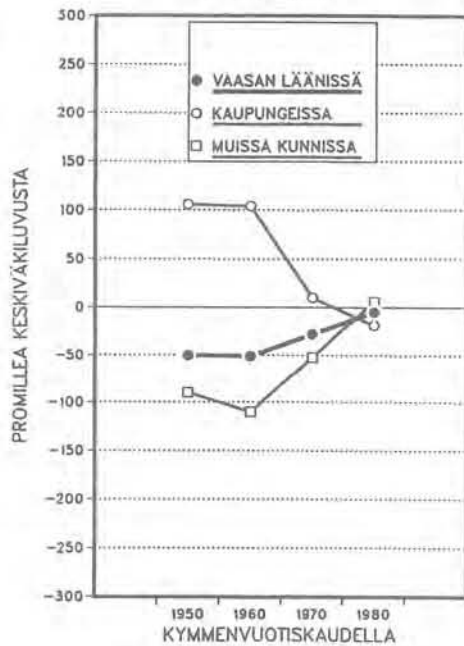
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

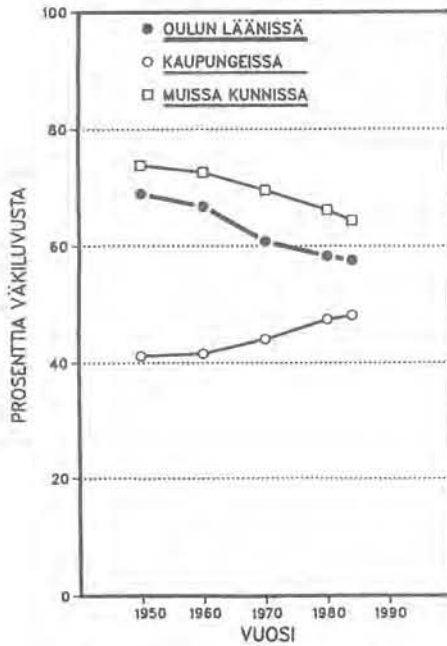

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

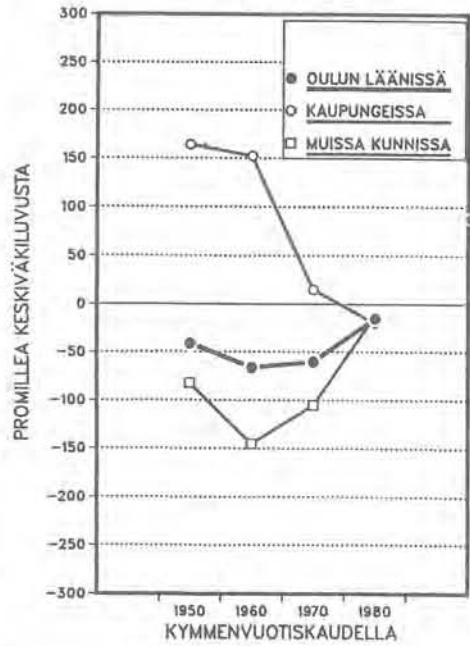

Kuva 2 (jatk.)

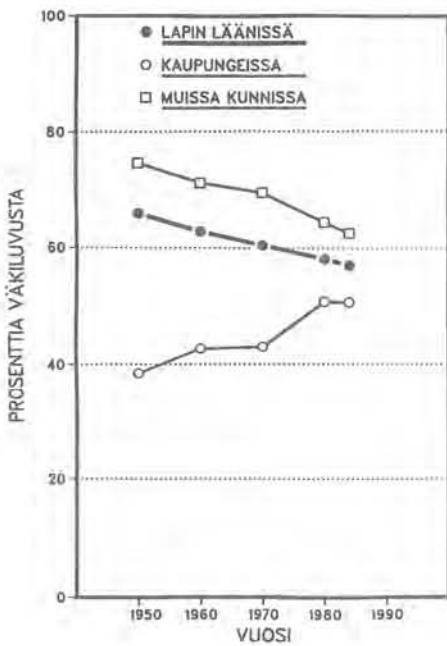
Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

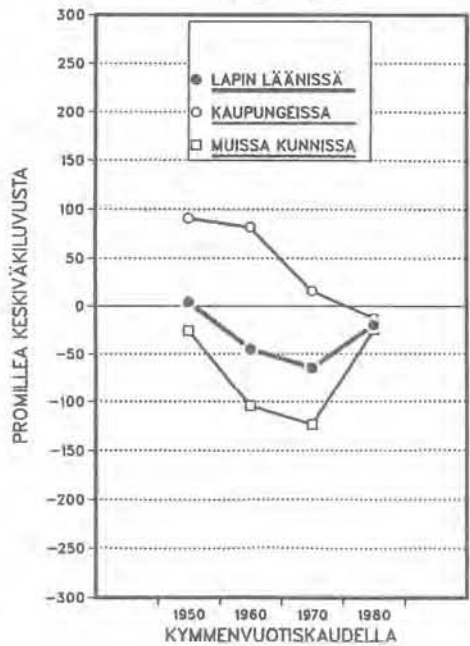
NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
1950–1984

NETTOMUUTTANEISUUS
1950–1984

Taulukko 1. Maassamuutto Suomessa ja siirtolaisuus vuonna 1981

Muuton suunta		Muuttojen määrä (%)	
<i>Maassamuutto (88,4 %)</i>		(219 605)	
Kaupungista kaupunkiin			
– kumpikaan ei syntymäkunta	19.4		
– syntymäkaupungista muuhun kaupunkiin	8.8		
– muusta kaupungista syntymäkaupunkiin	3.6		
			31.8
Kaupungista muuhun kuntaan			
– kumpikaan ei syntymäkunta	12.1		
– syntymäkaupungista muuhun kuntaan	6.9		
– kaupungista muuhun syntymäkuntaan	3.4		
			22.4
Muusta kunnasta kaupunkiin			
– kumpikaan ei syntymäkunta	10.8		
– syntymäkunnasta kaupunkiin	8.6		
– muusta kunnasta syntymäkaupunkiin	2.6		
			22.0
Muusta kunnasta muuhun kuntaan			
– kumpikaan ei syntymäkunta	6.1		
– syntymäkunnasta muuhun kuntaan	4.5		
– muusta kunnasta syntymäkuntaan	1.6		
			12.2
			88.4
<i>Siirtolaisuus (11,6 %)</i>			
Kaupungista Pohjoismaihin			
– lähtökaupunki ei syntymäkaupunki	1.3		
– syntymäkaupungista Pohjoismaihin	0.9		
			2.2
Muusta kunnasta Pohjoismaihin			
– lähtökunta ei syntymäkunta	0.5		
– syntymäkunnasta Pohjoismaihin	0.6		
			1.1
Pohjoismaista kaupunkiin			
– tulokaupunki ei syntymäkaupunki	2.4		
– Pohjoismaista syntymäkaupunkiin	0.9		
			3.3
Pohjoismaista muuhun kuntaan			
– tulokunta ei syntymäkunta	1.6		
– Pohjoismaista syntymäkuntaan	0.9		
			2.5
Muu siirtolaisuus			
			2.5
			11.6
		100.0	100.0

Taulukossa 1 esitetään vuoden 1981 muuttoliike kokonaisuudessaan. Mukana on sekä maassamuutto että siirtolaisuus. Muuttoja oli vajaat 220 000. Kaupunkien välinen muutto oli yleisintä, 31,8 % kaikista muutoista. Mielenkiintoista on havaita, että seuraavana tulee kaupungeista maaseudulle (muihin kuntiin) suuntautuva muutto (22,4 %). Siirtolaisuuden osuus eli muutot ulkomaille ja sieltä Suomeen on 11,6 % kaikista muutoista. Yleisin siirtolaisvirta oli Pohjoismaista — pääasiassa Ruotsista — tuleva paluumuutto kaupunkiin (3,3 prosenttia kaikista muutoista eli runsas neljännes koko siirtolaisuudesta).

Taulukon 1 avulla voidaan kartoittaa myös syntymäseudun merkitystä muuttovirtojen suuntautumiselle.

Taulukon 2 luvut on poimittu taulukosta 1. Niihin on otettu mukaan lisäksi kohdasta 'muu siirtolaisuus' (ks. taulukko 1) syntymäpaikkakunnalta Pohjoismaiden ulkopuolelle suuntautunut sekä päinvastainen siirtolaisuus.

Taulukko 2. Muuttovirtojen suuntautuminen syntymäpaikkakunnan mukaan vuonna 1981

Muuton suuntautuminen	% kaikista muutoista
Syntymäkaupunkiin muuttaneita	7.2
Syntymäkaupungista muuttaneita	17.0
Erotus	— 9.8
Muuhun syntymäkuntaan muuttaneita	6.0
Muusta syntymäkunnasta muuttaneita	13.7
Erotus	— 7.7

Syntymäpaikkakunnallaan asuvien määrä väheni muuttoliikkeen seurauksena siis määrällä, joka on 17,5 prosenttia kaikista muutoista eli noin 38 000 ihmisellä. Kaupunkien osuus tästä 'paljasjalkaisten' vähenemisestä on 56 prosenttia. Kaupunkiväestön osuus oli samana aikana kuitenkin 59,9 prosenttia, joten vuoden 1981 muuttoliike pienensi suhteellisesti vähemmän syntymäpaikkakunnallaan asuvien määrää kaupungeissa kuin muissa kunnissa. Tämä yhden esimerkkivuoden tilasto osoittaa siten puolestaan, että Kuvan 1 tulokset ovat ainakin osittain tulkittavissa muuttoliikkeen seurauksiksi. Päätelmää vahvistaa vielä se, että kaupunkiin muuttaneet ovat suhteellisen nuorta väkeä, joilla syntyvyys on korkea. Toisaalta maaseudulle jääneiden vanhusten korkea kuolleisuus vähentää syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuutta. Maaseudun vanhuksista lienee suhteellisen suuri osa paljasjalkaisia kuntalaisia ja vastaavasti kaupunkiin muuttaneiden nuorten joukossa lienee suhteellisen vähän paljasjalkaisia. Luonnollinen väestönkasvu siis tuskin

voi yksin selittää syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuuden kasvua kaupungeissa.

Taulukosta 2 nähdään edelleen, että *syntymäkunnastaan* – kaupungista tai muusta kunnasta – muuttaneita oli 30.3 prosenttia kaikista muuttaneista eli runsaat 60 000 muuttoja vuonna 1981. Näistä palasi seuraavana vuonna (1982) 3771 henkilöä eli 5.7 prosenttia takaisin syntymäkuntaansa. Tämä luku on suurempi kuin kaikkia maassamuuttaneita osoittava vastaava prosenttiluku, joka on 4.5. Jos mukaan otetaan myös ulkomaille vuonna 1981 muuttaneet ja sieltä seuraavana vuonna lähtökuntaansa palanneet, prosenttiluku nousee 5.3:een (Kultalahti 1984, 107). Prosenttilukua kasvattaa erityisesti Pohjoismaista – pääasiassa Ruotsista – lähtökuntaansa palanneiden suuri määrä.

Edellä esitetyt prosenttiluvut osoittavat siis, että syntymäseudulla on vetovoimaa, joka aiheuttaa paluumuuttoa. Tämä vetovoima riippuu kuitenkin siitä, onko syntynyt kaupungissa tai maaseudulla. Esimerkiksi kaupunkikunnassa syntyneistä, jotka muuttivat vuonna 1981 pois, palasi seuraavana vuonna lähes viisi prosenttia takaisin. Muissa kunnissa syntyneiden muuttajien vastaava prosenttiluku oli hieman yli neljä (Kultalahti 1984). Näyttää lisäksi siltä, että mitä koulutetummasta muuttajasta on kysymys sitä enemmän syntymäkunnan kuntamuoto vaikuttaa paluultuuteen. Pitkälle koulutetut palaavat hyvin harvoin maaseudulle (Kultalahti 1986).

Voimme kooten todeta, että kaupunkilaiset muuttavat suhteellisen harvoin pois syntymäpaikkakunnaltaan tai jos muuttavat niin palaavat suhteellisen usein takaisin. Kokonaisuudessaan muuttoliike siis näyttää lisäävän syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuutta kaupungeissa ja vähentävän sitä muissa kunnissa. Seuraavassa tarkastellaan tilannetta lääneittäin.

Läänit voidaan jakaa viiteen ryhmään syntymäpaikkakunnallaan asuvien prosenttilukujen mukaan: 1) Uudenmaan lääni (33.6 %), 2) Hämeen lääni (40.6 %), Ahvenanmaa (44.9 %), Keski-Suomen (46.4 %) sekä Turun ja Porin läänit (46.6 %), 3) Kymen (48.1 %) ja Mikkelin (49.8 %) läänit, 4) Kuopion (54.0 %) ja Pohjois-Karjalan (55.1 %) läänit sekä 5) Lapin (57.3 %), Oulun (57.8 %) ja Vaasan (59.6 %) läänit.

Uudenmaan läänin väestökasvu on vuosikymmenien ajan perustunut pääosiltaan tulomuuttoon. Sen samoin kuin muiden eteläisten läänien alhaiset prosenttiluvut ovat tästä syystä ymmärrettäviä. Niinpä näissä lääneissä myös *kaupunkien naapurikunnissa* syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuudet ovat pieniä. Tulomuuttaneista moni asuu kaupungin ulkopuolella vaikka usein käykin töissä kaupungissa (ks. Kuva 3). Muissa osissa maata tilanne näyttää erilaiselta: kaupungeissa 'paljasjalkaisten' osuus on suhteellisen pieni mutta kohoaa hyppäyksenomaisesti niiden naapurikunnissa. Reuna-alueilla sijaitsevilla kunnissa prosenttiluvut ovat kaikkein

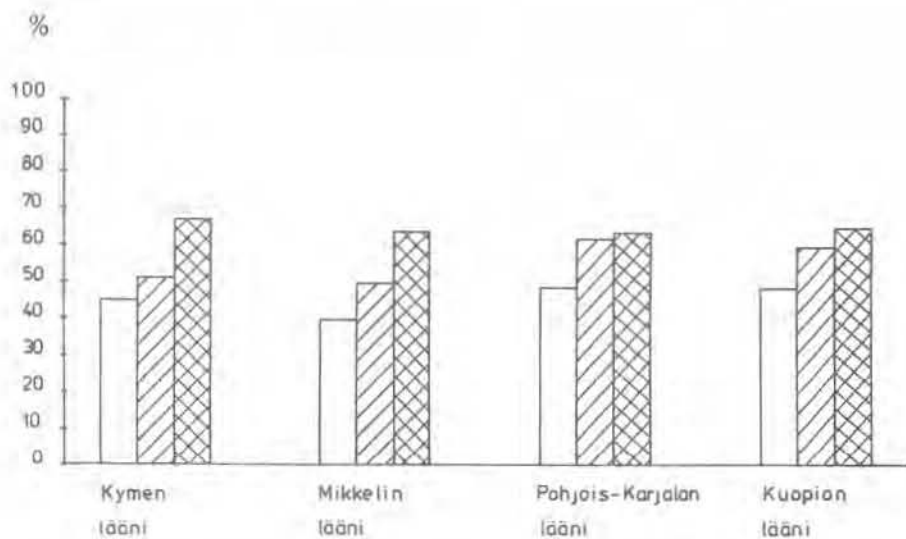
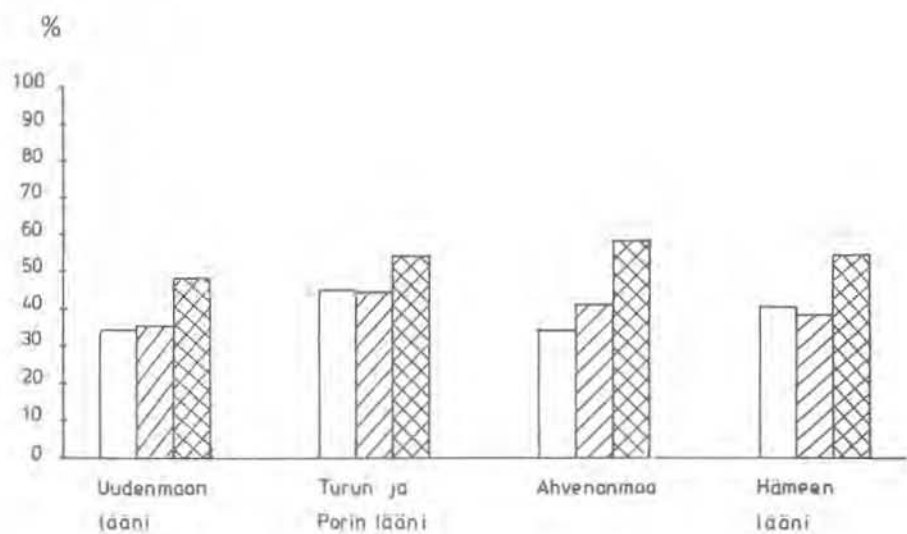
suurimpia. Yksittäisistä kunnista suurin prosenttiluku löytyy Oulun läänistä Kuhmosta, jossa neljä viidestä (81.8 %) kuntalaisesta on syntynyt paikkakunnalla. Lähes samaan tulokseen yltää Pudasjärvi (81.0 %), myös Oulun läänistä. Esimerkkinä alhaisimmasta prosenttiluvusta mainittakoon Kauniainen Helsingin lähertyviltä. Siellä ainoastaan joka kymmenes (11.8 %) on syntyperäinen kuntalainen. Muissa naapurikunnissa 'paljasjalkaisia' on lähes yhtä vähän: Espoo 20.4 %, Järvenpää 20.4 %, Vantaa 20.6 %, Lohjan kunta 21.9 %, jne. Mainittakoon, että Helsingissä paljasjalkaisia 'stadin kundeja' on 42.1 prosenttia kaupungin väestöstä. Verraten korkea luku siis.

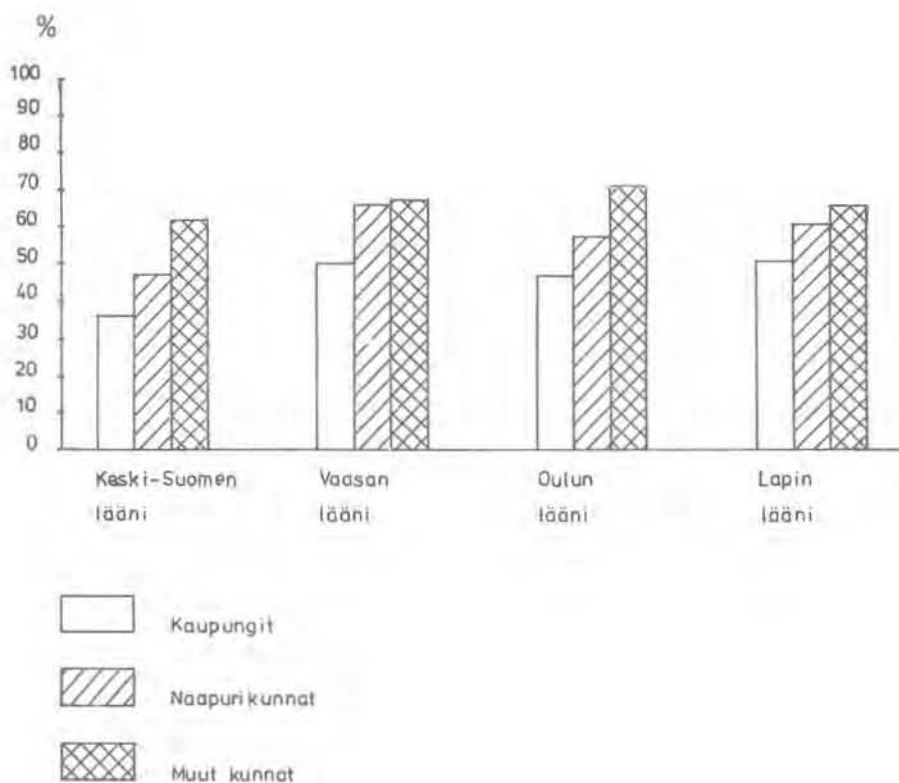
Syntymäpaikkakunnallaan asuvien osuudet heijastavat melko hyvin kehityseroja. Tämä näkyy paitsi prosenttilukujen alhaisuutena myös kaupunkien ja muiden kuntien välisinä pieninä eroina, Uudenmaan läänissä eroja ei tarkasteluajanjaksona ole ollut juuri lainkaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä ne ovat olleet suhteellisen pieniä. Kaikissa näissä kolmessa läänissä erot ovat 80-luvulla hävinneet kokonaan. Kymen läänissäkään erot eivät ole suuria mutta ovat kuitenkin säilyneet. 70-luvun alussa läänin kaupungeissa prosenttiluku oli maan alhaisin, mutta nousi jyrkästi lähes parilakymmenellä prosenttiyksiköllä vuoteen 1980 mennessä. Ilmiötä on vaikea selittää, sillä vaikka kaupunkien muuttovoitto aleni voimakkaasti, oli lasku hitaampaa kuin esimerkiksi Hämeen läänissä. Itä-, keski- ja pohjoisosissa Suomea kuntamuotojen väliset erot olivat suuria. Ne ovat vähentyneet kohti 80-lukua mutta ovat kuitenkin säilyneet verrattain suurina.

Edellä mainitut havainnot voidaan tulkita huomattavalta osalta muuttovirtojen avulla (ks. Kuva 2). Uusimaa on tunnetusti ollut voimakkaan väestömuutoksen aluetta. Ryntäyksenomainen tulomuutto sekä kaupunkiin että muihin kuntiin on laskenut syntyperäisten asukkaiden osuutta. Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä kaupunkien suuret muuttovoitot ovat tarkasteluajanjaksona tasanneet muiden kuntien tappioita, Hämeen läänissä jopa siinä määrin että koko läänin nettomuuttaneisuus kunnittain laskettuna on ollut vuodesta 1950 kaiken aikaa positiivinen. Tähän ovat päässeet muista alueista ainoastaan Uusimaa ja Ahvenanmaa. Kehitysaluilla kaupunkien ja muiden kuntien väliset erot nettomuuttaneisuudessa ovat olleet erittäin suuria. Kaupungit ovat olleet paremmassa asemassa. Tilanne on 80-luvulla kääntynyt päinvastaiseksi seuraavissa lääneissä: Turun ja Porin, Hämeen, Kymen, Keski-Suomen ja Vaasan läänit. Uudella maalla kaupungit ovat olleet huonommassa asemassa jo 60-luvulta saakka.

Kuva 3.

Syntymäkunnassaan asuvien osuus
lääneittäin 31.12.1983

Ravenstein ja 80-luvun Suomi

Edellä esitetyistä tilastoista voidaan tehdä eräitä johtopäätöksiä, jotka saattaisivat olla tarkoituksenmukaisia jatkotarkastelun aiheita:

1. Kehittyneillä alueilla kaupunkien vetovoima muuttokohteena on 80-luvulla olennaisesti pienentynyt.
2. Pitkälle koulutetut, ns. informaatioammatteihin kuuluvat, muuttavat usein kaupunkien naapurikuntiin, vaikka työpaikka ilmeisesti on kaupungissa (ks. Kultalahti 1986).
3. Maaseudulta lähteneet pitkälle koulutetut eivät useinkaan palaakaan takaisin syntymäseudulleen työikäisenä (ks. Kultalahti 1986).
4. Kaupungeissa syntyneet palaavat todennäköisemmin kotikuntaansa kuin maaseudulla syntyneet.
5. Pohjoismaihin muuttaneet palaavat useammin kuin muut lähtökuntaansa (ks. Kultalahti 1984, 107).
6. Ulkomaille muuttaneet palaavat useammin lähtökuntaansa kuin kotimaassa muuttaneet (ks. Kultalahti 1984, 107).

7. Maaseudulta lähteneet palaavat harvemmin kotiseudulleen/lähtökuntaansa olipa kysymys maan sisäisestä muuttoliikkeestä tai siirtolaisuudesta.

8. Muuttoliikkeen määrästä riippumatta muuttoliike irroittaa juuriltaan erityisesti maaseudun väestöä.

Kaupunkien ja muiden kuntien nettomuuttaneisuuden erot ovat 80-luvun Suomessa hävinneet kehittyneimmillä alueilla kokonaan, muut kuin kaupunkikunnat ovat jopa paremmassa asemassa. Ns. kehitysalueilla erot ovat tasaantuneet, mutta kaupunkien muuttotase on pysynyt jossain määrin parempana. Tasaantumisasiä ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että alueiden sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen näkökulmasta erot olisivat tasaantuneet. Muuttovirtojen sisäinen rakenne näyttää edelleen olevan vinnoutunut. Parhailtaan meneillään olevassa tutkimusprojektissani syvennän tätä rakennanalyysia ja pyrin sitä kautta saamaan paremman kuvan yhteiskunnan aluerakenteen ja muuttovirtojen rakenteiden välisistä yhteyksistä.

Lähteet

Kultalahti, Olli. Migration of Employees in Information Occupations. Paper prepared for the AAG Annual Meeting, Minneapolis, May 4–7, 1986. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Tiedonantoja n:o 31/1986.

Kultalahti, Olli. Migration and Periods of Rapid Industrial Development in Finland. Siirtolaisuus - Migration 1974–1984, Siirtolaisuusinstituutti 3/1984, Turku 1984.

Majava, Altti. Väestömuutokset talousalueittain ja kunnittain vuosina 1951–1966. Valtakunnansuunnittelutoimiston julkaisusarja A:21, Helsinki 1968.

Ravenstein, E.G. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society, Vol. XLVIII, June 1885, pp. 167–235 and The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society, Vol. LII, 1889, pp. 241–305.

Ravenstein, E.G. Census of the British Isles. Birthplaces and Migration. The Geographical Magazine, July, August and September 1876.

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1985

OHJELMA

Maanantai 18.11.1985

- 10.00 Ilmoittautuminen alkaa
- 13.00 Symposiumin avaus
Seutukaavajohtaja Raimo Narjus
- 13.15 Valtiovallan tervehdys
Maa- ja metsätalousministeri Toivo Yläjärvi
- 13.45 Tuleva yhteiskuntakehitys ja työvoiman muuttoliike – kansainvälinen näkökulma
Administrator Julian Aveling, OECD, Pariisi
- 14.30 Kahvi
- 14.45 Tietoyhteiskunnan innovaatiokeskukset ja maan sisäinen muuttoliike.
Prof. Folke Snickars, Expertgruppen för forskning om regional utveckling, Tukholma
- 15.30 Kommentti
Apul.prof. Tom Sandlund, Helsingin yliopisto
- 15.45 Kysymyksiä alustajille
- 16.00 Vuosien 1981–85 välillä Suomessa tapahtuneet muuttoliikeilmiöt ja tutkimustilanne
Johtaja Olavi Koivukangas, Siirtolaisuusinstituutti
- 16.20 Yhteiskunnan muutokset ja tulevaisuuden haasteet muuttoliikelle
Apul.prof. Olli Kultalahti, Tampereen yliopisto
- 16.40 Kysymyksiä alustajille
- 17.00 Päivällinen
- 18.30 Ravenstein-sessio: muuttoliiketutkimuksen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Yhteiskuntatieteellinen, aluetieteellinen ja historiatieteellinen näkökulma
Tutkimussihteeri Ismo Söderling, Siirtolaisuusinstituutti; apul. prof. Olli Kultalahti, Tampereen yliopisto; vs. prof. Keijo Virtanen, Turun yliopisto
- 20.15 Vastaanotto Siirtolaisuusinstituutissa

Tiistai 19.11.1985

- 8.30 Ikärakenteen muutosten vaikutukset muuttoliikkeeseen
Prof. Tapani Valkonen, Helsingin yliopisto

- 9.00 **Kommentti**
Tutkija Fjalar Finnäs, Åbo Akademi
- 9.15 **Ihmisten arvostuksissa tapahtuvat muutokset muuttoliikkeen kannalta**
Prof. Paavo Seppänen, Helsingin yliopisto
- 9.45 **Kommentti**
Kirjailija Heikki Turunen
- 10.00 **Keskustelu**
- 10.15 **Kahvi**
- 10.35 **Uusi teknologia ja sen soveltamisen alueelliset ja työmarkkinapoliittiset lähtökohdat**
Johtaja Timo Patja, Oulun teknologiakylä
- 10.55 **Uusi teknologia ja sen soveltamisen yhteydet muuttoliikkeeseen**
Tutkimusasiantuntija Risto Sinkko, MTV
- 11.15 **Teknologia, aluerakenne ja muuttoliike**
Prof. Martti Tiuri, Teknillinen korkeakoulu
- 11.35 **Kommentit**
Projektipäällikkö Anssi Paasivirta, sisäasiainministeriö, tutkimus-
sihteeri Mauri Kavonius, Metallityöväen Liitto
- 12.05 **Keskustelu**
- 12.20 **Lounas**
- 13.35 **Aluerakenteeseen ja ympäristöön liittyvä kehitys ja muuttoliike**
Osastopääll. Sirkka Hautojärvi, ympäristöministeriö
- 13.55 **Kommentti**
Prof. Pentti Yli-Jokipii, Turun yliopisto
- 14.10 **Keskustelu**
- 14.30 **Työryhmätyöskentely aloitetaan alustuksilla**
- 15.30 **Kahvi**
- 15.50 **Työryhmätyöskentely jatkuu**
- 18.00 **Päivällinen**
- 20.00 **Illanvietto Hotelli Rantasipi Ikituurissa; sauna ja yökerho**

Keskiviikko 20.11.1985

- 8.30 **Kunnallinen päätöksenteko, tietoyhteiskunta ja muuttoliike**
Rehtori Simo Hakamäki, Suomen Kunnallisliitto; apulaisosasto-
pääll. Veikko Tattari, Suomen Kaupunkiliitto
- 9.10 **Työvoiman liikkuvuus ja tietoyhteiskunta**
Toimistopääll. Altti Majava, työvoimaministeriö
- 9.30 **Tietotekniikka, koulutus ja muuttoliike**
Tietokonepääll. Auvo Sarmanto, opetusministeriö
- 9.50 **Keskustelu**
- 10.00 **Kahvi**

- 10.15 Työryhmätyöskentely jatkuu
12.00 Lounas
13.00 Työryhmärapor tien esittely, a 10 min.
14.20 Raporttien yhteenveto, katse tulevaisuuteen, päätöskeskustelu
14.50 Päätössanat
Siirtolaisuusinstituutin hallituksen puheenjohtaja Tom Sandlund

TYÖRYHMÄT JA NIIDEN ALUSTAJAT

1. Väestökehitys ja muuttoliike
Toimistopääll. Mauri Nieminen, Tilastokeskus
2. Tiedon kasvun ja arvostusten muutosten vaikutukset muuttoliikkeeseen
Tutkija Pertti Rannikko, Karjalan tutkimuslaitos/Joensuun yliopisto
3. Aluerakenteen ja ympäristön kehitys kuntatasolla ja niiden vaikutukset muuttoliikkeeseen
Assistentti Erkki Tervämäki, Helsingin yliopisto
4. Työn ja asumisen keskinäinen suhde ja muuttoliike
Toimistopääll. Kirsti Vepsä, ympäristöministeriö
5. Taloudellinen kehitys, työttömyys ja muuttoliike
Toimistopääll. Heikki Rinne, Turun työvoimapiiri
6. Uusi teknologia ja sen yhteydet muuttoliikkeeseen
Erikoistutkija Pekka Lahti, Valtion teknillinen tutkimuskeskus
7. Poliittinen päätöksenteko ja muuttoliike
Eri puolueiden edustajat
– SDP: neuvotteleva virkamies Risto Laakkonen
– KOK: kansanedustaja Sakari Valli
– Kepu: kansanedustaja Esko Aho
– SKDL: tutkuspääll. Tuomo Molander
– SMP: kansanedustaja Liisa Arranz
– RKP: kansanedustaja Håkan Nordman

OSANOTTAJALUETTELO

MUUTTOLIIKESYMPOSIUM 1985

Rantasipi Ikituuri, Turku 18. - 20.11.1985

<i>Nimi</i>	<i>Mitä edustaa</i>
Aalto, Kaisu Opastinsilta 7 00520 Helsinki	Eläketurvakeskus
Aho, Esko 00102 Eduskunta	Keskustapuolue
Aho, Seppo Pohjois-Suomen tutkimuslaitos 96100 Rovaniemi	Oulun yliopisto
Alanen, Raimo PL 75 60101 Seinäjoki	Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto
Arranz, Liisa 00102 Eduskunta	Suomen Maaseudun Puolue
Aveling, Julian 2, Rue André-Pascal 75775 Paris CEDX 16 France	OECD
Bergman, Turo Talouspoliittinen jaosto PL 161 00531 Helsinki	Suomen Ammattiliittojen Keskus- järjestö

*Nimi**Mitä edustaa*

Castrén, Pekka
Eteläranta 10
00130 Helsinki

Suomen Työnantajain Keskusliitto

Finnäs, Fjalar
Verkan
21710 Korpo

Åbo Akademi

Granfors, Stig
Bulevardi 7 A
00120 Helsinki

Ruotsalainen Kansanpuolue

Haapola, Ilkka
Lahden tutkimus- ja
koulutuskeskus
PL 39
15141 Lahti

Helsingin yliopisto

Hakamäki, Simo
Kunnallisopisto
04310 Tuusula

Suomen Kunnallisliitto

Hautojärvi, Sirkka
PL 306
00531 Helsinki

Ympäristöministeriö

Heikkinen, Ismo
Brahenskatu 24 B
87100 Kajaani

Kainuun Maakuntaliitto

Heimo, Pekka
Rauhank. 14 b
20100 Turku

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Heino, Satu
Piispankatu 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

*Nimi**Mitä edustaa*

Hentula-Unger, Hannele
Piispankatu 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

Holmberg, Tuula
Leningradink. 11 E. 60
20310 Turku

Holopainen, Aija
Vuorimiehenk. 5
02150 Espoo

Valtion Teknillinen Tutkimus-
keskus

Honkanen, Olli
PL 504
00101 Helsinki

Tilastokeskus

Hoviniemi, Raimo
Vilhonk. 13
50100 Mikkeli

Etelä-Savon Seutukaavaliitto

Hämäläinen, Hannu
PL 504
00101 Helsinki

Tilastokeskus

Härkönen, Pirjo
PL 113
48101 Kotka

Kymenlaakson Seutukaavaliitto

Ikäheimo, Ilmari
21500 Piikkiö

Piikkiön kunta

Jokinen, Teppo
Hämeenk. 6
20500 Turku

Turun kaupungin tilastotoimisto

Kaivolainen, Kyösti
Espoonk. 3
02770 Espoo

Espoon kaupunki

*Nimi**Mitä edustaa*

Kalhama, Maija-Liisa
Piispankatu 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

Kallio, Jouko
21570 Sauvo

Sauvon kunta

Kanerva, Hannu
Valtakatu 26
94100 Kemi

Kemin kuntasuunnittelutoimisto

Kangas, Ilkka
Kauppatori
76100 Kokkola

Kokkolan kaupunki

Kavonius, Mauri
Siltasaarenk. 3-5
00530 Helsinki

Metallityöväenliitto

Kemppainen, Eeva-Kaisa
Pohj.espl. 11-13
00170 Helsinki

Helsingin kaupungin tilastokeskus

Kemppainen, Hannes
Brahenskatu 24 b
87100 Kajaani

Kainuun Maakuntaliitto

Kemppainen, Heikki
PL 66
28101 Pori

Porin työvoimapiiri

Kemppainen, Markku
Maantieteen laitos
90570 Oulu

Oulun yliopisto

Keurulainen, Marita
Pajakatu 7 A 2
33100 Tampere

Tampereen yliopisto

Nimi

Kivikari, Kristina
Högbergsg. 47 B
00130 Helsingfors

Koiranen, Kimmo
Piispankatu 3
20500 Turku

Koistinen, Seppo
Vuorikatu 22 A 20
00100 Helsinki

Koivukangas, Olavi
Piispankatu 3
20500 Turku

Korhonen, Kalevi
Nalkalank. 2
33200 Tampere

Korkiasaari, Jouni
Piispankatu 3
20500 Turku

Korpela, Kalevi
Psykologian laitos
40100 Jyväskylä

Koski, Riitta
Raastuvank. 31
65100 Vaasa

Kotiharju, Pirkko
Pormestarink. 16
53100 Lappeenranta

Kotiluoto, Simo
PL 247
70101 Kuopio

Mitä edustaa

NordRefo

Siirtolaisuusinstituutti

Seurakuntatoiminnan keskusliitto

Siirtolaisuusintituutti

Tampereen Seutukaavaliitto

Siirtolaisuusinstituutti

Jyväskylän yliopisto

Vaasan korkeakoulu

Etelä-Karjalan Seutukaavaliitto

Pohjois-Savon Seutukaavaliitto

Nimi

Kuikka, Pentti
PL 127
28101 Pori

Kultalahti, Olli
Aluetieteen laitos
PL 607
33101 Tampere

Kuokkanen, Hannu
Sisäinen tiedotus
Pohj.espl. 11-13
00170 Helsinki

Kupias, Päivi
Eräpolku 9 A 20
45130 Kouvola

Kuusilinna, Pirjo
Aleksis Kivenk. 14 C
33210 Tampere

Laakkonen, Risto
Työvoimaministeriö
Yleinen osasto
Kansainväl.as.toimisto
PL 524
00101 Helsinki

Laaksonen, Seppo
PL 770
00101 Helsinki

Lahti, Pekka
VTT/Maankäytönlaboratorio
Revontulentie 7
02100 Espoo

Mitä edustaa

Satakunnan Seutukaavaliitto

Tampereen yliopisto

Helsingin kaupunki

Kouvolan työvoimapiiri

Tampereen kaupungin tilasto-
toimisto

Suomen Sosialidemokraattinen
Puolue

Tilastokeskus

Valtion Teknillinen Tutkimus-
keskus

Nimi

Laitinen, Risto
PL 28
74701 Kiuruvesi

Lankinen, Markku
Pohj.espl. 11-13
00170 Helsinki

Lappereläinen, Riitta-Liisa
PL 146
00131 Helsinki

Larmo, Seppo
Asemakatu 39-40 A
70100 Kuopio

Laukkarinen, Kari
Kauppak. 41
53100 Lappeenranta

Leiniö, Tarja
Professorslingan 7 I v.
10405 Stockholm
Sverige

Lindgren, Jarl
Kalevankatu 16
00100 Helsinki

Majava, Altti
PL 524
00101 Helsinki

Manninen, Juhani
Sisäinen tiedotus
PL 5
01301 Vantaa

Mitä edustaa

Kiuruveden kunta

Helsingin kaupungin tilastokeskus

Teknisten Liitto

Kuopion työvoimapiiri

Lappeenrannan kaupunki

Institutet för social forskning

Väestöntutkimuslaitos

Työvoimaministeriö

Vantaan kaupunki

*Nimi**Mitä edustaa*

Mella, Ilkka
Aluepoliittinen osasto
PL 257
00571 Helsinki

Sisäasiainministeriö

Meller, Jaakko
PL 200
00101 Helsinki

Suomen Kunnallisliitto

Mikkonen, Kauko
Raastuvankatu 31
65100 Vaasa

Vaasan korkeakoulu

Molander, Tuomo
Hallitusk. 20 B
96100 Rovaniemi

Lapin Seutukaavaliitto

Munter, Arja
Espoonkatu 3
02770 Espoo

Espoon kaupunki

Mäkitalo, Timo
Oulun kaupunginkanslia/
Suunn. osasto
PL 237
90101 Oulu

Oulun kaupunki

Mäntymaa, Erkki
Kauppakatu 1
87100 Kajaani

Kainuun Seutukaavaliitto

Määttä, Timo
84100 Ylivieska

Kirkon yhteiskunnallisen työn
keskus

Narjus, Raimo
Rauhank. 14 b
20100 Turku

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Nimi

Nevatalo, Seppo
Suunnitteluosasto
PL 237
90101 Oulu

Nieminen, Maija-Liisa
Sibeliuksenk. 25
13100 Hämeenlinna

Nieminen, Mauri
PL 504
00101 Helsinki

Nordman, Håkan
00102 Eduskunta

Nousiainen, Sulo
PL 293
90101 Oulu

Nurmilaakso-Rantaniemi, Pirjo
Asuntoneuvosto
Kirkkokatu 12
00170 Helsinki

Paasivirta, Anssi
Hallituskatu 4 E
00170 Helsinki

Patja, Timo
Uusikatu 51
90120 Oulu

Patrikainen, Olli
Jyväskylä

Postinen, Pertti
Rauhank. 14 b
20100 Turku

Mitä edustaa

Oulun kaupunki

Kanta-Hämeen Seutukaavaliitto

Tilastokeskus

Ruotsalainen kansanpuolue

Oulun lääninhallitus

Ympäristöministeriö

Sisäasiainministeriö

Tietomaa Oy

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

<i>Nimi</i>	<i>Mitä edustaa</i>
Pulkkinen, Aimo Kalevankatu 16 00100 Helsinki	Väestöliitto
Rannikko, Pertti Karjalan tutkimuslaitos PL 111 80101 Joensuu	Joensuun yliopisto
Rautio, Juhani 24800 Halikko	Halikon kunta
Repo, Esko Hallitusk. 20 B 96100 Rovaniemi	Lapin Seutukaavaliitto
Rinne, Heikki PL 236 20101 Turku	Turun työvoimapiiri
Rissanen, Henrik Hallituskatu 12-14 70100 Kuopio	Kuopion lääninhallitus
Ritanoro-Niva, Marja-Riitta Sandhamnsg. 60 nb 3 115 28 Stockholm Sverige	Ruotsin Suomalaisseurojen Keskusliitto
Rytkönen, Marketta PL 524 00101 Helsinki	Siirtolaisuusasiain neuvottelukunta, työvoimaministeriö
Ryynänen, Markku PL 450 00101 Helsinki	Kansaneläkelaitos

*Nimi**Mitä edustaa*

Ryökäs, Esko
Åbo Akademi
Teologinen tiedekunta
Piispankatu 16
20500 Turku

Kirkon tutkimuskeskus

Saari, Marja-Terttu
Kirkkokatu 5
60100 Seinäjoki

Seinäjoen kaupunki

Saari, Matti
Väestötilastotoimisto
PL 770
00101 Helsinki

Tilastokeskus

Sainio, Taimi
Piispankatu 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

Salomaa, Erkki
PL 127
28101 Pori

Satakunnan Seutukaavaliitto

Salomaa, Heimo
PL 289
65101 Vaasa

Vaasan Seutukaavaliitto

Salomaa, Juhani
Rauhank. 14 b
20100 Turku

Varsinais-Suomen Seutukaavaliitto

Sandlund, Tom
Bruksg. 26
20540 Åbo

Helsingin yliopisto, Siirtolaisuus-
instituutti

Sarmanto, Auvo
Kirkkokatu 3
00170 Helsinki

Opetusministeriö

*Nimi**Mitä edustaa*

Seppänen, Paavo
Sosiologian laitos
Franzenink. 13
00500 Helsinki

Helsingin yliopisto

Simpanen, Matti
Piispankatu 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

Sinkko, Risto
Ilmalantori 2
00240 Helsinki

MTV OY

Sipilä, Jorma
21500 Piikkiö

Piikkiön kunta

Sirkiä, Seija
Piispank. 3
20500 Turku

Siirtolaisuusinstituutti

Sivula, Sakari
21570 Sauvo

Sauvon kunta

Snickars, Folke
Brunkebergstorg 2, plan 8
10333 Stockholm
Sverige

Expertgruppen för Forskning om
Regional Utveckling

Summa, Hilikka
Kirkkok. 12
00170 Helsinki

Ympäristöministeriö

Suviranta, Liisa
PL 770
00101 Helsinki

Tilastokeskus

Syrjäkari, Esko
90100 Oulu

Oulun yliopisto

Nimi

Söderling, Ismo
Piispank. 3
20500 Turku

Talvitie, Juha
Albertink. 34 A
00180 Helsinki

Tattari, Veikko
Toinen linja 14
00530 Helsinki

Tavastila, Nanna
Arkadiag. 10
00100 Helsingfors

Tervamäki, Erkki
Maantieteen laitos
Hallitusk. 11-13
00100 Helsinki

Tikkanen, Ilmi
Runebergink. 34
06100 Porvoo

Tiuri, Martti
00102 Eduskunta

Tolonen, Sirkka
Revontulentie 6
02100 Espoo

Toppila, Jussi
PL 524
00101 Helsinki

Träsk, Minna
Humalistonk. 8 a A 3
20100 Turku

Mitä edustaa

Siirtolaisuusinstituutti

Seutus suunnittelun Keskusliitto

Suomen kaupunkiliitto

Svenska handelshögskolan

Helsingin yliopisto

Itä-Uudenmaan Seutukaavaliitto

Teknillinen korkeakoulu

Maatalousyrittäjien eläkelaitos

Työvoimaministeriö

Nimi

Tuominen, Christina
PL 235
20101 Turku

Turunen, Heikki
Kalevank. 31 C 34
80100 Joensuu

Turunen, Pekka
BOX 2281
10317 Stockholm

Uusitalo, Eero
PL 200
00101 Helsinki

Valkonen, Tapani
Sosiologian laitos
Franzenink. 13
00500 Helsinki

Valli, Sakari
00102 Eduskunta

Vanhatalo, Niko
PL 160
00101 Helsinki

Varmola, Risto
Simonk. 6
00100 Helsinki

Vepsä, Kirsti
Hämeentie 3-5
00530 Helsinki

Vesterinen, Pentti
Kansantalousosasto
PL 295
00171 Helsinki

Mitä edustaa

Turun työvoimatoimisto

Finska församlingen i Stockholm

Suomen Kunnallisliitto

Helsingin yliopisto

Kansallinen Kokoomus

Suomen Pankki

Pellervo-Seuran Markkina-
tutkimuslaitos

Ympäristöministeriö

Valtiovarainministeriö

Nimi

Viitanen, Mikko
Revontulentie 6
02100 Espoo

Vikman, Juha-Pekka
Psykologian laitos
Tammelan puistok. 38 C
33100 Tampere

Vilhunen, Jorma
PL 157
50101 Mikkeli

Virtanen, Keijo
Kulttuurihistorian laitos
20500 Turku

Väänänen, Maija-Liisa
Espoon kaupungin suunnittelu-
virasto
Kirkkojärventie 6
02770 Espoo

Yli-Jokipii, Pentti
Kulttuurimaantieteen laitos
20500 Turku

Ylitalo, Jaakko
Hallitusk. 20 A
96100 Rovaniemi

Yläjärvi, Toivo
Hallitusk. 3 A
00170 Helsinki

Mitä edustaa

Maatalousyrittäjien eläkelaitos

Tampereen yliopisto

Mikkelin työvoimapiiri

Turun yliopisto

Espoon kaupunki

Turun yliopisto

Lapin Maakuntaliitto

Maa- ja metsätalousministeriö

Tukijat

Canon Oy, Apilakatu 13, 20720 Turku
City Anttila, Brahenkatu 8, 20110 Turku
Dava, Martinkatu 2, 20810 Turku
Gummerus Oy, PL 444, 40101 Jyväskylä
Hartwall Oy, Piispanristi, Kaarina
Huiskula Oy, Paimalantie 10, 20380 Turku
Lounais-Suomen Osuusteurastamo, Itäinen Pitkätie 4, 20520 Turku
Perusyhtymä Oy, Mustionkatu 2, 20750 Turku
Rantasipi Ikituuri, Piispanlantie 7, 20510 Turku
Serioffset/Turun Sanomat Oy, Tillerinkatu 1, 20240 Turku
Stockman Oy, Yliopistonkatu 22, 20100 Turku
Suomen Akatemia, Yhteiskuntatieteellinen toimikunta, Asemamiehen-
katu 2, 00520 Helsinki
Turun kaupunki/avustustoimikunta, Kristiinankatu 1, 20100 Turku
Turun Seudun Osuuspankki, Maariankatu 4, 20110 Turku
Typopress Oy, Piispanristinkatu, 20760 Turku

4 PERUSYHTYMÄ OY

Mustionkatu 2
20750 TURKU
Puh. (921) 365 600

TERVETULOA VIIHTYMÄÄN RANTASIPI IKITUURIIN. MIELLYTTÄVÄÄN KOKOUSILMAPIIRIIN.

Meillä on tarjota Teille ensiluokkaiset tilat ja välineet kokouksien ja kongressien järjestämiselle. Käytettävissä on täydellinen, nykyaikainen kokousvälineistö ja AV-tekniikka, sisäinen TV-järjestelmä sekä kokousjärjestelyihin erikoistunut henkilökunta.

Ryhmätyö- ja kokoustiloja on kaikkiaan 8-1500 hengelle.

Myyntipalvelumme auttaa rakentamaan juuri Teidän tarpeisiinne sopivan kokouksen tai kongressin. Myös vapaa-ajan monipuolisista viettomahdollisuuksista saatte tietoja myyntipalvelustamme.

 ikituuri
turku 921 376 111
Pispalan tie 7, 20510 Turku

KIRJA- JA OFFSETPAINO

TYPOPRESS OY

PL 34, Piispanristinkatu, 20760 Piispanristi

☎ 921/423 023

LEHDET
KIRJAT
VÄITÖSKIRJAT
TUTKIELMAT

LOMAKKEET
KUTSUKORTIT
ym. ym.

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTIN JULKAISUT

Siirtolaisuustutkimuksia

- A 1 Koivukangas, Olavi: Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen. Kokkola 1975, 262 s.
- A 2 Virtaranta, Pertti: Amerikansuomen sanakirja. (in press)
- A 3 Kalhama, Maija-Liisa (toim.): Ulkосуomalaisuuskongressin 27. - 28.6.1975 esitelmät ja puheenvuorot. Jyväskylän Kesä - Jyväskylä Arts Festival 24.6. - 3.7.1975. Turku 1975, 104 s.
- A 4 Koivukangas, Olavi, Narjus, Raimo ja Sivula, Sakari (toim.): Muuttoliikesymposium 1975. Esitelmät ja keskustelut. Ruissalon kongressihotelli, Turku 20. - 21.11.1975. Vaasa 1976, 186 s.
- A 5 Jäykkä, Eva ja Kalhama, Maija-Liisa (toim.): USA:n 200-vuotisjuhlaseminaari 1976, esitelmät ja runtsuunnitelmat. Ruissalon kongressihotelli, Turku 2. - 3.6.1976. Vaasa 1977, 142 s.
- A 6 Sundstén, Taru: Amerikansuomalainen työväenteatteri ja näytelmäkirjallisuus vuosina 1900-39. (English Summary: Finnish-American Workers' Theater and Dramaliterature 1900-39). Vaasa 1977, 103 s.
- A 7 Munter, Arja (toim.): Ruotsiin muuton ongelmat. Ruotsin siirtolaisuuden seminaari 4. - 5.5.1978. Esitelmät ja keskustelut. Vaasa 1979, 247 s.
- A 8 Koivukangas, Olavi, Lindström, Kai, Narjus, Raimo (toim.): Muuttoliikesymposium 1980. Hotelli Rantasipi, Turku 19. - 20.11.1980. Esitelmät ja keskustelut. Turku 1982, 402 s.
- A 9 Korkiasaari, Jouni: Ruotsista Suomeen vuosina 1980-81 palanneet. Turku 1983, 289 s.
- A 10 Juntunen, Alpo: Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Helsinki 1983, 210 s.
- A 11 Söderling, Ismo: Maassamuutto ja muuttovirrat - vuosina 1977-78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. Turku 1983, 430 s.
- A 12 Jaakkola, Magdalena, Ruotsinsuomalaisten etninen järjestäytyminen. Turku 1983, 130 s.
- A 13 Korkiasaari, Jouni: Paluuoppilaiden sopeutuminen. Turku 1986. 260 s.

Migrationsstudier

- B 1 Widén, Bill: Korpobor i Amerika. Åbo 1975, 197 s.
- B 2 Wester, Holger: Innovationer i befolkningsrörligheten. En studie av spridningsförlöpp i befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten. Stockholm 1977, 221 s.

Migration Studies

- C 1 Kero, Reino: Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Vammala 1974, 260 pages.
- C 2 Koivukangas, Olavi: Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II: Kokkola 1974, 333 pages.
- C 3 Kämi, Michael G., Kaups, Matti E. and Ollila, Douglas J. (eds.): The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives. Vammala 1975, 232 pages.

- C 4 Kostiainen, Auvo: *The Forging of Finnish-American Communism, 1917-1924. A Study in Ethnic Radicalism.* Turku 1978, 225 pages.
- C 5 Virtanen, Keijo: *Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860-1930) in the International Overseas Return Migration Movement.* Forssa 1979, 275 pages.
- C 6 Pilli, Arja: *The Finnish-language Press in Canada, 1901-1939. A Study in the History of Ethnic Journalism.* Turku 1982, 328 pages.
- C 7 Koivukangas, Olavi (ed.), *Scandinavian Emigration to Australia and New Zealand Project. Proceedings of a Symposium Feb. 17-19, 1982, Turku, Finland.* Turku 1983, 138 pages.
- C 8 Koivukangas, Olavi, *SEA, GOLD AND SUGARCANE, Attraction Versus Distance; Finns in Australia 1851-1947.* Turku 1986, 402 pages.
- C 9 Karni, Michael G., Koivukangas, Olavi, Laine, Edward W., *Proceedings of FINN FORUM'84 5. - 8.9.1984.* Turku 1987. (in press)

Erikoisjulkaisut

- Niitemaa, Vilho, Saukkonen, Jussi, Aaltio, Tauri ja Koivukangas, Olavi (eds.): *Old Friends - Strong Ties, the Finnish Contribution to the Growth of the USA. USA:n 200-vuotisjuhlajulkaisu.* Vaasa 1976, 349 pages.
- Koivukangas, Olavi ja Toivonen, Simo: *Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia. A Bibliography on Finnish Emigration and Internal Migration.* Turku 1978, 226 s.
- Koivukangas, Olavi (red./toim.): *Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna: Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen, 2. painos,* Turku 1981, 100 s.
- Kalhama, Maija-Liisa (toim./red.): *Suomalaiset Jäämeren rannoilla - Finnene ved Nordishavets strender. Kveniseminaari 9. - 10.6.1980 Rovaniemellä. Kveneseminarer i Rovaniemi 9. - 10.6.1980.* Turku 1982, 235 s.

Monistesarja

- Tutkimuksia - Forskningsrapporter - Research Reports. No 1 - 1983:**
Arja Munter, *Muuttoliike ja viihtyvyys Läntisellä Uudellamaalla.* Turku 1983, 65 s.
- Tutkimuksia - Forskningsrapporter - Research Reports. No 2 - 1984:**
Siirtolaisuuden ja maassamuuton tutkimus. Suomen muuttoliikkeiden pääpiirteet sekä selvitys tutkimustilanteesta ja -tarpeesta. Turku 1984, 101 s.
- Tutkimuksia - Forskningsrapporter - Research Reports. No 3 - 1985:**
Muuttoliikkeitä koskeva tutkimuspoliittinen ohjelma. Turku 1985, 23 s.
- Tutkimuksia - Forskningsrapporter - Research Reports. No 4 - 1985:**
Matti Simpanen: *Turun lähtömuuttotutkimus. Turusta vuonna 1984 muualle Suomeen muuttaneet.* Turku 1985, 108 s.

Aikakauslehti

- Siirtolaisuus - Migration.** Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Julkaisuja voi tilata osoitteella
Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku